ЗОРЯ
1880

и 21983/1880

30 рб

21015

По делу не явилось

ИП 21983

25 ф

08

ЗОРЯ

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ

пôдъ редакцiєю

ОМ. ПАРТЫЦКОГО.

РОЧНИКЪ ПЕРШIЙ.

1880.

21317

БІБЛІОТЕКА Наукового Товариства им. ШЕВЧЕНКА

До дому не видасть ся

Во Львовѣ, 1880.

Зъ друкарнѣ „Товариства имени Шевченка“
пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

17/05/3-869/1880

Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка

ПЕРЕГЛЯДЪ.

I. Оповѣданя.

	Число
1. Гальшка, княгиня Острожска — историчне оповѣданє въ 12 главахъ — черезъ Д-ра Из. Шараневича	1—9, 14—23
2. Марта Борецка, оповѣданє историчне	1—4
3. Марія, княжна руска — повѣсть исторична зъ початку 12 столѣтя — нап. Евз. Грушкевичь	12—16
4. Гайдуки, оповѣданє зъ житя люду сербского	7—11
5. Ворогъ женьщинъ (новеля), нап. Ст. Бл.	1—4
6. Зъ житя артистки, нап. Денисъ	11—13
7. Троитель (гумореска), нап. Левъ Сапогôвскій	24
8. Заклята темница, нап. Ил. Грабовичь	18—19
9. Смерть зъ любови (новеля), нап. Левъ Сапогôвскій	16—17
10. Недôбрана пара, нап. Дан. Лепкій	22—23
11. Антôнъ Таньскій (легенда), зъ оповѣдань М. Олельковича	4
12. Матусине благословенє, зъ оповѣдань Ол. Стороженка	14—15
13. Салдатка, зъ оповѣдань М-ва	20—21
14. Баль рускихъ богословôвъ, зъ нѣмецкихъ оповѣдань Сахеръ-Масоха	22

II. Поезіи.

1. *Иларіонъ Грабовичь:* До „Зорѣ“ ч. 1, Добрыдень! ч. 1; Зъ новымъ рокомъ ч. 2, На добранôчь ч. 2, Полечу въ той край ч. 3, На родинѣ ч. 4, Завѣщанє милого ч. 7, На великдень ч. 8, Не вернесь! ч. 9, Люблю тебе ч. 10, Чого я бажаю ч. 12, По Днѣстрѣ ч. 13, На могилѣ М. Шашкевича ч. 14, Люби! ч. 16, Пѣсня бурлацка ч. 20, Одинокій ч. 20, Рôдна мова ч. 23.
2. *Ив. Гушалевичь:* Привѣтна пѣснь на пріѣздъ Є. В. Цѣсаря ч. 13, Наше житє ч. 22.
3. *В. И. Маслякъ:* Сонне видѣнє ч. 18, Покôйнôй сестрѣ ч. 18, Цыганка (пôсля Райса) ч. 19, Два сонеты ч. 20, Думка рекрута ч. 21, Въ Перемышли на Пôдзамчу ч. 22, На долинѣ ч. 24.
4. *Ст. Руданьскій:* Тогды мене спомяни ч. 20, Тріолетъ ч. 20, Господь давъ ч. 20, Нѣ зле нѣ добре ч. 20, Не мине моя журба ч. 20, Вѣщій Олегъ ч. 21.
5. *П. К.:* Русалка (Мицкевичева баляда) ч. 17.
6. *М. Сѣльскій:* Два неробы ч. 12, До П* (сонеты) ч. 16 и 22.
7. *М. Марковъ:* До дѣла! ч. 6.
8. *Кузьменко:* Неоднака доля ч. 19.
9. Зъ поезій *Маркіяна Шашкевича:* Болеславъ Кривоустый пôдъ Галичемъ ч. 1, Вернѣтъ ся пѣсни родимй! ч. 1, Ода ч. 4.
10. *А. И. Здерковскій:* Въ столѣтнй роковины вступленя на престолъ цѣсаря Іосифа II ч. 23.
11. *Николай Устьяновичь:* До „Зорѣ Галицкой“ 4
12. *Семенъ зъ Подôля:* Два старцѣ 5
13. *М. Козановичь:* Голосъ рускои матери 3
14. *Невѣдомый:* Бувае и такъ 21
15. *Денисъ:* Ой гдесь ся подѣла, руска свобôдонько 10
16. *Данило Млака:* Fata morgana 1
17. *Ом. Одинъ:* Зъ поезій Гайного ч. 10, До милои 14
18. Зъ поезій *Тар. Шевченка:* На спомянъ дружинѣ 6

III. Руска литература.

1. Згадка про Маркіяна Шашкевича	1—2
2. Галицко-руска литература пôсля А. Н. Пыпина, часть I	6—7, 9—10
3. Поглядъ на Квѣтчину повѣсть „Маруся“, черезъ Д-ра Ом. Огоновского	20—21
4. Письма рускихъ Галичанъ до Михайла Петровича Погодина въ лѣтахъ 1836—1861.	
а) Письма Шеховича, подавъ Ив. Ем. Левицкій	11
б) Біографія и письма Вагилевича, подавъ Ив. Ем. Левицкій	12—16
в) Письма Зубрицкого	22, 24
г) Письма иншихъ Галичанъ	24
5. Поглядъ на поезіи Ст. Руданьского	20
6. „Убога Марта“, нова мельодрама Даніла Млаки — оцѣнивъ Х*	2
7. Русины въ нѣмецкôй литературѣ (вступъ до оповѣданя „Баль рускихъ богословôвъ“)	22
8. Сахеръ-Масохъ а Русины, критична оцѣнка черезъ Льва Сапогôвского	23
9. Малорускій пѣсни историчній въ перекладѣ на языкъ французкій	5
10. Народна руска спѣвачка Маруся Гордѣевна Чурай, пôсля А. Шкляревского под. Василь Лукичь	8

IV. Руска исторія.

1. Гальшка, княгиня Острожска	1—9, 14—23
2. Рускій лѣтописи и лѣтописцѣ XVII столѣтя, критичный розбôръ К. Заклиньского	6—10, 14—19, 21, 23
3. На котрôмъ мѣстци нынѣшного Галича и єго окрестности стоявъ старорускій княжій городъ Галичь, критичне студіумъ Дра Из. Шараневича	9—12
4. Коротка исторія республики Новгородскои, нап. Ил. Грабовичь	1
5. Русины въ роцѣ 1848	2—4, 24

V. Зъ етнографіи.

1. Зъ Карпатъ Коломыйскихъ, написавъ Денисъ:	
а) Зъ Красноилы до Буркута	1
б) Буркутъ	2

Число

в) Рабинець, крестины въ Черемоши, Гдещо про опрышкôвъ 3
г) Полонина „Озôрна“, Житє на полонинахъ . 4
д) Житє въ Буркутѣ, Згадка про рôкъ 1830 . 5
е) При жерелѣ, Пригода зъ паннами, Кавалькада, Несподѣваний гостѣ 6
ж) Подсрожь до Шулигуры, Немила встрѣча, Ратунокъ въôвчарскôй колибѣ, Бакунярѣ гуцульскй 7
з) Шулигура, Нôчлѣгъ зъ перешкодами, Мадярска гостина, Згадка про польскихъ ворохобникôвъ 8
и) Опрышокъ, Пращанє зъ Буркутомъ, Плавба Черемошемъ до Жабьєго, Пороги Черемоша 9
к) Жабьє 10
2. На Днѣпровй пороги! (Зъ записокъ Я. Новицкого подавъ Вас. Лукичь) . . . . 11—17
3. Русины въ Банатѣ 2
4. Справы рускй въ Угорщинѣ, подавъ В. Лукичь 9
5. Образки зъ Россіи, нап. Денисъ:
а) Хата и житє великорусского хлопа . . 19
б) Сѣнокосы въ глубокôй Россіи . . . 20
в) Пôвночнй тундры . . . . . 16—17
г) Москва — видъ мѣста, Кремль, Церквы и монастырѣ, Окруженє Кремля, Гостинный двôръ, Житє въ Москвѣ, Женьщины въ Москвѣ . . . . . 21—24
д) Монастырь Соловецкъ 18
6. Чорногорка, нап. Гр. Врецьона . . 4, 5, 8, 10
7. Подорожи географичнй:
а) Подорожь Ерика Норденшильда . . . 11
б) Выправа на Новую Землю, нап. Денисъ . 13—15

VI. Зъ наукъ природничихъ.

1. Блудний огнѣ, нап. Игн. Дзеровичь . . . 3
2. Fata morgana, нап. Игн. Дзеровичь . . . 1
3. О магнетизмѣ звѣрячôмъ, нап. Ил. Грабовичь . 12
4. Бактеріи яко причина заразливыхъ хоробъ, нап. Волод. Шухевичь 24
О зморахъ и снахъ, розвѣдка **психологична** . . 14—15

VII. Записки артистичнй.

1. Листы артистичнй, нап. В. Д. Ст.:
а) Поезія 4
б) Спѣвъ и музыка 5
в) Будовництво 6
г) Рѣзьба и малярство 7
2. Зъ свѣта артистичного, нап. Вас. Лукичь 12
3. Памятники рускаго малярства:
а) Образъ страшного суду, под. Евг. Желехôвскій . . . . . 11—12
б) Образы зъ церквы Скита Манявского . . 21
в) Памятники старинного руского малярства . 22
4. Образы Матейка 24
5. Артистичне и символичне значенє коломыйки (танцю), нôсля Сахеръ-Масоха . 23
6. Руско-народный театръ пôдъ взглядомъ артистичнымъ, оцѣнивъ Х* . . . . . 2—3

VIII. Дрôбнй розправы.

Число

1. Церковь св. Софіи въ Царгородѣ . . . 1—2
2. Черцѣ зъ святои горы Атоньскои . . . 4
3. Едиктъ зъ року 1492 противъ жидôвъ . . 1
4. Рукопись св. апостола Петра 10
5. Вежа при церквѣ Волоскôй во Львовѣ . . 1
6. Цѣсарь Іос. II а Русины (згадка ювилейна) . 22
7. Закладины Народного Дому (згадка за рôкъ 1851) 17
8. Ювилей Александра Пушкина 17
9. Тунель въ горѣ св. Готгарда 8
10. Историчнй замѣтки про виноградъ въ Галичинѣ 1
11. Побытъ Е. В. Цѣсаря во Львовѣ . . . 17
12. О дѣяльности рускихъ академичныхъ товариствъ, нап. Ил. Грабовичь . . . . . 19—20
13. Зъ житя турецкихъ женьщинъ 24

IX. Зъ устъ народныхъ.

1. Изъ зборника поезій Т. Кобрыньского . . 3
2. Изъ зборника поезій Ст. Сапруна . . . 7
3. Пѣсни Марусѣ Чурай 8, 16
4. Изъ зборника поезій Мих. Цара . . . 9
5. Изъ зборника поезій Ал. Борковского . . 11
6. Изъ зборника поезій Юл. Сельского . . . 11
7. Пѣснь къ Пресв. Богородици Чудотворнôй Почаєвскôй 9
8. Изъ зборника поезій Як. Головацкого . . 24

X. Важнѣйшй вынайденя.

1. Говоряща машина 1
2. Електричне освѣтлюванє комнатъ и улиць . 1
3. Авдифонъ Грейдона 3
4. Переворотъ въ штуцѣ друкарскôй, нап. М. Ц-ій 3

XI. Важнѣйшйôдозвы.

1. Листы Юстины В. до Русинокъ . . 12, 14—15
2. Памятаймо о пташкахъ (ôдъ Товариства охороны звѣрятъ) 10
3. О матеріялахъ до біографіи бл. п. митрополита Яхимовича, ôдозва Ал. Стефановича . . . 10

XII. Біографія.

1. Михаилъ Куземскій 4
2. Новй матеріялы до біографіи Шевченка . . 6
3. Денисъ Ивановичь Зубрицкій 18
4. Иванъ Вагилевичь 12, 16

XIII. Замѣтки и вѣсти литературнй — библіографія

въ числахъ: 1, 3, 5, 8—11, 13—15, 19—24.

XIV. Всячина

въ числахъ: 1, 2, 4, 8—10, 17, 24.

XV. Листокъ школьный

въ числахъ: 1—17. (За появленемъ „Школьнои Часописи“ ôддѣлъ той опущено.)

XVI. Переписка редакціи

въ числахъ: 1—5, 7—13, 16, 19—20, 22—24.

XVII. Оголошеня

въ числахъ: 1, 4, 5, 7, 8, 10, 12, 13, 16, 20, 22, 24.

Рôкъ I. Львôвъ дня 1 Сѣчня 1880. **Число 1.**

Выходитъ два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **18**. улиця Галицка.

За инсераты платитъ ся по **5** кр. ôдъ однои строчки.

ЗОРЯ

Пренумерата выноситъ: на цѣлый рôкъ **4** зр., на пôвъ року **2** зр., на чверть року **1** зр.

На велиновôмъ паперѣ: на цѣлый рôкъ **4** зр. **60** кр., на пôвъ року **2** зр. **30** кр.

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

ДО „ЗОРѢ“.

Скрôзь буря стогне, вихоръ гуляє,
Хмара за хмаровь ся мчитъ;
А въ поза хмары мѣсяць витає
И ясна зôрка горитъ.
И серцю въ грудяхъ миленько стане,
Надѣя збудитъ ся въ насъ;
На зôрку око весело гляне —
Лѣпшій вѣщує намъ часъ....

Такъ нынѣ „Зорю“ нову витаємъ,
Що въ рôднôй сходитъ земли;
И тужну гадку до ней звертаємъ,
Въ надѣи на красшй дни.
Нехай же „Зоря“ рускôй родинѣ
Пожитокъ, правду несе,
Тугу розжене въ лихôй годинѣ,
Рôднымъ ся словомъ озве.
Нехай намъ свѣтла лучѣ росѣє
И збудитъ въ серцю любовь;
Нехай намъ духа тепломъ огрѣє —
Хоть буря стогне горовь...

Но серце руске ще въ груди бьє ся,
Тай духъ ще вихры поборе —
Прожене хмары... мати всмѣхне ся:
„Витай, витай, нова Зоре!“

Илярiонъ Грабовичь.

МАРТА БОРЕЦКА.

(Оповѣдане историчне.)

I.

Зъ поза темныхъ лѣсôвъ высунулось ясне сонце и освѣтило рожевымъ блескомъ Великій Новгородъ. По широкихъ улицяхъ снуютъ ся вже люде; купцѣ отвираютъ богатй крамницѣ и розвѣшуютъ дорогоцѣннй товары, зъ нѣмецкихъ мѣстъ та зъ далекого всходу привезенй. Но на улицяхъ нынѣ не той рухъ, якій можь иншими днями побачити; зъ лиця людей вызиравъ якійсь неспокôй, всѣ якôбы вычѣкували якоись важнои хвилѣ. Єще вчера вечеромъ рознеслась була вѣсть, що одъ великого князя Ивана зъ далекои столицѣ, зъ Москвы, прибуло посольство зъ важнымъ дѣломъ до Новгородцѣвъ. Нарôдъ гомонѣвъ щось межь собою и сподѣвавъ ся чогось... Ажь отъ розлягъ ся по воздусѣ голосъ вѣчевого дзвона, голосъ пôважный и милый для кождого Новгородця. А по всѣхъ улицяхъ, по всѣхъ кôнцяхъ Новгорода розôйшлись окличники и взывали горожанъ на вспôльну нараду. Дивнымъ чувствомъ вздрогнули серця жителѣвъ. Склепы назадъ позамыкано. Отцѣ родинъ вырываютъ ся зъ обнятій супругъ и дѣтей, щобы спѣшити, куды зове голосъ отчины. Цѣкавôсть, страхъ и надѣя обладали Новгородцями и всѣ густыми лавами залягли велику вѣчеву площадь. Всюды допытуютъ ся, нѣгде не одвѣчаютъ...

А на широкôй ровени коло стародавнього дому князя Ярослава, где на высокôй баштѣ висѣвъ дзвôнъ вѣчевый, зôбрала ся вже вся старшина: посадники зъ золотыми на груди медалями, тысячники зъ высокими булавами, бояре, огнищане зъ хоругвами и начальники всѣхъ пяти частей Новгорода зъ срѣбными топорами. Но Вадимове мѣстце єще завдно порожне; єще не вступивъ на него по мармуровыхъ сходахъ степенный посадникъ. Нарôдъ нетерпеливый, гомонитъ що разъ голоснѣйше и домагаєсь отвореня вѣча, а посередъ гомону розливаєсь таємничій голосъ дзвона... И отъ вступивъ на степенѣ Іосифъ Дѣлиньскій, одинъ изъ знатнѣйшихъ горожанъ, бувшій сѣмъ разъ степеннымъ посадникомъ, а за кождымъ разомъ зъ новыми услугами отчинѣ, зъ новою честею для своєго имени. Выйшовъ на Вадимове мѣстце, одкрывъ сиву, почтенну свою голову, поклонивъ ся смиренно передъ народомъ и объявивъ голосно, що князь Иванъ Василевичь прислався до Великого Новгорода свого бояринa, и той желає высказати передъ народомъ домаганя свого князя.

Посадникъ сходитъ — а бояринъ-посолъ являєсь на Вадимовôмъ мѣстци. То бувъ воєвода, князь Холмскій, мужь розумный и твердои волѣ — права рука Ивана во всякихъ дѣлахъ, воєнныхъ и державныхъ, хоробрый въ битвахъ, первый бесѣдникъ при нарадахъ. Видъ єго гордый; окрытый бувъ блескучимъ панцеромъ, а при боцѣ висѣвъ мечь. Межь народомъ стало тихо.... Бояринъ гордымъ варокомъ поглянувъ докола, пôднѣсъ думно голову и хотѣвъ промовляти... Але молодшй гордй Новгородцѣ не дозволили; якôбы зъ однои груди озвались они грôмкимъ голосомъ: „Смири ся передъ великимъ народомъ!“ Видно, тяжко приходило тов воєводѣ, бо стоитъ, опиняє ся. Но тысячи голосôвъ кликнули знова на площади: „Смири ся передъ великимъ народомъ!“ Бояринъ здоймивъ шеломъ зъ головы и поклонивъ ся. Шумъ замовкає.

„Горожане Новогородскй! — промавляє бояринъ — князь всеи Руси говоритъ моими устами — слухайте!

„Народы дикй любятъ самостôйнôсть, народы мудрй любятъ порядокъ, а нема порядку безъ власти самодержавнои. Вашй предки хотѣли правити самй собою и пали жертвою лютыхъ сусѣдôвъ, або гинули середъ внутрен-

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ ИП. 21448

ныхъ роздорôлъ. Тогды старець добродѣтельный, стоячій уже на порозѣ вѣчности, заклинавъ Новгородцѣвъ, выбрати сосѣ владѣтеля. Они єму повѣрили, бо чоловѣкъ при дверяхъ гроб'у може тôлько истину говорити...

„Горожане Новогородскій! Въ стѣнахъ вашихъ родило ся и утвердило ся самовладство землѣ рускои. Тутъ великодушный Рурикъ выконувавъ судъ и правду; на сѣмъ мѣстци давній Новгородцѣ цѣловали ноги князя, котрый примиривъ внутренній незгоды, успокоивъ и возвеличивъ сей городъ. На сѣмъ мѣстци проклинали они погубну вольнôсть и благословили спасенну власть єдиного. Колись були Новгородцѣ страшнй тôлько для себе самыхъ а нещасній въ очахъ сусѣдôвъ, но пôдъ владѣючою рукою Варяского рицаря сталисъ они пострахомъ и завистею другихъ народôвъ. Наслѣдникъ Рурика, Олегъ Хоробрый, двигнувъ ся зъ войскомъ до краѣвъ полудневыхъ, где всѣ племена славяньскій покорились єго оружію. Предки вашй, товаришѣ єго славы, ледви вѣрили своєму могучеству!

„Олегъ, идучи за бѣгомъ Днѣпра, полюбивъ красній єго береги, и въ благословенôй сторонѣ Кіевскôй основавъ столицю своєи обширнои державы. Но Великій Новгородъ бувъ завсѣгды правою рукою князѣвъ великихъ и завсѣгды славивъ своими дѣлами имя руске. При помочи хоробрыхъ Новгородцѣвъ прибивъ Олегъ свôй щитъ до вратъ Царгорода, а Святославъ зъ дружиною Новгородскою въ пухъ розбивъ войско греческого цѣсаря Цимисхія. Чей и внукъ Ольги, святый Володимиръ, выхованый въ Новгородѣ, не даромъ прозваный бувъ Владѣтелемъ свѣта...

„Горожане Новгородскій! Не тôлько славою воєнною звязанй вы зъ володарями рускими, имъ предки вашй завдячали такожь заведенє христіяньства въ стѣнахъ сего мѣста. Кто научивъ васъ святои вѣры?... Очи мои по всѣхъ частяхъ города видятъ золотй кресты красныхъ храмôвъ божихъ. Чижь не припоминаєвамъ шумъ Волхова той великій день, въ котрôмъ знаки поганьства погибли зъ шумомъ въ быстрыхъ филяхъ рѣки? Нагадайте, що Володимиръ поставивъ тутъ першій храмъ правдивому Богу; що Володимиръ кинувъ Перуна въ безодню Волхова!... А єсли житє и майно суть святыми въ Новгородѣ, то спытайте: чія рука завела тутъ безпеченьство?... Тутъ — показуючи на дôмъ Ярослава — тутъ живъ мудрый законодатель, добродѣй вашихъ предкôвъ, князь великодушный, другъ ихъ, котрого они называли другимъ Рурикомъ... Невдячне потомство, ты заслугуєшь на справедливй доганы!

„Новгородцѣ, бувши все старшими сынами Руси, наразъ ôддѣлили ся одъ братей своихъ; були колись вѣрными пôддаными князѣвъ, а нынѣ смѣютъ ся зъ ихъ власти... и то въ якій єще часы? О, соромъ имени рускому! Родство и дружба пôзнаютъ ся въ нещастю; въ нещастю объявляє ся такожь любовь къ отчинѣ....

„Богу подобалось покарати землю руску. Явили ся безчисленній варвары, пришельцѣ изъ сторонъ нѣкому незнаныхъ, и розлетѣлись по нашôмъ краю мовь та саранча, що ю Богъ засылаєна кару людямъ. Хоробрй Славяне проливаютъ кровь свою за отчину и гинутъ; вся земля руска обагряє ся кровею рôдныхъ сынôвъ, городы и села палаютъ яснымъ поломѣнемъ, кайданы дзвонятъ на дѣвицяхъ и старцяхъ... А щожь въ тую тяжку пору дѣлаютъ Новгородцѣ? чи спѣшатъ въ помôчь своимъ братямъ?... Нѣ! они, ôддаленй одъ мѣстць, скропленыхъ кровею, корыстаютъ зъ нещастя князѣвъ, одбираютъ имъ власть законну, держатъ ихъ межь собою якъ въ темници, выганяютъ ихъ и прикликуютъ другихъ, то знова и тыхъ проганяютъ. Володарѣ Новгородскій, потомки Рурика и Ярослава, мусѣли слухати вашихъ посадникôвъ и дрожати на голосъ вѣчевого дзвона, якôбы на голосъ трубы страшного суда! Въ кôнци не хотѣвъ вже нѣкто бути вашимъ княземъ, бути рабомъ ворохобничого вѣча... Нынѣ дôйшло до того, що рускій Новгородцѣ не узнаютъ навѣть другъ друга.

„Одъ чогожь така перемѣна въ вашихъ серцяхъ? Якимъ свѣтомъ могло старе племя славяньске забути на власну кровь свою?... Корыстолюбіє, корыстолюбіє ослѣпило васъ! Братя рускій гинутъ — Новгородцѣ богатѣютъ... До Москвы, до Кіева, до Володимиря привозятъ трупы христіяньскихъ борцѣвъ, забитыхъ невѣрными, и народъ рускій осыпавъ попеломъ свою голову та зъ плачемъ выходитъ имъ на стрѣчу. А Новгородцѣ?... До нихъ привозятъ чужостороннй товары, и народъ радостнымъ крикомъ витаєкупцѣвъ! Братя рускій числятъ свои тяжкій раны; Новгородцѣ числятъ золотй монеты. Русь въ тяжкихъ оковахъ — Новгородъ славитъ вольнôсть свою!

„Вольнôсть!... но вы такожь рабами... Честолюбивй бояре, знѣвечивши власть князѣвъ, днесь власть тую взяли въ свои руки. Вы слухаєте — (бо народъ все повиненъ слухати!) — але не священной крови Рурика, а купцѣвъ богатыхъ... О соромъ! Потомки Славянъ цѣнятъ золотомъ права властителѣвъ! Роды княжескій, зъ давныхъ часôвъ знатній, одзначали ся дѣлами хоробрости и славы; вашй же посадники, тысячники, огнищане доступили достоинствъ лишь хитрощами и корыстолюбіємъ. Они привыкли до выгôдъ торговлѣ, тому и торгуютъ добромъ народа; кто имъ обѣцює золото, тому они и васъ обѣцюютъ. Знанй суть князю моєму дружній, тайній звязи вашои старшины зъ Литвою и Казимиромъ польскимъ... Незадовго зберете ся знова на голосъ вѣчевого дзвона, и гордый Ляхъ скаже вамъ на Вадимовôмъ мѣстци: „Вы рабы мои!“... Але Богъ и Иванъ великій єще о васъ стараютъ ся.

„Новгородцѣ! Земля руска воскресає. Иванъ збудивъ изъ сну давне мужество Славянъ, ободривъ серця трусливого войска, и береги Камы були свѣдками нашихъ побѣдъ. Благодать божа засіяла надъ священными могилами князѣвъ нашихъ: Юрія, Андрея, Михаила. Небо примирило ся зъ нами, и мечѣ татарскій затупили ся. Наставъ часъ пôмсты, часъ славы и радости христіяньскои. Єще ударъ послѣдній не сповнивъ ся, но Иванъ, избранникъ Бога, не опуститъ державнои руки своєи, доки не сокрушитъ ворогôвъ и не змѣшає ихъ костей зъ землею. Димитрій, побивши Мамая, не освободивъ Руси, но Иванъ Великій освободитъ ю. Видячи, що роздѣлъ державы бувъ виною великихъ нещасть, ôнъ злучивъ всѣ давній рускій княжества въ одну могучу державу и ставъ єдинымъ властителемъ рускои землѣ. Рôднй дѣти, по тяжкôй и довгôй розлуцѣ, обняли ся зъ радостею передъ очима владѣтеля и мудрого свого отця.

„Однакожь радôсть князя ажь тогды буде повна, коли Новгородъ — древній, великій Новгородъ — на лоно отчины поверне. Вы зневажали предкôвъ Ивановыхъ, но ôнъ всё забуде, скоро єму покорите ся. Иванъ, гôдный владѣти свѣтомъ, хоче бути и вашимъ владѣтелемъ. Нагадайте тую блаженну хвилю, коли ôнъ бувъ мирнымъ гостемъ посередъ васъ; згадайте, якъ вы удивлялись єго величію, коли ôнъ окруженый вельможами ишовъ до дому

Ярослава; згадайте, якъ ласкаво, зъ якою мудростею розмовлявъ онъ зъ вашими боярами о древностяхъ Новгородскихъ, сидячи на поставленомъ для него престолѣ коло Рурикового мѣстця, зъ одки око его обоймало всѣ части города и веселй околицѣ; згадайте, якъ вы одноголосно витали и славили князя великого и мудрого! Чижь не есть то славою, повиноватись такому владѣтелеви, особливожь теперь, где разомъ потреба освободжати Русь одъ ярма татарского? Поддайтесь ему, а тогды украситъ ся Новгородъ еще больше, и слава его понесесь по свѣтѣ. Вы будете першими сынами Руси. Тутъ поставитъ Иванъ свой престолъ и приверне ти щасливй часы, коли не шумне вѣче, но Рурикъ и Ярославъ судили васъ якъ отець свои дѣти, ходили помежи горожанъ и пытали ся убогихъ, чи не згнущаютъ ся надъ ними богатй? Тогды и бѣдний и богатй будутъ однако щасливыми, бо всѣ поддани суть рѣвни передъ лицемъ самодержавного владыки.

„Народе и горожане! нехай владѣе Иванъ въ Новгородѣ, якъ теперь въ Москвѣ владѣе! Инакше — а се есть его послѣдне слово — хоробре войско, готове побѣдити Татаръ, явитъ ся въ грозномъ узброенню передъ вашими очима, и усмиритъ Новгородъ бунтовничій!... Миръ або война? — одвѣчайте!...“

Послѣдни слова высказавъ бояринъ поднесенымъ голосомъ, а коли закончивъ, межь народомъ завладѣла глубока, тревожлива тишина. Бояринъ надѣвъ на голову блескучій шеломъ и зойшовъ зъ Вадимового мѣстця. На площади все еще тихо — видно тяжки думки залягли головы горожанъ...

Но хвиля безпорадна не довго трева. Наразъ заворушивъ ся народъ, поточивсь якъ та филя на мори — и тысячи голосовъ озвались грмко: Марта! Марта!— Вдруге и втрете зновъ кликавъ народъ: Марта! Марта!... а слово те неслось луною помежь безлюдни улицѣ Новгорода, одбивалось стократно о глухи стѣны чудотворныхъ храмовъ божихъ, и гдесьажь на тихихъ филяхъ Волхова спочило... Всѣхъ очи звернени въ одну сторону, куды по мармуровыхъ степеняхъ ступала женьщина... Звольна, тихо, поважно выходитъ чимъ разъ выше, ажь станула на Вадимовомъ мѣстци; станула, поднеситъ голову и тихо глядитъ на безчисленну громаду. Бѣле лице Марты покрыло ся смуткомъ, а на чолѣ якась глубока дума засѣла. Глядитъ докола на народъ, котрый нетерпеливо выжидае словъ зъ устъ женьщины и витае ю радостнымъ окликомъ на Вадимовомъ мѣстци. Зъ ока Марты блыснувъ вдохновенный огонь душѣ, а по лици розлявъ ся горячій румянець. Она озвалась дрожачимъ голосомъ:

„Вадимъ!... Вадимъ!... Тутъ полилась святая кровь твоя... Тутъ привываю небо и тебе на свѣдковъ, що серце мое любитъ славу отчины и добро моихъ братей-горожанъ; присягаю, що скажу правду народови Новгородскому, и що готова я запечатати правду тую моею кровею. Женьщина важитъ ся промавляти нынѣ на вѣчи... Але предки мои були Вадимови други; я родила ся въ воинномъ таборѣ, посередъ звуку оружія; мой отець и мой супругъ погибли за свободу Новгорода. Отъ и право мое бути защитницею свободы! Право тое куплене цною моего щастя....“

„Говори, славная дочь Новгорода!“ закликавъ единодушно народъ — и зновъ глубока тишина залягла просторонну площадь.

(Дальше буде.)

(**Коротка исторія Новгорода.**) Надъ быстрою рѣкою Волховомъ, недалеко озера Ильменьского, лежитъ мѣсто Новгородъ. Нынѣ числитъ оно заледво 20.000 мешканцѣвъ, но колишній Новгородъ славивъ ся блескомъ, богацтвомъ и повагою межь другими городами рускими, и мѣстивъ въ отвертой рвнинѣ 400.000 жителѣвъ, кромѣ чужоземныхъ купцѣвъ, котри тутъ богатыми товарами торговали. Новгородъ есть однымъ зъ найстаршихъ городовъ славяньскихъ; въ немъ осѣвъ на престолѣ першій князь, Рурикъ, котрый зъ своими братьми и дружиною прийшовъ бувъ одъ Варяговъ, изъ Скандинавіи, и ставъ пановати надъ племенемъ славяньскимъ. Но вѣдай не сподобалось було вольнымъ Славянамъ самовладство неродного имъ князя, котрый зверхъ того не знавъ пошановати стародавныхъ народныхъ звычаѣвъ, и вмѣсто законовъ славяньскихъ заводивъ въ Новгородѣ установы скандинавскй. Знайшовъ ся въ мѣстѣ всѣми поважаный мужь, именемъ Вадимъ, и той покликавъ Рурика передъ судъ народа: „нехай оправдае ся за нанесенй кривды и напасти.“ Рурикъ явивъ ся на площади, але зъ узброною дружиною, и розогнавъ „ворохобниче вѣче“. Вадима самъ Рурикъ перетявъ мечемъ, а дружина его убила множество Новгородцѣвъ. Одъ того часу бувъ Вадимъ якбы священною особою для кождого Новгородця и нѣяко представителемъ давныхъ свободъ славяньскихъ. Въ его память выставили познѣйше Новгородцѣ статую зъ бѣлого каменя на вольной площади, котра звалась одъ того часу Вадимовымъ мѣстцемъ и служила народови до вспольныхъ нарадъ. Зъ другихъ князѣвъ рускихъ одни пересиджовали въ Новгородѣ, другй въ Кіевѣ, и Новгородъ всегда подлягавъ ихъ власти. Доперва Ярославъ надавъ Новгородови особни законы, по котрыхъ осягнуло мѣсто свою одѣльну автономію. Одъ теперь взраставъ Новгородъ въ богацтвѣ и славѣ, и хоть давнымъ звычаемъ призывавъ до себе князѣвъ, не узнававъ однакожь надъ собою верховной ихъ власти въ дѣлахъ домашнихъ. Новгородцѣ выбирали зъ помежи себе старшину, котра рядила и збиралась вразъ зъ народомъ на вѣча (нарады), до котрыхъ взывавъ голосъ великого дзвона.

Такъ було и тогды, коли на престолѣ княжескомъ, въ Москвѣ, засѣвъ Иванъ III. Василевичь. Побивши татарского хана Ахмета, загадавъ онъ подбити такожь Великій Новгородъ. Вышукувавъ розличны причины, на котрыхъ можна бы оперти свои домаганя; зъ одной стороны хотѣвъ онъ побольшити свое княжество, а зъ другой боявъ ся взростаючой могучости того мѣста. Карамзинъ повѣдае, „що Новгородянамъ захотѣлось бути смѣлыми, показатись Иванови страшными, понижати гордость Москвы и привернути давни права своеи вольности, утраченй надмѣрною уступчивостею отцѣвъ и дѣдовъ...“ Иванъ посылавъ неразъ до Новгородцѣвъ своихъословъ, требуючи одъ нихъ подданьства, але все надармо. А коли прихавъ до Москвы Новогородскій посадникъ (бурмистръ), Василь Ананинъ, повѣвъ ему Иванъ: „Скажи Новгородцямъ, щобы они узнали свою вину и поправили ся, щобы въ землѣ и воды мои не вступали. Нехай имя мое буде для нихъ страшне и поважане, если хотятъ моеи охороны и милости...“ Послався такожь до Псковитянъ, где бувъ подобный устрой якъ у Новгородцѣвъ, щобы они готовили для него помочь противъ Великому Новгороду. Псковитяне хотѣли бути посередниками межи обома сторонами, и послали въ той цѣли своихъ людей до Новгорода. Але тамъ сказали имъ: „Не хочемо кланяти ся Иванови и не просимо вашого опекуньства; если вы совѣстни и нашими другами, вооружѣтъ ся вразъ зъ нами противъ самовласти Ивановои“.

Настала важна хвиля для Великого Новгорода, прійшло до кровавои встрѣчи зъ войсками князя Ивана. Борба нерона закончилась въ некорысть Новгородцѣвъ. Карамзинъ такъ тую борбу характеризуе: „Супротивленье Новгородцѣвъ не може бути бунтомъ якихъ-небудь Яковинцѣвъ; они боролись за свои старинни уставы и права, дани имъ частею самыми Великими князями, якъ напримѣръ Ярославомъ, утвердителемъ ихъ вольности. И лѣтописи и старинни пѣсни оддаютъ справедливость великому духу Марты Борецкои, тои богатырскои женьщины, котра умѣла завладѣти своимъ народомъ и хотѣла бути Катономъ своеи республики...“

* *

*

Повѣсть наша основана на жерелахъ историчныхъ и на давномъ письменномъ памятнику, списаномъ вже по упадку Новгородскои республики. Старшимъ Русинамъ памятникъ той знаный зъ выданя проф. Меруновича, подъ надписомъ: „Покореніе Новгорода“. Надѣемось, що новымъ выданемъ цѣнноі тои повѣсти здѣлаемо милу прислугу особливо Русинамъ молодшимъ. Единымъ желанемъ нашимъ есть, щобы и въ нашомъ краю за примѣромъ Новгородскои богатырки появились подобни Марты Борецкй и щобы они зарвно зъ посвященемъ ставали въ оборонѣ отчины.

Иларіонъ Грабовичь

*

Гальшка, княгиня Острожска.

(*Историчне оповѣданє черезъ Д-ра Из. Шараневича.*)

Вступне слово.

Комужь не знане имя Гальшки, княгинѣ Острожскои? На чіихъ устахъ образованнѣйшихъ людей на Руси имя тоє уже не було?.... Конечно многѝ задавали собѣ питанє: для чого такъ прославилась женьщина, котра нѣ енергіею нѣ великими дѣлами зовсѣмъ не ôдзначала ся?

Тихѝ и кроткѝ невѣсты высоко цѣнятъ ся въ житю домашнôмъ, супружескôмъ, но не менше цѣнитъ ся и маєтокъ дѣвиць яко одно зъ важнѣйшихъ условій ихъ надѣйноі будучности. Гальшка Острожска въ высокôмъ степени ôдзначалась кротостею и тихостею душѣ и була при тôмъ найбогатшою рускою дѣвицею на Литвѣ, а однакожь не досвѣдчила въ своємъ житю радости, а самѝ лишь гôркѝ страданя. Здаєсь, для того такъ симпатичною для насъ сталась постать тои княгинѣ, що она помимо всѣхъ условій для щастливого житя родинного, не дождала ся надѣяного щастя. Но суть єще и иншѝ важнѝ причины, для котрыхъ уже саме имя Острожскои здôбне єсть выкликати щиру симпатію въ кождôмъ патріотичнôмъ серци рускôмъ. Гальшка була внучкою славного на поляхъ битвы Константина I. и братаницею знаного зъ великихъ гражданьскихъ честнот Константина II. — князѣвъ Острожскихъ. Мимохôть зъ именемъ нещастноі княгинѣ пригадуютъ ся и тѝ двѣ первостепеннѝ звѣзды на рускôмъ историчнôмъ горизонтѣ зъ часôвъ польскои рѣчпосполитои.

Страданя княгинѣ Гальшки припадаютъ въ лѣта 1553—1573, власне въ ту пору, коли зношеня Литвы зъ Польщею ставались зъ року въ рôкъ тѣснѣйшими, а идея уніи Любельскои (заключеноі въ роцѣ 1569) чимъ разъ выразнѣйше проколювала ся. Рôкъ 1553 бувъ то такожь часъ, коли король польскій, Жигмонтъ Августъ II., по безпотомнôй смерти двохъ першихъ женъ готовивъ ся вступити по третій разъ въ звязи супружескѝ зъ Катериною Ракузанкою, котра молодою вдовою осталась по Мантуаньскôмъ князи*). Король не тративъ єще тогды надѣѣ на потомство, не хотѣвъ про се зречи ся права дѣдицтва, котре єму въ Литвѣ прислужало по предкахъ и зъ котрымъ ôдрубне устройство Литвы тѣсно вязало ся, и для того не желавъ зовсѣмъ знесеня ôдрубныхъ литовськихъ правъ**). Терпѣнія княгинѣ Гальшки припадаютъ отже въ тѝ часы, коли Литва управляла пôсля власныхъ законôвъ не лише подѣломъ спадку, опѣкою надъ сиротами, дѣдицтвомъ по сиротахъ, подѣломъ маєтку, но и прочими иншими справами. Законы литовскѝ коренно рôжнили ся ôдъ польскихъ. Однакожь на видъ небезпеченьства, грозячого Польщи ôдъ Великого князя Московского, объявляла ся чимъ разъ бôльше потреба тѣснѣйшои звязи Польщи зъ Литвою и въ тôй цѣли паны и вельможѣ польскѝ поселялись густѣйше въ Литвѣ и на литовскôй Руси, забирали посредствомъ женитьбы зъ богатыми єдиначками и дѣдичками литовскихъ и рускихъ вельможь богато земскихъ маєткôвъ въ свои руки, заводили и ширили польскѝ звычаѣ, латиньску вѣру и польскій языкъ на литовскихъ и рускихъ земляхъ. Зъ другои стороны вельможѣ и богатѝ родины рускѝ зъ Литвы пробували густо-часто въ столици польскои рѣчпосполитои, въ Краковѣ, и на дворѣ польскихъ королѣвъ, Жигмонта I. и Жигмонта Августа II, черезъ що улегчались и дуже приступнѝ для вельможь польскихъ ставались родиннѝ звязи межи высокими польскими и рускими домами. Такимъ дѣломъ въ Литвѣ и въ столици польскôй уступало житє народно-руске въ свою некорысть польскимъ началамъ жизни, хотяй єще и не було тогды тенденцій вынародовляти все що руске. Тогды право литовско-руске було єще въ повнôмъ пошановаю и всякѝ привилеѣ и акты урядовѝ выставляли ся въ языцѣ рускôмъ; навѣть на дворѣ Ягайлонôвъ не дôзнавали униженя нѣ рускѝ звычаѣ, нѣ руска одѣжь, нѣ руске слово.

Належитъ замѣтити, що уже ôдъ часу вступленя на престолъ Жигмонта I. побôльшила ся самоволя вельможь польскихъ черезъ умноженє религійныхъ, особистыхъ и становыхъ своôдъ*). Въ лѣтахъ 1553 и 1561, въ котрѝ то роки впадаютъ завязки двократныхъ тяжкихъ страданій княгинѣ Гальшки, самоволя вельможь польскихъ (а були ними высокѝ достойники державнѝ: воєводы, каштеляны и т. д.) розвинула ся такъ сильно, що и король Жигмонтъ Августъ II. не лише зъ волею сенату и ухвалами соймôвъ, а навѣть зъ забаганями поодинокихъ вельможь и достойникôвъ польскихъ мусѣвъ бувъ числити ся. Пригоды Гальшки суть лишь ôдблескомъ народныхъ и политичныхъ переворотôвъ, якѝ приготовлялись въ обществѣ, и нѣяко ôдблескомъ житя на дворѣ королевскôмъ и на дворахъ вельможь польскихъ и рускихъ.

Отець Гальшки, Илія, бувъ сыномъ Константина I. Острожского и правымъ Русиномъ; мати, Беата Костелецка, була Полькою. Сама Гальшка родилась въ польскôмъ Краковѣ, а выховалась въ рускôмъ Острозѣ на Волыни. О єи руку старались зарôвно паны польскѝ, якъ и рускѝ — разъ для великихъ маєткôвъ земскихъ и прекраснои уроды, а вдруге для становища и славы, якою завсегда ôдзначавъ ся дôмъ Острожскихъ. Гальшка ôддана була въ первый разъ за Русина Дмитра Сангушка, на родиннôмъ замку въ Острозѣ; другій разъ за коренного Поляка, Лукаша Гурку, въ палатѣ короля въ Варшавѣ. Вже не трудно догадатись, що тіи женитьбы, и получены зъ ними рôжнородны вплывы, були одною зъ головныхъ причинъ терпѣній нашои княгинѣ.

I. Предки Гальшки, княгинѣ Острожскои.

Родину князѣвъ Острожскихъ выводятъ ôдъ князѣвъ Руроковичѣвъ, а именно черезъ походженє єи ôдъ короля руского Данила. До предкôвъ князѣвъ Острожскихъ причисляє ся такожь Данило зъ Острога, котрый по свѣдоцтву истории пôднѣсъ оружіє противъ короля польского Казимира, заразъ въ першихъ лѣтахъ панованя польского на Руси. Сынъ Данила, Федоръ, бувъ уже сторонникомъ короля польского Владислава Ягайла. Федора сыномъ бувъ Василь, котрого Великій князь

*) Жигмонтъ Августъ II наслѣдивъ по своємъ отци, старôмъ Жигмонтѣ, року 1548. Перша его жена Елизавета була донькою римского короля Фердинанда I. зъ дому Габсбургôвъ; другою женою була Варвара Радзивилôвна; третя жена, Катерина, була сестрою рôдною первои жены.

**) Права тѝ опирались на привилею Казимира Ягайлончика зъ року 1457, на судебнику Казимира Ягайлончика зъ року 1464 и на статутѣ литовскôмъ, выданôмъ за панованя старого Жигмонта .. въ роцѣ 1529.

*) Уже Жигмонтъ I. именовавъ ся не „королемъ зъ ласки Божои и св. Спасителя,“ якъ єго попередники титуловали ся, тôлько „королемъ за призволомъ всеи шляхты и люду.“ Титулу того употребляє вже въ манифестѣ зъ року 1507, въ котрôмъ завѣдомляє о своємъ вступленю на престолъ королевскій.

литовскій Витолдъ подруживъ зъ своєю сродницею, княгинею Ганкою. Сыномъ Василя бувъ Иванъ, женатый зъ княгинею зъ роду Глиньскихъ, а внукомъ Василя бувъ дѣдъ Гальшки, Константинъ І. Острожскій. Хотяй Константинъ бувъ православнои вѣры, а притомъ близькимъ сродникомъ князя Глиньского (одступившого одъ Литвы и поддавшого ся Вел. князю Московскому), однакожь на чолѣ полковъ рускихъ побѣджавъ онъ многократно тогдышнихъ ворогувъ Литвы и Польщи: Татаръ и Вел. князя Московского, и тыми побѣдами реставровавъ по большой части давнѣйшій границѣ Литвы и одвернувъ грозяче ей одпаденемъ Глиньского небезпеченьство. За тй услуги для Польщи даривъ єго король Жигмонтъ І. достоинствами, землями и похвалами. Року 1415 въ нагороду за побѣду надъ Вел. княземъ Московскимъ одбувъ Константинъ І, за призволенемъ короля, торжественный въѣздъ до Вильна на чолѣ побѣдоносныхъ своихъ полковъ, а року 1527, знов въ нагороду за однесену побѣду надъ Татарами, одбувъ онъ новый торжественный въѣздъ до Кіева. Єщежь Жигмонтъ І. надавъ Константинови староство Брацлавске и Винницке (на Украинѣ), каштеляньство Виленьске, воєводство Троцке, а кромъ того бувъ Константинъ гетманомъ литовскимъ, старостою Луцкимъ и маршалкомъ землѣ волыньскои. За приклоннѣсть къ династіи Ягайлонувъ и за заслуги около Литвы зоставъ обдареный замкомъ Дубномъ єще одъ Александра, попередника Жигмонта І. Въ похвальномъ привилею зъ р. 1527, выданомъ Константину по причинѣ однесенои побѣды надъ Татарами (подъ Ольшаницею на Украинѣ р. 1522), порувнує король Константина зъ найбольшими мужами и вождами старожитными*); не безъ причины такожь называно Константина І. Острожского рускимъ Сципіономъ**). Кромеръ, польскій историкъ зъ половины 16. вѣку, зове Константина: „princeps omnium seculorum memoria dignissimus.“

Помимо приверженьства до Ягайлонувъ бувъ Константинъ ревнымъ исповѣдникомъ рускои вѣры, якъ о томъ свѣдчатъ численнй єго фундаціи. Такъ н. пр. року 1514 побудовавъ Константинъ въ Вильнѣ мурована церковь св. Тройцы на мѣстце давнои деревянои, и церковь св. Николая Мирликійского зъ монастыремъ для Василіянъ и проч.

Константинъ бувъ два разы женатый. Первый разъ, маючи 50 лѣтъ, оженивъ ся зъ Татіяною, єдиначкою-дочкою Симеона князя Ольшаньского и Анастазіи княгинѣ Збараскои. Жена тая внесла въ домъ Острожскихъ розлеглй земскй маєтки, котрй груповались около замкувъ Колодна, Рувнѣ и иншихъ. Зъ того супружества родивъ ся р. 1511 сынъ Илія, отець Гальшки.

Татіяна умерла року 1521, по чомъ Константинъ, будучи уже 62-лѣтнымъ старикомъ, женивъ ся повторно зъ Александрою, дочкою князя Симеона Слуцкого. Зъ сего супружества родивъ ся Василій Константинъ II., стрый Гальшки, котрый въ исторіи Любельскои уніи р. 1569, а одтакъ въ исторіи церковнои уніи р. 1595, важну и всемирно знану одгрывавъ ролю.

Константинъ І. умеръ р. 1530, въ 70 роцѣ своєи жизни, и зоставъ похованый въ Лаврѣ печерскій въ Кіевѣ, где єго надгробокъ, умѣщеный въ каплици Великомученика Стефана, єще до днесь находитъ ся.

(Дальше буде.)

*) Привилей выданый въ Краковѣ 5. Серпня 1527. — Przezdzieckiego: Jagiellonki polskie, T. II, str. 43.

**) Stebelskiego przydatek do chronologii, wydanie II. Lwów 1867, str. 58.

Згадка литературна.

„Така вже доля народа галицко-руского, що годѣ и годѣ єму розвинути свою красу и силу въ народній словесности... Ледви заблысла зорничка зъ поза густыхъ хмаръ, замеркотѣла на проясненомъ небѣ — тай тутъ и погасла! А такою зорничкою розсвѣту нашого бувъ покойный Маркіянъ Шашкевичь. Быстрою мыслею обнявъ онъ минувшость и теперѣшность, кинувъ гадокъ колька въ будучность; на часъ, на годинку порадовавъ своими пѣснями свій родъ, свою братію — тай замовкъ на вѣки! Най же буде покойному одъ насъ бодай щира подяка за єго труды и роботы, за щире родолюбиве серце, за вплывъ и науку єго, за то, що самъ дорогу праву знайшовъ и другимъ показавъ и що твердо устоявъ напротивъ супротивныхъ хвиль — одъ всѣхъ добрыхъ Русинувъ честь и вѣчная слава!“

Тыми словами єще року 1846 звеличавъ Як. Головацкій память першого писателя руского въ Галичинѣ и першого будителя народности нашои зъ довговѣкового угнету и сну. Уважаємъ за святу повинность, посвятити въ „Зори“ памяти Маркіяна Шашкевича такожь и одъ себе слувъ кольку, уникаючи по можности всего, що изъ новѣйшихъ розправъ о житю и трудахъ Маркіяна вже и ширшій публичности єсть знане.

Першій литературній труды Шашкевича сягаютъ єще року 1832. Въ томъ роцѣ приготовлявъ Вацлавъ Залескій (пізнѣйше, въ 1848 роцѣ, губернаторъ Галичины) свій зборникъ польскихъ и рускихъ пѣсень народныхъ до друку и, для доповненя зборника пѣснями зъ рожныхъ сторонъ краю, упросивъ бувъ тогдышныхъ академикувъ, щобы въ порѣ вакаційній зъ устъ народу списовали всякій народній пѣсни, а особливо обрядовій (коляды, гагольки, пѣсни весѣльній и иншій). Молодый Маркіянъ — онъ мавъ тогды доперва 21 лѣтъ — зрозумѣвъ заразъ велику донеслость такого выдавництва для Русинувъ и зъ цѣлою ревностею занявъ ся списованемъ пѣсень народныхъ. Зборникъ Залеского (Wacława z Oleska) появивъ ся зъ печати року 1833 и, якъ довѣдуємось зъ писемъ от. Ник. Устыановича, зборничокъ Маркіяна знайшовъ тамъ дѣйстно своє помѣщенє.

Шашкевичь, будучи єще на курсахъ фильозофичныхъ, зъ великимъ замилованемъ розчитовавъ ся въ исторіи и литературѣ рожныхъ племенъ славяньскихъ. Зъ польскихъ, а по части зъ нѣмецкихъ дѣлъ (якъ Енгля, Гоппена, Гитнера), познавъ онъ исторію руску и давну руску литературу и цѣлою душею забажавъ воздвигненя письменности рускои въ Галичинѣ. Однакожь ту насунула ся незвычайна трудность. Передъ Маркіяномъ Шашкевичемъ литература руска лежала одлогомъ. Вправдѣ єще цѣсарь Іосифъ II. (року 1787) запровадивъ бувъ на Львовскомъ университетѣ для Русинувъ рускй выклады, однакъ, якъ переконуємось зъ тогдышныхъ учебникувъ, одбувались выклады тй выключно лишь въ языцѣ церковномъ и посля граматики церковного языка (навѣть зъ давно вымерлыми формами, якъ aoristus, imperfectum, supinum, dualis и т. д.) По знесеню рускихъ выкладувъ (въ роцѣ 1810) знаходимо лишь одну, дуже слабоньку пробу на поли письменности рускои, котра проба не має жаднои литературнои вартости, а только свѣдчила о добрій воли молоденького автора. Єсть то поезія „Домоболіє“, написана питомцемъ Вѣденьского сѣменища, Іос. Левицкимъ, єще въ роцѣ 1820. Авторъ о своємъ „Домоболію“ самъ познѣйше выражавъ ся, що то була перша єго проба студентска, безъ дальшого значеня.

Середъ такихъ-то сумныхъ обстановъ знайшовъ ся Маркіянъ Шашкевичь зъ своими смѣлыми гадками о воз-

двигненю народнои литературы рускои въ Галичинѣ. Трудна предстояла задача, але Шашкевичь поборовъ щасливо всякѝ противности. Уже року 1834. приготовивъ ѳнъ до друку першѝ свои литературнѝ труды, котрѝ появитись мали въ окремѳмъ альманаху нѳдъ титуломъ „Зоря.“

Тымчасомъ новѝ несподѣванѝ зайшли перепоны. Въ тогдышнѝ часы кожда книжка передъ выпечатанѣмъ перейти мусѣла предписану цензуру, а понеже зъ урядникѳвъ нѣкто не знавъ читати по руски, упрошено до перегляду рукописи от. Левицкого (— Венедикта? —). Результатъ цензуры выпавъ такій, що книжки печатати не позволено.

Нынѣ трудно означити, котрѝ поезіи Маркіяновѝ вѳйти мали въ „Зорю“, бо хронольогичнѝ даты при єго творахъ мало где знаходимо. Доси пощастилось намъ лишь одну поезію Шашкевича знайти зъ датою 1834-ого року. Помѣщена она була въ „Зори Галицкѳй“ зъ року 1849 и своимъ содержанѣмъ достаточно насъ поучає, для чого давнѣйша цензура не призволила на выданє згаданого альманаха. Поезія тая звучитъ:

Болеславъ Кривоустый нѳдъ Галичемъ.

(около року 1139.)

Не згасайте ясни зорѣ,
Не вѣй вѣтре зъ низъ Днѣстра!
Не темнѣйтесь красни зворы —
Днесь Галиче честь твоя!
Гей кто Русинъ, нѳдлѣтайте
Соколами на врага;
Жваво въ танець, заспѣвайте
Пѣснь веселу: гура-га!
Пѣснь веселу: гура-га!

Побари ся облакъ тьмистый,
Ще годинку, ще постѳй;
Тобѣ прийде розповѣсти
Славный Руси зъ Ляхомъ бѳй.
Ѳдъ Бескида ажь до моря
Пѣснь весела загула;
Ѳдъ Запада ажь до Зоря
Чути голосъ: гура-га!
Чути голосъ: гура-га!

По край Днѣстра, край быстрого,
Ясный соколъ тамъ жене;
Ярополка Кіевского
Скоропадный конь несе.
Гей кто Русинъ, за ратище,
Въ крѣпки руки мечь ясный!
Шпарка стрѣла най засвище:
Гордый Ляше, день не твѳй!
Гордый Ляше, день не твѳй!

Не одинъ ты городъ красный
Лютымъ мечемъ розметавъ;
Руки не одинъ нещасный
По родинѣ заломавъ.
Нынѣ счезла пуста слава,
Скверный розорвавсь вѣнець;
Сорокъ осьма кровава справа
Гидкій дала ти конець!
Гидкій дала ти конець!

Бачь, Болеславъ гордовитый*)
Поклономъ низенькимъ павъ;
Врагъ, напастникъ самовитый,
На чужѳмъ кони втѣкавъ.
Радѳсть, радѳсть Галичане!
Не загоститъ бѳльше врагъ;
Греми Днѣстре, шуми Сяне —
Не прискаче вовкомъ Ляхъ!
Не прискаче вовкомъ Ляхъ!

*) Князь польскій Болеславъ Кривоустый бувъ воєвникъ хоробрый и поставивъ бувъ Польщу на становиску, якимъ она нѳзнѣйше черезъ двѣста лѣтъ не славилась. Пѳсля преданя воювавъ Болеславъ въ 48 битвахъ; въ послѣдней збставъ пораженый ѳдъ руского князя Ярополка нѳдъ Галичемъ и зъ побоєвища заледви житє своє уратовавъ.

Неудачи зъ проєктованою „Зорею“ не повздержали Шашкевича ѳдъ дальшого труду. „Єсли не можна друковати рускои книжки во Львовѣ, то повеземъ ю до Вѣдня, а коли и тамъ не пустятъ на свѣтъ божій, то лишаєсь єще свѳбѳдна Угорщина“ — такъ говоривъ ѳнъ до своихъ одномышленникѳвъ-товаришѣвъ и все крѣпивъ ихъ надѣєю на лучшѝ часы. Тымчасомъ зайшовъ важный фактъ, котрый здѣлавъ имя Маркіяна розголоснымъ въ цѣлѳмъ краю и зъѣднавъ для єго патріотичныхъ гадокъ новыхъ прихильникѳвъ. Року 1835 выдавъ бувъ Іос. Лозиньскій дѣльце нѳдъ титуломъ „Рускоє весѣлє“ — писане вправдѣ въ языцѣ рускѳмъ, але печатане письмомъ латиньскимъ. Шашкевичь змѣрковавъ заразъ небезпеченьство, яке ѳдъ такъ злого примѣру загрожувало розвоєви рускои литературы, и въ окремѳй розправѣ „Азбука і Abecadło“, написанѳй въ языцѣ польскѳмъ, зъ цѣлою силою станувъ въ оборонѣ письма славяньского. Пѳзнѣйше написавъ ѳнъ въ тѳмже предметѣ слѣдующѝ замѣтки въ языцѣ рускѳмъ: „Найбѳльшою обманою, ба неопрощенымъ грѣхомъ въ семъ дѣлѣ є, що писатель ѳдвергши азбуку питому рускую, принявъ буквы ляцкіи, котрѝ цѣло не пристаютъ къ нашому языкови. Чи годитъ ся безчестити святыню? Чи годитъ ся потручати ногою сивенького старця, що ся нами ѳдъ молодости нашой онѣкувавъ, заступавъ насъ ѳдъ бурѣ, хоронивъ передъ жегущимъ огнемъ, придержувавъ душу въ тлѣннѳмъ тѣлѣ? Чи годитъ ся ѳдвергати азбуку св. Кирила, любомудрця высокоумного, многоученого, що ся такъ добре вдививъ въ языкъ славяньскій, що быстрымъ соколовымъ окомъ проймивъ єго на вскрѳзь, що сильнымъ думающимъ духомъ обнявъ всѣ звуки величного языка Славянъ, и звѣвъ дѣло нѳднебесноє, зъ котрымъ кромѣ греческои и латиньскои нѣ одна правопись зъ помежь такъ многа языкѳвъ рѳвнѣ придержати не здужає? — Лишивъ ся тотъ подарокъ сего великого мужа святымъ, найчестнѣйшимъ, найдорожшимъ спадкомъ, котрого намъ всѣ завидуютъ, котрый насъ передъ всѣмъ прославляє свѣтомъ, до которого нашѝ дѣды цѣлымъ сердцемъ прилягали, неугасимою милостію обнимали, вѣчнодбаючимъ окомъ стерегли и питомыми грудьми заступали. И чижь можна було инакше? Азбука св. Кирила була намъ небесною, незборимою твердею передъ совершеннымъ знидѣнємъ, була найкрѣплѣйшимъ стовпомъ, несколибимою скалою, на котрѳй Русь святая, черезъ тѳлько столѣтій люто печалена, крѣпко стояла. Є то дѣва райская, звѣздостройна, озарена добродѣйною силою, що насъ теплымъ солоденькимъ духомъ овѣває; єи то чудне дѣло, що мы доси Русинами“. (Конець буде.)

ВОРОГЪ ЖЕНЬЩИНЪ.

(*Новеля.*)

За-молоду, єще въ школахъ будучи, ѣздивъ я въ часѣ вакацій до отца Луки, моєго близького сродника. Такъ ѳнъ якъ и честна єго подруга були уже людьми старыми, але бездѣтными, и проте радо витали мене въ своѣмъ домѣ. Що лишь для хлопця миле, принадне, все я ту знаходивъ — а особливо необмежену свободу. Не було кутика въ садѣ, на обойстю, въ будынкахъ, где бы не заглянуло цѣкаве око, где бы не газдовала майстерска

рука. Всюды я поправлявъ и, очевидно, всюды псовавъ якъ найбôльше.

Въ поблизькôмъ мѣсточку, чверть милѣ ôдъ нашого села, живъ въ власнôмъ хуторѣ богатый панокъ, Маркилъ Доньскій. До него заходивъ я по два и по три разы тыжднево и неразъ перебувавъ въ єго хуторѣ цѣлыми днями. Сильне привязанє якоюсь дѣйстно магнетичною силою тягнуло мене до того дому.

Панъ Маркилъ — такъ єго звали звычайно — бувъ въ середныхъ рокахъ, росту высокого, лица темного, погляду ласкавого, щирого. Въ єго хуторѣ знаходилось богато красныхъ образôвъ стѣнныхъ и малюнкôвъ, богато книжокъ зъ всѣлякими илюстраціями, богато розличныхъ пахучихъ цвѣтокъ. Була и библіотека зъ старинными книгами та рукописями.

Хуторъ лежавъ въ вузкôй долинѣ. До ôконъ припирала мурава, майже вся закрыта темнолистными ôльхами, а величавый огородъ, въ котрôмъ знаходились домашнѝ и заграничнѝ дерева овочевѝ, перетинали численнѝ ходники, густо обсадженѝ ялицями. Посередъ огороду мѣстилась теплярня, а въ нѣй що-найкрасшѝ полудневѝ ростины: великолистный пизанъ, котрого скорый рôстъ такъ и бачити можешь власными очима; солодко-пахучій испаньскій язминъ; помаранчи, окрытѝ рôвночасно цвѣтами и овочами. Мило вдыхавъ я воню резеды, якинтôвъ и иншихъ цвѣтокъ, ростучихъ пôдъ благодатнымъ небомъ полудневымъ. Въ самôмъ хуторѣ находилась збôрка красныхъ рѣдкостей: одинъ дальновидъ, представляючій мѣсяць въ видѣ замазанои мапы; машина елєктрична, котра при сильнôмъ крученю кидала искры перуновѝ; дальше помпа воздушна, арфа и таке инше.

Та изъ всѣхъ тыхъ рѣдкостей и особливостей найбôльшою особливостею бувъ самъ властитель хутора. Хотяй чоловѣкъ маючій, а живъ ôнъ тихо и ощадно; не було у него гучныхъ забавъ и товариствъ, тай самъ нѣякихъ забавъ не посѣщавъ; въ єго пивницяхъ були численнѝ старѝ и заморскѝ вина, але ихъ смаку ôнъ и доси єще не пробувавъ. Одѣжь носивъ звычайну, бôльше убогу; завсѣгды бачивъ я єго въ довгôмъ зеленôмъ сурдутѣ зъ широкою вылогою, а на ногахъ носивъ высоке до колѣнъ обувє. Довгій заплѣтъ волося, якъ колись-то носили старшѝ люде, звисавъ по широкихъ плечахъ, а малый острокончастый капелюхъ ледви прикрывавъ вершокъ головы. Єго мешканє, мебльѣ, повозы — все було дивовижною мѣшаниною старои моды зъ новою.

Панъ Маркилъ при всѣмъ своѣмъ дивацтвѣ не бувъ скупымъ, ôнъ украшавъ многѝ сусѣднѝ церквы цѣнными и хорошими приборами, и дбавъ о подвигненє околичныхъ сельскихъ шкôлъ; обѣднѣлымъ господарямъ и погорѣльцямъ удѣлявъ радо запомогу, а навѣть сплачувавъ за нихъ залягаючѝ податки. Та мимо всѣхъ тыхъ дѣлъ доброчинныхъ бувъ ôнъ мало кимъ любленый — здаєсь для того, що бувъ понурымъ, теркотливымъ и часто навѣть злôснымъ, якъ то звычайно бувають старѝ безженцѣ. Неразъ пытавъ я себе и другихъ: чимъ богатый тотъ чоловѣкъ упрiємняє своє житє?... Добродѣйнôсть єго була безперечно дѣломъ краснымъ и благороднымъ, але добродѣйнôсть сама не може бути выключною цѣлею и єдиною прiємностею людского житя. Здаєсь, що Доньскій бôльше надававъ ся до житя монастырского, якъ свѣтового. Вся єго играшка и радôсть — то домашна арфа. На ловахъ нѣколи не бувавъ, жартôвъ нѣ зъ кимъ не заводивъ, товариствъ не шукавъ, щобъ, хорони Боже, не стрѣтити ся въ свѣтомъ жѣночимъ. Въ повнôмъ значеню слова бувъ ôнъ — великимъ ворогомъ женьщинъ.

Вражда тая вела пана Маркила до дивачныхъ и потѣшныхъ заряджень — нѣ на обôйстю, нѣ въ кухни не смѣла знаходитись у него яка небудь женьщина.

„Ктожь — спытаєте певно — варивъ єму стравы, кто приготовлявъ обѣдъ та вечерю?“ — Вжежь по конечности нѣкто иншій, якъ мужчина — хлопъ!

„Ктожь доивъ коровы въ єго стайни?“ — Хлопы!

„Кто мывъ, замѣтавъ, полокавъ, кто чистивъ та восковавъ помосты?“

Хлопы и тôлько хлопы. Жадна селянка не важилась переступити єго обôйстя, а навѣть неохочо и зимно гостивъ ôнъ у себе своячокъ та сродничокъ, котрѝ бôльше може радѝ бы бачити єго въ гробѣ нѣжь при здоровлю. Зъ поважанємъ и прихильностею витавъ ôнъ тôлько одну женьщину, тѣтку мою, подругу отця Луки.

Пытаюсь разъ тѣтки, для чого на хуторѣ пана Маркила не видно нѣякихъ служниць.

„Мабуть така єго вдача. А може боитъ ся, щобы служницѣ дорогихъ зеркалъ та судинъ не порозбивали... Бачь, кôлько шкоды у насъ зъ тыми служницями!“

Ôдповѣдь тая зовсѣмъ моєи цѣкавости не заспокоила. Менѣ тяжко приходило увѣрити, щобы рука хлопска надавалась лучше до зеркалъ та судинъ, нѣжь рука женьщины. Моє пытанє повторивъ я отцу Луцѣ.

„Годѣ, сынку! ты теперь молодый, недосвѣдченый... Коли выростешь, оповѣмь тобѣ цѣлу исторію за нашого сусѣда“.

Одъ сеи хвилѣ нѣчого я такъ не бажавъ, якъ щобы разъ тѝ студентскѝ лѣта закôнчились. Вже щодень и рôстъ своѝ мѣряю, и дрôбный мошокъ вымащую — все не помагало. Єще три роки до укôнченя гимназіи!

Отецъ Лука додержавъ слова. По єго смерти, котра по кôлькохъ рокахъ наступила, знайдено запечатане письмо пôдъ моєю адресою, и зъ примѣткою на верху, щобы я не скорше, ажь по своѣмъ весѣлю, розтворивъ печатку. Славити Бога, днесь и той варунокъ уже сповненый!...

Зъ позбсталыхъ писемъ отца Луки.

„Коли одержишь тiи листы, стану я вже передъ престоломъ Всевышнёго, а ты, надѣю ся, дôйдешь уже повного вѣку и порозумѣешь тогды лучше описану мною исторію. Маю тутъ на гадцѣ нещасливого сусѣда нашого, Доньского, котрому лиха доля и злѝ люде затроили колись такъ надѣйне и веселе житє.

Доньского знаю єще зъ лѣтъ молодыхъ. Бувъ ôнъ мужчина пристойный, людяный, товарискій, при тôмъ побожный и доброго серця. Завсѣгды бувъ веселый, завсѣгды дотепный. Хотяй ôнъ вѣкомъ ôдъ мене молодшій, але думки нашѝ, погляды нашѝ були однаковѝ и вже при першôй встрѣчи получились мы въ тѣсную дружбу. Отець Доньского бувъ чоловѣкъ старенькій, а до того больный на груди. Ôнъ живъ бôльше для сына якъ для себе и мавъ одно лишь желанє: бачити якъ найскорше невѣстку на своѣмъ хуторѣ.

Въ мѣсточку мешкавъ зажиточный купець, Николай Г....., зъ донькою-одиначкою, Ольгою. Старый Доньскій вже зъ давна призначивъ Ольгу на свою невѣстку. Купець и донька знали о тыхъ намѣреняхъ и выжидали радо хвилѣ, коли разъ панъ Маркилъ освѣдчитъ ся. Але сей и не дававъ собѣ говорити про Ольгу.

„Скажи менѣ, сыну, — пытає разъ отець Маркила — для чого тобѣ не подобаєсь Ольга?“

„Не подобаєсь — бридка!“

„Бридка? дитиньство! Въ чомъ же тота бридкость?“

„Во всемъ. Волосє бѣле, лице подзебане, очи якъ выгорѣле вугле на огнищи, зубы счорнѣлй...“

„Дитиньство! Я-жь мовлю: Ольга есть красна и пріємна дѣвчинка; она молода, рость складный...“

„О вже той рость! Коли ю бачу, все менѣ привиджуєсь грубый вазонокъ на нашомъ окнѣ...“

Хотяй непріємно слухалось отцеви, але онъ запереставъ дальше хвалити Ольгу. Одъ того часу вже про ню не згадувавъ.

Въ мясницѣ выѣхавъ молодый Доньскій до Львова. Танцѣ, забавы, товариства — новый свѣтъ єму одкрыли. За поворотомъ замѣтивъ я въ нѣмъ якбы иншого, другого чоловѣка; онъ ставъ ся тихій, задумчивый, не говоривъ майже зъ нѣкимъ, а на запытаня одповѣдавъ неясно, безъ звязи — видно, залюбивъ ся на добре. Самъ познѣйше выявивъ менѣ причину своєи задумчивости.

Во Львовѣ познавъ онъ молоду дѣвчину, котра серце єго зовсѣмъ опанувала. Она була роду мѣщаньского и зовсѣмъ небэгата. Дармо представлявъ я Доньскому, що при такихъ обставинахъ годѣ числити на призволенє родительске, и що онъ найлучше здѣлає, если выбье собѣ зъ головы образъ дѣвчины. Я проповѣдувавъ глухимъ ушамъ. Гнѣвно спытавъ онъ мене: „Чи знаєте Юлію Морозъ?“

Такъ несподѣване запытанє сильно мене зворушило. Родина Морозовъ знана менѣ була одъ першихъ моихъ лѣтъ студентскихъ. Десять роковъ школьныхъ пережывъ я у нихъ на кватирѣ, любленый и дозорованый дѣйстно по батьковски. Зъ вдячности за щирый доглядъ, отець мой въ пору вакаційну запрошувавъ родину Морозовъ до свого дому и такъ я нерозлучно пробувавъ весь вѣкъ молодшій въ ихъ кружку.

„Юлію Морозъ — одвѣтивъ я Доньскому — знаю одъ першои молодости. Въ домѣ єи родичѣвъ я зросъ и выховавъ са; навѣть познѣйше, будучи вже въ сѣменищи, я часто заходивъ въ гостину до Морозовъ. Бѣдни то люде, але честни и религійни.“

Доньскій весь ажь змѣнивъ ся. Якусь внутренну борбу замѣтивъ я на єго лици. Онъ лишь механично повторивъ послѣдни слова мои: „бѣдни люде, але честни и религійни....“

По хвили глубокои задумы онъ якбы обудивъ ся. Лице выпогодилось, очи давнымъ огнемъ заяснѣли; видно, що борбу душевну перебувъ щасливо. Въ очахъ можь було вычитати, що повязавъ якись важни несхитни намѣреня.

„Скажѣтъ: якъ вамъ знадобилась Юлія?“

„Добра, розумна дѣвчина“.

„А зъ лиця, поставы, ходу?“

„Не маю що закинути. Красна, пріємна...“

„Красна!“ кликнувъ урадованый: „пріємна! красна! дѣйстно — самъ ангелъ!“

Я замѣтивъ, що серце Доньского сильно розгорѣлось, що менѣ зовсѣмъ не удасть ся, одвернути єго гадокъ одъ хорошои, але бѣднои Юліи. Зъ душѣ и я радъ бувъ єго намѣренямъ, але мене тревожила думка про старого Доньского, котрого погляды на-скрозь були аристократични. Пану Маркилови давъ я раду: все вызнати старому и здатись на єго отеческу любовь. Але рада позостала радою. Молодый Доньскій бувъ боязливый, нерѣшимый, не знаходивъ для себе выходу; що могъ здѣлати, того не хотѣвъ; що хотѣвъ, того здѣлати не важивъ ся. Не лишалось ничь иншого, якъ самому пойти до старого и выявити желаня сына.

Тяжка то була мисія. Старый Доньскій на мою бесѣду лишь одвернувъ ся. „Якъ то, — промовивъ въ конци гнѣвно — чи вы истинно думали, що я передъ смертею выречусь традицій свого роду и своихъ предковъ и дамъ призволъ на подобного рода звязи?... Для мѣщанокъ нема мѣстця въ моемъ хуторѣ!“ И зъ урочистою повагою отворивъ шафу, где мѣстилась библіотека, вытягнувъ богато оправлену книгу и кладучи на столъ: „отсе — каже — родоводна книга Доньскихъ! Нема въ нѣй окремого оддѣлу для мѣщанокъ!“

(Дальше буде.)

Добрыдень.

Умылась, прибралась, якъ цвѣтка у маю —
Чогось задумалась... сидитъ.
И сонечко встало и пташки гуляютъ;
Вна чуе и видитъ — мовчитъ...
На руку бѣленьку головку склонила,
На личеньку смутокъ явивсь;
Щебетала вчора — нынѣ затужила,
Охъ, сонъ бо недобрый приснивсь!
Ѣй снилось, що милый, єи соколъ ясный,
Весело, роскошно гулявъ;
Зъ другою любивъ ся, а на ню нещасный
Забувъ, и покинувъ — смѣявсь!

„Охъ, соколе мой миленькій,
„Гдежь ты, друже мой вѣрненькій,
„Сю ночку гулявъ?
„Прийди жаль мой розогнати,
„Прийди серце розважати —
„Охъ кобы ты знавъ!...

„Сама бѣдна я думаю,
„Сама плачу, поглядаю
„На зеленый лугъ.
„Охъ, ты пташко моя мила,
„Скажи, щобъ я не тужила,
„Где мой вѣрный другъ?...“

Тай зотхнула — похилилась
Рожа молоденька;
Не вглянула, лишь почула:
„Добрыдень миленька!...“

Іляріснъ Грабовичь.

ЗЪ КАРПАТЪ КОЛОМЫЙСКИХЪ.

I. Зъ Красноилы до Буркута.

Не знаю, чому то Русинови такъ любо запускати ся въ свѣтъ карпатскій. Тотй высокй горы, буйно поросли ялицями, смереками, пестрымъ зѣлємъ та зеленою травою, такъ дивнои и рожно-образнои подобы, що кождои хвилѣ змѣняютъ видъ свой передъ окомъ подорожника; тотй богатй полонины зъ красновидыми стадами овець, коней и рогатого товару; тотй верхи безчисленнй, що горѣ шнутъ ся одинъ надъ другого; тотй стромкй пропасти, що одрѣзуютъ одну гору одъ другои; тотй ручаѣ журкотливй, що зъ шумомъ перескакуютъ надорожне камѣнє, спѣшачи стромголовь изъ скалъ въ долину; тото небо голубе, що мовь прозористе шатро розпяло ся надъ верховиньскимъ свѣтомъ, а середъ него, нѣбы чудотворна лямпа, завѣшене ясне соненько, розливаючи въ округи свѣтло и тепло; а въ долинѣ, въ глубокомъ глубочезномъ яру, Черемошь нашь любый въ синой

мрацѣ, мовь срѣбна стяга на скалистôмъ днѣ: — все то приманчиво тягне Русина въ свѣтъ карпатскій и втискає въ душу єго такъ чудесній образы, що про нихъ радо згадуешь и по найдовшихъ лѣтахъ.

Було то року 1846 въ мѣсяци Липни, коли я 23-лѣтный молодець пустивъ ся верхомъ на гуцульскôмъ коникy зъ Красноилы до Буркута, лишь зъ провôдникомъ Гуцуломъ, а заразомъ и кухаремъ моимъ, котрый провадивъ за уздечку другого коня зъ постелею та зъ харчемъ на двѣ недѣлѣ. Бо кто въ горахъ хоче подорожувати, най добре заосмотритъ ся на дорогу во все, чого до житя конечно потреба; горы самі не дадутъ корму, и при всѣмъ залюбованю ся въ ихъ красотѣ можна бы тамъ на правду зъ голоду умерти.

Недалеко за селомъ, положенымъ межи зелеными верхами, зачали мы спинати ся що разъ высше на стрôмку и круту Магору, одинъ зъ высшихъ верхôвъ въ цѣлôмъ пасмѣ карпатскôмъ; а коли по годинѣ ходу поглянувъ я позадъ себе, то побачивъ таку страшну величезну пропасть, тужь-тужь за собою, що мимохôть ажь морозъ перейшовъ по тѣлѣ. Одно поховзненє коня, одно усуненє каменя, на котрый коникъ-гуцулякъ ступавъ поволи и осторожно, повалилобы и єго и мене въ тоту пропасть — и воронъ кôстокъ не позбиравъ бы!

Мы переходили потôмъ черезъ полонины Крыницю, Скупову (що до высоты трета по Чорнôй горѣ), и зайшли на нôчь на полонину Угорско, где мôй провôдникъ мавъ зимôвку, т. є. курну хату, въ котрôй въ зимѣ ôвчарѣ ночуютъ. На тôмъ мѣстци утѣкаючій колись-то угорщики (т. є. розбôйники-Гуцулы) ночували, але погонь, выслана за ними, догонила ихъ въ зимôвцѣ, и они всѣ полягли по лютôмъ богатырскôмъ бою, — шкода лишь, що не за лѣпшу справу... Такъ менѣ росказовавъ Гуцулъ-провôдникъ.

День бувъ хорошій, а захôдъ сонця ясный. Пречудесна зоря вечерна малювала довго захôдне небо рожевымъ свѣтломъ; ясній звѣзды замиготѣли на небѣ, полискуючи чудными брылянтами; ôвчарѣ яли зганяти зъ полонинъ безчисленній бѣлій ôвцѣ до стай, дивно на нихъ посвистуючи и покликуючи. Небавкомъ образъ той змѣнивъ ся. Ôвчарѣ зъ ôвцями счезли, стало тихо и темно. Мы спускали ся що разъ глубше въ дôлъ, заросльій корчами, въ котрыхъ миліоны миліонôвъ святоиваньскихъ червачкôвъ блищало фосфоричнымъ свѣтломъ: то червонявымъ, то бѣлявымъ, то зеленявымъ. Не забуду нѣколи того дивного, хорошого и чудесного образа. Окруженій высокими горами — двохъ насъ въ тôмъ безлюдномъ, глухôмъ верховиньскôмъ свѣтѣ, середъ пôзнои ночи, въ темнôй темрявѣ корчами наѣженого гаю, въ котрôмъ мовь звѣзды на небѣ, миготѣли червачки святоиваньскій, а докола тиха тишина: все тоє дивный представляло образъ и настроювало душу до думъ незнаныхъ, недосвѣдчуваныхъ.

Гдесь коло опôвночи зайшли мы до зимôвки. Гуцулъ розложивъ ватру (огонь) въ печи, и зачавъ варити молоко и кулешу. Небавкомъ дымъ застеливъ стелю, мовь кудряве покрывало, и явъ выходити черезъ отворы ôконній, котрій нѣколи шклянныхъ шибъ не видѣли. Треба було сидѣти або лежати на лавѣ, щобы дымомъ не удусити ся. Повечерявши и помоливши ся Богу, мы полягали спати на лавѣ, на котрôй менѣ Гуцулъ постеливъ коцъ и подушку, привезену зъ собою.

Було єще дуже рано, коли вже Гуцулъ збудивъ ся. Мрака залягала вершки гôръ, окружаючихъ докола нашу зимôвку. Закимъ спражило ся молоко и зварила ся кулеша на сніданокъ, Гуцулъ казавъ менѣ ити недалечко навпростець супроти сходу сонця, бо тамъ можь буде „церквы“ оглядати. Пôшовъ я, якъ менѣ було сказано. Небавкомъ осѣли мраки, сонце засвѣтило ясно и прогнало гетъ глубоко въ дебри сумраки нôчній, а передъ мною розстеливъ ся образъ великаньскои верховины. Гора за горою, одна низша, друга высша, то яснѣйша то темнѣйша, то круглява то стожковата, то нага то кудрява — мовь тото безмежне зволноване море, котре божимъ указомъ въ однôй хвили стяло ся и зледоватѣло, — выповнювали видокругъ докола. Середъ того бездушного, высочезного, безмежного свѣта, передъ котрымъ гдесь далеко-глубоко счезли люде зъ своими хатами, зъ своимъ лоскотомъ, шумомъ и крикомъ—менѣ стало чудно, мовь плывучому самому на просторôмъ мори. Грудь стала волнувати, душа прочувала безсмертнôсть свою... Але где „церквы“ дѣли ся?

Пôшовъ я єще дальше; видокругъ ставъ наразъ спускати ся въ низъ, въ глубоку глубину; а зъ тои темноти, єще свѣтломъ пораннымъ неозаренои глубины спинали ся горѣ высокій смереки та ялицѣ, а середъ нихъ бѣлѣли та сивѣли верхи острокôнчастій, вузкій та высокій—верхи скалъ, справдѣ дуже похожій на готицкій вежи церквей та палатъ, та величезныхъ будôвль. Здавало ся, що тамъ на долѣ мѣжь лѣсомъ велике розсѣло ся якесь мѣсто, якась величезна столиця королевска або царска. Довго я чудовавъ ся тымъ незвычайнымъ образомъ, ажь доки мене Гуцулъ не збудивъ зъ задумы своимъ голоснымъ покликомъ: „Паночку! уже кулеша готова...“

По снѣданку стали мы спускати ся що разъ глубше, що разъ глубше, ажь до корыта Черемоша, що то весело та бурливо шумѣвъ середъ скалистого ложа, чистый якъ крышталъ, швидкій и борзый, якъ Гуцулъ, що горѣ полонинами гуляє. И справдѣ, мы подыбали такого молодого Гуцула, що въ короткôмъ кинтарику, зъ сокирою на плечахъ, зъ обстриженымъ волосємъ, легко мовь сарнюкъ мчавъ стежечкою, а стрѣтивши насъ, звонкимъ и веселымъ голосомъ повитавъ: „Слава Ісусу Христу!“ Блескучій єго очи и запаленѣле румянцемъ лице свѣдчили достаточно, що весело волновалась грудь єго.

„Слава на вѣки“! ôдповѣли мы въ одинъ голосъ.— „А куда такъ охочо легинику?“

„Въ верхи, паночку. Вчера повернувъ зъ войска, а нынѣ иду спускати зрубане дерево, щобы потôмъ збити въ дарабы (плоти) и сплавити долѣ Черемошомъ.“

„То чей дуже тяжка робота; тай ѣсти тутъ нема що, хиба одна пôсна кулеша, скупо зварена зъ муки, за дорогій грошѣ ôдъ жида закупленои. Въ войску видитъ ся лѣпше було: тамъ и красно уберутъ и даютъ ѣсти мясо...“

„Паночку! кобымъ и цѣле житє не ѣвъ лишь сухій кавальчикъ ôвсяного коржа и носивъ на плечахъ ялицѣ зъ горы на долину — милѣйшій менѣ мои горы, моя верховина, якъ всѣляке паньство въ тôмъ проклятущôмъ жовнярствѣ“. — Сказавъ, перехиливъ крысаню на бакиръ, та топôрцемъ вымахуючи помчавъ дальше, мовь той олень, що проломивши клѣть невольничу, вырве ся на чисте поле. По дорозѣ стрѣчували мы цѣлій караваны Гуцулôвъ и Гуцулокъ на коняхъ, обладованыхъ терхами (подовгастыми бочôвками), по однôй и по другôй сторонѣ до коня привязаными. Конѣ идутъ одинъ за другимъ, „шеломъ“; Гуцулы черезъ дорогу голосно розмовляли; старій гуцулки курили люльки и пряли кудѣль на кони. — Провôдникъ мôй вырывавъ цѣлій корчѣ буйно ростучихъ малинъ та ожинъ, и подававъ менѣ ихъ на коня; росказувавъ при тôмъ черезъ цѣлу дорогу всяку всячину, щобы менѣ не скучило ся, або приграваъ на сопѣлцѣ. Такъ мы заѣхали безъ скуки черезъ Березникъ, Ладову, Лукавицѣ — до Буркута.

Дописъ.

Наповиды (Fata morgana).

Природа — то велика книга мудрости Щасливъ, кто въ нѣй умѣє читати и въ нѣй дослѣджує тайны божественныхъ силъ и законôвъ. И не лишь въ далекихъ недоглядныхъ просторахъ свѣта, але на кождôмъ мѣстци, на кождôй стопѣ землѣ, въ найблизшôмъ нашôмъ окруженю — всюды знаходимо предметôвъ поучаючихъ и образуючихъ несчисляме множество. Стоитъ труда, тымъ предметамъ и появамъ и образамъ природы приглянутись блызше, доходити причинъ ихъ повстаня и такимъ дѣломъ вдоволити свому неутомимому бажаню и стремленю.

Одною зъ важнѣйшихъ людямъ въ старинѣ загадочныхъ появъ суть наповиды (fata morgana). Такъ зовемо образы рôжныхъ часомъ на кôлькадесять миль ôддаленыхъ предметôвъ, котрî образы око наше вѣрно и недалеко передъ собою бачитъ. Наповиды являютъ ся звычайно на пѣсковыхъ просторахъ (пустыняхъ) Африки и Азіи, часто такожь и на иншихъ мѣстцяхъ Европы та Америки, и не лишь на суши, але такожь на водѣ. Славный французкій подорожникъ гр. Єскейракъ такъ описує дôзнанî нимъ спостереженя: „Року 1854 осѣвъ я въ Каиро (въ Єгиптѣ) и зъ ôдси на дромедарѣ ôдбувавъ свои науковî екскурзіи. Одного разу, ѣдучи до каналу Суецкого, ôддаленого 30 миль ôдъ Каиро, я зовсѣмъ збивъ ся зъ дороги. Неустанний наповиды спроваджували мене то въ одну то въ другу сторону, але всѣ образы за моимъ приближенємъ счезали. Ту видѣвъ я довгî ряды вельблюдôвъ, возôвъ, стада овець и цѣлî баталіоны войска въ розличныхъ униформахъ; тамъ зновъ высокî вежѣ, дерева, керницѣ, пропасти и горы... Очевидно и фантазія допомагала тому обманови. Менѣ всегда причувались голосы людей, котрî скрôзь шукали за мною и звали мене по имени. Прикре то враженє, досвѣдчити на собѣ, якъ нелюдско природа глумитъ ся надъ чоловѣкомъ!“

Не одинъ разъ завелись въ надѣи подорожнî богомольцѣ-Арабы, змагаючи до святынѣ великого пророка до Мекки. Въ дорозѣ часто видятъ они передъ собою жерела та рѣки, и знуженî спекою та дорогою здобуваютъ послѣдныхъ силъ, щобъ могли чимъ скорѣйше заспокоити жажду и спастись передъ нехибною смертею. Однакъ даремнî всѣ труды! Береги мнимî уступаютъ передъ ними все дальше и дальше, а въ кôнци губятъ ся глухо, мовь голосъ въ безвѣстяхъ. Утомленî богомольцѣ переконуютъ ся въ кôнци о обманѣ, пôддаютъ ся покôрно своєй судьбѣ, припадаютъ до землѣ, та шлютъ молитвы до великаго Аллага, — бо Аллагъ ихъ Богъ-отець, а они єго вѣрнî исповѣдники. Та вѣдай змилосердивъ ся милостивый Аллагъ надъ своими поклонниками, бо отъ передъ очами всѣхъ показує ся въ далечинѣ середъ степôвъ зелена оаза. Уповаючи въ Аллага всемогущу силу пускаютъ ся они въ путь до тои оазы, але тутъ збиваютъ ся зъ правои дороги, оаза зъ очей никне, и цѣлî громады людей зъ утомленя падутъ на землю и гинутъ.

Подôбнî появы воздушнî приходятъ не тôлько на суши, але часто такожь и на мори. Надъ ôддаленымъ кораблемъ, котрого и око бачити не потребує, утворює ся образъ єго, ôдверненый въ воздусѣ, и то въ той способъ, що машты правдивого корабля а машты єго образу стыкаютъ ся. Часто показує ся подвôйный образъ, и то навѣть рôвночасно, ôдверненый и простый.

Въ запискахъ зъ року 1798. читаємъ, що 26. Липця о 5 годинѣ по полудни жителѣ мѣста Гастингсъ (въ Англіи) бачили незвычайный появъ. Цѣле побережіе французке, ôддалене о якихъ 50 миль англійскихъ ôдъ мѣста, котрого навѣть телескопомъ нѣколи не видно задля выпуклости поверхнѣ морскои, наразъ явилось передъ очами всѣхъ, мовбы лишь кôлька миль ôддаленє цѣле выносило. При помочи телескопу можна було навѣть докладно зъ англійского берега бачити човна французкихъ рыбакôвъ и розôзнати рôжнî будôвлѣ тамошнî.

Другою незвычайною появою, яку обсервовано въ Ramsgate, бувъ образъ чотирёхъ вежь зъ Dover Castle. Межи Ramsgate a Dover Castle знаходитъ ся гора, поза котрою стоятъ тî чотыри вежи, а котрыхъ лише вершки зъ Ramsgate звычайно видно. Приключилось однакъ въ роцѣ 1806, що о 7. годинѣ въ вечеръ не лише вершки були виднî, але цѣлî вежѣ, якбы знаходились по сѣмъ боцѣ горы.

Зъ подôбными примѣрами встрѣчаємо ся и на иншôмъ мѣстци, а именно въ поблизкости захôднои Гренляндіи. Такъ н. пр. въ роцѣ 1820 показалось въ ôддаленю 10—15 миль въ воздусѣ кôлька кораблѣвъ. По якôмсь часѣ зачала величина и форма тыхъ плывучихъ кораблѣвъ змѣняти ся, ажь въ кôнци зъ кораблѣвъ потворились якîсь образы высоко выдовженî. Єще красшій феноменъ спостережено въ Липцю при обсерваціи телескопомъ побережія Гренляндіи. Образъ, якій при тôмъ оказавъ ся, представлявъ видъ стародавного мѣста значного объему, зъ руинами, обелисками, церквами и иншими великими будôвлями.

Цѣкавî гдеякî появы воздушнî подає намъ Гумбольдъ въ своихъ запискахъ подорожныхъ по полудневôй Америцѣ. Межи иншимъ повѣдає, що часто бачивъ образы островôвъ въ воздусѣ и то або простî або ôдверненî. Иншимъ разомъ показувались єму образы малыхъ човнъ рыбацкихъ въ воздусѣ, а на пустыхъ степахъ и на берегахъ рѣки Ориноко бачивъ въ воздусѣ образы горбôвъ, такъ поодиноко, якъ и въ бôльшихъ групахъ. Було такожь не мало такихъ случаѣвъ, що бачивъ зъ далека коровы висящî въ воздусѣ 3′ и 20″ надъ землею, а и воздушнî образы коней пôсля оповѣданя жителѣвъ являютъ ся тамъ часто. Дивный видъ представляли тамъ пальмы и убогî въ вегетацію мѣстця; выдавалось именно оку, що пальмы були у долу утятî и верствою воздуха ôдъ землѣ ôддѣленî, а земля якбы заляна рѣками або морями.

Не менше интересною появою єсть и та, яку Жоржь Елліотъ пôдчасъ однои подорожи воздушнои бачивъ. Пôдъ сподомъ бальону, на котрôмъ ôнъ знаходивъ ся, оказавъ ся другій, въ котрôмъ якîсь мужчина всѣ єго (Елліота) рухи наслѣдовавъ. Въ мѣру якъ бальонъ обнижавъ ся, малѣвъ образъ а въ кôнци зовсѣмъ зникъ.

До теперь була мова о образахъ, котрî творятъ ся надъ предметомъ або пôдъ предметомъ. Случає ся однакъ часомъ, що образъ являє ся побôчь предмету, о чôмъ одного разу пôдчасъ плавбы на женевскôмъ озерѣ переконано ся. Побôчь корабля плывучого появивъ ся другій корабель, котрый при надближеню правдивого корабля рôвночасно и зъ рôвною быстротою въ противну сторону ôддалявъ ся, ôдтакъ змалѣвъ до половины первѣстнои величины а остаточно ставъ ся невиднымъ.

* *
*

Причиною описаныхъ нами воздушныхъ появôвъ буває нерôвне огрѣтє и черезъ тоє нерôвна густôсть верствъ воздуха. Случало ся то вже не одному, що выйшовши въ тихихъ лѣтныхъ дняхъ на бôльшу рôвнину, спостерѣгъ кôлька цалѣвъ надъ землею загадочный якîсь рухъ, якесь трепетанє. Подививъ ся кто потôмъ на похилу троха рôвнину, то зауважавъ, що поява та зовсѣмъ подôбна до тои, коли зеркало воды поволи порушає ся. Въ долѣшнôмъ

Египтѣ, где температура по причинѣ близкого положеня до екватора значно высша якъ у насъ, схожôсть тои появы зъ рухомъ зеркала водного выступає еще яснѣйше. Єслижь тутъ воздухъ зовсѣмъ спокôйный (т. є. єсли нема вѣтру), то верствы воздуха лежатъ горизонтально (поземо), а рôжниця ихъ температуръ а черезъ те и ихъ густостей єсть такъ значна, що лучи соньця, переходячи зъ однои верствы воздуха въ другу, дôзнаютъ не тôлько значного заломаня, але могутъ навѣть цѣлковито бути ôдбитй, що залежитъ ôдъ кута, пôдъ якимъ лучи на поодинокй верствы воздуха падаютъ. Въ такôмъ случаю зникає для ока людского земля въ певнôмъ ôддаленю, край выдає ся якбы бувъ залитый водою, а села тамъ положенй якбы островы воднй. При тôмъ видитъ вправдѣ око высшй предметы (якъ дерева, горбы и села збудованй на горбахъ), але видитъ рôвночасно ихъ ôдверненый образъ якбы образъ въ зеркалѣ воды.

Иг. Дзеровичъ.

Фата Моргана.

„Дай воды, Аллагъ, бо пропадаємъ!
„Вже языкъ въ ротѣ намъ усыхає,
„Остатню надѣю намъ истинає
„Жаркоє сонце Сагары...“

Мурадъ старенькій, весь бородатый,
Окомъ сокола по пущи дививъ ся,
Разомъ якбы дитина схопивъ ся
И до дочки приступивъ:

„Вставай, Зулеймо, встань молоденька,
„На щось такъ сумно головь склонила
„И волосъ чорненькій ты розплѣла?
„Вставай, надѣя сіяє!

„Аллагъ великій и єго пророкъ!
„Гаѣ, оазы зеленй витаютъ,
„Норы студенй на насъ чекаютъ,
„Вставай, Зулеймо, вставай!

„Въ збанахъ дѣвицѣ воду розносятъ,
„Въ оазѣ зеленôй конѣ пасутъ ся,
„Ôдъ цвѣту й плоду галузя гнутъ ся,
„Вставай, Зулеймо, вставай!“

Остатня надѣя всѣмъ силы додала:
До того гаю, до той оазы
Бѣжутъ й падаютъ немало разы
Бѣдніи Магомедане.

Все далѣ, далѣ летитъ каравана,
Страхъ и жаль серце стинає,
Остатня сила всѣхъ опускає...
„Аллагъ, прости намъ грѣхи!“

Що то за диво, за чудо ся стало?
Передъ очима надѣя сіяла,
Норами, травами до насъ махала,
И якъ сонъ милый исчезла?

Фата-моргана — та чума погана —
Туманъ пустынѣ — васъ туманила
И очи вашй мракою скрыла
На глумъ-нещастє ваше!

Ще бьє ся въ грудяхъ серце горяче,
Но вѣтръ пѣскомъ вже тѣла вкрывае
И орелъ сѣрый очи спиває —
Въ пустыни вѣчной Сагары...

(Зъ поезій Данила Млаки.)

Замѣтки историчнй.

Церковь св. Софіи въ Царгородѣ.

Зъ рускои исторіи знаємо, що Великій князь Ярославъ Мудрый, сынъ Володимира Великого, збудовавъ бувъ въ Кіевѣ церковь св. Софіи на взôръ такожь церквы въ Царгородѣ Около будовы трудились найзнакомитшй майстры зъ Греціи и Руси. Церковь була мурована зъ каменя и цеглы, була довга на 50 аршинъ, широка и высока на 70 аршинъ. На церквѣ було пять бань, а въ серединѣ пять престолôвъ. Въ олтарѣ и въ найбôльшôй бани по стѣнахъ выложенй були на золотôмъ днѣ розличнй образы пречудесноі роботы; на стѣнахъ въ серединѣ церквы знаходились образы малёванй. Нынѣшній соборъ св. Софіи въ Кіевѣ зовсѣмъ не той, що єго збудовавъ Ярославъ (въ половинѣ 11-ого вѣку). Давну церковь, котру лѣтописцѣ рускй называли *„небеси подобною“*, зруйновали Татаре, и ôдъ неи зôстала ся тôлько стѣна въ олтарѣ и ажь до самои великои банѣ. Стѣна тая до нынѣ зове ся *„Нерушимою стѣною“*, ôдъ того, що и Татаре єи не зруйновали. При церквѣ св. Софіи заложивъ бувъ Ярославъ першу славяньску библіотеку.

Церковь св. Софіи въ Царгородѣ ôдъ часу збудованя (въ 6-ôмъ столѣтю) ажь до занятя Греціи черезъ Туркôвъ (въ 15-ôмъ столѣтю) була найбогатшою и найкрасшою церквою на весь свѣтъ христіяньскій. Достаточно було поганинови, вôйти въ тую церковь и прислухатись греческому богослуженю та добранымъ хорамъ пѣвцѣвъ церковныхъ, а вже нѣяка сила не повздержала єго при давнôй религіи. Смѣло можна сказати, що церковь Софійска въ Царгородѣ не лишь поодинокихъ людей, але цѣлй родины, и навѣть цѣлй народы здобула для вѣры христіяньскои. Найлучшимъ доказомъ того єсть и наша Русь.

Въ исторіи князя рускаго Володимира Вел. читаємо, що князь за порадою бояръ и старцѣвъ выславъ бувъ 10 мужѣвъ ученыхъ для звѣданя рôжныхъ царствъ и краѣвъ свѣта, щобы зъ близька приглядали ся обрядамъ религійнымъ розличныхъ народôвъ и єму потôмъ о всѣмъ вѣрну справу подали. Володимиръ, по выслуханю послôвъ, мавъ остаточно рѣшити ся, котру вѣру принати.

Выбранй послы обходили рôжнй краѣ, а наконець прійшли до Царгорода. Цѣсарь греческій, Василій Багрянородный, довѣдавшись о приходѣ послôвъ рускихъ и о цѣли ихъ походôвъ, а знаючи добре, що поверхна пыхота найлучше вилыне на ихъ умы, казавъ послôвъ завести до церквы св. Софіи, яко до найзнаменитшого храма царгородского. Послы вôйшовши въ церковь, застала вже Службу Божу; самъ патріярхъ, Николай Хризобергъ, священнодѣйствовавъ при престолѣ. Величавôсть и богатства святынѣ, збôръ духовеньства зъ цѣлои столицѣ, красоты малёваня, оздобы образôвъ, вонь кадила, милозвучнй спѣвы на хорахъ, таинственна повага греческого обряда: все то очаровало Русинôвъ — имъ выдавало ся, що знаходятъ ся бôльше въ небѣ якъ на земли. Особливо видъ ихъ плѣняли чотыри серафимы, горящй ôдъ золота, которй въ чотырёхъ кутахъ великого склепѣня далеко въ воздухахъ уносили ся. Повернувши до Кіева сказали послы князеви: „Не хочемо вже бути язычниками. Въ Царгородѣ, въ церквѣ св. Софіи, мы бачили ангелôвъ уносячихъ ся въ воздухахъ и спѣваючихъ „Святъ! Святъ! Святъ!“ въ честь Всевышнёго. Въ церквѣ тôй самъ Богъ пробуває зъ своими поклонниками...“ Князь и бояре, выслухавши тои бесѣды, рѣшились принати вѣру христіяньску пôсля обряда греческого.

Правдоподôбно въ церквѣ св. Софіи окрещена була и княгиня Ольга, бабка Володимира Великого. Лѣтописець

рускій Несторъ такъ описує крещенє Ольги: „Прійшла княгиня до Царгороду. Тутъ окрестивъ ю патріярхъ, а цѣсарь греческій бувъ єй за крестного отца. Возрадовала ся Ольга душею и тѣломъ, а патріярхъ промовивъ до неи: „Благословена ты въ женахъ рускихъ, яко возлюбила свѣтъ, а тьму оставила; благословити тя будутъ сыны рускій въ послѣдній родъ внукôвъ твоихъ.“ И дано Ользѣ крестне имя Єлена, въ память матери Великого Константина. Патріярхъ поблагословивъ Ольгу и ôдпустивъ ю зъ миромъ въ землю руску...“ О церквѣ, въ котрôй ôдбулось крещенє Ольги, лѣтописець не подає ближшои вѣдомости. (Конець буде).

Едиктъ зъ року 1492 противъ жидôвъ.

Фердинандъ, король испаньскій, выдавъ року 1492 едиктъ, котрымъ возвавъ всѣхъ жидôвъ живучихъ въ Испаніи (около 800.000 душь), щобы въ протягу чотырёхъ мѣсяцѣвъ або перейшли на вѣру христіяньску, або выдалились зъ краю. Легко собѣ представити послѣдства того едикту. По всѣхъ мѣстахъ и мѣсточкахъ ôдправляли жиды молебнѣ и нараджувались публично и приватно, якъ бы можь ôдвернути грозяче небезпечєньство. Одинъ старець, рабинъ Абарбанель, высоко почитаный въ своѣмъ народѣ и на дворѣ королевскôмъ, кинувъ ся бувъ зъ слезами въ очахъ до нôгъ Фердинанда и єго жены Изабелѣ, благаючи милосердія для своихъ єдиновѣрцѣвъ, а окрôмъ того обѣцявъ зложити королеви титуломъ загального выкупу 600.000 коронныхъ золотникôвъ. Въ позôсталыхъ письмахъ Абарбанеля читаємъ: „Сердечно благавъ я короля, ажь умыслъ и силы тѣлесній мене опустили. Три разы впавъ я до нôгъ королеви и на всѣ святощѣ заклинавъ єго, не обходитись такъ грôзно зъ жидами. Возьми, казавъ я, все наше золото и все наше срѣбло, все добро дому израильского, лишь не проганяй насъ зъ женами и дѣтьми зъ того краю.“ Король зъ разу завагавъ ся, бо значный выкупъ грошевый выдававъ ся бути принадною сумою при тогдашныхъ потребахъ державы. И кто знає, чи выданый едиктъ не бувбы ôдкликаный назадъ, єслибы не Торквемада, славный на той часъ инквизиторъ испаньскій. Сей довѣдавшись о замыслахъ короля, впавъ несподѣвано до комнаты, где обоє королевство знаходились, взнѣсъ передъ ихъ очи крестъ зъ образомъ розпятого Спасителя и урочистымъ дрожачимъ голосомъ такъ промовивъ: „Первый разъ продавъ Юда Сына Божого за 30 сребренникôвъ, Ваше Величество хочете Єго продати другій разъ за кôлька сотъ тысячей. Оттутъ образъ Господній! продавайте, коли Вамъ такъ конечно потреба грошей.“ При послѣдныхъ словахъ поставивъ монахъ крестъ на столѣ и самъ ôдойшовъ. Тая сцена такъ переразила короля, що ôдъ сего часу о ôдкликаню едикту и слухати не хотѣвъ.

Розôйшлись теперь монахи по цѣлôмъ краю, проповѣдуючи евангеліє и навертаючи инновѣрцѣвъ до науки Христовои. Коли вже речинець установленый для едикту минавъ, въ цѣлôй Испаніи настали правдиво судній дни для жидôвъ. Лишь гдеякій зъ нихъ окрестились, прочій готовились до выходу и выпродували за безцѣнъ свои домы, свою землю, свои винницѣ и всякій знаряды та орудія господарскій. Були выпадки, що цѣлій домы спродавано за малій кусники шовку та иншихъ матерій, бо золота и срѣбла не вôльно було брати зъ собою. Давній лѣтописцѣ испаньскій доносятъ, що богатшій жиды много монетъ золотыхъ (навѣть по 30 штукъ) пролыкали, щобы лишь при ревизіи не здрадитись.

Зъ почáткомъ Липця розпочавъ ся бувъ выхôдъ; нужда и плачь при такъ великаньскôмъ числѣ були страшенній. Вже пôдчасъ дороги одній вымирали, другій слабли, але и слабымъ не можь було въ Испаніи лишатись. Самій христіяне тронутій були такъ сумными образами и благали выходцѣвъ, щобы окрестились. Однакожь рабины не допускали до того, а додавали духа кождому, такъ словомъ якъ и власнымъ примѣромъ. Безчисленній громады, спѣваючи псальмы набожній, спѣшили до границь краю.

Найбôльше тыхъ выгнанцѣвъ прибуло до Африки и Италіи, а зъ ôдти до иншихъ земель. Найласкавѣйше еще принявъ ихъ въ Италіи самъ папа Александеръ VI., увôльняючи въ своихъ посѣлостяхъ ново прибулій родины ôдъ всякои оплаты за поселенє.

Вежа при церквѣ Волоскôй во Львовѣ.

Живъ во Львовѣ, въ другôй половинѣ 16. вѣка, бездѣтный старець Давидъ, Русинъ зъ роду, котрый давнѣйше провадивъ обширну торговлю и доробивъ ся бувъ значного маєтку. Хотячи имя своє увѣковѣчнити, загадавъ при церквѣ Волоскôй вымуровати вежу (дзвôнницю) и посвятивши на ту цѣль часть свого маєтку, згодивъ майстра Петра Красовского, спровадивъ потрѣбный будовничій матеріялъ и около року 1567 розпочавъ будовлю. Черезъ два роки тревала вже будова, на котру Давидъ выложивъ до 3.500 зр., и вже значнои досягнула высоты, коли несподѣвано по причинѣ зле заложеныхъ фундаментôвъ почала вежа розсуватись и наконець цѣла въ грузы запала ся. Майстра Красовского виправдѣ засуджено и укарано, але старець Давидъ, тронутый тымъ нещастємъ тяжко розболѣвъ ся и зъ грызоты умеръ.

Немалый жаль огорнувъ и братство церковне, пôзнѣйше Ставропигійскимъ назване, бо видѣло себе позбавленымъ и окрасы церковнои и можности ôдновленя будовы. Однакожь подобало ся Всевышнёму натхнути спасенною гадкою иншого богомольного чоловѣка, котрый дѣйстно на засѣданю братства яко членъ тогожь освѣдчивъ, що коли Господь поблагословивъ єго значнымъ маєгкомъ, ôнъ всякій жертвы радо понесе, щобы побудовати нову вежу, еще тревальшу и краснѣйшу ôдъ першои. Зразъ въ тôмже роцѣ (1570) приказавъ упрятати грузы, въ слѣдуючôмъ заложивъ новій фундаменты, а въ лѣтъ кôлька допровадивъ дѣло до кôнця. Мужемъ тымъ бувъ Константинъ Корніякгъ, походячій зъ родины греческои.

Константинъ бувъ братомъ славного на той часъ купця Львôвского Михаила Корніякта, по котрого смерти р. 1563 одѣдичивъ ôнъ цѣлый, дуже значный маєгокъ. Зъ исторíи вѣдомо, що Корніякты зôставали въ близкихъ зношеняхъ зъ славнымъ молдавскимъ авантурникомъ, а пôзнѣйшимъ господаремъ, Яковомъ Деспотою, котрый зарôвно якъ и Корніякты бувъ родомъ зъ Греціи.

Константинъ Корніякгъ окрôмъ великого маєтку грошевого посѣдавъ просторонній добра такъ въ Львôвскôй якъ и въ Перемыскôй земли. Можна повѣсти, що належавъ до наймаєтнѣйшихъ людей въ Галичинѣ, и проте такъ самъ, якъ и сыны єго зъ найпершими домами черезъ женитву посвоячили ся.

Для ново-побудованои вежѣ, котра и днесь єще належитъ до найвеличавшихъ будôвль Львова и заразомъ есть первою окрасою мѣста, недоставало еще ôдновѣдныхъ дзвонôвъ. Дзвоны старій не ôдзначались нѣ величиною, нѣ донеслымъ голосомъ, а братство церковне не мало грошей на справленє дзвонôвъ новыхъ. Щасливый случай допомôгъ и ту Русинамъ. Року 1585 прибувъ до Львова Іоахимъ, патріярхъ великои Антіохіи, збираючи по рускихъ земляхъ милостыню и запомоги на подвигненє упалыхъ святынь и угнетеного духовеньства въ Сиріи, и замешкавъ при церквѣ

Волоскôй. Занявъ ся ôнъ радою, наукою и очищованѣмъ обряду церковного ôдъ посторонныхъ примѣшокъ, упорядковавъ братство мѣйске, выдавъ для него статуты, заохочувавъ до заложеня школы языка греческого и славяньского, до подвигненя упадаючои друкарнѣ и до ôдмурованя величавои церкви. Для переведеня такъ важныхъ намѣреній выдавъ ôнъ ôдозву до рускихъ, тогды єще численныхъ, панôвъ и до руского народу, взываючи о присыланє даткôвъ для церковного братства. Успѣхъ ôдозвы бувъ великій и братство одержало достаточно фондôвъ на переведенє своихъ намѣреній.

Ледви уставлено першій великій дзвôнъ на вежи Волоскôй и задзвонено на Службу Божу, ставъ вже и спôръ готовый. Сусѣдні Доминикане завидовали Русинамъ коштовныхъ и звучныхъ дзвонôвъ, и позвали Русинôвъ до рады мѣйскои зъ желанємъ, щобы имъ заказано дзвонити въ ту пору, коли у Доминиканôвъ ôдправляє ся набоженьство. Рада мѣйска, хотяй и зъ своєи стороны неразъ причинялась до тогдашного загального прослѣдованя Русинôвъ, все таки домаганя Доминиканôвъ узнала „за далеко идучй“ и рѣшила, щобы Русины пôдъ карою 30 гривенъ не важили ся на Волоскôй вежи дзвонити въ тую пору, коли у Доминиканôвъ говоритъ ся проповѣдь.

Рôкъ 1570, въ котрôмъ розпочато будову теперѣшнои вежѣ волоскои, бувъ єще и зъ иншого взгляду важнымъ для Русинôвъ. Въ тôмъ роцѣ печатано во Львовѣ першу доси знану книгу въ языцѣ церковнôмъ. Незнаный намъ ближше житель мѣста Москвы, Иванъ Федоровичь, прибувъ до Львова, заложивъ друкарню и дня 25 Лютого 1570 розпочавъ печатанє Апостола.

Историчні замѣтки про виноградъ въ Галичинѣ.

На сегорочнôй выставѣ Общества имени Качковского въ Станиславовѣ знаходили ся дуже удачні оказы дозрѣлого винограду зъ кôлькохъ сторонъ нашого краю. Межи многими звѣдователями выставы уже тогды повстало було пытанє, чи бы не можь нову ту галузь промыслу выкорыстати въ бôльшихъ розмѣрахъ для добра загального. От. Николай Устыановичь, знаючій докладно способы управлюваня винограду на Буковинѣ, подавъ до публичнои вѣдомости докладні инструкціи, якъ въ єго сторонахъ около тои управы заходятъ ся. Не пôдлежитъ сомнѣню, що галицкій климатъ и тутешна земля, може бôльше еще якъ на Буковинѣ, до управы винограду надаватись повинні.

Въ давнѣйшихъ часахъ, въ гдеякихъ сторонахъ Галичины, особливо въ мѣсцяхъ зверненыхъ къ полудню, управлювано виноградъ досыть старанно. Зиморовичь въ исторіи мѣста Львова повѣдає, що еще року 1432 мѣщане Львôвскй спровадили були винну лозу зъ Молдавіи и защепили туюже по горбкахъ попôдъ Высокій Замокъ, зъ ôдки пôзнѣйше повстали численні виногради такожь въ околици Львова. Зубрицкій, въ неоцѣненôй своєй кроницѣ мѣста Львова, о донесеню Зиморовича такъ выражає ся: „Я пересвѣдчивъ ся, що виноградъ далеко скорше въ околицяхъ Львова засаджовано. Вже въ документахъ, писаныхъ передъ рокомъ 1432, говоритъ ся, що за брамою Краковскою знаходились виногради. Кто знає, чи не ôдъ виннои лозы повстали назвы гдеякихъ селъ, а особливо назва Малыхъ Винникъ. Єсть навѣть традиція, що князѣ рускй зъ виннищъ окресности Львова побирали по 100 бочокъ вина“.

За часôвъ польского панованя трудно було управляти виноградъ во Львовѣ зъ великою корыстею. Винні лозы засаджовано поза мурами Львова, проте були они выставленй на частй шкоды и знищеня пôдчасъ нападôвъ непріятельскихъ. Бували выпадки, що и самй Львовяне для власнои скуточнѣйшои обороны нищили передмѣйскй виногради. Въ исторіи Львова згадує ся пôдъ рокомъ 1655, що при осадѣ мѣста черезъ войска Богдяна Хмельницкого губернаторъ тогдышній приказавъ домы передмѣйскй розвалювати и палити, а сады овочевй и виногради, розсаджені по горахъ, повитинати и понищити. Здає ся, що доперва ôдъ того часу заперестали въ Галичинѣ управляти винну лозу на бôльшй розмѣры.

ВАЖНѢЙШІ ВЫНАЙДЕНЯ.

Говоряща машина.

Мысль штучно наслѣдовати людску бесѣду, устроити „говорящу машину“ — далеко не нова мысль, и стараня около осущеня тои мысли ôдносятъ ся къ далекôй минувшости. Не десятки, але сотнѣ лѣтъ ôддѣляютъ насъ ôдъ тои минувшости. Єще въ тринайцятôмъ вѣку регенбурскій епископъ, Альбертъ Больштетъ, здѣлавъ важне на той часъ вынайденє; ôнъ устроивъ чоловѣческу фигуру, якогось швайцара, котрый не тôлько ôдчинявъ гостямъ двери, но и досыть выразно витавъ прохожихъ товарискою фразою: „Bitte, Euer Gnaden!“ Не довго однакожь поживъ на свѣтѣ той всѣма любленый автоматъ. Одинъ забобонный панокъ такъ бувъ перестраженый тою говорящою машиною, що принявъ ю за якесь діявольске дѣло; не надумуючись, кинувъ ся зъ друкомъ на невинного швайцара и нанѣсъ єму стôлько ударôвъ, що автоматъ замовкъ на вѣки. Можна представити собѣ розпуку и горе епископа; въ кôлькохъ минутахъ забобонна рука знищила єго трийцатьлѣтнй тяжкй труды.

Въ половинѣ минувшого вѣка вынайшли два братя, Лье Дрозъ въ Швайцаріи, кôлька говорящихъ машинъ для испаньского короля Кароля VI. Машины представляли четвероножні звѣрята и такожь птицѣ, а наслѣдовали дуже вѣрно природный голосъ живогинъ. Особливо звертали на себе увагу блеюча ôвця и песъ на стражи фруктôвъ. Досыть було взяти зъ кошика одинъ фруктъ, и песъ сейчасъ починавъ сильно лаяти, и то такъ довго, доки фруктъ не положено на давне мѣстце.

Говорящй машины роблено въ початкахъ для забавы, але уже тогды люде науки велику будучнôсть предсказовали тымъ играшкамъ. Великій математикъ Айлеръ, будучи еще професоромъ въ Берлинѣ, писавъ року 1761 такъ о говорящихъ машинахъ: „Къ числу важнѣйшихъ вынаходôвъ належати буде апаратъ, котрый мôгбы зъ точностею наслѣдовати всѣ звуки нашого голоса. Коли такій апаратъ буде вынайденый и буде можна за помочею клявишевъ (якъ при фортепянѣ) выдобути зъ него рôжні голосы и слова, тогды и переворотъ въ свѣтѣ буде конечный. Проповѣдникъ або ораторъ, не маючій доброго голосу, буде мôгъ на такôмъ апаратѣ свою проповѣдь або бесѣду ôдограти, подôбно якъ органисты ôдгрываютъ музыкальні пьесы на своихъ инструментахъ.“

Ôдъ часôвъ Айлєра многй ученй усердно трудили ся надъ машиною, котра бы штучно наслѣдовала людскій голосъ. Найщастливѣйшй результаты пôдъ тымъ взглядомъ достигъ Вѣденьскій механикъ Фаберъ. Єго „говоряща машина“ удостоилась загального узнаня. Та и було чому удивляти ся. Представмо собѣ постать чоловѣка, автомата, вымовляючого зовсѣмъ докладно цѣлй фразы и реченя, разъ шептомъ, разъ голосно, — автомата, котрый мôгъ такожь спѣвати. Всѣ орудія мовні, якй чоловѣкъ посѣдає, въ тôй машинѣ вѣрно були наслѣдованй, а воздухъ, потрѣбный до выдаваня звукôвъ, надымувано въ машину посредствомъ

штучныхъ мѣхôвъ. Замѣсть гортани вправлено въ той автоматъ кавчуковй струны, то коротшй то довшй, котрй пôдносили звучнôсть и мельодійнôсть голосу, выдобуваючого ся зъ середины машины.

Здає ся, що богато єще часу мине, закимъ говоряща машина зôстане во всѣхъ своихъ частяхъ выкôнчена. Однакожь резултаты дотеперѣшнихъ дослѣдôвъ наука вже выкорыстує. Знаменитый Вѣденьскій хирургъ Бильротъ передъ пяти роками задавъ собѣ слѣдующе питанє: если бездушна машина може поодинокй звуки и слова выговорювати, чи не можнабы подôбнымъ прирядомъ привернути бесѣду людямъ, утратившимъ туюжь черезъ слабôсть, або черезъ операцію? Самъ Бильротъ выконавъ бувъ смѣлу операцію на однôмъ слабôмъ, вырѣзавши поражену ракомъ гортанку. Въ мѣстце природнои гортани вставивъ ôнъ слабому штучну зъ твердого кавчука, и дѣйстно — слабый ôдзыскавъ черезъ тоє свою бесѣду назадъ. Подôбнй, а навѣть єще лучшй резултаты осягаютъ и иншй новѣйшй лѣкарѣ нѣмецкй.

„*П. Л.*“

Єлєктричне освѣтлюванє комнатъ и улиць.

Знаменитый вынаходчикъ телефона и фонографа, американьскій ученый Едисонъ, ôдкрывъ недавно способôъ роздробленя єлєктричного свѣтла, котрого нынѣ зъ добрымъ успѣхомъ уживаютъ при освѣтлюваню въ Парижи и Мадритѣ гдеякихъ площадей и театрôвъ. За помочею того нового способу, якъ доносятъ англійскй газеты, можна буде при дуже незначнôмъ накладѣ грошевôмъ спровадити єлєктричне свѣтло и до комнатъ. Успѣхъ очевидно великій и безперечно выкличе значну перемѣну въ системѣ освѣтлюваня бôльшихъ мѣстъ. Машина, котра служитъ до розпросторонења єлєктричного свѣтла, може дати около 10.000 огнѣвъ єлєктричныхъ. Руры проводовй будутъ уложенй пôдъ землею, подôбно якъ тоє нынѣ дѣє ся при газовыхъ трубахъ, и достаточно буде тронути пружину, замыкаючу єлєктричный токъ, щобы повсюды заяснѣло свѣтло.

Однако, ôддаючи повну честь вынаходчому генію Едисона, єго невсыпущôй и многосторонньôй дѣяльности, тымъ не менше справедливôсть каже замѣтити, що первеньство въ рѣшеню такъ важного питаня (якъ питанє о дѣлимости єлєктричного свѣтла) приналежитъ не Едисону, а Росіянинови п. Яблочкову, котрый уже давнѣйше доказавъ дѣломъ можливôсть єлєктричного освѣтлюваня, именно єще року 1877, коли свои ôдкрытя подробно описувавъ въ академіи наукъ и въ французскôмъ физичнôмъ товариствѣ. Зверхъ того теоретичный свôй выкладъ перевѣвъ Яблочковъ практично передъ численною публичностею, а въ Маю 1878 уживано вже єлєктричного свѣтла Яблочкова до освѣтлюваня площадей на Парыскôй всемирнôй выставцѣ. Свѣтло єлєктричне єсть о много дешевше ôдъ свѣтла газового (о 30%), а при тôмъ свѣтитъ ся яснѣйше. Окрôмъ того представляє тоє свѣтло єще и иншй выгоды. Англійскій инжинеръ, полковникъ Гейвудъ, котрый дуже старанно оцѣнявъ способôъ єлєктричного освѣтлюваня п. Яблочкова, указавъ межь иншими на слѣдующй свойства того свѣтла: найперше оно не розширяє майже нѣякого жару а горючй матеріялы (коксъ и цементъ), уживанй до вытвореня того свѣтла, суть зовсѣмъ нешкодливй; ôдъ свѣтла єлєктричного не треба обавляти ся нѣякихъ шкодъ або выбухôвъ, що такожь ставитъ єго высше газового свѣтла, будучого нерѣдко причиною многихъ нещастныхъ выпадкôвъ. Дальше при єлєктричнôмъ освѣтлюваню зацалюванє и гашенє ôдбуваютъ ся въ однôй хвили и автоматично, а зверхъ того зыскує ся немало часу и сплы. Такожь и то рѣчь важна, що свѣтло газове въ порôвнаню зъ єлєктричнымъ єсть неповне, бо не мѣститъ въ собѣ барвъ сонѣчного свѣтла. Газове свѣтло складаєсь зъ лучей червоныхъ, оранжевыхъ и жовтыхъ, а нема въ нѣмъ зовсѣмъ лучей синихъ и фіолетовыхъ. Тымъ и пояснює ся, для чого око при освѣтленю газовôмъ такй барвы, якъ червона, оранжева и жовта, видитъ далеко выразнѣйше, а наоборотъ, барвы фіолетова и синя цѣлковито тратятъ свою дневну красу и становятъ ся якбы болотнистй, сѣрй. При єлєктричнôмъ свѣтлѣ подôбна перемѣна барвъ не заходитъ, бо єлєктричне свѣтло, бôльше всякого другого, приближає ся къ свѣтлу сонѣчному не лишь по интензивности, але такожь повнотою всѣхъ сонѣчныхъ барвъ. „*П. Л.*“

ВѢСТИ ЛИТЕРАТУРНЙ.

— **Повѣсти рускй въ перекладѣ на языкъ сербско-кроатскій.** Єще року 1868 завязалась була дружна кореспонденція межи Сербами а Русинами въ цѣли завязаня литературнои взаимности межи обома племенами славяньскими. Писатель сербскій п. С. Новаковичь писавъ тогды до Русинôвъ во Львовѣ: „Мы Сербы мовбы по природѣ єсмо приятелями Русинôвъ. Коли читаємо и переводимо народнй оповѣданя рускихъ писателѣвъ, здає ся намъ, що то оповѣданя зъ рôдного нашого народного быту; въ кождôй бо подробности вашого народного и сельского житя видимо якбы нашь власный нарôдъ, и мы радй для того познакомити ся зъ вашою литературою. Нехай вамъ не буде дивно, що зъ тои стороны теплого славяньского свѣта чуєте моє сердечне „Щасть Боже!“ и що дружно ôдзываю ся до васъ, честный роде, и до вашои честнои борбы за чистоту и красу рускаго языка, за основу истиннои народнои просвѣты и литературы, а тымъ самымъ и за основу истинного добра народного. - Мы самй въ нашôй хатѣ мали однакову борбу за свою родину и народнôсть и проте зможемо полюбити тыхъ братей-борцѣвъ, котрй за народнй святощѣ борютъ ся зъ ворогами на своихъ поляхъ.“

Першй переклады повѣстей рускихъ появились були въ сербскôй литературно-науковôй газетѣ „*Вила*“; перекладъ розпочато ôдъ повѣстей Юр. Федьковича и Марка Вовчка. За примѣромъ Сербôвъ пôйшли и ихъ одноплеменники Кроаты, котрй черезъ 10 лѣтъ за посредствомъ своихъ газетъ обзнакомляли ся неустанно зъ творами нашои литературы. Теперь, зъ новымъ рокомъ, приступаютъ Кроаты до выданя всѣхъ повѣстей Марка Вовчка и Основяненька въ перекладѣ на языкъ сербско-кроатскій. Въ тôмъ дѣлѣ одержала редакція „Зорѣ“ слѣдующе письмо: „Оголошенй мною переводы зъ рускои белетристичнои литературы, котрй въ кроатскôй газетѣ „Vienac“ появили ся, такъ уподобались нашôй публичности, що литературне товариство въ Загребѣ завозвало мене до перекладу всѣхъ творôвъ Марка Вовчка и Основяненька. Не маючи нѣякихъ зношенiй зъ рускими книгарями, удаюсь до Васъ, знаного и ту писателя рускаго, зъ просьбою о присланє згаданыхъ дѣлъ. По Вашôмъ патріотизмѣ надѣю ся безпечно, що предложенє моє миле буде Вашому серцю и що радо пріймете на себе солодкій той трудъ: стати ся посередникомъ межи Кроатами а Русинами въ справѣ славяньскои взаимности. Адресъ мôй: „Vladislaus Laboš, Geistlicher in Bacš-Keresztur (Bacš-Bodroger Comitat in Ungarn).“

Надѣємось, що и иншй писателѣ рускй схотятъ вôйти въ переписку литературну зъ Кроатами и за посредствомъ наведенои адресы поинформуютъ ся ближше, котрй утворы белетристичнй въ кроатскôй литературѣ надавалибы ся до перекладу на языкъ рускій.

— **Повѣсти Николая Устьяновича.** Передъ рокомъ обходивъ от. Ник. Устьяновичь сороклѣтный ювилей свого священьства. Товариства рускій и численнй почитателѣ поета изъ всѣхъ сторонъ Галичины витали высокодостойного Ювилята, заявляючи тымъ дѣломъ, що обходъ ювилею переходитъ границѣ домашного, родинного торжества, а стає ся вповнѣ обходомъ народнымъ. Фактъ той найлучше доказує, якъ дорогою єсть для Русинôвъ память писателя, котрый въ сумнй дни великого упадку нашои народности врязъ зъ Маркіяномъ Шашкевичемъ першій вывѣсивъ знамя рускои народности и всѣ свои дарованя и силы зъ повнымъ посвященємъ жертвовавъ для добра Руси. Нынѣ видній вже овочи тыхъ бôльше якъ сороклѣтныхъ трудôвъ. Николай Устьяновичь дождавъ ся щастливо хвилѣ, въ котрôй мимо численныхъ перепонъ жизнь литературна на галицкôй Руси бôльше чимъ коли-небудь розвиває ся. Давбы Богъ, щобы поетъ нашь бувъ єще довго свѣдкомъ нашихъ ревныхъ намагань и трудôвъ и щобы въ кôнци дождавъ ся наконечнои побѣды всѣхъ желаній нашои Руси.

Редакція „Зорѣ“ для возвеличеня ювилейного обходу занялась — за призволенємъ Автора — выданємъ двохъ обширнѣйшихъ Єго повѣстей: *„Страстный Четверъ“* и *„Месть верховинця.“* Обѣ повѣсти въ литературѣ рускôй вже зъ давна оцѣненй яко творы первостепеннй и мы проте ôдъ подробнѣйшого розбору на тôмъ мѣстци повздержуємось.

„Страстный Четверъ“ печатаный бувъ въ „Зори Галицкôй“ зъ року 1852 (безъ пôдпису Автора) и появляєсь теперь майже безъ всякихъ змѣнъ. „Месть верховинця“ въ первый разъ печатана була въ „Галичо-рускôмъ Вѣстнику“ зъ року 1849; въ теперѣшнôмъ выданю повѣсть тая самымъ Авторомъ въ гдеякихъ частяхъ зôстала доповнена и передѣлана.

Цѣле выдане (12 арк. печатныхъ) стоитъ 70 кр., на лучшôмъ паперѣ 85 кр. Пренумеранты „Зорѣ“, котрй найдальше до 10 Лютого зложатъ цѣлорочну предплату зъ горы, одержатъ згаданй повѣсти яко премію безплатно.

— **Исторія Польщи, Литвы и Руси.** Львôвъ. Накладомъ друкарнѣ людовой. 1879. Стор. 186 въ XVI у.

О тôй исторіи такъ пише „Правда“: Нашимъ непрошенымъ цивилизаторамъ всего за мало. Они зъ страхомъ замѣтили, що дѣяльнôсть рускихъ товариствъ около просвѣты народу приноситъ, хотяй мало-помалу, свои добрй овочѣ. Книжочки для народу выдаванй Русинами росходятъ ся десятками тысячѣвъ середъ народу, тверезôсть проповѣдована въ сихъ книжочкахъ приймає ся мимо явнои неохоты и злости пропинаційныхъ вызискувачѣвъ, свѣдомôсть питомои народности зачинає ширитись межи масами доси темными и голосъ щирыхъ просвѣтителѣвъ народу починає выкликувати що разъ бôльшій ôдголосъ загалу. Се навело на гадку розвинути зъ польскои стороны противну дѣяльнôсть, а першимъ дѣломъ въ тôмъ напрямѣ являє ся книжочка: „Исторія Польщи, Литвы и Руси“, выдана въ подвôйнôмъ видѣ — латиньскими и рускими (гражданкою) буквами. Про Русинôвъ говоритъ ся въ цѣлôй книжочцѣ лише на стор. 19—21 въ 68 строчкахъ, и на стор. 150—разомъ цѣла исторія Руси обговорена въ 109 строчкахъ! Такъ само исторія Литвы обговорена лишь на стор. 71 и на стор. 120. Можна смѣло сказати, що книжочка обôймає властиво тôлько саму исторію Польщѣ. Се и выходитъ зъ самого пляну автора, котрый силуе ся въ читателя вмовити, що властиво все було тôлько сама Польща. Про Русь отъ якъ говоритъ славетна „исторія“: „Надъ Днѣпромъ, на захôдъ поза Днѣстеръ, мешкали племена того самого походженя що Поляки. Звали ся они ôтъ поля надъ Днѣпромъ Полянами, въ околицяхъ лѣсистыхъ Овруча называно ихъ Древлянами, Волынянами на Волыню, Дулѣбами надъ Бугомъ, Тиверцями надъ Днѣстромъ.“ Згадавши потôмъ, що „всѣ тй племена“ завозвали на помôчь Варягôвъ, и що Ольга а ôдтакъ князь Володимиръ приняли въ Царгородѣ(!) вѣру святу, пише дальше: „Въ цѣли соединеня руской церкви зъ римскою много працювали польскй королѣ и єпископы зъ Папою римскимъ. И хотяй бы тіи королѣ и єпископы и народъ польскій ничого бôльше для Русинôвъ не зробили, то за саму дбалôсть о спасенє вѣчне Русинôвъ на вѣчну вдячнôсть заслугуютъ... Особливо Казимиръ Великій взявъ ся добре до управы и порядку на Руси. Онъ памятавъ такожь о Бозѣ и о вѣрѣ святôй, а не хотячи змушати Русинôвъ постановилъ заложити архіепископство латиньске въ Галичи, щобы помалу Русины позбували ся облуды шизматицкой...

Дальше говоритъ „Правда“: Отсей фальзификатъ напевно будутъ накидувати нашимъ селянамъ и нашимъ школамъ людовымъ. Не потребуємо додавати, що обовязкомъ кождого правдолюбивого и щирого чоловѣка дбати про те, щобы такими фальзификатами не баламучено народу. Найлучшій способъ противъ тои баламутнои трутины — се розширюване популярнои „Исторіи Руси“, выдаванои теперь товариствомъ „Просвѣта.“ Розширяючи знане правдивои исторіи межи народомъ, тымъ самымъ забезпечимо єго противъ баламуцтва.

ВСЯЧИНА.

— **Основяненько въ Коломыи.** Въ Коломыйскихъ сторонахъ доховалась традиція, що славный писатель рускій, Григорій Квѣтка-Основяненько, якійсь часъ пробувавъ въ Коломыи. Межи старшими людьми навѣть знаходятъ ся такй, що зъ Основяненькомъ пôдчасъ єго побыту въ Коломыи розмавляли. Дѣятись то мало въ роцѣ 1850. Справедливо запытуютъ насъ, зъ ôдки могла повстати такъ неправдива поголоска, коли Основяненько умеръ єще року 1843. Отжежь ôдповѣдаємъ, що Григорій Квѣтка умеръ дѣйстно року 1843 и що въ Галичинѣ зовсѣмъ не бувъ, а однакожь єсть правдою, ствердженою фактами, що въ роцѣ 1850 ôнъ въ Коломыи передъ численнымъ зборомъ Русинôвъ объявивъ ся... Якимъ способомъ могло таке диво стати ся, поясняє ближше „Зоря Галицка“ зъ року 1850 въ числѣ 55. Читаємо тамъ въ дописи зъ Коломыѣ: „Въ мясницѣ грали на Коломыйскôмъ театрѣ оперу Григорія Основяненька пôдъ надписомъ: *Сватанє*. По ôдограновъ представленю возхищене зрѣтельство стало кричати: *Авторъ! авторъ!* Ажь тутъ выбѣгає авторъ... Страхъ мене обôймивъ: чи Основяненько вставъ зъ гробу? Нѣтъ, то знакома особа представила ся. Єсли такъ дѣє ся на дощкахъ зрѣлища, щожь доперва за кулѣсами?...“ Видно зъ того, що на сценѣ Коломыйскôй появивъ ся бувъ якійсь псевдо-Основяненько, котрому очевидно забаглось доступити въ легкій способъ литературкои славы.

— **Выратованє зъ воды.** Недавно на мостѣ Пештеньскôмъ велика громада людей окружила була малу осьмилѣтну дѣвчинку, котра гôркй слезы проливала и зъ руками заломлеными споглядала тревожливо на Дунай. Гдеякй цѣкавй хотѣли розвѣдатись, яке ту нещасте приключилось, ажь въ тôмъ роздались голосы: „Теперь выплынула на верхъ!— Отъ знова потапає!...“ Якійсь молодый шляхтичъ, котрый вже зъ давна бажавъ ôдзначитись рицърскимъ дѣломъ, власне тогды переѣзджавъ верхомъ черезъ мôсть и побачивъ въ Дунаю постать то выплываючои то потапаючои дитины. Не надумуючись довго, скочивъ зъ коня и просто зъ мосту на Дунай. Видно, що бувъ добрый плывакъ, бо вже по хвильцѣ досягнувъ рукою плывуче тѣло и не приглядаючись ближше поплывъ зъ нимъ до берега. Зъ страхомъ постерѣгъ теперь, що ôнъ не дитину, а лишь велику гарно прибрану ляльку зъ воды выратовавъ. Легко собѣ представити смѣхъ зôбраныхъ людей, а зновъ велику радôсть малои дѣвчинки, що стôлько слезъ проливала за „любою згубою.“

— **Призначенє чоловѣка.** Одинъ капитанъ прускій выдавъ сими днями *„Инструкцію для однорочныхъ охотниковъ“*, въ котрôй цѣлкомъ серіозно поясняє высоке призначенє чоловѣка. Пôдъ надписомъ *„Цѣль нашого тѣла“* такъ ôнъ говоритъ: 1) Голова єсть то наростокъ повысше плечей, который служитъ до выгôднѣйшого ношеня чака и такожь до того, щобы обойчикъ лучше на шіи державъ ся. 2) Очи суть то кулистй тѣла; ихъ призначенємъ єсть, дивити ся на старшину и такожь пильно уважати, щобы за богато пороху не насыповати до панôвки. 3) Руки по-

дôбрий суть до галузокъ дерева; они служатъ до витаня настоятелѣвъ а найбôльше до того, щобы було чимъ выповнити рукавы мундура. 4) Нôсъ єсть серединою лиця и пôсля него найлучше пôзнаємо, якъ держати чако на головѣ. „Носомъ“ называємо такожь кожду нагану одержану ôдъ старшины. 5) Уши суть то мушлеватѣ наросты; они передовсѣмъ потрѣбнѣ молодымъ рекрутамъ, котрѣ не уважаютъ при муштрѣ. 6) Ноги призначенѣ до маршу, а ихъ постава повинна бути така, щобы они зъ осею землѣ творили кутъ прямый.“ Капитанъ кôнчитъ свою инструкцію быстроумною замѣткою, що безъ нôгъ жовнѣръ навѣть ходити не мôгбы!

— **Образа.** Изаакъ и Яковъ, котрѣ побôчь себе посѣдали склены зъ рôжными одежами, посварили ся по причинѣ конкуренціи на смерть зъ собою. Оба они були жидами и случайно въ самъ праздникъ примиреня стрѣтились передъ божницею. Веселымъ окомъ поглянули они на себе, бо пôзнаютъ, що пôсля приписôвъ своєи религіи повинни въ той день передъ входомъ до святынѣ поєднати ся. Изаакъ першій перерываємовчанє: „Якове, нынѣ день загального примиреня!“ — Яковъ: „Знаю о тôмъ, пріймиъ знакъ примиреня мою руку!“ — Изаакъ: „Желаю тобѣ зъ щирого серця все, що ты желаешь менѣ!“ — Яковъ (страшно розгнѣваный): „Бодай я не чувъ твого слова! Чи ты хочешь наново розпочинати вражду?...“

Листокъ школьный.

— **Рада школьна краєва** именовала дѣйстными учителями шкôлъ етатовыхъ: Льва Урбаньского въ Ржеховѣ, В. Влодка въ Одровонжи, Гр. Кузёва въ Нижанковичахъ, Ст. Дрозда въ Воли Жендійскôй, Корн. Рудавского въ Дмитровичахъ, Сев. Удзелю въ Ропчицяхъ, Фел. Гаєвского и Іос. Хана въ Дембици.

— Пишутъ намъ **зъ Унева**: Дня 10 минувшого мѣсяця посѣщала Ихъ Высокопреосвященьство Митрополитъ Іос. Сембратовичъ свои добра въ Уневѣ и при тôй спосôбности приняли ласкаво представленє ново-умѣщеного мѣстцевого учителя и просьбу громады Унева взглядомъ умѣщеня тогожь учителя въ власнôмъ Ихъ будынку. Ихъ Высокопреосвященьство держали такожь промову до громады, выказуючи цѣль науки и выховання молодежи въ школѣ и якъ наука веде до добра духово-тѣлесного и до полѣпшеня быту матеріяльного народу нашого. Понеже Ихъ ВПр. сердечнымъ словомъ за нашъ станъ учительскій промовляли и тойже тякъ высоко поставили, почуваю ся бути обовязанымъ, въ имени учителѣвъ зложити Имъ за тоє глубоку подяку и туюжь посредствомъ „Зорѣ“ подати до общои вѣдомости. — *Ал. Варецкій*, учитель.

— **Зъ Ярославля.** На початку Грудня р. м. ôдбулось въ селѣ В. мѣсячне зôбранє приватного кружка учителѣвъ народныхъ. По живôй розправѣ надъ справою пôднесеня пчôльництва, промавлявъ п. Мышковскій о промыслѣ домашнôмъ, именно о соломѣ яко артикулѣ дуже пригôднôмъ до занятій домашныхъ въ зимѣ. Всѣмъ вѣдомо, що сельскій нашъ людъ черезъ цѣлу зиму не маєкорыстныхъ занятій, котрѣ бы приносили добрый зыскъ. Думаємо, що до такихъ занятій надаютъ ся выробы соломяны. Селяне выробляютъ капелюхи зъ соломы тôлько въ лѣтѣ, коли пшениця дозрѣває. Звычайно хлопцѣ ходятъ по зôбжи и зрѣзуютъ соломки на плетѣнку, при чôмъ выдоптуютъ збôже и такимъ способомъ властителеви велику шкоду дѣлаютъ. Можна тому запобѣчи въ слѣдуючій спосôбъ. Кто хоче мати солому на плетѣнку, нехай нарокомъ на тую цѣль густо збôжемъ засѣє кусникъ мѣсця. Збôже тоє призначене буде не на зерно, лишь на солому. Коли збôже выстрѣлитъ въ колосъ и зачне бѣлѣти, належитъ єго зжати, повязати въ вязанки, зложити въ мѣсци ôдповѣднымъ и прикрыти сѣномъ, щобы солома не зôвяла, ôдтакъ выставити на сонце и пересушити. Теперь наступитъ варенє соломы, а то дѣєсь въ горчку, до котрого вложити треба солому, потôмъ налляти зимной воды и такъ довго варити, доки цѣлкомъ не закипитъ. Выняту солому треба зновъ высушити. Дальше наступаєбѣленє соломы въ подôбный спосôбъ якъ при полотнѣ Солому розпростираютъ на травѣ або на чистôмъ пѣску и зливаютъ сильно водою; тоє треба такъ довго повторювати, жьк солома цѣлкомъ побѣлѣє. Такъ приряджену солому можна переховати на зиму, тôлько треба, если забираємось до выроблювання плетѣнокъ, вложити солому въ зимну воду и выймаючи по стрѣлцѣ робити плетѣнку. Если плетѣнка маєбути деликатна, треба стрѣлки (стебла соломы) розколювати за помочею дротика на кôлька частей. До гладженя плетѣнокъ суть особнѣ валочки, котрѣ можна собѣ спровадити зъ Дрезна, або зъ Шлеска Тымъ способомъ заосмотривши ся въ солому, можна мати на цѣлу зиму матеріялъ до плетѣнокъ, и тiжь высылати до бôльшихъ мѣстъ на продажь, або вышивати дома капелюхи, кошики, пуделочкы (шабатурки) и т. д. Солому въ спосôбъ повысшій приряджену, можна розлично забарвлювати, до чого суть окремѣ приписы (на синій цвѣтъ забарвляютъ солому за помочею брезиту зъ домѣшкою галуну). Книжка, котру небавкомъ п. Мышковскій оголоситъ друкомъ, поучитъ докладнѣйше о выробахъ зъ соломы. Учителѣ округа ярославского уже зъ найблизшою весною начнутъ той промыслъ провадити въ практицѣ. — На згаданôмъ засѣданю кружка учительского одинъ зъ членôвъ принѣсъ зъ собою гнѣздо штучне, выяснивъ спосôбъ уживаня тогожь и препоручивъ выроблювати подôбнѣ моделѣ при помочи дѣтей школьныхъ. Пôднѣсъ также справу охороны звѣрятъ и выказавъ моральный и матеріяльный пожитокъ тои охороны. Есть надѣя, що въ Ярославли, где мученє звѣрятъ ôдбуваєся въ спосôбъ дуже варварскій, завяже ся небавкомъ филія Товариства охороны звѣрятъ.

— Читаємо въ однôй нѣмецкôй газетѣ **о варварствѣ молодыхъ людей** слѣдуючѣ замѣтки: „Неразъ бачимо ученикôвъ, уганяючихъ за мотылями, хрущами и иными комахами, щобы зловивши тiжь переколоти и ôдтакъ застромити на дощинку шпильками. Бѣдни животины гинутъ поволи посередъ мукъ найстрашнѣйшихъ въ болестныхъ корчахъ и дреготахъ пôдъ окомъ немилосердной молодежи. Чижь таке поступованє може ушляхотнити умыслъ и молоде серце? Чи при такôй наукѣ не поноситъ ученикъ великои моральной шкоды, притупляючи въ собѣ на цѣле житє чувства милосердія и религійности, тй найкрасшій объявы сердецъ людскихъ? Придивляючи ся байдужно терпѣнямъ безсильныхъ животинъ молодѣжь ледоватѣє серцемъ, дичѣє, и пôзнѣйше упадаєморально. Навѣть годѣ припустити, щобы выбиранє птичихъ яецъ и нищенє житя звѣрятъ могли пôднести молодый умыслъ. Тай то немала рѣчь, що молодѣжь, увиваючись громадно зъ пушками бляшаными по засѣяныхъ поляхъ, по огородахъ и лугахъ, вздовжь и поперекъ, выдоптуєпрацю господарску и тымъ способомъ учитъ ся замолоду безправности и непошановання чужого добра. Не пôдлежитъ сомнѣню, що прикладъ и наука учителѣвъ пôдъ тымъ взглядомъ богато здѣлати могутъ. Добрѣ суть слова, але дѣло далеко лучше. Если учитель самъ маєзамилованє въ творахъ природы, набудутъ єго и дѣти; есть бо рѣчею досвѣдченою, що молодѣжь добрымъ примѣромъ заохочена навѣть самого учителя въ дѣланю добрôмъ перевышити старає ся.“

Конкурсы.

— Рада школьна окружна въ Перемышли розписуєпôдъ днемъ 29. Листопада до ч. 1386 конкурсъ на слѣдуючѣ посады учительскій:

I. Въ повѣтѣ Перемыскôмъ:

1) при школѣ выдѣловôй въ Перемышли одна посада учителя зъ платнею 600 зр.;

2) при школѣ 4-клясовôй мужескôй въ Перемышли одна посада учителя зъ платнею 600 зр. и одна посада учителя молодшого зъ платнею 360 зр.;

3) при школахъ етатовыхъ одноклясовыхъ зъ платнею 300 зр. и вольнымъ мешканємъ: въ Борщовичахъ, Бушковичахъ, Быблѣ, Цыковѣ, Дроздовичахъ, Якеманичахъ, Коровникахъ, Кривчи, Малковичахъ, Наклѣ, Ненадовôй, Мижиньци, Ольшанахъ, Пикуличахъ, Сѣдлискахъ Трôйчицяхъ, Зротовичахъ и Буцовѣ.

II. Въ повѣтѣ Добромильскôмъ:

1) при школѣ 4-клясовôй мужескôй въ Добромилю одна посада зъ платнею 450 зр.;

2) при школахъ етатовыхъ одноклясовыхъ зъ платнею 300 зр и вольнымъ мешканємъ: въ Добрѣ, Явôрнику рускôмъ, Княжноли, Липѣ, Малявѣ и Посадѣ новомѣйскôй.

Всюды презентуютъ Рады школьнѣ мѣстцевѣ. Речинець подания до 15. Сѣчня 1880 р.

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦИИ.

Всеч. от. **М. Ц. въ Каменцѣ струм.** За присланѣ статіи дуже Вамъ вдячнѣ; надѣємось и на дальшу помôчь литературну. — Вп **Т. Т. въ Вороблевичахъ.** Все точно выслано; на „Зорю“ лишилось еще 1 зр — Всеч. от. **К. Д. въ Топоровѣ.** „Батькôвщинѣ‘ 2·50 передано; 4 зр. на „Зорю“ и присланy розправу зъ вдячностею одержали. — Всеч. от **В. Ф. Д. въ Сливници.** Замовленѣ книжки выслано.— Вп **Як. К. въ Вороблику корол.** Присланѣ пренумераты одержали; вкладки членьскій Обществу им. Качковского передано. — Всеч. от. **Г. Р. въ Липовици.** За сердечне письмо спасибôгъ! Не забувайте ласкаво и на нову газету. — Вп. **О. К. въ Станиславовѣ.** Присланy „Згадку за покойного епископа Мих. Куземского“ помѣстимо якъ найрадше въ однôмъ зъ найблизшихъ чиселъ Зорѣ“. Мы вповнѣ подѣляємо судъ Вашъ о незвычайныхъ заслугахъ Куземского въ дѣлѣ розвою нашои народности.

Выдаєи ôдповѣдаєза редакцію **Ом. Партыцкій.**

Зъ друкарвѣ Товариства „имени Шевченка“ пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

Рôкъ I. Львôвъ дня 15 Сѣчня 1880. **Число 2.**

Выходитъ два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **18**. улиця Галицка.

За инсераты платитъ ся по **5** кр. ôдъ одной строчки.

ЗОРЯ

Пренумерата выноситъ: на цѣлый рôкъ **4** зр., на пôвъ року **2** зр., на чверть року **1** зр.

На велиновôмъ паперѣ: на цѣлый рôкъ **4** зр. **60** кр., на пôвъ року **2** зр. **30** кр.

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

Зъ новымъ рокомъ.

Одинъ рôкъ за другимъ плыве, уб'ѣгаѥ,
И радôсть и смутокъ несе:
Весну и молодôсть зъ собовь забираѥ
И будитъ житѥ въ насъ нове.
Щасливый, кто дѣломъ значитъ житѥ своѥ,
Кто марно тыхъ лѣтъ не проживъ,
Кто въ серцю зъ надѣвь а въ души зъ спокоѥмъ
Въ будучнôсть глядаѥ — — щасливъ!

Погляньмо-жь на той рôкъ, що минувъ за нами;
Тамъ нашѝ дѣла почислѣмъ,
А новый витаймо щирыми словами,
Горнѣмъ ся до себе, любѣмъ!
А сли яке горе нашу долю тьмило
И часъ кому марно минувъ —
Охъ, щобы на ново серденько ожило,
И кождый щобъ силу почувъ
Зъ твердою душею до цѣли спѣшити!
Чей доля повернесь до насъ,
И окомъ веселымъ будемо дивитись
И матери скажемъ: „Вже часъ!..“

Нехайже солодко новѝ дни минаютъ,
Любовь насъ огрѣѥ свята —
А нынѣ я серцемъ одного бажаю:
Для Руси воскресного дня!

Иларіонъ Грабовичъ.

МАРТА БОРЕЦКА.

(Дальше.)

„Потомки Славянъ великодушныхъ! — озвалась Марта — васъ называютъ бунтовниками!... Чи може за тоѥ, що вы пôдняли зъ гробу славу вашихъ предкôвъ? Они були свобôднѝ, коли ишли зъ всходу на захôдъ шукати для себе жилища на божôмъ свѣтѣ — свобôднѝ мовь тѝ орлы, що надъ ихъ головою буяли въ обширныхъ просторахъ старого свѣта... Ови осѣли на красныхъ берегахъ Ильмена, и всегда одному Богу служили. Коли велика держава римска розпалась, мовь старый будынокъ, ôдъ сильныхъ ударôвъ дикихъ борцѣвъ пôвночи; коли Готы, Вандалы, Ерулы и другѝ племена скитскѝ шукали всюды добычи, жили розбоѥмъ и грабежами: тогды Славяне мали вже свои села и мѣста, управляли землю и любовались благодатными плодами мирнои жизни. Они нѣколи не терпѣли пôдданьства, а завдно высоко ставили свою независимôсть. Пôдъ тѣнею дерева выливавъ Славянинъ чувства свои на струны родимои кобзы, но мечь висѣвъ на галузи, готовый укарати хищника и тирана!... Коли Баянъ, князь аварскій, страшный для царѣвъ греческихъ, хотѣвъ, щобы Славяне ему пôддали ся — они гордо и спокôйно ôдповѣли: Нѣкто въ широкôмъ свѣтѣ не зможе накинути намъ ярма неволѣ, хиба що выйдутъ зъ уживаня мечѣ и стрѣлы!... О дорогѝ вспомины минувшости, о дѣла незабутнѝ вольныхъ предкôвъ нашихъ! чи вы можете наклонити насъ, щобъ мы пôддались рабству и кайданамъ?

„Правда, зъ убѣгомъ часу зродились въ душахъ нашихъ новѝ наровы, новѝ навычки; обычаѣ древнѝ, спасеннѝ забували ся, недосвѣдчена молодѣжь легковажила мудрѝ рады старцѣвъ. Тогды Славяне прикликали до себе знаменитыхъ хоробростею князѣвъ Варяскихъ, „нехай мечемъ и силою розказуютъ молодымъ, неспокôйнымъ головамъ“. Но коли Рурикъ захотѣвъ самовôльно владѣти, пробудилась гордôсть славяньска; Новгородцѣ пôзнали свою неосторожнôсть, и тогды Вадимъ, хоробрый Вадимъ, вызвавъ Рурика передъ судъ народа. „Мечь и боги нехай будутъ нашими судіями!“ сказавъ Рурикъ — и Вадимъ упавъ ôдъ ѥго руки. Умираючи ôнъ ѥще промовивъ: „Новгородцѣ! тутъ, на семѣстце обагрене моѥю кровею, приходѣтъ оплакувати нерозумне дѣло своѥ; тутъ прославляйте вольнôсть, коли она зъ торжествомъ явитъ ся зновъ въ вашихъ мурахъ....“ Сповнило ся желанѥ великого мужа: народъ збираѥ ся на ѥго святôй могилѣ, щобы свобôдно и независимо рѣшати свою долю.

„Смерть Рурика воскресила свободу Новгородску. Поки ôнъ живъ, народъ ослѣпленый ѥго великостею боявъ ся могучои руки и слухавъ князя зъ невольничою покорою; но не видячи уже надъ собою грôзнои руки владѣтеля, пробудивъ ся зъ глубокого сну... Олегъ, наслѣдникъ Рурика, переконавъ ся, що Новгородцѣ не хочутъ бути невольниками, и ôнъ удаливъ ся зъ Новгорода зъ хоробрымъ войскомъ Варяскимъ, идучи шукати побѣды и рабôвъ межи другими скитскими, не такъ ôдважными и гордыми племенами. Зъ того часу уважавъ Новгородъ князѣвъ своихъ тôлько за полководцѣвъ, слухавъ ихъ, но дѣлавъ пôсля власнои волѣ. Кіевлянъ и другихъ Славянъ любили отцѣ нашѝ яко кровь братню, служили имъ яко другамъ и братямъ, боролись зъ ихъ непріятелями и разомъ зъ ними славили ся побѣдами. Тутъ проживъ молодôсть свою Володимиръ; тутъ посередъ добрыхъ примѣрôвъ великодушного народу образувавъ ся ѥго духъ; тутъ (зарôвно якъ и въ Кіевѣ) мудра бесѣда старцѣвъ збудила въ нѣмъ желанѥ, пôзнати тайны религійнѝ иншихъ народôвъ, щобы дôйти истины и принятi вразъ зъ цѣлымъ народомъ правдивую вѣру. Коли пôзнавъ науку христіяньску и переконавъ ся о ѥи святости, при-

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ ИП. 21448

нявъ ю ôдъ Грекôвъ, а тогды Новгородцѣ бôльше другихъ племенъ славяньскихъ стали ся ревными исповѣдниками новои науки. Имя Володимира святе въ Новгородѣ; священа и мила память Ярослава, бо ôнъ першій зъ князѣвъ рускихъ утвердивъ законы и вольнôсть великого города. Лишь ворогъ называти може отцѣвъ нашихъ невдячными — за те, що они ôдпирали властолюбивй намаганя потомкôвъ Ярослава! Духъ сего князя засумовавбы въ небеснôмъ просторѣ, вслибъ мы не умѣли хоронити древныхъ правъ, освященыхъ єго именемъ. Ôнъ любивъ Новгородцѣвъ, бо они були свобôднй; ихъ смѣла отвертôсть радовала єго серце, бо тôлько свобôднй люде могутъ бути отвертыми; рабы слухаютъ и ненавидятъ! Нехай же святитъ ся въ Новгородѣ память Ярослава, доки нарôдъ въ имени отчины збирає ся передъ домомъ Ярослава, доки глядитъ на тй старинй муры и говоритъ зъ любвою: тамъ живъ духъ нашъ!

„Великій князь Московскій укоряє тебе, Новгороде, що ты тѣшишь ся своимъ добромъ и славишь свою волю. Чи вжежь въ тôмъ вина, що Новгородъ — богатый и свободный?... Дѣйстно: процвитає добромъ Новгородска земля, поля золотомъ сіяютъ ôдъ богатыхъ плодôвъ, стодолы и гумна повнй, богатства плывутъ до насъ рѣкою; велика Ганза*) гордитъ ся нашою звязею; чужосторонній купцѣ стараютъ ся о нашу дружбу, подивляютъ славу великого мѣста, красоту єго будôвль и загальный достатокъ горожанъ; а коли вернутъ ся въ свою отчину, то говорятъ до своихъ родимцѣвъ: Мы щастливй, бо видѣли Новгородъ, а нѣчого подôбного єму не бачили!... Но правда и тое, що Русь горює; земля єи заливаєсь кровею, села и мѣста опустѣли; люде мовь звѣры въ лѣсахъ укрываютъ ся; отець шукає своихъ дѣтей и не находитъ... вдовы и сироты просятъ милостынѣ по розпутяхъ... А мы? мы щастливй и — виноватй! Чи може длятого, що важили ся слухати власныхъ законôвъ, що не хотѣли брати участи въ незгодахъ князѣвъ, що задумали спасти имя руске ôдъ сорому и неславы, що не хотѣли принятй оковъ татарскихъ и заховали гôднôсть народну?

„О нещастнй, но завсѣгды милй намъ братя рускй! Не мы, але вы насъ опустили, коли падали на колѣна передъ гордымъ ханомъ и забажали ярма для спасеня безчестного житя!... Лютый Батый, видячи богатства Новгорода, мовь хищный звѣръ забажавъ добра нашого и нашои крови; але предки Новгороду готовили ся радо до тяжкои борбы и острили безъ боязни мечѣ на своихъ мурахъ, бо знали, що лѣпша смерть славна нѣжь соромна неволя! Надармо выглядали Новгородцѣ зъ высокихъ баштъ помочи полкôвъ рускихъ; надармо надѣялись, що вы схочете бодай въ послѣдный разъ и въ послѣднôй пристани вольности рускои поборотись зъ невѣрными!... А яку знайшли мы помôчь? Тôлько боязливй громады утѣкаючихъ зъ поля борбы являли ся на Новгородскихъ шляхахъ; не звукъ оружія, не духъ рицарства, а зойкъ малодушнои розпуки бувъ вѣстуномъ ихъ приближеня; они бажали не стрѣлъ и мечѣвъ, но хлѣба и охороны!... Але Батый, видячи ôдвагу нашихъ людей, видно бôльше цѣнивъ власне безпеченьство, якъ злобне вдоволене въ нелюдскôй мести. Ôнъ убоявъ ся Новгородского воинства и ôддаливъ ся... Надармо благали тогды горожане нашй князѣвъ рускихъ, щобы корыстали зъ доброи способности и получеными силами, во имя Бога рускаго, ударили на варварôвъ. Князѣ платили данину и ходили до табору Татарôвъ, кланятись ворогамъ христіяньства и обвиняти другъ друга, що они снуютъ злй замыслы противъ Батыя! Великодушнôсть жителѣвъ Новгородскихъ була предметомъ доносôвъ, часто и ложныхъ!... А если имя побѣды въ протягу двохъ столѣтій заховало ся еще въ языцѣ славяньскôмъ, то кому тое завдячити? Чижь то не звукъ оружія Новгородцѣвъ припоминавъ славу воинну земли рускôй? Чижь не нашй то отцѣ били ворога еще на берегахъ Невы? Горестный для насъ вспоминъ! Въ кôнци послѣдный борець добродѣтельный, дорогоцѣнный останокъ древного богатырства князѣвъ рускихъ, котрый заслуживъ имя безсмертне въ Новгородѣ и живъ межи нами щастливо — оставивъ тутъ и славу и щастє, бо цѣнивъ бôльше имя Великого князя Руси, нѣжь имя Новгородского вожда. Але не величавôсть, но погорда и жаль ожидали Александра во Владимири — и ôнъ, що на берегахъ Невы дававъ законы хоробрымъ Ливоньскимъ рицарямъ, мусѣвъ упасти до нôгъ поганьского Сартака!

„Иванъ желає владѣти Великимъ городомъ — не дивно! Ôнъ видѣвъ власными очима славу и богатство Новгорода. Но всѣ народы свѣта и всѣ будущй поколѣня не перестанбы дивуватись, вслибъ мы захотѣли выречись нашихъ вспоминôвъ во имя неневнои будучности... Якими надѣями може князь насъ заманити? Тôлько нещастнй и легковѣрнй — тôлько такй бажаютъ перемѣнъ, но мы тѣшимось достаткомъ и свободою. Нехай Иванъ молитъ небо, щобы оно въ гнѣвѣ своемъ покарало насъ: тогды Новгородъ може зненавидѣти щастє и забажати власнои погибели. Але доки видимо славу свою и горе княжествъ рускихъ, доти гордимо ся нашою славою и жалуємъ братей, що попались въ неволю; доти и права Новгородскй найсвятѣйшй намъ по Бозѣ!

„Не хочу днесь оправдувати васъ, мужѣ выбранй загальнымъ довѣрiємъ народу. Клевета на васъ вержена, клевета въ устахъ властолюбныхъ и завистныхъ не єсть гôдна оправданя! Где край цвите и нарôдъ тѣшитъ ся, тамъ безпечно правителѣ мудрй и совѣстнй. Намъ сказано, що вы торгуєте добромъ народа... Чижь могутъ вамъ всѣ скарбы свѣта выдерти любовь до вôльныхъ братей-горожанъ? Кто таку любовь въ сердци ховає, не бажає певно нѣчого бôльше, якъ одного найсолодшого щастя — умерти за свою отчину!

„Несправедливôсть и властолюбнôсть Ивана не затьмѣваютъ въ очахъ нашихъ такожь и похвальныхъ єго свойствъ. Давно вже рознеслась була вѣсть межь нашимъ народомъ о єго славѣ и Новгородцѣ хотѣли принятй въ гостѣ того самовластителя. Щирй серця нашихъ жителѣвъ свобôдно объявляли ся въ радостныхъ окликахъ при єго торжественнôмъ въѣздѣ. Але знаки нашои сердечности обманули князя; мы хотѣли радостею нашою выявити милу для насъ надѣю, що рука Ивана скине зъ Руси ярмо татарске, а ôнъ гадавъ, що мы бажаємъ ôдъ него знищеня нашои власнои вольности! Нѣ!.. нѣ!.. нехай буде великимъ Иванъ, но нехай буде великимъ и Новгородъ! Нехай славитъ ся князь Московскій выгубленємъ ворогôвъ христіяньства, а не губленємъ другôвъ и братей землѣ рускои, для котрои они славою на свѣтѣ! Нехай порве тяжкй кайданы Руси, но нехай не накладає ихъ на добрыхъ и свобôдныхъ людей! Єще днесь Ахметъ называє єго своимъ пôдданымъ — нехайже иде Иванъ противъ монгольскихъ варварôвъ, а вѣрна дру-

*) Ганзеатицкими называли ся вольнй торговельнй мѣста нѣмецкй, котрй мали такожь свои крамницѣ въ Новгородѣ.

жина Новгородска покаже єму дорогу ажь до табору Ахмета! А коли знищитъ ворога, тогды мы скажемъ єму: „Иване! ты привернувъ земли рускôй честь и вольнôсть! Розпоряджуй теперь скарбами, знайденими въ таборѣ татарскôмъ, бо всѣ тѣ скарбы були зобранѝ зъ твоєи землѣ; межи ними нема и одного гроша Новгородского, бо мы не платили данины нѣ Батыю нѣ єго потомкамъ! Владѣй зъ мудростею и славою, а загоишь раны Руси; здѣлай пôдданыхъ своихъ, а братей нашихъ, щастливыми! А єли колись полученѝ твои княжества перейдутъ славою Великій Новгородъ; єли мы позавидуємъ щастю твоєго народа; єли Всевышній покарає насъ незгодою, недолею, пониженємъ — тогды (кленемъ ся именемъ отчины и вольности!) тогды прийдемъ не въ столицю польску, а въ княжескій городъ Москву, якъ колись древнѝ Новгородцѣ прийшли до хороброго Рурика, и скажемо не Казимирови, але тобѣ: Владѣй нами, мы вже не умѣємъ правити собою!

„Нехай насъ минає така тяжка доля! Небо праведне надѣляє рабствомъ тôлько выступнѝ народы. Не лякай ся, Новгороде, угрозъ Ивановыхъ, коли серце твоє горитъ любôвю къ отчинѣ и къ святымъ єи уставамъ, коли можешь зъ славою умерти за честь предкôвъ своихъ и за добро потомства!...

„Но єли Иванъ говоритъ правду, єли въ самôмъ дѣлѣ погане корыстолюбіє овладѣло духомъ Новгородцѣвъ, єли мы любимо скарбы и выгоды бôльше якъ честь и славу — то нехай выбье послѣдна година нашои вольности и нехай дзвôнъ вѣчевый упаде зъ башты Ярослава и на вѣки умовкне!... Тогды — тогды мы позавидуємъ щастю народôвъ, котрѝ не знали нѣколи свободы. Страшна тѣнь колишнои вольности буде являти ся намъ мовь яка блѣда мара, и буде ранити наше серце безкорыстною розпукою...

„Але знай, Новгороде, що зъ утратою вольности высохне и жерело твого богатства. Вольнôсть оживляла охоту до працѣ, острила серпы и золотила нивы; она вела богатыхъ чужинцѣвъ въ нашѝ муры и обдѣляла насъ скарбами торговлѣ... Чи такъ буде въ будучности? Убожество, крайне убожество покарає негôдныхъ горожанъ, котрѝ не умѣли шанувати спадщины своихъ отцѣвъ! Померкне слава твоя, городе великій, опустѣютъ многолюднѝ твои части, широкѝ улицѣ заростутъ травою, и красота твоя счезне на вѣки, и буде колись — хиба притчею народôвъ! Надармо колись цѣкавый подорожникъ посередъ глухихъ и сумныхъ руинъ схоче шукати того мѣстця, где збирало ся вѣче, где стоявъ дôмъ Ярослава и мармурова статуя Вадима... Нѣкто єму не покаже ихъ! Онъ задумає ся горестно и скаже тôлько: Тутъ бувъ Новгородъ!...“

Шумъ и кликъ народа не дали дальше говорити посадници. „Нѣ, нѣ, мы всѣ умремъ за отчину!“ — озвались безчисленнѝ голосы. „Новгородъ нашъ владѣтель! нехай явитъ ся Иванъ зъ войскомъ!“ — Марта стоитъ на Вадимовôмъ мѣстци, глядитъ — и тѣшитъ ся успѣхомъ своєи бесѣды. А щобы єще бôльше одушевити умыслы горожанъ до обороны дорогои вольности, она показує кайданы, брязчитъ ними въ руцѣ, и кидає на землю. Нарôдъ гнѣвно и зъ погордою допче кайданы ногами и заєдно воскликає: Новгородъ — нашъ владѣтель! война, война Иванови! Надармо посолъ Московскій хоче єще говорити въ имени Великого князя и проситъ о послухъ; зухвалѝ навѣтъ пôднесятъ руку на него, ажь Марта мусѣла боронити бояринa. Тогды боринъ выймивъ зъ похвы мечь, ударивъ нимъ о пôдножже статуѣ Вадима, и озвавъ ся пôднесенымъ голосомъ: „И такъ нехай буде война межи Великимъ княземъ Иваномъ а горожанами Новгородскими! Ôддаймо собѣ приєзжнѝ грамоты! Богъ нехай судитъ вѣроломныхъ!“ Марта вручила послу грамоту Ивана а ôдобрала грамоту Новгородску; ôдтакъ додає єму стражь охоронну и знамя покою. Громады народа розступаютъ ся передъ бояриномъ; ôнъ выходитъ зъ города. За брамою мѣста чекала вже на него Московска дружина. Марта слѣдитъ бояринa окомъ своимъ, опершись на статую Вадима. Посолъ Ивана усѣвъ на коня и ôдъѣхавъ, лишь разъ єще глянувъ поза себе зъ жалемъ на Великій Новгородъ. Застукали желѣзнѝ запоры на городскихъ воротахъ, и боринъ поѣхавъ тихо Московскимъ шляхомъ. Вечернѝ лучѣ сонця угасли на ихъ блестячôмъ оружію.

Марта ôдотхнула свобôдно. Она видитъ сильне заворушенє въ народѣ, котрый мовь филѣ ревучого моря колибавсь то въ одну то въ другу сторону и безперестанно ôдзывавсь: Новгородъ владѣтель нашъ! смерть ворогамъ єго! Она чує грозный звукъ оружія, котрый шумитъ по воздусѣ во всѣхъ пяти частяхъ города на знакъ, що буде война. Стоитъ на Вадимовôмъ мѣстци тая величава женьщина, пôдняла руки до неба, и потекли слезы зъ єи очей... „О тѣни мужа моєго! — промовила тихимъ и торжественнымъ голосомъ—я сповнила свою присягу... Доля рѣшена: нехай дѣє ся теперь, що угодно Провидѣню!“... — и зъ тронутымъ серцемъ зôйшла зъ Вадимового мѣстця.

Наразъ давъ ся чути трескъ и грôмъ на великôй площади... земля затрясласъ пôдъ ногами... звукъ оружія и шумъ народа замовкаютъ — всѣ здумленѝ. Густый туманъ пороху взноситъ ся около дому Ярослава и Вадимового мѣстця... Зôрвавсь сильный вихоръ, розноситъ надъ землею чорнѝ хмары, а въ долинѣ осѣла густа мрака. Всѣ зъ страхомъ и жалемъ видятъ, що высока башта Ярослава, тая горда будôвля народного богатства, повалилась разомъ зъ дзвономъ вѣчевымъ... Горожане, пораженѝ тымъ видомъ зловѣщимъ, мовчатъ, а середъ тишины розноситъ ся голосъ таинственный, подôбный до глухого стону, якбы зъ глубокои могилы: „О Новгороде, такъ упаде слава твоя! такъ счезне твоя величавôсть!...“ Серця горожанъ стрепенули ся; очи всѣхъ звернулись въ мѣстце, зъ ôдки роздавъ ся зловѣщій голосъ. Надармо шукали, щобы знайти того, кто вымовивъ тѣ тревожнѝ слова. Всѣ говорили: мы чули, но нѣкто не умѣвъ сказати: ôдъ кого? Старшина Новгородска уляклась бôльше сумного вплыву на нарôдъ нѣжь самои чуднои пригоды, и щобы успокоити умыслы народа, выходили одинъ за другимъ на Вадимове мѣстце и зъ ôдтамъ промовляли до горожанъ. Нарôдъ хотѣвъ видѣти и слухати мудрои, великодушнои Марты, но высланѝ за нею люде не могли єи нѣгде знайти...

Тымчасомъ настала бурлива нôчь. Засвѣчено смоляскипы, но сильный вѣтеръ неустанно гасивъ ихъ — що хвиля треба було приносити свѣтло зъ домôвъ сусѣдныхъ. Посадники, тысячники и бояре зъ великою ревностею трудили ся зъ горожанами; ôдкопали зъ землѣ вѣчевый дзвôнъ, що сильно застрягъ бувъ, и вывѣсили єго на другôй баштѣ. Нарôдъ хотѣвъ чути священый и милый єго звукъ — учувъ и здававъ ся бути спокôйнымъ. Степенный посадникъ розпустивъ вѣче. Почали розходитись; громады що разъ рѣдѣли. Гдекуды на великôй ровени вѣчевôй и по улицяхъ приставали єще зна-

*

комѝ и други, розмовляючи межи собою. Но незадовго настала въ цѣлôмъ мѣстѣ глубока тишина, мовь на широкôмъ морю по бури, и тôлько видно було свѣтло по домахъ, где женьщины Новгородскѝ въ неспокôйною цѣкавостею ожидали своихъ отцѣвъ, мужѣвъ и дѣтей. Небавкомъ и тутъ свѣтло одно за другимъ погасло...

Но гдежь дѣла ся Марта?

(Дальше буде.)

Гальшка, княгиня Острожска.

(*Историчне оповѣданѥ черезъ Д-ра Из. Шараневича.*)

II. Отець, мати, сродники, приятелѣ и маѥтковѝ ôдносины родичей Гальшки.

Дѣти аристократôвъ маютъ тую корысть передъ дѣтьми середныхъ и нижшихъ станôвъ, що не потребуютъ журити ся нѣ о хлѣбъ насущный, нѣ о будуще своѥ званѥ. Уродженѥ и походженѥ ставляютъ ихъ на певнôмъ мѣстци въ товариствѣ и назначаютъ имъ званѥ, котрому мусятъ ôддавати ся часто противъ власнои волѣ; до того зневоляютъ ихъ обставины, въ котрыхъ они уродили ся, зросли и въ котрыхъ проживаютъ. Такъ и Илія, старшій сынъ Константина I. Ивановича Острожского, по своѥмъ отци переймивъ не лишь великаньскѝ земскѝ добра, но такожь два староства (Винницке и Брацлавске), котрѝ король Жигмонтъ I надавъ ѥму въ память заслугъ отця и для заохоты къ подôбнымъ дѣламъ того молодого многонадѣйного сына ѥго. Гетманьство литовске або такъ звану велику булаву Литвы вразъ зъ каштелянъствомъ Виленьскимъ надавъ бувъ король Жигмонтъ I по смерти Константина I Острожского князю Юрію Радзивилу, сердечному другови, товаришеви и участникови блестячихъ воѥнныхъ подвигôвъ Константина I. По тôй дружкѣ межи отцемъ своимъ а княземъ Радзивиломъ князь Илія, будучи ѥще 11-лѣтнымъ хлопчикомъ, мавъ назначену жену въ особѣ 5-лѣтнои доньки Радзивила, Анны. Оба отцѣ уложили були супружество межи своими дѣтьми для скрѣпленя дружныхъ звязей обохъ тыхъ домôвъ на будучнôсть, и по литовскому праву дали були „заруки“ т. ѥ. правнѝ зобовязаня (записы и заставы) на то, що коли дѣти ихъ прийдутъ до зрѣлыхъ лѣтъ, супружество дѣйстно заключитъ ся. Но понеже сынъ Константина I, Илія, бувъ православнои вѣры, а право въ Литвѣ на звязи католикôвъ зъ православными не дозволяло, отже папа Климентій VII на просьбу князя Юрія Радзивила и зо взгляду на великѝ заслуги Константина I князя Острожского около христіяньского миру (по причинѣ побѣдъ надъ Татарами), розрѣшивъ напередъ заходячѝ перешкоды и дозволивъ на супружество, ѥсли наречѥнѝ до лѣтъ прийдутъ и на волю своихъ отцѣвъ згодятъ ся.

Такъ отже князь Илія по смерти отця заставъ все приготовлене для себе; маѥтокъ, уряды и жена уже напередъ чекали на него.

При смерти отця числивъ князь Илія лѣтъ девятнайцять. Въ молодôмъ князи пробивала ся вже певна самостайнôсть волѣ. Зъ мачохою, княгинею Александрою зъ князѣвъ Слуцкихъ, молодый Илія розпочавъ роздоръ заразъ по похоронахъ отця, именно про замокъ Туровъ, котрый наѣхавъ и силою ѥй ôдобравъ, и про дорогоцѣнности, клейноты, одежи и прочѝ рухомости, котрыхъ выдачи требовавъ ôдъ мачохи, утверджаючи, що все то забрала мачоха по рôднôй ѥго (Иліи) матери, княгини Татіянѣ зъ князѣвъ Ольшаньскихъ[1]). Илія поступивъ зъ мачохою тахъ безвзглядно, що король Жигмонтъ I въ той спôръ вдавъ ся и князю Иліи кривды мачосѣ дѣлати заборонивъ и замокъ звернути приказавъ (р. 1531). Не меншу рѣшимôсть и твердôсть волѣ объявивъ молодый князь Илія що до вызначеной ѥму супруги. Ôнъ не хотѣвъ Анны и зъ нею не оженивъ ся[2]). Вмѣсто Анны предкладано ѥму руку молодшои ѥи сестры, Барбары, но и зъ тою не хотѣвъ подружити ся.

Барбара уже р. 1532 выйшла за-мужь за Станислава Гаштольда[3]), а князь Юрій Радзивилъ выточивъ процесъ князю Иліи за недодержанѥ зобовязань взглядомъ женитвы зъ старшою ѥго донькою, умовленои отцемъ ѥго и забезпеченои заруками. Король Жигмонтъ I[4]) завозвавъ князя Илію передъ свôй судъ до Кракова. Хотяй князь Юрій Радзивилъ доводивъ, що справа тая, дотыкающа выключно особъ принадлежачихъ до Литвы, въ Литвѣ розсуджена бути повинна, прецѣжь король справу спорну розсудивъ въ Краковѣ. Князь Илія особисто прибувъ до Кракова и ту передъ королемъ уневиннявъ ся тымъ, що на умову и обѣтницю свого отця нѣколи не призволивъ и що ѥму, зъ якою хоче дѣвицею або невѣстою, подружити ся вôльно. Король Жигмонтъ I засудомъ своимъ увôльнивъ р. 1537 князя Илію ôдъ записôвъ, угодъ и зарукъ взглядомъ Анны, дочки каштеляна Виленьского (Юрія Радзивила). И не даромъ ѣздивъ Илія до Кракова. Ôнъ тамъ уподобавъ собѣ хорошу Польку, Беату, котра на дворѣ короля Жигмонта I и ѥго жены Боны (Влошки чорныхъ очей и бѣлого лица и волося) выховала ся. Король и королева ховали ю въ такôй чести, якôбы була сродницею короля[5]). Беата була товаришкою и подругою рôднои дочки короля. Отцемъ Беаты бувъ Андрей Костелецкій, каштелянъ Войницкій, а мати ѥи була Катарина Слежанка. Въ кôлька недѣль по смерти отця (+ 1515) уродила ся Беата, була отже такъ званою погробовкою (по латинѣ: postuma). Власне въ роцѣ смерти отця Беаты умерла була перша жена короля Жигмонта I, Варвара Заполянка. Король завязавъ знакомство зъ вдовою по Костелецкôмъ, Катариною, и зъ того знакомства пôдчасъ вдôвства короля уродивъ ся королю сынъ Янушь, котрый дорослши своихъ лѣтъ именованъ бувъ епископомъ Виленьскимъ, а потôмъ Познаньскимъ. Беата була отже сестрою природною сына короля и для того въ такôй почести на дворѣ королевскôмъ була держана и тутъ вразъ зъ королевскими дѣтьми росла и ховала ся. Особистôсть Беаты звертала на себе увагу всѣхъ на дворѣ прибуваючихъ сенаторôвъ и рицарѣвъ. Рѣдка красота и обычаѣ гладкѝ, поважнôсть и скромнôсть въ лици, поставѣ и бесѣдѣ, впрочѣмъ и уродженѥ ѥднали ѣй у всѣхъ честь, любовь и подивленѥ. Самъ цвѣтъ тогдышнои молодежи зъ цѣлымъ серцемъ и усильно старавъ ся о приязнь и руку хорошои зъ уроды и выхованя Польки. Межи обожате-

[1]) Черезъ Анастазію княгиню Збараску, матерь Татіяны, князь Илія бувъ покревненый зъ всѣми линіями тыхъ князѣвъ: зъ Вишневецкими, Збараскими и Порицко-Воронецкими.

[2]) Ажь въ 10 лѣтъ пôзнѣйше Анна за вплывомъ своеи молодшои сестры, Барбары Гаштольдовои, выйшла за-мужь за Петра Кишку, а потогожь смерти за Симеона князя Ольшаньского.

[3]) Барбара по смерти мужа сталась р. 1550 другою женою короля Жигмонта II.

[4]) Жигмонтъ I пановавъ въ Польщи ôдъ р. 1597 до р. 1548.

[5]) О тôмъ пише докладно Łukasz Górnicki, секретарь и бібліотекарь короля польского Жигмонта Августа II въ дѣлѣ своѥмъ: Dzieje w koronie polskiej. Warszawa 1750, str. 6: „i była w takiej uczciwości chowana, by taż miała być co królowi w rodzie.“

лями Беаты бувъ и князь Илія Острожскій, и онъ однѣсъ побѣду надъ иншими убѣгателями о руку тои дѣвицѣ. Король и королева, и сама Беата, на предложенє Иліи згодили ся и р. 1539 въ день 4 Лютого одбулось весѣлє въ Краковѣ. (Илія числивъ тогды 29, а Беата 24 лѣтъ). Въ день передъ тымъ одбулось вѣнчанє (черезъ заступництво) доньки короля, Изабелѣ, зъ Великимъ княземъ семигородскимъ и нареченымъ королемъ Угоръ, Іоанномъ Заполіею. На томъ весѣлю, рôвно якъ и на своѣмъ, князь Илія выступавъ убраный въ чорнôй аксамитнôй одежи, въ сутôмъ татарскôмъ поясѣ, зъ серебряною зброею и острогами, и въ чоботахъ высокихъ выложеныхъ дорогою серебряною бляхою, и майже на рôвни бувъ ставленый зъ королевскимъ сыномъ, молодымъ Жигмонтомъ Августомъ. Въ честь весѣльныхъ торжествъ одправлювано турниры, т. є. игры рицарскій. Угорскій рицарѣ ломили копія (лянцы) зъ польскими, а нашъ князь Илія въ гончôй зброи гонивъ на остре зъ сыномъ королевскимъ.*)

Беата не внесла маєтку въ дôмъ князя Иліи, по крайнôй мѣрѣ готового гроша не мала, инакше не мусѣвбы бувъ князь Илія позаставляти свои родинній серебра и дорогоцѣнности у богатыхъ купцѣвъ Краковскихъ, якъ передъ тымъ у литовскихъ. Здѣлавъ онъ тоє для угожденя своѣй щедрости и для достойного свому родови выступленя на дворѣ королевскôмъ въ часѣ вѣнчаня свого зъ Беатою. (Молода жена князя Иліи обдарила тогожь клейнотами, и выжиченємъ 6000 золотыхъ, котрій дôстала одъ своихъ приятелѣвъ и добродѣвъ.**)

По вѣнчаню завѣзъ князь Илія свою жену до Острога на Волыню и ту окруживъ ю всякимъ достаткомъ и придавъ єй до боку дворску свѣту, зложену зъ невѣсть. Княгиня Иліина (такъ ю теперь звано) выступала зъ блескомъ и величіємъ якъ на вельможу такъ просторонныхъ земель и посѣлостей подобало. Оказану щедрôсть мужа одплатила княгиня ознаками найсердечнѣйшои любви и найвѣрнѣйшого подружія. Беата почувствовалась матерею и князь Илія въ восторзѣ радости и щастя записавъ єй и будущôй дитинѣ на вѣчнôсть три замки (Степань, Сатыєвъ и Лопатинъ) зъ численными дворами и селами до нихъ принадлежачими. За суму 6000 золотыхъ, которій молода жена въ дôмъ внесла титуломъ пожички, зоставивъ єй Илія дожизненно замокъ Ровно, одѣдиченый по матери, такожь зъ численными принадлежачими до него дворами и селами.

Такъ княгиня Беата Иліина стала ся маєтною панею и проживала въ Острозѣ вразъ зъ улюбленымъ мужемъ середъ надѣй и достаткôвъ. Тутъ она привыкала до языка рускаго, обычаѣвъ рускихъ и цѣлого способу житя тои рускои родины.

Не довго тѣшивъ ся князь Илія щастємъ зъ пожитя зъ женою, котрои любовь, приличне, уцтиве и добре захованє ся взглядомъ себе такъ щедро вынадгородити старавъ ся. Вогъ инакше судивъ, якъ молода пара надѣяла ся. Князь Илія запавъ въ тяжку недугу и одтакъ 19 Серпня 1539 умеръ. Умираючи завозвавъ до Острога приятеля свого князя Теодора Андреєвича Сангушка (маршалка волыньского) и въ єго притомности уложивъ тестаментъ, въ котрôмъ маєткомъ роспорядивъ и охоронѣ короля Жигмонта I и королевои Боны свою молоду жену и будуще своє дитя поручивъ. Опѣкунами своихъ милыхъ призначивъ князь Илія пана Ивана Богдановича Сапѣгу, воєводу подольского, и князя Теодора Андреєвича Сангушка, маршалка землѣ волыньскои, и єще иншихъ самыхъ найвысшихъ достойникôвъ и высоко уродженыхъ мужей.*)

Треба знати, що статутъ литовскій дуже старанно обозначивъ права и утриманє жены, котра зъ дѣтьми (або безъ дѣтей) по смерти мужа оставала ся. Лише въ тôмъ выпадку, єсли мужь сходячи зъ сего свѣта тестаментомъ выразно тоє означивъ, приходила опѣка надъ маєткомъ и надъ єго позостальми дѣтьми въ руки поставленого отцемъ опѣкуна (именно приятеля, хотябы и родинѣ чужого, котрому пôсля права опѣка бы не прислугувала); тогды вдова оставалась на своѣмъ вѣнѣ. Въ иншôмъ же выпадку, а именно єсли мужь умеръ не поручивши дѣтей своихъ нѣкому, вдова мала по нѣмъ дѣти выховувати и сидѣти на всѣмъ маєтку мужа, поки не доростутъ дѣти. Єслижь доросли, тогды мусѣла имъ маєтокъ оддати и сама на вѣнѣ зостати; а єсли вѣна не мала, мусѣли дѣти одступити єй таку часть, яка на кожду дитину припадала. Єсли тôлько одинъ сынъ позоставъ, призначена на вдову часть доходила третои части цѣлого маєтку.

Єсли така жена-вдовиця пôшла за-мужь, закимъ єще выховала дѣти, тогды опѣка надъ дѣтьми и надъ ихъ маєткомъ переходила на ближнихъ (т. є. сродникôвъ або сусѣдъ), но и въ тôмъ выпадку ближній тій не мали права одбирати одъ вдовы, идучои повторно за-мужь, єи вѣна або приналежнои єй части; такожь не вôльно було ближнимъ одганяти ю и лише дѣтямъ, коли выросли, можна було одъ матери або мачохи выкупити єи частину и зъ нею полагодити ся.**)

Право опѣки, маєтку и будучого дитяти, которе вдовѣ по статутѣ литовскôмъ принадлежало, князь Илія умираючи єще докладнѣйше въ своѣмъ тестаментѣ означивъ тыми словами: „єсли княгиня Беата по моѣй смерти уродитъ сына, або дочку, то жена и дѣтина моя маютъ сидѣти на всѣхъ маєткахъ моихъ, такъ отцевскихъ якъ и заслуженыхъ и купленыхъ и материныхъ (т. є. по матери походячихъ), має однакожь моя жена княгиня платити довги зъ доходôвъ и тыхъ маєткôвъ, доки дѣтина моя не выросте“. Понеже братъ молодшій князя Иліи Константинъ Василій єще яко малолѣтный стоявъ пôдъ того опѣкуньствомъ и половина дôбръ отцевскихъ єму приналежала, проте князь Илія выразно предостерѣгъ: „щобы, коли прійде часъ и князь братъ Константинъ Василій припадаючу на него половину зъ отцевскихъ дôбръ зажадає, нѣкто до половины другои, призначенои для будучого дитяти, не мѣшавъ ся и княгини Беатѣ въ завѣдованю тои половины не перешкаджавъ.“ Князь Илія потвердивъ даровизны замкôвъ зъ волостями, учинений єще передже своєй женѣ Беатѣ; оддавъ єй власній єи клейноты и дорогоцѣнности; половину рухомостей своихъ призначивъ для брата Василія Константина, а другу половину записавъ княгини Беатѣ и своєй будучôй

*) Górnicki str. 7: „Na tym weselu królewicz z książęciem Ilią gonił na ostre w gończej zbroji. Potém gonili Węgrowie z tarczami etc.

**) Князь Илія (пише Przeździecki w Jagiellonkach polskich II. 52, 53.) записавъ женѣ своєй 33·082 зол. п. „wiana i przywianku“ на третôй части всѣхъ своихъ маєткôвъ отцевскихъ, а король Жигмонтъ I потвердивъ тую запись окремѣшнымъ привилеємъ.

*) Въ тестаментѣ зове князь Илія князя Теодора Андреевича Сангушка своимъ братомъ и дѣйстно було близьке сродство межи ними. Матерею Теодора, а женою Андрея Сангушка, була Марія княгиня Острожека, рôдна сестра князя Константина I, отця Иліи. Були отже Илія и Теодоръ тѣточными братьми.

**) Statut Litewski przez Działyńskiego. Poznań 1841, str. 204 - 206.

дѣтинѣ; частину-же сребер, котрй находили ся въ скарбци, приказавъ потопити и до образу чудотворнои иконы въ церквѣ въ Межирѣчахъ примѣнити.

Князь Илія подѣлавъ записы такожь и готовыми грошми. Такъ записавъ по 100 копъ польскихъ грошей*) для церквей въ Вильнѣ, Володимири, Луцку и т. д., митрополитѣ Кіевскому 15 копъ польскихъ грошей, владыкамъ Луцкому и Володомирскому по 10 копъ польскихъ грошей. Въ конци просивъ князь Илія, щобы тѣло его поховати при предкахъ своихъ въ церквѣ Пресвятои Матери Божои Печерского монастыря въ Кіевѣ.

Оддавши послѣдну прислугу тлѣннымъ останкамъ свого милого мужа, котрого похоронъ одбувъ ся въ Острозѣ а одтакъ въ Кіевѣ, Беата Иліина въ мѣсяць по смерти мужа прибула до Кракова. Ту явилась передъ своими добродѣями, королемъ Жигмонтомъ I и его женою, королевою Боною, и рускимъ обычаемъ ударивши чоломъ передъ ними, представила имъ тестаментъ покойного свого мужа зъ просьбою, щобы король подписомъ своимъ и печатею тойже потвердивъ. Король учинивъ тое 23 Вересня року 1539, отже въ мѣсяць по смерти князя Иліи. Самъ король Жигмонтъ I обнявъ верхну опѣку надъ вдовою и мимо того, що князь Василій Константинъ допоминавъ ся одданя половины належныхъ ему по отци маетковъ и добръ, онъ (король) одповѣдно до права литовского не лишь позоставивъ княгиню Беату Иліину при всѣмъ маетку ей мужа, но еще заборонивъ рушати тую-же изъ цѣлои спадщины по Константинѣ I Ивановичу Острожскомъ передъ уплывомъ одного року и шести недѣль. Такимъ дѣломъ Беата Иліина стала ся управителькою значныхъ земель и волостей, которыхъ просторонь не одному княжеству, н. пр. въ Нѣмеччинѣ, смѣло могла ровнати ся. Тымъ розпорядженемъ короля Жигмонта I обезпечена була княгиня и небавкомъ, еще подчасъ побыту въ Краковѣ, повила доньку дня 15 Падолиста року 1539**), котору названо по имени Святои, припадаючои въ той день, Елизаветою, т. е. по руски Гальшкою. Гальшка отже родилась въ три мѣсяцѣ по смерти свого отця, князя Иліи, и була зарѣвно якъ ей мати Беата погробовкою (postuma).

Король Жигмонтъ I дѣлаючи роспорядженє що до маетку Острожскихъ въ корысть княгинѣ Иліины, давъ упомненє, щобы она тыми землями розпоряджала добре, такъ якъ для вдовы пристоитъ. Но вже и безъ того упомненя статутъ литовскій мѣстивъ въ собѣ слѣдуючу замѣтку: „Єслибы котра жена, сидячи на вдовичомъ стольци зъ дѣтьми своими (т. е. выховуючи дѣтей и управляючи ихъ маетком), за-мужь не хотѣла пойти, но сидѣла вдовою, скарбы тратила, людей розганяла, серебщины (податки одъ кождои сохи) и вины (грошевй кары) на себе брала, и маетокъ пустошила: тогды маютъ стрыёве, а єслибы ихъ не було, ближнй позвати ю на роки (судовй) передъ Господаря або передъ панбвъ радъ, и таковй маютъ доводити утраты маетку черезъ ню. А она, єсли буде виновна, мае позостати только на вѣнѣ своемъ, або на припадаючой на ню части, єсли вѣна не мае; а єсли стрыѣвъ або ближныхъ тыхъ не буде, то Господарь (т. е. литовскій Великій князь) мае якого чужого чоловѣка доброго къ тымъ маеткамъ въ опѣку постановити, котрый бы вдову и дѣти и весь маетокъ ихъ мавъ въ опѣцѣ и не допускавъ маетку и и скарбу тратити, доки дѣти до лѣтъ своихъ не дорастутъ.“*)

Не довго тревало, а предвидѣный статутомъ литовскимъ выпадокъ наступивъ, скоро только княгиня Иліина удалилась зъ Кракова на Волынь и взяла въ свои руки управленє великими маетками и землями Острожскихъ.

Въ личности и характерѣ княгинѣ проявлявъ ся теперь егоизмъ и корыстолюбіе, не хорошо одбиваючй ся при ей красѣ и женьскбй нѣжности, котрыми то свойствами она покойного мужа свого була ущастливила. Иліина заразъ по смерти мужа вывезла зъ собою дорогоцѣнности зъ родинного скарбця князѣвъ Острожскихъ, такъ що зъ рѣчей тамъ зберегеныхъ лише предметы подлѣйшй и менше цѣнній позостали. Княгиня Иліина, хотяй розпоряджала значными доходами и готовыми грошми по смерти мужа, не платила довговъ и не выкупляла заставленыхъ сребер и дорогоцѣнностей. Она выбирала серебщину одъ бояръ понадъ повинность и угнетала подданыхъ надмѣрными налогами и податками. Зверхъ того княгиня подганяла давнѣйшихъ начальниковъ замковъ численныхъ на маеткахъ земскихъ родины Острожскихъ на Литвѣ и на Украинѣ, и постановила въ ихъ мѣстце новыхъ людей, людей, котрй не мали нѣ воєнного духа нѣ способности, а тое мало якъ найгоршй послѣдства для рѣчпосполитои. Новй княгинею постановленй урядники и начальники замковъ не були въ станѣ боронити землѣ противъ Татаръ, котрй убезпеченй ихъ безпорадностею и неспособностею повтаряли розбойничй напады на землѣ украинній. Посыпались проте зъ многихъ сторонъ жалобы до короля Жигмонта I на ростратy маетку и безпорадность въ управлюваню черезъ княгиню Иліину, а именно поднесли такй жалобы передъ королемъ шурин княгинѣ, князь Василій Константинъ, мати того Александра, и иншй приятелѣ и ближнй дому Острожскихъ. Король Жигмонтъ I яко В. князь Литвы мавъ обовязокъ дбати про добрый станъ не лишь цѣлости Литвы, но и маетковъ родинныхъ ей вельможь, и проте выслухавши згаданй жалобы и узнавши ихъ справедливыми, написавъ въ Мартѣ 1540 листъ до княгинѣ Иліинои и до князя Теодора Сангушка. Въ листѣ до княгинѣ король приказавъ во всѣмъ дѣлати по воли князя Теодора Сангушка, и въ нѣчомъ ей на опирати ся, а въ листѣ до князя Сангушка король поручивъ ему старанный доглядъ надъ всѣма доходами дому Острожскихъ и щобы сей князь не дозволявъ людямъ въ маеткахъ Острожскихъ жадныхъ кривдъ дѣлати черезъ княгиню Иліину и жадныхъ тягаровъ на бояръ и подданыхъ накладати. Одтакъ король поѣхавши до Литвы и нарадивши ся зъ опѣкунами Беаты и панами радными скасовавъ тестаментъ князя Иліи (въ Сѣчню р. 1541), наложивъ секвестръ на весь маетокъ Острожскихъ, вызначаючи княгини Иліинбй одинъ замокъ на Литвѣ до розпорядимости. Высаджена зъ высокихъ достойныхъ мужей комисія по приказу короля Жигмонта I роздѣлила всѣ добра и землѣ дому Острожскихъ на двѣ ровнй половины. Одна половина груповалась о замокъ Дубно, друга о за-

*) Грошь (grosz) польскій за панованя короля Жигмонта I бувъ 225-тою частею однои гривны серебра. Копа мѣстила въ собѣ 60 польскихъ грошей. Гривна серебра дѣлила ся проте на несповна чотыри копы. Гривна ровнала ся 36 зл. (Joachim Lelewel o monecie polskiej. Poznań, 1862, str. 51.)

**) Доказує тое Aleksander Przeździecki въ своемъ дѣлѣ: Jagiellonki Polskie w 16 wieku. (T. II. Kraków 1868, str. 63, nota 2.) Przeździecki предполагає, що Гальшка окрещена була по обряду римско-латиньскомъ.

*) Statut litewski przez Działyńskiego. Poznań, 1841. str. 206—208

БІБЛІОТЕКА

мокъ Острогъ. Дубно ѳддано князеви Василію Константину II, а Острогъ зъ приналежною половиною признано княгини Гальшцѣ и ѥи матери, княгини Беатѣ Иліинѣй. Инша комисія, зложена по приказу короля Жигмонта I такожь зъ высокопоставленыхъ людей, подѣлила ту половину дѣбръ, припадаючу на Иліину и на Гальшку, межи матерь и доньку такъ, що трета часть на матерь припадала, двѣ прочій части мали бути дѣдицтвомъ княгинѣ Гальшки. Доходы зъ тыхъ двохъ третинъ мали такожь служити на выплаченѥ довгѣвъ позѣсталыхъ по отци Гальшки, князю Иліи. При тѣмъ ѳддано княгини Иліинѣй все, що мужь ѥй записавъ на вѣчну власность, и присуджено ѥй тій замки князя, котрій були въ заставѣ и котрій бы она въ будучности зъ своихъ власныхъ грошей выкупила. Наконець ѳддано ѥй замокъ Острогъ зъ цѣлою спадщиною Гальшки зъ повною властею, щобы ними управляла въ имени дочки и щобы надъ нею мала повну опѣку, зъ обовязкомъ платити пяту часть доходѣвъ на удержанѥ доньки.

Такъ уряджений зѣстали въ кѣнци маѥтковій ѳдносины княгинѣ Беаты Иліинои и дочки ѥи Гальшки, и признати належитъ, що и при тѣмъ уладженю княгиня Иліина зъумѣла велику часть маѥтку свого мужа пѣдъ наведеными предлогами приписати на своѥ имя. Теперь стало осѣла она на замку въ Острозѣ, котрый ѥй вручено въ мѣсяцю Лютѣмъ року 1542 и ту выховувала дочь свою Гальшку ажь до року 1553 по засадамъ безъусловного послушеньства воли материньскѣй — якъ утверджаютъ*) въ тѣмъ намѣреню, щобы якъ найдовше затримати власть надъ нею и надъ княжествомъ Острожскихъ.

(Дальше буде.)

Згадка литературна.

(Конець.)

Маркіянъ Шашкевичь старавъ ся передовсѣмъ о позыскане прихильникѣвъ для патріотичного дѣла. Ѣнъ мавъ той щастливый даръ, вынайти межи товаришами своими правдивій таланты и тіижь наклонити до працѣ въ корысть Руси. Въ тогдышнѣй часы, где вся интелигенція руска пересякла була на вскрѣзь польщиною, заслуга Шашкевича являѥсь незмѣрно важною. Тыхъ „неволѣ сынѣвъ“ — якъ ѣнъ звыкъ бувъ выражати ся — було въ нашѣй Галичинѣ велике множество.

Писатель нашь М. Козановичь доховавъ намъ одинъ стишокъ покойного Маркіяна зъ року 1836. Шашкевичь взываючи приятеля свого до патріотичного дѣланя на поли рускои литературы, такъ въ кѣнци писавъ до него:

„Ѣдкинь той камѣнь, що ти серце тисне!
Дозволь въ той сумный тинъ
Най свобѣдоньки сонѣчко заблысне —
Ты не неволѣ сынъ!“

И дѣйстно, неутомимымъ заходамъ Маркіяна удалось для ѥго гадокъ позыскати умныхъ молодцѣвъ, якъ Вагилевича, Головацкого, Устыановича, Козановича и иншихъ. Першимъ плодомъ литературнои вспѣльнои дѣяльности явилась „Русалка Днѣстрова“ зъ року 1837, печатана въ Будинѣ на Угорщинѣ. Въ переднѣмъ словѣ до Русалки писавъ тогды Шашкевичь: „Судило ся намъ послѣднымъ бути; бо коли другій Славяне вершка ся дохапляютъ, и ѥсли не вже, то небавкомъ побратаютъ ся зъ повнымъ яснымъ сонцемъ, намъ на долинѣ въ густѣй студенѣй мрацѣ гибѣти. Мали и мы нашихъ пѣвцѣвъ и нашихъ учителѣвъ, але найшли тучи и бурѣ: тамтій занѣмѣли, а народови и словесности надовго задрѣмало ся; однакожь языкъ и хороша душа руска була середъ славянщины якъ чиста слеза дѣвоча въ долони серафима. — Зволила добра доля появити ся и у насъ збѣркамъ народныхъ нашихъ пѣсень, и иншимъ хорошимъ и важнымъ дѣламъ; ѥ то намъ якъ заранѥ по довгихъ тьмавыхъ ночахъ, якъ радѣсть на лици нещасного, коли лучша надѣя перемчитъ скрѣзь серце ѥго; суть то здоровій повносильній рѣстки, о котрыхъ намъ цѣлою душею дбати, огрѣвати и плекати, доки нѣдъ крыломъ часу и добрыхъ владнувателѣвъ хорошою и крѣпкою засіяютъ величею. — Не жури ся, Русалочко зъ надъ Днѣстра, що неприбрана, въ нарядѣ якій ѣдъ природы и простодушного и добросердного народа твоѥго пріймилась, стаѥшь передъ твоими сестрицями. Они добрій, оддячатъ ти, пріймутъ тя и прикрасятъ.“

Шашкевичь не дождавъ ся овочѣвъ своѥи працѣ. „Русалка“ ѥго, взборонена тутешною цензурою, лишь зъ трудомъ розходилась по краю, а въ домѣръ нещастя и самъ Шашкевичь небавкомъ умеръ (року 1843). Зъ нимъ на короткій часъ завмерло и житѥ въ нашѣй Руси.

Про Маркіяна Шашкевича посѣдаѥмо двѣ прехорошій згадки посмертній: одна (довольно знана) Николая Устыановича, друга Мих. Козановича. Послѣдна згадка печатана була року 1852 въ Вѣденьскѣмъ „Вѣстнику“ (въ числѣ 28). Козановичь такъ пише про покойного поета: „О безсмертный Маркіяне! Ты зажегъ огонь въ моѣй груди, который лише гробова персть загасити зможе. Но коли невинну Русалку твою зачали самій Русины поругати и прослѣдовати, ѣдъ тогды я понавъ въ тугу и мои чувства закрылись въ болестнѣмъ серци; ѳддаленый ѣдъ тебе, зѣставъ ся я безъ потѣхи, безъ роду и друга! Чувства любви къ твоѣй донечцѣ горѣли довго въ серци огнемъ неугасаѥмымъ, а гробне мовчанѥ осѣло на устахъ спаленыхъ! Все замовкло — надѣѥ нашій уснули — и ты неѣджалованый загасъ! О кобы ты бувъ доживъ ясного воскресеня дня рускои неньки, до котрого ты такъ зъ предчутемъ воздыхавъ: бувъ бысь зо мною ѥще на груди возлюбленои Руси пролявъ слезы радости, якъ проливавъ ѥсь въ жалю надъ ѥи недолею. И тѣшусь днесь зъ нею, а плачу за тобою, и мои слезы не устанутъ, поки не ствердлутъ въ кристаль и не станутъ памятникомъ на твоѣй могилѣ! Вѣчная, вѣчная тобѣ память!.. Душа моя радуе ся твоимъ образомъ, котрый всегда стоитъ ми передъ очима, а слава твоя, которою всѣ закутины воскресшои отчины гомонятъ, кличе и мене ревновати про „руску неньку“ твоими трудами. Таѥмничій, всемогущій голосъ взываѥ днесь по всѣй Руси: Лазаре, гряди вонъ! — и отъ въ новѣй силѣ и я прочутивъ ся и ожившъ чародѣйною силою твоѥго слова. Перше всего складаю цвѣтку на твѣй грѣбъ и освячаю память о тобѣ дѣломъ, которе твоѥму серцю всегда було миле, а тымъ дѣломъ — плекане рускога слова!“

На закѣнченѥ помѣщаѥмо мало знану поезію Шашкевича пѣдъ надписомъ:

Вернѣтъ ся пѣсни родимій!

Тѣлько вже разѣвъ сонѣнко вертало,
Ясненькимъ свѣтломъ днину красило;
Но мому свѣтлу щожь то ся стало,
Що менѣ доси не зазорѣло?

Вже царинонька въ гору ся взбила,
Росте, и колосъ буяѥ швидко,
И ярина ся зазеленѣла —
Моѥй пшеницѣ не видко, не видко!

Соловѣй мило вже щекотаѥ,
Птичокъ громада лѣсна заграла,

*) Przeździecki w Jagiellonkach Polskich. Kraków 1868. str. 66.

Воздухомъ звонко жайворонъ спѣває —
Но моя птиця мнѣ не озвалась!

Де поглянь, зъ землѣ цвѣтъ прозябає
По завчерашній поводѣ,
Въ чудесній барвы лугъ прибираєсь —
Но мому цвѣтку щось годѣ, щось годѣ!

Докижь тя, доки весно молити?
Приспѣй на Галичь лучи теплыми
И чадамъ рускимъ верни ихъ цвѣты,
Верни имъ пѣсни родимй!...

ВОРОГЪ ЖЕНЬЩИНЪ.

(Дальше.)

Богато стояло мене заходу, розброити старого Доньского. Я указавъ на пристрастну любовь Маркила, и якъ онъ, любячи безнадѣйно, зъ кождымъ днемъ въ чимъ разъ бôльшу задумчивôсть западає; указавъ на сына-единака, котрый — якъ стверджаютъ подôбни примѣры — переплатити мôгбы житемъ заказъ отцевскій; зъ власного досвѣду описавъ я докладно дôмъ Морозôвъ, дôмъ религійный и повный честнотъ христіяньскихъ; представивъ старцеви, що и Ольга, донька купця, есть тôлько роду мѣщаньского, а маетокъ ей не повиненъ рѣшати о судьбѣ сына; представивъ, що Юлія вправдѣ убога, але черезъ те тымъ бôльше она цѣнити буде свое щасте яко будуща жена богатого и поважаного мужа...

Довго мусѣвъ я до старця промовляти, закимъ удалось менѣ ôдразу его до Морозôвъ усунути. Ôнъ хоть и нерадо, таки въ кôнци нахиливъ ся до моей просьбы. „Ольга — сказавъ ôнъ — есть донькою купця, але купець той посвояченый зъ высокими домами. Жена его зъ роду знаменитого, а имя богато значитъ въ свѣтѣ высшôмъ. Тяжко менѣ на старôсть пересвѣдченя мои змѣняти; тяжко менѣ освоитись зъ гадкою, що сынъ противъ тыхъ пересвѣдчень поступає. Однакъ, коли ôдъ призволу мого залежати має доля единого мого сына, — я не противлюсь: нехай иде за голосомъ сердця! Скажѣтъ ему, що чекаю на него.“

Радо повитавъ Маркилъ тую вѣсть и заразъ поспѣшивъ до комнаты отця. Та недовго тамъ бавивъ. Вернувши назадъ ставъ мене обнимати та цѣловати и дякувавъ зъ слезами въ очахъ за дружну прислугу. Заразъ тогожь дня выѣхавъ до Львова.

Въ тыждень по выѣздѣ Маркила одержавъ я зô Львова слѣдующе письмо: „Всечестнѣйшій Отче! Я весь въ раю! Юлія моею! Найкрасшій ангелъ землѣ, найчистѣйша, найправеднѣйша душа — жертвовала менѣ святе свое сердце! Зъ радости не могу прійти до себе: сню днями, не сплю ночами — завсѣгды райскій той образъ стає передъ щастливымъ сердцемъ! Вчера ôдбулись заручины, вчера въ первый разъ зъ бьючимъ сердцемъ пригорнувъ я божественну Юлію до своей груди! Найдальше за мѣсяць надѣюсь бачити Васъ на моемъ весѣлю... Вашъ щастливый и вдячный Маркилъ“.

Читаючи той листъ, мимоволѣ смѣявсь я надъ тыми численными воскликами, хоть въ души радовавъ ся зъ тои бесѣды залюбленого сердця. Пригадались и мои лѣта молодшй, и мои сны та радощѣ колишнй...

Сиджу въ солодкôй задумѣ, зъ листомъ еще въ рукахъ, коли за воротьми чую тупотъ коней. То приѣхавъ посланець ôдъ старого Доньского зъ недобрыми вѣстями. Старець розболѣвъ ся на корчѣ грудней и предчуваючи небезпеченьство бажавъ побачитись зо мною. Годѣ було гаятись довго; я сѣвъ до повозу и небавкомъ станувъ на хуторѣ.

Доньскій сидѣвъ въ крѣслѣ спертый одною рукою на опирало, а другу руку зъ якимсь листомъ державъ при груди. Слеза радости засвѣтила въ его очахъ; не видно було, що старець страдає ôдъ тяжкого болю.

„Отсе одержавъ я листъ ôдъ сына... Богу дякую, що ôнъ щастливый при боку своей Юліи... Нехай Богъ благословитъ его всѣмъ думкамъ и дѣламъ... Але я чую, що годины мои почисленй... Здѣлайте менѣ одну, послѣдну прислугу и поѣдьте до Львова... Днесь еще хочу сына побачити...“

Закимъ мôгъ я выявити жаль слабому и покрѣпити его словами потѣхи и надѣѣ, вôйшовъ до комнаты латиньскій священикъ зъ святыми тайнами, и я безъ проволоки мусѣвъ готовитись до ôдъѣзду. Навѣть не було часу, донести старцеви, що и я одержавъ листъ ôдъ молодого Маркила, листъ писаный бôльше сердцемъ якъ розумомъ.

До Львова було девять годинъ ѣзды, а за доброи пôвъ двбы мы вже повернули назадъ. Не стану описувати прикрыхъ хвиль первого повитаня Доньскихъ; то лишь скажу, що любовь къ нареченôй нѣякъ не вытиснула любви къ рôдному отцеви. Днями и ночами бажавъ сынъ оставатись при ложи недужого и лишь на многй просьбы и приказы старця дозволивъ собѣ часами кôлькагодинного выпочинку.

Старому Доньскому становилось все гôрше и гôрше, и пятого дня по настаню первыхъ болестей ôнъ упокоивъ ся. Передъ смертею просивъ еще сына, щобы до его домовины зложивъ золотомъ оправну книгу, що лежала на столѣ. Була то родоводна книга Доньскихъ...

Хотяй смерть старця не прійшла несподѣвано, а все таки глубокимъ жалемъ доткнула родину и знакомыхъ, бо покôйный бувъ добрый и побожный чоловѣкъ и проте всѣма любленый. Найбôльше жалѣвъ молодый Маркилъ; ôнъ ледви змôгъ донести нареченôй про тяжкій ударъ судьбы.

Але неôдгадана природа у чоловѣка молодого! Ôнъ сумує зъ глубины сердця и радує ся зъ глубины сердця; лучь надѣѣ борзо проганяє хмару недолѣ зъ незморщеного чола. Журба не затроитъ на довго житя молодого.

Небавкомъ по похоронѣ затужливъ Маркилъ за нареченою и вже готовивъ ся до поновного выѣзду. Но ненадѣйно отримує листъ, въ котрôмъ Юлія доноситъ, що безъ проволоки ѣде на село. Мужъ ей сестры по недовгôй болѣзни умеръ, а сестра въ горю и розпуцѣ по такъ тяжкôй стратѣ потребує щирои порадницѣ и помôчницѣ въ веденю господарства. „Сестра моя — такъ кôнчилось письмо — лишилась зъ дрôбными дѣточками-сиротами и зъ великои журбы западає на здоровлю. Ѣду до нещастливои, нести ѣй потѣху и слова одрады, а Тобѣ, соколе, въ знакъ незмѣннои преданности посылаю залученый — листокъ рожѣ. Завѣрь, мôй ангеле: якъ горитъ листокъ той рожевымъ пламенемъ, такъ горитъ любовою моє зболѣле сердце. Вся зъ Тобою — Юлія Морозъ“.

Листъ той еще сильнѣйше тронувъ нашого Маркила. Зъ однои стороны жаль по отци, зъ другои пристрастна любовь до Юліи за тяжко разили его силы тѣлесній и душевній, а неустанній ночи безсонній въ кôнци и его зложили на ложе слабости, на котрôмъ ôнъ пять тяжкихъ тыжднѣвъ перестраждавъ.

Черезъ весь часъ тои недуги дивна роля менѣ припала: я мусѣвъ вести переписку любовну межи Маркиломъ а Юлією. Була то тяжка задача, писати стôлько любовныхъ листôвъ, и тымъ тяжша для мене, котрого вѣкъ и становище зовсѣмъ не надавались до такихъ переписокъ. Въ початкахъ ишло яко тако, бо Доньскій мавъ єще на стôлько власнои силы, що мôгъ предметъ сооихъ желаній самъ обдумати и выповѣсти. Но коли силы значно єго опустили, мусѣвъ я листы самъ обдумувати, єму ôдчитовати, а ôдтакъ зъ єго поправками переписовати и при тôмъ єще наслѣдовати єго письмо, щобы Юлія, храньБоже, не спостерегла, що ôнъ такъ небезпечно знемагаєе.

Дѣйстно, положенє мое ставалось незавидне и въ кôнци ôдъ тыхъ переписокъ та любовныхъ привидôвъ неразъ я и маячити починавъ. Такій штучній любовній придумки стояли богато завороту головы, бôльше може якъ тій нещастливій задачѣ, латиньскій та греческій, надъ котрыми мучивсь я за лѣтъ студентскихъ. На щастє минулась недуга и я освободивъ ся ôдъ того любовного самодурства.

Ледви Маркилъ пôднѣсъ ся зъ постели, а вже и новій клопоты готовій. Юлія все єще була у сестры, а єму такъ тяжко приходило чекати до єи повороту. Що дня допыты про Юлію, про єи родичѣвъ, про ихъ домашне житє.

„Думаю, що родина Морозôвъ жіє въ недостаткахъ“ — заговоривъ разъ Доньскій: „радбы я пôслати гдещо для получшеня ихъ долѣ.“

„Богъ зъ вами!“ — одвѣтую. „Морозы маютъ власный дôмъ и огородець власный. Достаткôвъ великихъ тамъ певно нема, але выстане на скромній потребы домашній. Присылка ваша моглабы тôлько ихъ зразити...“

Доньскій пильно глядѣвъ на мене, и вже ôдъ того часу нѣколи бôльше не згадувавъ за гроши.

Иншого разу зновъ замѣтивъ Доньскій: „Чувъ я, що у Морозôвъ дôмъ рускій, що у нихъ бесѣда руска, молитвы рускій, все у нихъ руске. Хотѣвбы я знати, якимъ способомъ можнабы погодити традиціи мого роду зъ обычаями рускими въ домѣ Морозôвъ?“

„На все єсть способъ“ — ôдповѣдаю.

„Якій способъ?“ спытавъ мене нетерпеливо.

„Легкій способъ. Край нашъ искони бувъ рускій и доси єсть рускій—чей знаєте исторію нашого народу?...“

„Знаю; починаєсь ôдъ Казимира Великого.“

„Богъ зъ вамм! Ôдъ Казимира починаютъ ся терпѣня и упадокъ руского народу... Наша исторія сягаєе сотками лѣтъ дальше!“

„Не перечу, але ôдъ Казимира починаєсь просвѣта на Руси; ту мы сповняли велику мисію цивилизаційну.“

„Красна мисія! Чи не знаєте, въ якôмъ станѣ прійшла Галичина пôдъ Австрію? Священьство руске обѣднѣле, въ пониженю... народъ темный, розпитый... церквы покрытій соломою, безъ помосту, безъ ôконъ, а до того въ арендѣ жидôвскôй... Отъ, якъ сповняли вы свою мисію!“

Доньскому бесѣда моя не була мила; ôнъ ставъ весь блѣдый, голосу добрати не мôгъ. Видно, що понимавъ ôнъ исторію лишь зъ тои стороны, що Русинови вытискаєе слезы зъ очей.

„Я не бороню — промовивъ по хвили — польскои самоволѣ на земли рускôй. Я лишь кажу, що Казимиръ Великій внѣсъ просвѣту на Русь, закладавъ ту школы, боронивъ народъ ôдъ паньского гнету — недармо єго и назвали королемъ мужикôвъ!“

„И то не зовсѣмъ такъ. Просвѣта була на Руси уже за давнѣйшихъ часôвъ и скорше якъ въ Польщи. Вже Володимиръ Великій и Ярославъ Мудрый закладали школы; въ 12 вѣку згадуютъ ся навѣть на Руси перші школьній инспекторы! Въ Кіевѣ заложивъ Ярославъ перву на всю славяньщину библіотеку, а ôдкрываній еще и теперь рôжного рода рукописи по монастыряхъ и церквахъ свѣдчатъ о высокôй просвѣтѣ въ давнôй Руси. Зъ часôвъ Казимира нѣчого не посѣдаємъ — нѣ польского, нѣ рускаго. А королемъ мужикôвъ бувъ Казимиръ хиба въ своѣй Польщи; исторія руска згадуе противно лишь про угнетъ и про повстаня Русинôвъ противъ Казимирового панованя. На Руси бувъ иншій король мужикôвъ — бувъ нимъ король рускій Данило. О нѣмъ знаємъ, що высылавъ своихъ воєводъ, щобы самоволю панôвъ якъ найострѣйше карали. То бувъ король, якого навѣть иншій народы намъ завидуютъ...“

„Все то самохвальство. Польска исторія учитъ противно, — она учитъ, що князѣ рускій пановали тôлько зъ ласки князѣвъ польскихъ“.

„Байки, добродѣю! Польскій князѣ кланялись нашому Данилови и стояли пôдъ єго опѣкою. Данила звали они своимъ отцемъ и помочникомъ...“

Доньскій слухавъ зъ недовѣріємъ. Ôнъ бувъ выхованый въ якôмсь конвиктѣ єзуитскôмъ, где исторію лишь односторонно и непріязно для Русинôвъ выкладано. Но я радъ бувъ, що мôгъ розговоритись про старину руску. При такихъ розмовахъ якась непонятна идея мене одушевляла. Менѣ живо ставали передъ очима пятсотлѣтній терпѣня рускаго народу, єго зневаги, кривды, неволя. А въ тыхъ торжественныхъ хвиляхъ грудь моя горѣла и очи огнемъ сіяли, а въ тѣлѣ росла незвычайна сила. Слово мое прибирало тогды якогось высшого, апостольского намащеня.

Легко було замѣтити, що и Доньскій зôстававъ пôдъ враженємъ моеи бесѣды. Ôнъ въ дальшôй розмовѣ вже не сперечавъ ся, а тôлько радъ бувъ навязати бесѣду до иншого предмету.

„Не знаю, — промовивъ ôнъ въ кôнци — до чого тій историчній згадки мы ту наводимо. Лишѣмъ ихъ на боцѣ — то нѣ для мене нѣ для Юліи непридатне. Я лишь знати хотѣвъ, якимъ способомъ можнабы погодити традиціи мого роду зъ обычаями рускими въ домѣ Морозôвъ.“

„Я подавъ такій способъ.“

Доньскій выдививъ ся. „Якійже то бувъ способъ?“

„Пôзнайте руску исторію, а пôзнаєте и обовязки, якій супротивъ Руси выповняти треба на нашôй земли.“

„То значитъ...“

„Значитъ, що на Руси треба чути ся — Русиномъ.“

„Того Морозы ôдъ мене жадати не будутъ!“

„Жадати — нѣ, але завѣрте, що певно того желаютъ.“

Настала хвиля довшого мовчаня. Маркилъ глядавъ по хатѣ, якбы чого шукаючи; на лици видный бувъ несупокôй. Въ кôнци ôнъ промовивъ:

„Зъ родоводною книгою зложенй до гробу традиціи Доньскихъ. Теперь для Юліи ничь менѣ не страшно!“

Не допытувавъ ся я дальше значеня тыхъ загадочныхъ слôвъ. Я радъ бувъ зъ обороту, якій взяла наша розмова. Бесѣда перейшла на инше поле и зновъ, якъ звычайно, почались допыты про Юлію, про єи родичѣвъ, про ихъ домашне житє. Вже пôзно въ ночи попрощались мы зъ собою и я ôдъѣхавъ до дому.

Одного пополудня приѣздитъ до насъ Маркилъ. Привитались, говоримо. Але бесѣда Маркила якась розсѣяна, неспокôйна; видно було, що радôбы щось сказати, але слôвъ не знайде. Я легко догадавъ ся, що у него на души.

„Заспѣваю вамъ, пане Маркиле, пѣсоньку, яку спѣвати звыкла Юлія.“

Доньского лице выпогодилось. „Нема пѣсни, якъ въ устахъ Юліи! голосъ звôнкій, ангельскій... Тамъ пѣсня иде зъ сердця и промавляє до сердця. А еще при ôдголосѣ гитары!“

„Послухайтежъ первои зворотки:

Ой жаль и туга!
Нема мого друга,
Нема мого сокола —
Не будужь я весола...

Може и теперь пѣсоньку тую спѣває Юлія, походжаючи по свѣтлици...“

Доньскому стали слезы въ очахъ. „Признаюсь вамъ ôдъ серця, що пѣсни рускй и бесѣда руска милй менѣ надъ все. Стôлько сердечного чувства, стôлько правды и поетичнои красы, якъ въ рускôй пѣсни, нѣгде не знайде! Я бы радъ, пѣсень тыхъ якъ найскорше приучитись. О, якъ утѣшитъ ся Юлія, коли привитаю єѣ рускою пѣснею!“

„И рускою бесѣдою“ — додавъ я зъ тиха.

„Нѣгде правды дѣти: я на те и приѣхавъ, щобы за вашимъ приводомъ учити ся по руски. Якажь ваша рада?“

„Коротка рада. У мене суть рускй книжки, а у васъ добра воля — хотящому вся возможна!“

„Спробую... А якйжь тотй книжки?“

Ставъ я теперь розглядатись въ своѣй библіотецѣ, але тяжко було що выбрати. За нашихъ молодшихъ часôвъ була тôлько церковна литература, тыхъ новомодныхъ писань рускихъ зовсѣмъ не було. Кто хотѣвъ писати по руски, мусѣвъ писати въ бесѣдѣ церковнôй. То бесѣда — єдина, поважна, священна!

„Отсе — кажу, выймаючи зъ шафы — букварь зъ року 1810, потвержденый митрополитомъ тогдышнимъ Ант. Ангелловичемъ. А се — граматика церковна, еще ôдъ мого дѣда; нема на нѣй року, здаєсь буде выданє Львôвского братства Ставропигійского. А тутъ —„**Наставленїа исторїи церковныа, переведеннаа зъ латїнского Θеодоромъ Захарасїевичомъ, професоромъ пѳкличнымъ въ Рѳскомъ языцѣ на Оүнїверсїтетѣ Львовскомъ лѣта** 1790.“

Доньскій зъ радости ажь трясъ ся. Особливо утѣшивъ єго букварь, въ котрôмъ побôчь буквъ рускихъ стояли такожь буквы латиньскй. Мовь якй знайденй скарбы забравъ боговійно тй старй книги — єдине майже богатство тогдышнои рускои литературы въ Галичинѣ — и не попращавшись навѣть зъ всѣма, поѣхавъ зараз до дому. Просивъ лишь, щобы єго на другій день одвѣдати.

(Дальше буде.)

На добранôчь!

Ой, чи спишь вже, моя мила,
Ягôдко моя?
Чи вже сонна приклонилась
Голôвка твоя?

Всюда тихо, мѣсяць сяє —
Я ту самъ сиджу
И о тобѣ лишь думаю,
На хатку гляджу.

Въ тôй хатинѣ скарбы мои,
Рай солодкій тамъ:
Щобъ и горы золотіи,
Я го не ôддамь!

Охъ, кобы я мôгъ злетѣти,
Мѣсяць бымь закрывъ,
Щобъ на тебе, любый цвѣте,
Въ ночи не свѣтивъ.

Зайди, зайди за горою,
Бо миленька спитъ;
Засвѣти ми, якъ зô мною
Вечеромъ сидитъ:

Щобымь видѣвъ чорнй брови
И якъ ся смѣє,
Якъ ся дивитъ середъ мовы
И якъ серце бьє...

Спи голубко, спи серденько,
Лети въ сонный рай;
Я зъ тобою — другъ вѣрненькій,
Єго не кидай!

А я цвѣтôвъ пошукаю —
Въ долинѣ знайду;
Самыхъ гарныхъ назбираю
И вѣнець сплету.

На добранôчь тобѣ зложу
Предъ твоимъ ôкномъ:
Ты не вчуєшь, моя рожо,
Спи щастливымъ сномъ!

Рано глянешь, усмѣхнешь ся —
Тамъ вѣнець въ ôкнѣ:
„То мôй милый сказавъ вчора
Добранôчь менѣ“.

Иларіонъ Грабовичъ.

ЗЪ КАРПАТЪ КОЛОМЫЙСКИХЪ.

II. Буркутъ.

Ѣдучи до Буркута попри корыто Черемоша, приходимо до мѣсця, где впадає поточокъ до рѣки; тутъ звертаємо на лѣво попри поточокъ и дôстаємъ ся на подовжисту долинку положену помежь лѣсами. Въ горѣшнôмъ кôнци тои долинки находитъ ся славне жерело буркута, ôдъ котрого и цѣла мѣсцевôсть Буркутомъ прозвана. Єсть то вода квасна, шипяча, ударяюча въ нôсъ квасомъ углянымъ, а крôмъ того мѣстяча въ собѣ обыльнй части желѣза и сѣрки. Давнѣйше жерело буркута бухало свобôдно; кождый мôгъ бачити незакриту нору, зъ котрои богатымъ струємъ выплывала вода зъ глубины землѣ на поверхню. Лишь цимбрынє деревляне обгортало жерело, накрыте просторымъ дахомъ. — Пôдъ дахомъ приладженй були деревлянй лавки доокола буркутного жерела; на нихъ сѣдали гостѣ, черпаючи самй буркутъ шклянками та кухликами и пьючи єго до волѣ, нѣчого не платячи. Нынѣ жерело замкнене; наймлена слуга подає зъ него воду за оплатою... Та хочь бôльшій ладъ, однакъ вода не має вже тои силы, яку мала передъ 30 роками.

Понижше буркутного жерела находили ся давнѣйше деревлянй хаты, а було ихъ єще зъ дванайцять въ роцѣ 1846. Въ тыхъ хатахъ мѣстили ся гостѣ, прибуваючй сюда

лѣчити ся, именно на гостець и ослабленє нервове. Гостѣ купельнѝ не платили нѣчого — нѣ за воду, котру кождый собѣ казавъ грѣти до ванны въ своѣмъ помешканю, нѣ за помешканє, котре займавъ. Кто першій прибувъ до Буркуту, той выбиравъ собѣ хату на мешканє, яку хотѣвъ; пôзнѣйшѝ гостѣ впрошували ся, де могли, въ комôрне. Кто тотѝ хаты ту поклавъ, не знаю. Нынѣ уже нема хатъ, лишь єсть на самôмъ початку згаданои долинки досыть великій дôмъ, складаючій ся зъ 8—10 комнатъ; тутъ мѣстятъ ся всѣ приѣзжѝ гостѣ, котрыхъ що року прибуває сюда щ› разъ менше. За те єсть коло самого жерела нарокомъ збудована купель, где за певною сплатою гостѣ купаютъ ся. Якъ давнѣйше такъ и теперь не дôставбысь и кусника хлѣба въ Буркутѣ, нѣ жменѣ муки, нѣ нѣчого другого до прокормленя, хиба одного молока, и то за дорогѝ гроши. За кварту молока, по котре Гуцулъ бѣгавъ передъ трёма роками ажь на полонину, заплативъ я 50 цент., не такъ за молоко, якъ за Гуцула трудъ, бо до найблизшои полонины буде зъ ôдси пôвтора милѣ або и бôльше.

Хаты були ставленѝ всѣ на одинъ ладъ. Зъ двора входило ся до невеличкихъ сѣней; по одномъ боцѣ була свѣтлиця зъ алькиремъ, а по другôмъ пекарня зъ печею рускою и лавою; середъ пекарнѣ стояла ванна до купели. Мѣсто ôконъ були лишь отворы, на ôкна похожѝ, котрѝ на нôчь засували ся деревляною засувою зъ дощокъ.

Прибувши до Буркута, вироспвъ ся я до от. Глиньского (нынѣ уже покôйного), въ комôрне, котрый самъ одинъ займавъ цѣлу хату, а до котрого я мавъ препоручне письмо. От. Глиньскій бувъ чоловѣкъ образованый и дуже религійный. Мавъ зъ собою невеличку библіотеку, межи иншими *„Емиля“* Руссона, котрого я тутъ въ першій разъ прочитавъ. Межи гостями христіянами (бо було и жидôвъ много), находили ся тутъ крôмъ от. Глиньского, професоръ пасторалнои О. Загурскій зô Львова, одинъ Ормянинъ, именемъ Ромашканъ, купець зъ Кутъ, и консилярева Криштофовичева зъ Станиславова. Легко познакомивъ ся я зъ всѣми, а до того зъ кождымъ гостемъ на иншій ладъ. На пустыни чоловѣкъ радо шукає знакомства зъ другимъ чоловѣкомъ, а особенно, єсли степень образованя єсть взаимно ôдповѣдный.

Купець Ромашканъ бувъ то безженець сороколѣтный; образованє єго не розпростирало ся поза лектуру повѣстей и романсôвъ и гдеякихъ поезій; але ôнъ мавъ зате певне знанє людей, свойственне купцямъ зъ практичного досвѣду, и яку таку свѣтову огладу. Скоро ôнъ приставъ до мене и товаришивъ менѣ радо въ щоденныхъ офиціяльныхъ проходахъ, котрѝ тутъ кождый гôсть, обивши ся буркуту, ôдбуває. Небавкомъ спостерѣгъ я, що мôй Ормянинъ троха чоловѣкъ романсовый; на вгадъ пытаю ся єго — въ души шуткуючи, на видъ досыть серіозно, — чи не пише ôнъ (Ормянинъ и купець!) стихôвъ?...

„Пишу“, признавъ ся ôдъ разу.

„Певно до якоись Дульцинеѣ, въ котрôй Вы залюблений...“

„А зъ ôдки Вы то знаєте?“

„Читаю въ Вашôмъ слезномъ оцѣ и въ Вашôмъ розмягченôмъ голосѣ...“

„Вы справдѣ ôдгадали; моя *Рыпся* єсть для мене ôдъ 8 лѣтъ идеаломъ всѣхъ моихъ душевныхъ мрѣй и сердечныхъ бажань; однако она зимна, якъ камѣнь нашихъ скалъ карпатскихъ; она безъ серця!..“

„Не уступайте — сказавъ я — зъ занятого становища; любовь най одушевляє Вашь талантъ поетичный, а Вашь идеалъ розмякне колись, якъ вôскъ ôдъ сонця, ôдъ горячихъ лучей Вашого вдохновеня и ôдъ пламени Вашои любови!...“

„О, Вы говорите якъ зъ книжки—кобы то сповнили ся Вашѝ слова пророчѝ!“

„Надѣюсь, що сповнятъ ся!“

Ôдъ того часу бувъ я повѣрникомъ всѣхъ гадокъ залюбленого Ормянина; слухавъ, хочь нерадо, єго ормяньскою музою заправленыхъ стихôвъ; слухавъ терпеливо єго пôдмовы, щобымь женивъ ся въ Кутахъ зъ хорошою и богатою Ормянкою, дочкою якогось посѣдателя гарбарнѣ... и мусѣвъ дати слово чести, що о єго любови для панны Рыпсѣ и о єго поетичнôмъ талантѣ нѣкому другому и словечка не скажу... О тôмъ всѣмъ не знавъ нѣкто бôльше, крôмъ мене; навѣть от. Загурскій не знавъ, хочь зъ Ромашканомъ сидѣвъ въ одной хатѣ, харчувавъ ся зъ нимъ при однôмъ столѣ, ѣвъ зъ однои мыски, и живъ въ якъ найлѣпшôй приязни... Мимо того всего обманивъ мене той поетъ-Ормянинъ. На ôдъѣзднôмъ намовивъ мене, щобы собѣ купити ôдъ него за 10 зр. срѣбный годинникъ, котрый у него за тотѝ гроши заставлено, а котрый, пôсля него, вартъ бувъ въ двоє тôлько. Я, недосвѣдченый, купивъ. Годинникъ ишовъ зо два дни досыть добре, а ôдтакъ переставъ. Годиннакарь въ Станиславовѣ, осмотрѣвши єго, сказавъ, що *верхъ* зовсѣмъ ледащо; лишь зъ великимъ трудомъ продавъ я годинникъ, а властиво срѣбну єго коверту, за 2 зр. Щастє еще купця, що не знавъ я докладнѣйшои адресы панны Рыпсѣ, а то бувбы бодай безъименно описавъ єго спрытъ купецкій!

Зъ от. Загурскимъ моє знакомство було иншого рода. Я знавъ, кто єсть от. Загурскій, але ôнъ не знавъ мене ближше, лишь тôлько довѣдавъ ся, що я кôнчивъ въ Вѣдни теольогію. Отже зôйшовши ся зô мною, ставъ выпытовати про теольогичнѝ рѣчи, на котрѝ я ôдповѣдавъ якъ зъ книжки. Мы заглубляли ся що разъ дальше въ догмата, въ науковѝ дослѣды, въ теольогичнѝ часописьма и таке инше. От. Загурскій и не пропускавъ инакше, лишь що я высвячу ся безженно, и поѣду до Фриштанеумъ складати ригороза. Отъ, чому мы и не згадовали въ нашихъ розговорахъ про свѣтскѝ рѣчи, будто бы мы о нихъ нѣчогісѣнько и не знали...

Одного разу запросила насъ всѣхъ до себе на вечеръ панѣ Криштофовичева — на гербату и на преференса. Розумѣє ся само собою, що тамъ годѣ було говорити о теольогіи... Не запамятаю вже, якимъ способомъ зôйшла бесѣда на красни штуки. Тогды я забравъ голосъ и такъ промовивъ: „До недавна не знавъ я, що черезъ танець въ балетѣ можна докладно и прехорошо выразити идею, зарôвно якъ черезъ поезію и малярство. На доказъ того — кажу — наведу балетъ въ театрѣ della Scala (въ Медіолянѣ), котрый я року 1845 на власнѝ очи бачивъ. Славна Риволѣ представляла въ балетѣ любовну страсть; єи палаючій очи, паленѣюче лице, всѣ движеня тѣла, дрожаня кождои мязи и быстре вированє (на великôмъ пальци ноги) указували ясно єи пристрастне волноване серця. Ôдтакъ, коли по розначливôй любовнôй сценѣ зложила руки на груди и взнесла очи до неба, мовь до молитвы — а сама прекрасна и чудовои стати, мовь херувимъ; коли переховзнула ся по сценѣ, якбы по леду, и станула наразъ нерухомо, мовь моляща ся Свята: о тогды всѣ зрѣтелѣ затамували ôддыхъ въ груди и настала дивна тишина, въ когрôй чувбысь муху въ єи лету. Кождый чувствовавъ себе пôднесеным, захваченым, вдохновеным, — якъ тоє дѣє ся лишь въ торжественныхъ хвиляхъ тріюмфу правдивои штуки; тогды и я пôзнавъ ясно, що танець — правдива штука, нѣчимъ неуступаюча другимъ краснымъ штукамъ.“ Въ оповѣданю тôмъ я дѣйстно

*

розгорѣвъ, перенесши ся духомъ въ видѣніе тои сцены. Настала тишина... Першій перервавъ ю от. Загурскій, тай сказавъ: „Ой Пане! ктобы Васъ не знавъ, то бы собѣ Васъ купивъ. Я справдѣ гадавъ, що духъ Вашъ весь занятый одною теольогією, а тутъ чую про балеты... Святъ! святъ! святъ! О, женѣтъ ся, женѣтъ ся, тай може лучше зробите. Дивѣтъ, до чого довело мене безженне, одиноке житє: я ставъ безпомочнымъ калѣкою..“

От. Загурскій выголосивъ тѣ слова на повъ серіозно, на повъ жартомъ... Всѣ стали смѣяти ся, и настала щира радость и веселость. Одъ того часу не розмавлявъ от. Загурскій уже больше про теольогію, але одкрывавъ щиро передъ мною не одну черту своєи, для свѣта не зовсѣмъ завмерлои души. И було обомъ намъ зъ тымъ свободнѣйше и пріятнѣйше.

Денисъ.

Замѣтки историчнѣ.

Церковь св. Софіи въ Царгородѣ.

(Конецъ.)

Въ однѣмъ мѣстѣ лидійскѣмъ живъ мѣщанинъ, маючій рѣдке щастє, бути отцемъ пятёхъ прославленыхъ сынѣвъ. Одинъ сынъ бувъ знаменитымъ правникомъ, два одзначались яко первостепеннѣ лѣкарѣ, четвертый бувъ славнымъ бесѣдникомъ, а пятый Антемій, бувъ будовничимъ церквы св. Софіи. Єго то покликавъ бувъ цѣсарь Юстиніянъ до Царгороду и препоручивъ єму збудованє святынѣ. Межи Греками доховалась традиція, що плянъ до великаньскои будовлѣ передавъ цѣсареви самъ ангелъ подчасъ сну, и що пляну того державъ ся будовничій Антемій.

При будовѣ церквы занятыхъ було 10.000 роботниковъ денно, котрымъ належитость выплачувано кождого вечера въ монетахъ срѣбныхъ; самъ цѣсарь въ одежи заробника доглядавъ будовы и власными руками помагавъ при тяжшихъ роботахъ. На выдатки будовничѣ употреблено всѣ доходы зъ Египту, дальше срѣбну статую цѣсаря Теодозія (74 сотнаровъ ваги), 8 величезныхъ стовповъ пурпуровыхъ зъ поганьскои святынѣ Авреліяна и 8 стовповъ зъ поганьскои святынѣ въ Ефезѣ. Бѣлый мармуръ спроваджено зъ Фригіи, зеленый зъ Ляконіи, синій зъ Лѣбіи, а чорный зъ краѣвъ кельтицкихъ. Цеглы подъ баню выпалювано зъ легкои глины на выспѣ Родосъ; межи цеглы вмуровано мощи святыхъ, а подчасъ тои роботы спѣзали священики, молячи Бога о благословеніе для новои церквы. Понеже обсягъ церквы бувъ дуже великій, мусѣли посѣдателѣ прилежныхъ домовъ жертвувати свои грунта. (За одступленый грунтъ одержавъ одинъ швецъ великѣ привилеѣ, а одна вдова одъ самого цѣсаря отримала обѣтницю, що зостане похоронена на одступленѣй въ корысть церквы земли). Плыта на престолѣ выложена була дорогими каменями и биссерами, а всѣ судины церковнѣ выдѣланѣ зъ щириго золота.

Такъ отже не только три части свѣта зложили були свои богатства и скарбы на окрасу церквы Софійскои, але навѣть святынѣ поганьскѣ мусѣли причинитись своими найлучшими и найсильнѣйшими стовпами до сеи вѣковѣчнои будовы.

Дня 27. Грудня 537 освящена зостала церковь самымъ патріярхомъ, а ущастливленый цѣсарь при олтари стоячи воскликнувъ: „Тутъ я тебе, Соломоне, перестигъ!“ Праздникъ освященя тревавъ черезъ 12 дней, а подъ той часъ роздѣлювано межи людъ хлѣбы и гроши. Шѣсть тысячь лямпъ свѣтились цѣлыми ночами въ серединѣ церквы, а променѣ прекрасными одблесками озаряли цѣлу внутренну будову. Въ той святыни коронувались познѣйшѣ цѣсарѣ, въ нѣй обходили они торжественно свои славнѣ побѣды; ту одбувались такожь синоды и концилія, зъ котрыхъ найславнѣйшѣ припадали въ часы панованя Юстиніяна, Константина V и Василія.

Коли латинники (Венеціяне и Французы) здобули Царгородъ, дождалась церковь Софійска лютого опустошеня. Всѣ дорогоцѣнности зъ церквы забрано и вывезено; повѣдаютъ, що конѣ и мулы подъ тягаромъ золота падали. На плыты мармуровѣ полялась була кровь убитыхъ священиковъ, а одна бѣшена женьщина зневажила була св. престолъ патріяршій, при чомъ дика толпа народу середъ неприличныхъ танцѣвъ высмѣвала обряды церквы восточнои.

Яка була доля Софійскои церквы по одобраню Царгорода черезъ цѣсарѣвъ греческихъ, докладно не знаємо; здає ся, що убожество державы византійскои не дозволило на повторне украшенє въ давномъ видѣ. Въ 15-омъ вѣцѣ послѣдный Константинъ зъ невеличкою громадкою охотниковъ черезъ 40 дней зъ великою славою одбивавъ нападъ безчисленныхъ Туркѣвъ. Подчасъ осады явивъ ся Константинъ передъ всходомъ сонця въ церквѣ Софійскѣй, молячись за свѣй людъ, — то була послѣдна христіяньска молитва, яку въ тѣй святыни одмовлено. Коли Константинъ по горячѣй молитвѣ выйшовъ бувъ зъ церквы, одозвались були звоны, взываючій мужчинъ до борбы на окопы мѣйскѣ. Однакожь оборона мѣста не повелась. Найславнѣйшѣ боёвники и вожды греческѣ упали, а по мѣстѣ розляглась дика музыка турецкихъ яничаровъ. Побѣдоснѣ музулмане насильно отворили двери св. Софіи, где скрылось було множество женьщинъ и дѣтей, убивали клячущій людъ, поломили на олтарѣ золотѣ кресты, и всѣ дорогоцѣнности церковнѣ розобрали помежи себе. Зъ олтаря роздавъ ся трикратный громовый голосъ султана: „Нема иншого Бога окромъ нашого, а Магометъ єсть єго пророкомъ!“

Звоны зъ вежѣ церковнои употреблено на гарматы, а на серединѣ церковнои копулы вмѣсто креста застромлено полумѣсяць изъ щирого золота. Стѣны мозаиковѣ, пречудеснои роботы, замащено бѣлымъ вапномъ, а престолъ, зверненый въ греческихъ церквахъ ко всходови, розобрано и вмѣсто него, больше къ полудненой сторонѣ, поставлено престолъ турецкій. (Полудневе положенє того престола пригадувати мало Мекку, куды Турки для посѣщеня гробу Магомета удаютъ ся.) Въ церквѣ уставлено проповѣдницю, такожь звернену въ сторону Мекки. На тѣй проповѣдници кождои пятницѣ выступає музулманьскій священикъ зъ мечемъ въ руцѣ и одчитує молитвы за султана; по обохъ сторонахъ проповѣдницѣ повѣваютъ двѣ турецкѣ хоругвы яко знамена побѣды надъ старымъ и новымъ завѣтомъ. Самъ султанъ посѣщає святыню лишь разъ въ роцѣ, въ мѣсяци посту, такъ званого Рамазану. Єсть то посля вѣрованя Туркѣвъ часъ, коли Коранъ (св. письмо турецке), спасти мавъ зъ неба.

Церковь св. Софіи въ Царгородѣ позостане яко дѣло будовниче, подобно якъ и своєю исторіею, найдостопамятнѣйшою будовлею свѣта. Святопетровска церковь въ Римѣ перевысшає ю може своєю величавостею и внутреннымъ богатствомъ, але св. Софія збудована о 1000 лѣтъ передъ нею. Будова церквы св. Петра сягає вже новѣйшихъ часовъ и тревала надъ 100 лѣтъ; церковь Софійска збудована въ несповна шести рокахъ.

Церковь св. Софіи представляла видъ греческого креста; єи довгость выносила 270 стопъ, широкость 240 стопъ, а высокость одъ землѣ ажь до вершка головнои банѣ 169

стôпъ. Цѣле склеплѣнє освѣчене було 24 каблуковатыми ôкнами.

Въ людѣ греческôмъ задержалась традиція, що при занятію мѣста черезъ бисурманъ отворилась одна стѣна церковна и въ нѣй патріярхъ вразъ зъ крестомъ и чашею скрывъ ся; заразомъ вѣруютъ, що муры єще отворятъ ся на ново и патріярхъ назадъ появитъ ся. Станесь то, наколи „православный князь“ переступитъ пороги святынѣ...

Русины въ роцѣ 1848.

Цѣсарь Фердинандъ патентомъ зъ дня 25 Цвѣтня 1848 надавъ народамъ австрійскимъ перший свободы конституційнй. Вже передъ тымъ, дня 15. Цвѣтня, завязалась була во Львовѣ польска Народна Рада и занимала ся не тôлько справами своими власными, але дѣланє своє ростягнула на цѣлый край, на всѣхъ мешканцѣвъ Галичины. Занепокоило то немало всѣхъ о добро свого народа дбающихъ Русинôвъ, бо многй ухвалы польскои Рады грозили не тôлько шкодою, але навѣть великимъ небезпеченьствомъ для народу рускаго. Зъ оголошенємъ конституціи зачали проте Львôвскй Русины промышляти о основаню власнои рады и дня 2. Мая ухвалили они зôбратись въ сали нарадъ консисторскихъ у св. Юра. Гадка до того выйшла ôдъ тогдышного схоластика Мих. Куземского. Повзятого намѣреня не оголошено вправдѣ письмами, але вже сама вѣсть о завязаню рады принята була ôдъ всѣхъ Русинôвъ зъ найбôльшою радостею и въ протягу дня такъ розширила ся, що о 6-ôй годинѣ вечеромъ бôльше якъ 300 Русинôвъ розличного стану и вѣку на той збôръ зôйшло ся. Закимъ розпочала ся нарада, ôдчитано печальный стихъ написаный Ник. Устыановичемъ въ память Маркіяна Шашкевича, котрый то стихъ згромадженй члены приняли зъ неописанымъ восторгомъ. Всѣ ôддали честь тому першому знаменитому патріотѣ и писателю рускому въ Галичинѣ.

Заразъ по тôмъ, о 7. годинѣ, пôдъ проводомъ Мих. Куземского завязала ся Головна Рада Руска. Предсѣдатель въ короткôй промовѣ выложивъ задачѣ, якй нова Рада сповняти маєи згадавъ о рôжныхъ и численныхъ потребахъ народности рускои. По тôй промовѣ зголосивъ ся до слова одинъ присутный Полякъ панъ С. (котрый впрочѣмъ знаный бувъ яко чоловѣкъ честный, але прійшовъ въ тôмъ намѣреню, щобы завязаню Рады Рускои перешкодити) и зачавъ надъ тымъ розводити ся, що Русины завязуючи раду робятъ тôлько межь народами побратымчими непотрѣбну незгоду. На тоє всѣ зôбранй ôдповѣли, що не Русины але Поляки роблятъ въ краю рускôмъ незгоду; особливо Алексей Заклиньскій, богословъ, щастливо збивавъ всѣ противнй выводы. Тогды панъ С. выявивъ отверто цѣль, о котру Полякамъ властиво ходитъ, т. є. що они думаютъ воскресити Польщу въ давныхъ границяхъ и хотятъ, щобы до тои Польщи такожь и галицка Русь належала. Послѣднй слова доткнули всѣхъ Русинôвъ до живого и межи ними повстало велике заворушенє; изъ всѣхъ устъ роздавъ ся голосный протестъ и єдинодушно всѣ кликнули: „Не може бути Польща въ давныхъ границяхъ; Русины вже нѣколи, нѣколи до Польщи не хотятъ належати.“ Панъ С. увидѣвши такъ сильный а незломный духъ рускій уважавъ мисію свою за укôнчену и зъ салѣ обрадъ ôддаливъ ся.

Такожь и тоє замѣтити годитъ ся, що при наведеныхъ розговорахъ панъ С. єще жадавъ, щобы Русины приняли буквы латиньскй въ мѣсто питомыхъ славяньскихъ (азбуки), бо — якъ сказавъ — Поляки того дуже собѣ желаютъ. Але и тоє предложенє збôръ одноголосно ôдкинувъ и заявивъ, що Русины кирильскихъ буквъ, того дорогого своихъ отцѣвъ забытку, якъ житя власного боронити готовй.

По скôнченю тои дражливои розправы приступили зôбранй Русины до выбраня зъ помежь себе 30 членôвъ до выдѣлу Головнои Рады Рускои, зъ всѣхъ станôвъ и клясъ жителѣвъ Львова, и постановили запросити Преосвященного Святителя Григорія Яхимовича на предсѣдателя Рады; такожь ухвалили выдати ôдозву до народа рускаго, щобы Русины на своихъ зборахъ и межи собою тôлько по руски говорили, и закôнчили засѣданє пѣснею: „Христосъ воскресе!“ всказуючи тымъ, що духъ рускій народный по довгôмъ угнетѣ двигнувъ ся и воскресъ до нового житя. Такожь ôдспѣвано „Многая лѣта“ цѣсареви Фердинанду, пôдъ котрого панованємъ нарôдъ рускій такъ щастливо розвивати ся починає.

Такъ показали Русины передъ Богомъ и свѣтомъ, якъ мила єсть имъ народнôсть, якъ святый имъ рускій обычай и языкъ. Зъ радости при розходѣ всѣ цѣловали ся, а старцѣ тѣшили ся якъ дѣти, бо надѣя и цѣла молодôсть станула тутъ передъ ними.

Дня 4. Мая збôръ запросивъ и радôстно повитавъ Преосвященного епископа Григорія яко свого предсѣдателя. На засѣданю ухвалено постарати ся о тоє, щобы якъ найборше яка газета руска могла выходити; такожь ураджено розписати складку на выдатки Рады рускои. При кôнци предсѣдатель епископъ Гр. Яхимовичь такъ промовивъ до збору (наводимо цѣлу бесѣду дословно): „Позвольте и менѣ промовити до васъ рôднымъ словомъ. Сказавъ бымь вамъ, щобысте зъ початку нашого дѣла памятали о Бозѣ, були вѣрніи Царю и отечеству и послушнй ихъ уставамъ; але скажете певно: чижь Русинъ забувъ о Бозѣ? колижь ôнъ бувъ непослушнымъ и рядови супротивлявъ ся? Отже не буду васъ упоминати; але якъ отець милій дѣти часомъ скличе, приголубитъ и красненько зъ ними поговоритъ, скаже имъ, якъ то бувало, где що видѣвъ, що ся стало — такъ и я вамъ казку скажу. Лѣто було, самй жнива, выйшовъ я въ поле, якъ уже ранна роса высохла, якъ вже сонце высоко стояло. Виджу — всюда пильно робятъ, бо то часъ горячій; лишь тамъ кôлькохъ стануло разомъ и смѣютъ ся чогось дуже. Иду до нихъ и пытаю, що ся стало? Они кажутъ: глянь, тамъ Русинъ спитъ, хотяй теперь самъ часъ роботы, а на знакъ, що жнець ôнъ добрый, положивъ серпъ при собѣ. Маркотно менѣ було дуже, що такъ зъ Русина смѣяли ся; приступивъ я и торкнувъ єго легонько; обудивъ ся, протеръ очи и ажь за сердце єго стиснуло, що вже сонце такъ высоко, що такъ довго нынѣ спавъ; и зôрвавъ ся, перекрестивъ ся, ухопивъ за серпъ, тай жне. Оглядаютъ ся сусѣды и собѣ говорятъ: переспавъ найлѣпшій часъ, не догонитъ ôнъ уже насъ! Русинъ на те не зважає, ôнъ все пильно жне и жне, що поступитъ, серпомъ махне, уже готовый снôпъ лежитъ; болятъ крижи, ôнъ терпитъ; пôтъ ся лієи нема часу єго обтерти; але теперь усмѣхнувъ ся. Щожь ôнъ теперь собѣ пригадавъ? Я вамъ скажу. Ôнъ згадавъ на тоє, що єму не давно снило ся; божь то бувъ сонъ дуже милый, гдесь тамъ Русинôвъ хвалили. Часомъ такожь бокомъ гляне, тай легонько востхне, бо тамъ сусѣдъ тай ще сватъ, що єго зъ вечера на бесѣду запросивъ и цѣлу нôчь не давъ єму спати, и теперь зъ него смѣє ся, що нынѣ такъ пôзно вставъ. Уже сусѣды на полудне спочивати посѣдали, сонце пече, спека велика, а нашь Русинъ жне и жне. Коли сонце похилило ся, ôнъ зъ сусѣдами въ рôвни ставъ; а закимъ єще заходило, уже всѣхъ женцѣвъ перегнавъ. — Такихъ Русинôвъ и намъ треба. Бо сонце стоитъ высоко и сусѣды нашй давно въ поли; а чимъ довше

мы заспали, тымъ пильнѣйше до дѣла хватаймо ся, щобы насъ не высмѣвали, щобы и намъ зъ сусѣдами въ рôвни станути.“

(Дальше буде.)

Русины въ Банатѣ.

Мимохôть кождый зъ насъ ôносить ся сымпатично до тыхъ Русинôвъ, що мешкаютъ на крайныхъ границяхъ рускои землѣ и въ своѣмъ народнôмъ бытѣ найбôльше суть загроженѣ. Въ Галичинѣ ôдъ стороны Мазурôвъ села рускѣ польонизуютъ ся (до чого очевидно и теперѣшнѣй устрôй шкôлъ богато причиняє ся), на Буковинѣ ôдъ стороны Ромунôвъ села рускѣ ромуньщатъ ся, на Угорщинѣ ôдъ стороны Мадярôвъ села рускѣ мадярщатъ ся. А еще два ôдломы руского народу верженѣ якбы оаза помежи иншѣ племена, далеко ôдъ вспôльнои родины, и тамъ несомнѣнно они для Руси пропадутъ; суть то Русины въ турецкôй Дубруджи (ôдъ часу послѣднои вôйны прилученѣ до Ромуніи) и Русины въ Банатѣ (въ полудневôй Угорщинѣ). Щастє еще, що Русины на границяхъ нашои землѣ уже зъ природы обдаренѣ якоюсь высшою силою ôдпорною и мужественно боронятъ кождои пяди землѣ супротивъ наплыву чужосторонного. Галицкѣ на пр. Лемки богато утратили зъ рôднои бесѣды и зъ рускихъ звычаѣвъ, а однакожь чувство руске у нихъ зъ бôльшою єще силою проявляєсь якъ у Русинôвъ на иншихъ мѣсцяхъ. Подôбно и Гуцулы буковиньскѣ сотками лѣтъ устояли на стражи нашои Руси и, дасть Богъ, на занятыхъ становищахъ тымъ легше они нынѣ удержатъ ся.

Читателѣвъ нашихъ утѣшитъ певно той важный появъ, що далекою просторонею ôдъ Руси ôддаленѣ братя нашѣ въ сербскôмъ Банатѣ нынѣ и тамъ пôдносятъ хоруговь своєи народности. Понижше помѣщаємо листъ, писаный банатскимъ Русиномъ до одного галицкого патріота, поясняючій намъ положенє и стараня тамошнихъ людей. Думаємъ здѣлати прислугу Читателямъ, наводячи той листъ дословно, безъ найменшихъ змѣнъ языковыхъ. Дѣйстно, цѣкава то рѣчь пôзнати, якъ пôдъ вплывомъ языка церковного и языка сербского уобразовавъ ся языкъ рускій въ устахъ банатскихъ Русинôвъ. Листъ той звучитъ:

„Велице вамъ благодарю, Пречеснѣйшій Пане, и цѣлуємъ вашу ревнительну и трудолюбивую десницу, которою вы изволили писати намъ найдалей ко югу живущимъ Русиномъ. Коли смо получили ваше писмо и книжочку, и коли ємъ братомъ и приятелѣмъ показалъ, и кедъ сме читали сію книжку и ваше писмо, такою радостію намъ було, якъ кедбы намъ Ангелъ зъ неба радость принѣсъ. И за то, за сію книжку, тисячу кратъ вамъ благодаримъ и любимъ вашу десницу, и желаємъ вамъ сей годъ щасливый, и да будетъ зъ вами, Пречеснѣйшій Пане, щедролюбіе Божіе, миръ и любовь Бога Отца, и Сына, и Духа святаго, со всѣми вами на вѣки, и да сподобитъ васъ Богъ бути преимущественнымъ священикомъ для народа рускаго на славу Божію Аминь.

„Хощете довѣдати отъ насъ найдалей ко югу жющихъ Русиновъ въ Угорщинѣ, въ Бачь-Бодроцкемъ комитатѣ и въ Бачь-Бодроцкей Вармедѣ. Перше мѣстечко Керестуръ, зо 30 пять тысячь жителями, и то сами Русины; друге мѣсто Коцуръ, два милѣ отъ насъ на востокъ, зо 30 два тысящь и пять сто жителей Русиновъ (але тамъ єсть Нѣмци и Мадяры). Керестуръ и Коцуръ населѣли штвартого року царованя Маріи Терезіи, то єстъ 1744 року, а населѣли зъ помежи Татровъ, зо столѣци Спискей и Мармароскей и изъ Макова (которыхъ и днесъ у насъ Маковчанами зовутъ). А многи пришли изъ Галичины и мой дѣдо булъ зъ Галичины, изъ подъ рѣки Вислы, зато єго назвали Вислављскій.

„Познѣйше населѣли Малорусины до Нового Саду, познѣйше зъ другей страны Дуная, отъ гранѣци Турскей. Єсть у Шиду до тысящь Русиновъ, и єсть село Петровци до седемъ сто Русиновъ, друге село Миклошевци и тутъ до пять сто жителей, трете село Бачинци 600 жителей, штварте село Беркасовъ до два сто Русиновъ, и у старимъ Вербасу єсть мало. Теперъ селятъ до Господинцохъ и до Дюрдѣева, и тоти нови насельеня найвецей зъ Керестура и зъ Коцура, бо у насъ у Керестуре и прешлого року примножилося 107 души. Року 1875 родилися 225 дѣти, а всихъ стари и млади 118 умарли. Браковѣнчалися 67 пары, и такъ у Керестуре каждій рокъ ся примножитъ преко сто, кедъ нѣтъ на людехъ даяка хорота.

„У насъ обычай має младежь во церкви читати изъ книжки, и зато васъ просиме, Пречеснѣйшій Пане, да намъ пошлете десятъ книжки молитвослововъ по 60 крайцаровъ, и десятъ книжокъ Житіе мудрости чеснаго человѣка по 10 кр. и два книжки геометріи и два книжки аритметики, и книжки най приду Nachname. Просиме васъ, абы сте намъ обявили, кедъ выходятъ даяки Новины на рускомъ языку, якъ што булъ Вѣстникъ даколи. А кедъ будете адресоваць на мене, то: Вислављскій Дюра, Бачь-Бодрокъ комитатъ, село Керестуръ, домова нумера 88.“

Въ наведенôмъ листѣ розрôжняє и. Вислављскій двѣ кольоніи рускѣ въ Банатѣ: одну кольонію Русинôвъ угорскихъ зъ року 1744, другу кольонію Малорусинôвъ зъ часôвъ пôзнѣйшихъ. Кого черезъ тыхъ Малорусинôвъ розумѣти належитъ, авторъ листу не повѣдає. Для доповненя и поясненя тои загадочнои вѣсти наведемъ зъ розправы Як. Головацкого слѣдующѣ даты:

„Року 1785 просили Запороскѣ козаки, числомъ 8.000, командуючого пôдъ той часъ австрійского капитана Бедеуса, щобы принято ихъ въ австрійску державу и позволено имъ поселити ся при турецкôй граници. Они обѣцювали пôддати ся всякимъ приказамъ австрійскихъ офицерôвъ, тôлько просили, щобы позôставлено имъ ихъ мундуры и зброю, и щобы ихъ не силовано до женитьбы. Въ часѣ военнôмъ пріймались найнебезпечнѣйшои службы, а въ часѣ супокою хотѣли бути поселеными въ якôмъ небудь мѣстци при граници турецкôй. По довшихъ переспрахъ призволивъ цѣсарь Іосифъ II на ихъ прозьбы и надавъ имъ землю долѣ надъ Тисою въ Банатѣ.“

Козаки, переселенѣ до Банату пôсля опису нѣмецкихъ историкôвъ носили шапку зъ бурого юхту зъ зеленою вылогою, шовковый поясъ, за нимъ два пистолята и двусѣчный нôжь, на чоботахъ срѣбнѣ грубѣ остроги; зъ правои стороны тѣла висѣла подорожна торба, зъ лѣвои капчукъ, у сѣдла коня висѣла шабля, а конѣ причѣплене було зъ боку.

Зъ переселеныхъ козакôвъ велика часть въ безженьствѣ вымерла, прочѣ поженились и завели житє родинне. (Надѣємось небавкомъ о житю, звычаяхъ, строяхъ и бесѣдѣ банатскихъ Русинôвъ подати гдеякѣ подробнѣйшѣ и цѣкавѣ вѣсти.)

Рускій Театръ.

(Нова мельодрама „Убога Марта“. — Станъ театру пôдъ взглядомъ артистичнымъ).

Ôдъ мѣсяця Падолиста 1879 пробувавъ рускій театръ пôдъ проводомъ п-ѣ Т. Романовичь во Львовѣ. Дня 2. лат. Сѣчня 1880 представлено нову оригинальну мельодраму: „Убога Марта“ (утворъ Данила Млаки, музыка Из. Воробкевича). Хочемо въ короткости здати справу о тôй мельодрамѣ въ подробности, якъ и въ загалѣ о теперѣшнôмъ станѣ рускаго театру.

I.

Театръ єсть найкрасшимъ и найповнѣйшимъ выцвѣтомъ поетичного успособленя народу. Ôнъ єсть зеркаломъ, въ котрôмъ ôдбиває ся вѣрно душа народа: єго чувства, мысли, повѣрія, єго пороки и честноты, єго звычаѣ и обычаѣ и єго характеръ — въ певнôмъ періодѣ часѣ. Поетъ народный чувствує и мыслитъ, сумує и радує ся, розпачає и надѣє ся зъ народомъ; и все тоє, що въ души народа живе, кипитъ, волнує ся, все те проникає такожь и єго душу. Поетъ збирає тотѣ поодинокѣ променѣ душевного житя народу въ своѣй души и зложивши ихъ въ одну органичну цѣлôсть идеѣ, и надавши тому ôдповѣдну естетичну форму, ôддає тоє яко поетичный овощь свого творчого духа.

Задивлюючи ся на нашѣ драматичнѣ продукты зъ того становища, спôзнамо въ новыхъ оригинальныхъ драмахъ спôвчаснѣ гадки, чувства, надѣѣ, бажаня, потребы нашого народа.

Щожь въ наведенôй новôй мельодрамѣ подыбуємо? Ото народъ нашь, будучій пôдъ деморализующимъ вплывомъ

хитрыхъ, лукавыхъ и захланныхъ жидôвъ; нарôдъ розпивъ ся, зледащѣвъ, збѣднѣвъ и упавъ морально. Въ лѣпшихъ людяхъ живе єще почутє достоиньства людского; они гидятъ ся поганымъ станомъ пяниць, затоплюючихъ остатный добутокъ въ горѣвцѣ; они ненавидятъ жида-арендаря, того злого демона, затровуючого нарôдъ и руйнуючого єго морально и матеріяльно. Але они не въ силѣ зле зупинити. Треба бôльшои, дужшои силы зъ внѣ, щобы пôднесла упадаючого, пôддержала слабого, скрѣпила сумнѣваючого ся, щобы оживила завмерлу надѣю розпачающого. Тою высшою силою єсть „свята вѣра и наука“. Такъ понявъ поетъ свою задачу.

Основа мельодрамы.

Въ селѣ гуцульскôмъ въ корчмѣ пье нарôдъ на пропаще, спѣвае, гуляє, пустує и здраджує великій упадокъ моральный; межи легинями приходитъ до сварнѣ, а потôмъ и до грôзнои бôйки на острѣ топôрцѣ — а все про дѣвчину. На се входитъ до корчмы молодый священикъ, щирый другъ народа, жертвуючій себе для добра єго, котрый бажае, щобы вѣрою святою, просвѣтою и добрымъ прикладомъ выдвигнути нарôдъ зъ упадку. Гнѣвнѣ на єго слова примиряютъ ся; нарôдъ розходитъ ся. На тôмъ кôнчитъ ся першій актъ. (Сцена въ корчмѣ занадто живо ôдмалёвана автором, не безъ погрѣшностей противъ естетичного вкуса).

Въ другôмъ и третôмъ актѣ инша розводитъ ся подѣя. Богатыръ-Гуцулъ, вдовець, вже немолодый, залюбивъ ся пристрастно въ бѣднôй Мартѣ, выхованцѣ бѣдного старого боднаря. Марта любитъ молодого легиня Петра, котрому и она такожь щиро припала до серця, а ненавидитъ богача вдôвця, и страхае ся єго, мовь злого демона. Богачь ёй обѣцюе золоте щастє, кобы лишъ ôддала ся за нёго; але дарма, Марта и чути о тôмъ не хоче. Колижь симъ способомъ богачь не годенъ єи къ собѣ приманити, пробуе иншого способу. Боднареви старому пожичивъ ôнъ 40 левôвъ и вызначае єму короткій речинець до ôдданя довгу зъ наддаткомъ провизіи 10 зр., и грозитъ, що коли не ôддасть позиченыхъ грошей, забере єму хату и все майно а самого єго вразъ зъ Мартою выкине пôдъ чужй плоты; одно спасенє для боднаря, наколи ôддасть Маргу за него... Боднарь нарѣкае передъ Мартою, що она причиною єго нещастя, бо не хоче ôддати ся за богача-вдôвця; але то все не доводитъ Марты до змѣны єи серця.

Такъ кôнчитъ ся актъ другій.

Въ третôмъ актѣ Марта розпачае на гробѣ свого любимого Петра, котрого ктось незвѣстный убивъ выстрѣломъ а убитого друливъ изъ скалы въ пропасть... Надходитъ Проць, т. є. богачь-вдовець — злый духъ Марты, — и въ пристрастю любови хоче єё силомôць до себе забрати. На крикъ Марты являє ся божевôльна Настя, котру мы вже въ першôмъ актѣ пôзнали. Она своимъ появомъ перестрашуе Проця, котрый ю добре знае, и она намъ выявляе важнй-преважнй справы. Настя дорѣкае богачеви, якъ передъ 18 роками ôнъ спровадивъ єё зъ дороги чести, прирѣкаючи зъ нею женити ся, черезъ що она зъ ума зôйшла; выявляє, що укрыта за деревомъ бачила, якъ ôнъ застрѣливъ Петра и друливъ єго въ пропасть, щобы лишь позбути ся свого соперника, и показуе пистоля, зъ котрого ôнъ Петра убивъ а котре буде свѣдчити противъ него; выявляе, що Марта єсть дочкою єи (Настѣ) и єго (Проця)... Проць остовпѣвае на сй слова Настѣ... Марта хôснуе зъ того и уходитъ зъ Настею, а зводитель ажь теперь учувши въ серци голосъ совѣсти, трогае ся розпачливо по земли, выкидуючи собѣ свои великй беззаконія... При тôй сценѣ бьютъ громы и блискаютъ лискавицѣ... Такъ кôнчитъ ся актъ III.

Въ актѣ IV. повертае на сцену по 10-ёхъ рокахъ тото саме село, але вже въ иншôмъ видѣ... Люде, въ слѣдство щирои працѣ и науки священика, перестали пити; нарôдъ прійшовъ до добробыту, завѣвъ у себе школу, читальню, громадскій шпихлѣръ, пожичкову касу и склепикъ крамарскій. Жида нема въ селѣ, за те пôднесла ся хвала Божа. Дѣвицѣ плетутъ вѣнцѣ, и въ святочныхъ одежахъ идутъ до церкви, щобы святкувати рôчницю пропамятну тверезости. Приходитъ на сцену при кôнци и священикъ, любленый и величаный народомъ, справникъ ихъ щастя, и убога Марта, котра остала монахинею. — Мельодрама кôнчитъ ся хоральнымъ спѣвомъ: „Миръ вамъ братя!“ и єще иншою пѣснею поважнои основы.

Подôбный тематъ обробивъ такожь от. Гушалевичь въ оперетцѣ: „Пленипотенты.“

Зъ того видимо, що II. и III. актъ суть нѣяко епизодомъ, втрученымъ помежи актъ I. и IV., выражаючй головну идею автора: щобы раговати упавшій и зледащѣлый нарôдъ черезъ тверезôсть, вѣру, просвѣту (школу и читальню) и черезъ заведеня матеріяльнои пôдмоги (шпихлѣръ громадскій, касу пожичкову и склепъ крамарскій), и привести єго до самопôзнаня и до нормального стану людского. Идея дѣйстно красна, хотяй не всюды консеквентно переведена, бо не видко дѣланя священика (крôмъ двохъ случайныхъ поученій), анѣ розвиваючого ся полѣпшеня стану матеріяльного якъ и морального; въ IV. актѣ являє ся все яко фактъ вже доконаный. II. и III. актъ не стоятъ зовсѣмъ въ рѣчевôй звязи зъ актами I. и IV; до того I., II. и IV. актъ суть зложенй зъ люзьныхъ сценъ, радше образки, въ котрыхъ нема розвиваючои ся акціи; III. актъ одинъ можна назвати драматичнымъ. Однакъ зъ тымъ всѣмъ „Убога Марта“ єсть пьесою людовою, народною, и буде безперечно довго на сценѣ удержовати ся. Дуже красчй спѣвы и добôрна музыка пôдносять высоко вартôстъ тои мельодрамы. (Конець буде).

ВСЯЧИНА.

— **Примѣрный мужь.** Одинъ панокъ забавивъ ся на именинахъ у свого пріятеля до пôзного вечера, коли ненадѣйно настала велика злива дощева. Господарь дому видячи, що дощь не такъ скоро устане, просивъ пріятеля позôстати черезъ нôчь у него. Гôсть радо на тоє предложенє згодивъ ся, але по кôлькохъ минутахъ выдаливъ ся зъ комнаты. За доброи пôвъ годины приходитъ пріятель назадъ, зъ одежею на вскрôзь перемоклою. „Гдежь, на Бога, вы такъ перемокли?“ поспытавъ господарь свого гостя. „Я лишь на хвильку — мовивъ пріятель — побѣгъ до дому, завѣдомити жену, що при такôмъ поганôмъ веремю въ жаденъ способъ не буду мôгъ дôстатись до дому. Жѣнцѣ треба конечно все напередъ повѣсти — для святого спокою!“

— **Бѣдна!** Жаловала ся Юлія передъ своимъ стрыємъ на великій бôль головы. „Вчера рано була я зъ матерею черезъ двѣ годины въ церквѣ и по Службѣ Божôй еще зовсѣмъ здорова повернула до дому. Потôмъ выбрались мы до совѣтникôвъ К. и тамъ при гучнôй забавѣ и танцяхъ забавились до осьмои рано. Можете собѣ выставити, якъ чуюсь слабою... вже нѣколи тамъ не пôйду!“ Стрый зъ ознаками жалю запытавъ ся: „Якъ то, чи вже не пôйдешь на жадну забаву?“ — „На забаву зъ охотою, але тй протяги въ церквѣ — Господи!“

— **Практичный чоловѣкъ.** Коваль Максимъ бувъ чоловѣкъ тихій и спокôйный, лишь два разы въ протягу року мусѣвъ конечно зъ женою посваритись. Разъ пытаюсь єго, для чого то передъ самою сповѣдею ôнъ завсѣгды такій лютый? — „Ясна рѣчь,“ ôдповѣвъ коваль: „передъ сповѣдею треба нагадати на свои грѣхи и блуды, а то трудно

неразъ приходитъ. Якъ посварюсь зъ женою, то она все менѣ вырецитує, и доброго волоска на менѣ не лишитъ! Отъ я тогды вже ничь не говорю, лишь оловцемъ пильно списую всѣ блуды и грѣхи, якій жена менѣ зъ найбôльшою докладностею вычисляє.“

— **Не до увѣреня.** Недавно бачили люде во Львовѣ слѣдующій дива: 1) двайцятлѣтного мужчину зъ лицемъ здоровымъ и еще — нелысого; 2) мужчину въ богатôмъ убраню, клячущого въ церквѣ; 3) жида ôддаючого знайденый мѣшокъ зъ грôшми; 4) адвоката боронячого безплатно чоловѣка бѣдного; 5) лихвяра даючого милостыню; 6) двѣ Русинки розмавляючій зъ собою голосно по руски; 7) одного руского редактора доводящого, що лишь згода Русинôвъ спасти може. Дѣйстно — не до увѣреня!

— **Баламутна але добра загадка.** Мавъ мужикъ на своѣмъ обôйстю освоєного вовка, котрый зъ всѣма домашными звѣрятами бувъ въ найбôльшôй приязни, а лишь зъ ôвцями не мôгъ жити въ згодѣ. Якъ лишь где побачитъ ôвцю, такъ щось засвербитъ въ горлѣ и такій заразъ апетитъ у него, що муситъ заѣсти. Коли не стало однои ôвцѣ и другои, каже жена господареви: „Возьми вовка до мѣста и продай тоє ледащо за якій-будь гроши.“ То було передъ самымъ праздникомъ, треба було не одно купити для дому. Отъ господарь взявъ на мотузъ того вовка, а на другій мотузъ барана, а жѣнка єще приладила пôвъ копы головокъ капусты, завдала чоловѣкови на плечи, и пôйшовъ мужикъ до мѣста. Иде, иде, ажь прійшло переходити кладкою черезъ быстру глубоку воду. Але що кладка була вузка, проте мôгъ тôлько зъ однымъ предметомъ черезъ ню перейти. Отжежь теперь пытанє: що мужикъ насамперед на другій бôкъ воды переправитъ? Єзли возьме вовка зъ собою, то баранъ зъѣсть капусту; єсли возьме капусту, то вовкъ зъѣсть барана; єсли возьме барана, то потôмъ треба буде взяти вовка або капусту, але нѣ одно нѣ друге не буде могло лишитись при баранѣ. Якжежь має той мужикъ собѣ порадити, щобы черезъ кладку переправити всѣ три предметы безъ жадного ушкодженя и щобы зъ ними дôстати ся на торгъ?

(Насамперед возьме мужикъ зъ собою барана, потôмъ принесе капусту; вертаючи по вовка возьме назадъ зъ собою барана и лишитъ єго на першôмъ мѣстци; теперь перепровадитъ вовка, а на кôнци зновъ возьме зъ собою барана.)

Листокъ школьный.

— **Рада школьна краєва** именовала дѣйстными учителями шкôлъ ететовыхъ: Ал. Боярчука въ Кустинѣ, Ст. Яцева въ Роштовичахъ, Влад. Познаньского въ Пôдгайцяхъ, Р. Кольмана въ Кавенчинѣ, А. Косовского въ Броновичахъ, Т. Чарторыйского въ Псарахъ, И. Жакого въ Буркановѣ, К. Козловского въ Шманькôвчикахъ, М. Созаньского въ Чернляци, Т. Каролинёго въ Паликоровахъ, К. Павлюка въ Бзовици, Ю. Гаврисевича въ Ожидовѣ, Т. Высоцкого въ Радеховѣ, К. Белтовского въ Юськовичахъ, М. Крупу въ Новôмъ Селѣ, І. Дивину въ Личкôвцяхъ, Марію и Станиславу Оцеткевичь въ Порохнику, Л. Бурачка въ Куровцяхъ, Г. Вацегу въ Краковѣ, Корн. Лещиньского въ Яворовѣ, Іос. Жолудка въ Тростянци, Антонину Вѣтвицку въ Долинѣ, Ст. Костецкого въ Бережанахъ, Мих. Банаха въ Вороцовѣ, Як. Яницкого въ Бѣльчи, Ст. Ковалёва въ Борыславли, Евгенію Максимовичôвну въ Лѣску, Станиславу Зеймову въ Бохни.

— **Екзамины квалификаційнй** для учителѣвъ и учителёкъ шкôлъ людовыхъ зачинаютъ ся въ понедѣлокъ дня 9 лат. Лютого с. р. Приписанй оплаты екзаминаційнй (до шкôлъ людовыхъ 8 зр., до шкôлъ выдѣловыхъ 10 злр., ôдъ одного предмету доповняючого 5 зр.) зложити належитъ въ канцеляріи дирекціи (Хоружчина, улиця Калѣча ч. 5) дня 8. Лютого передъ полуднемъ.

Конкурсы.

Рада школьна окружна въ Сокали розписує пôдъ днемъ 3. Сѣчня 1880 до ч. 13. конкурсъ на слѣдующій посады учительскій:

А) Въ повѣтѣ Сокальскôмъ.

1) при школахъ ететовыхъ зъ платнею 300 зр. въ Добрачинѣ, Яструбици, Лучичахъ, Опôльску, Роздѣловѣ, Скоморохахъ и Ворохтѣ;

2) при школахъ филіяльныхъ зъ платнею 250 зр. въ Бышовѣ, Цебловѣ, Хлопятинѣ, Лещковѣ, Лубовѣ, Мыщовѣ, Шмитковѣ, Жабчи и Знятынѣ.

Б) Въ повѣтѣ Каменецкôмъ:

1) при школахъ ететовыхъ зъ платнею 300 зр.: въ Незнановѣ, Тетевчицяхъ, Дерновѣ, Козловѣ. Нестаничахъ, Островѣ, Павловѣ, Побужанахъ, Сѣльци бенькôвôмъ, Сеньковѣ, Сокали и Выровѣ;

2) при школѣ ететовôй въ Холоєвѣ зъ платнею 450 зр.;

3) при школахъ филіяльныхъ зъ платнею 250 зр: въ Банюнинѣ, Хреневѣ, Нагôрцяхъ, Волици барыловôй, Кудерявцяхъ, Купчи, Лѣску, Оплуцку, Ракоболтахъ и Убѣню.

Майже при всѣхъ наведеныхъ школахъ одна часть платнѣ вчислена въ побôръ натуралієвъ.

Речинець поданя найдальше до 25 лат. Лютого 1880.

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦІИ.

Посредствомъ редакціи „Зорѣ“ прислали П. Т.:

1) на **„Батькôвщину“**: от. Н. **Ц.** въ Нивици 2·50, от. Ил. К въ Незнановѣ 2·50, от. И. Зл. О въ Липôвци 2·50, от. І. Д. въ Роздолѣ 1·30, И. Г. въ Цыковѣ 2·50, І. Л. въ Хотыньци 0·65, В. К. въ Вербовѣ 1·30;

2) на **„Дѣло“**: от. Н. Л. въ Коломыи 2·00, от. І. Ч. въ Иванковѣ 2·00, Р. Р. въ Скалѣ 2·00, от. Н. Ц. въ Нивици 4·00, от. Ил. К. въ Незнановѣ 4·00, от. Т. С. въ Шоломеничахъ 2·00;

3) на **„Науку“**: от. А. М. въ Пельни 2·00, от. І. М. въ Маластовѣ 4·00, от. Ил. К въ Незнановѣ 2·00;

4) на **„Сіонъ“**: от. Н. Л въ Коломыи 1·00, от. Ил. К. въ Незнановѣ 2·00;

5) на **„Слово“**: от. Ил. К. въ Незнановѣ 6·00;

6) на **„Страхопуда“**: от. Ил. К. въ Незнановѣ 2·60, от. Н. Ц. въ Нивици 2·60;

7) для товариства **„Просвѣта“**: от. И. Зл. О. въ Липôвци 2·00, от. Ил. К. въ Незнановѣ 2·00, О М. въ Иваню пустôмъ 1·00, И. Г. въ Цыковѣ 1·00, Ал. Т. въ Конюшковѣ 1·00;

8) для **Общества имени Качковского:** Ал. Т. въ Конюшковѣ 1·00;

9) для **„Школьной помочи“**: от. З. П. въ Дрогобычи 0·50, Рускій школярѣ въ Вычулкахъ 2·00;

10) на Miesięcznik товариства охороны звѣрятъ: С. Л. въ Скалатѣ 0·82;

11) на Gazet-y Lwowsk-y: О. М. въ Иваню пустôмъ: 2·03 (до кôнця Лютого).

☞ Всѣ поименованій пренумераты и вкладки членьскій передано дотычнымъ редакціямъ и товариствамъ.

ОГОЛОШЕНЯ.

Ôдъ дирекціи рускои гимназіи.

На бѣдныхъ ученикôвъ рускои гимназіи прислали:

От. Игн. Рожаньскій зъ Липовицѣ 5 зр. зъ дописею: „Хотяй недостатокъ и бѣда докучає, то она певно и бѣднымъ ученикамъ тымъ бôльше дає ся чути; отже посылаємо, що можемъ“.

От. Гавр Боднарь зъ Свѣстельникъ за посредствомъ товариства „Просвѣта“ прославъ 5 зр. 20 кр. (именно ôдъ сестриць на коляду 1 зр., ôдъ братства 2 зр., ôдъ Антона Витушиньского господаря 2 зр, ôдъ Магды Витушиньскои жены господаря 20 кр.)

Зъ руского театру вплынуло, за старанемъ тѣла учительского, чистого доходу 67 зр. 20 кр. Крôмъ того дали: проф. Лучаковскій 1 зр., директоръ гимназіи 3 зр., проф. Ом. Партыцкій 2 зр., панѣ Сушкевичева 2 зр. 40 кр.

Симъ приходомъ можь буде черезъ якійсь часъ бодай найнаглѣйшій потребы бѣдныхъ ученикôвъ заспокоити. Всѣмъ Дателямъ въ имени молодежи — спасибôгъ!

Вас. Ильницкій.

Ôдъ редакціи „Зорѣ.“

Въ запрошеню до пренумераты обвѣстили мы, що „Зоря“ выходити буде два разы на мѣсяць, кожде число въ пôвтора аркушѣвъ печатныхъ. Надеподѣвано численный удѣлъ въ пренумератѣ, особливо изъ стороны Всечест. священьства, дає намъ можнôсть вже теперь донести, що найменше ôсѣмь сегорôчныхъ чиселъ „Зорѣ“ печатанй будутъ **въ два аркушѣ.**

(На реклямаціи взглядомъ другого числа „Зорѣ“ пригадуємъ, що газета наша выходитъ пôсля **руского числєня.**)

Выдає и ôдповѣдає за редакцію **Ом. Партыцкій.** Зъ друкарнѣ Товариства „имени Шевченка“ пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

Рôкъ I. Львôвъ дня 1 Лютого 1880. **Число 3.**

Выходитъ два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **18.** улиця Галицка.

За инсераты платитъ ся по **5** кр. ôдъ однои строчки.

ЗОРЯ

Пренумерата выноситъ: на цѣлый рôкъ **4** зр., на пôвъ року **2** зр., на чверть року **1** зр.

На велиновôмъ паперѣ: на цѣлый рôкъ **4** зр. **60** кр., на пôвъ року **2** зр. **30** кр.

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

МАРТА БОРЕЦКА.

II.

Посередъ густого и темного лѣса, недалеко великого озера Ильменьского, живъ въ убогôй хатинѣ старый пустельникъ, Теодозій. Бувъ то мужь богобоязливый и мудрый, у котрого не одинъ шукавъ рады и потѣхи, котрого въ цѣлôй окрестности знали, любили, почитали. Отчиною єго бувъ Новгородъ; ôнъ походивъ зъ славнои родины Молиньскихъ, и самъ яко знаменитый боёвникъ записавъ имя своє славою на мурахъ Новгородскихъ. Сѣмдесять лѣтъ вѣрно служивъ ôнъ отчинѣ мечемъ и радою, и присвѣчувавъ честнотою своимъ братямъ. На старости лѣтъ захотѣвъ вже Богу служити и удаливъ ся въ мѣстце ôдлюдне, щобы тутъ посередъ глубокои тишины розлучитись зъ житємъ мирскимъ. Передъ своимъ выходомъ зъ Новгорода попращавъ ся торжественно зъ всѣмъ народомъ на вѣчи, и тогды всѣ горожане плакали за нимъ якъ дѣти за отцемъ, благословили єго и дякували єму за довголѣтну вѣрну службу для Великого города; тронутый тою вдячностею народу зъ щирыми слезами опустивъ ôнъ родиме своє мѣсто. Золота медаль, котра здобила грудь Молиньского, висѣла въ церквѣ Софійскôй, яко дорога памятка по великôмъ мужи; нею здобивъ ся кождый въ той день, коли обôймавъ урядъ посадника. Пустельникъ Теодозій, а колишній бояринъ Молиньскій, бувъ дѣдомъ нашои Марты.

Не малй вже лѣта проживъ Теодозій въ самотѣ; похиливъ ся тѣломъ, но духъ єще бувъ въ нѣмъ крѣпкій. Чимъ бôльше хиливъ ся до гробу, тымъ менше бажавъ видѣти у себе людей; навѣть внучка єго, Марта, тôлько два разы въ рôкъ могла до него приходити, щобъ передъ старцемъ радôсть и жаль свого серця высказати. И нынѣ, въ такъ важный день для жителѣвъ Новгородскихъ, заразъ зъ ровени вѣчевои удалась Марта въ дорогу до свого дѣда. Вже знаємъ, що нарôдъ въ мѣстѣ шукавъ за нею, и при загальнôмъ замѣшаню нѣкто навѣть не знавъ, куды она дѣлась. Марта тымъ часомъ спѣшила до пустельника, а при єи боцѣ поступавъ молодець Новгородскій, Мирославъ. Застала старця передъ хатиною, где ôнъ на колѣнахъ ôдправлявъ свои вечернй молитвы.

„Моли ся, добродѣтельный старче! — озвалась Марта — отчинѣ нашôй грозитъ буря...“

„Знаю“ — ôдрѣкъ пустельникъ, и сумно указавъ рукою на небо.

А надъ Новгородомъ ревѣла буря, и зъ чорныхъ хмаръ вылѣтали разъ въ разъ огненнй лыскавицѣ; надъ золотыми крестами храмôвъ божихъ буяли цѣлыми стадами зловѣщй вороны, якôбы въ ожиданю за добычею — за трупами людскими. Въ мрацѣ лѣса ôдзывались дикй голосы лютыхъ звѣрôвъ и зливались въ дивну нуту зъ свистомъ вѣтру и зъ трескомъ одвѣчныхъ сосенъ, що мовь слабй былинки нагиналисъ и трѣщали въ кореняхъ своихъ... Цѣла природа приняла грôзный, таємничій видъ. А передъ хатою пустельника три особы глядѣли и слухали въ мовчаню, — видно, що глубоке чувство овладѣло ними, бо кожда грудь пôдносилась и зъ кождого ока вызиравъ незвычайный огонь. Перша озвалась Марта:

„Колибъ цѣле небо запалало — сказала она — и колибъ вся земля захиталась пôдъ моими ногами мовь граюче море — и тогды бы єще серце моє не устрашилось! Єсли Новгороду грозитъ небезпеченьство, чи могужь я думати о власнôмъ щастю и спокою?!“

И тутъ розповѣла Марта дѣдови долю отчины своєи, описала живыми барвами послѣднй приключеня, представила дрожачимъ голосомъ опаснôсть теперѣшнои хвилѣ. Теодозій поглядавъ зъ любвою и думою на свою внучку; въ кôнци тронутый до глубины душѣ обнявъ ю, кажучи:

„Велика дочь мого сына! Ты послѣдна ôдросль славного нашого роду! въ тобѣ палає кровь Молиньскихъ!... Кровь та не застигла єще и въ моѣмъ серци, хоть силы мои здавились вже лѣтами; серце моє посвятивъ я небу, но єще люблю славу и вольнôсть Новгорода... Не знаю, чи слаба рука людска зможе ôдбити тй страшнй удары, якй рука Всевышнёго на насъ зсылає? Серце моє дрожитъ въ неспокою, бо я предвиджую горе для нашои отчины...“

„Доля людей и народôвъ єсть тайною Провидѣнія“, — ôдповѣла Марта: „но дѣла ôдъ насъ зависятъ. Серця горожанъ въ моѣй руцѣ — они не покорятъ ся Иванови! Зберe ся численне войско, готове побити ворога; але треба для войска вожда надѣйного, смѣлого и рѣшительного. Когожь означимо вождомъ надъ нашими полками? Изаакъ Борецкій вже въ гробѣ — нестало мужа мого! Сыны мои не маютъ духа воєнного; я выховала ихъ на ревныхъ горожанъ, научила ихъ любити свою отчину и нести въ жертву отчинѣ власне житє. Але одно лишь небо вливає въ серця то пламенне геройство, що въ дняхъ битвы рѣшає долю отчины.“

„Чижь мало славныхъ борцѣвъ въ Новгородѣ?“ — озвавъ ся Теодозій. „Гдежь пострахъ Ливоніи: Юрій Смѣлый?..“

„Перенѣсъ ся до отцѣвъ своихъ...“ ôдповѣла Марта.

„А побѣдитель Витолда, Володимиръ Знаменитый?...“

„Ôдъ старости выпавъ вже мечь зъ єго руки“.

„А Михаилъ Хоробрый?..“

„Нѣ!“—сказала Марта: „ôнъ ворогъ Іосифа Дѣлиньского и Борецкихъ. Чижь може бути другомъ отчины?!“

„А Димитрій Сильный?...“

„Такъ, рука єго сильна, але серце хитре. Знаютъ Новгородцѣ, якъ ôнъ сходивъ ся за мѣстомъ съ посломъ Ивановымъ и тайно розмавлявъ съ нимъ.“

„Ктожь — спытавъ въ кôнци пустельникъ — ктожь буде головою войска и щитомъ Новгорода?“

„Сей молодець!“ — вымовила посадниця и вказала рукою на Мирослава.

Мирославъ здôймивъ съ головы пернатый шеломъ. Вечерна зоря и лыскавицѣ освѣчували величавого молодця и єго красоту. Старець съ удивленємъ споглядавъ на Мирослава.

„Такъ“ — промовила дальше Марта: „ôнъ достойный бути полководцемъ Новгородскимъ. Нѣкто не знає єго родичѣвъ; єго найдено сповитою дитиною на мармуровыхъ степеняхъ Вадимового мѣстця и плекано, поки не вырѣсъ въ хлопця. Ôнъ выховувавъ ся въ училищи Ярослава. Ôнъ удивлявъ неразъ старцѣвъ на вѣчахъ своєю мудростею, а борцѣвъ хоробростею въ битвахъ. Изаакъ Борецкій умеръ въ єго обнятю. Я давно вже видѣла въ нѣмъ мужа, що призначеный славу принести отчинѣ своїй; коли часомъ побачила єго на улицяхъ мѣста, серце моє росло зъ радости и око моє слѣдило за нимъ зъ предчутємъ. Ôнъ сирота на сѣмъ свѣтѣ; но Богъ любитъ опущеныхъ, а Новгородъ великодушныхъ. Въ имени братей-горожанъ ставлю Мирослава на той высокій степень достоинства; въ ихъ имени ôддаю въ єго руки долю всёго, що для мене найдорожше на свѣтѣ — ôддаю єму долю вольности нашои и мою дочку Ксеню!... Такъ, нехай ôнъ буде мужемъ милои донѣ моєи! Той, кто не побоитъ ся наставити груди своєи противъ найбôльшого небезпеченьства; той, на кого звернутъ ся въ войнѣ всѣ стрѣлы и копія нашихъ противникôвъ: той не повиненъ бути чужимъ дому Борецкихъ и моєи крови... Я пôзнала чувственне серце и великого духа сего молодця. Ôнъ Богу клявъ ся: побѣдою або смертею оправдати мене въ очахъ моихъ братей-горожанъ и показати потомству, що не для марнои славы, але для добра отчины своєи умѣла колись и женьщина жертву принести... Благослови, святый и добродѣтельный старче, волю матери, котра отчину любитъ зарôвно, якъ єдину свою Ксеню! Звязь така єсть достойна твоєи правнучки; она ôдбуваєсь въ роковый день для Новгорода и вяже долю отчины зъ долею дочки моєи. Мужь Ксенѣ єсть або будучій спаситель отчины, або жертва посвящена для свободы!“

Теодозій приступивъ до Мирослава и обнявъ молодця, называючи єго своимъ сыномъ. Ôдтакъ вôйшли всѣ до хатины, где передъ образомъ святымъ горѣвъ блѣдый каганець. Не було тамъ нѣ збытку нѣ выгоды — всюда убого якъ въ хатѣ пустельника. Теодозій здôймивъ зъ стѣны булатный мечь, на котрый поглядавъ довго огненнымъ окомъ, а вручаючи єго Мирославови, сказавъ:

„Отсе послѣдный останокъ мирскои славы въ хатѣ пустельника! Я хотѣвъ зложити єго до гробу зъ собою, но нынѣ ôддаю тобѣ въ тôй роковôй хвили для отчины. Мôй предокъ Ратьмиръ выжолобивъ на тôмъ мечи золотыми буквами слова: Нѣколи не дôстанесь ворогови!..“

„Я выповню тоє желанє!“ — сказавъ гордо Мирославъ и боговійно взявъ мечь до своєи руки.

Марта розговорювала єще довго зъ дѣдомъ, представила єму силы Великого князя Московского и слухала радъ мудрого старця. Теодозій зъ молодецкимъ жаромъ розпытувавъ про все, вывѣдувавъ ся про вѣрныхъ и невѣрныхъ союзникôвъ Новгорода, и видно було, яка любовь горѣла въ єго серцю до рôднои отчины. Нôчь ставалась чимъ разъ темнѣйша, буря що разъ утихала, и тôлько вѣтрець легонькій игравъ по малôмъ ôконци хатины.

„Ходѣмъ!“ сказала Марта до молодця. Вже буря утихла и нарôдъ вже успокоивъ ся въ Великôмъ городѣ, лишь серцю мому нема — нема вже спокою!...“

Щиро и зъ слезами въ очахъ попращались всѣ и старець зъ молитвою въ устахъ розставъ ся зъ ними, промавляючи въ послѣдне: „Богъ нехай буде покровителемъ отчины моєи!“

* * *

Всходяче сонце освѣтило першими лучами посадницю на Вадимовôмъ мѣстци; цѣлу площадь вѣчеву заляглавъ численный нарôдъ и въ глубокôмъ мовчаню поглядавъ на Марту. Она тримала за руку Мирослава.

„Народе! — мовила Марта — сей борець єсть даромъ неба для Великого города. Єго рôдъ скриває ся въ темнôй мрацѣ, но Всевышній надѣливъ єго явно своимъ благословенємъ и призначивъ до дѣлъ великихъ. Чижь видъ сей геройскій, се чоло горде, сей взоръ огненный — не суть ознакою любви Бога? Сей молодець выховавъ ся посередъ васъ, и серце єго сильно бье ся на голосъ свободы. Вы знаєте неустрашиму ôдвагу и богатырского духа Мирослава...“

Тутъ вычисляла Марта дѣла богатырскй Мирослава, а зъ такимъ жаромъ, зъ такою правдою, що нарôдъ слухавъ кождого слова зъ чувствомъ невымовнымъ.

„Такъ“ — говорила дальше Марта: „князю Иванови знана хоробрôсть Мирослава, и ôнъ ненавидитъ єго за тоє. Братя-горожане! кого Великій князь Москвы бôльше ненавидитъ, тому мы бôльше повинни вѣрити. Я узнаю Мирослава гôднымъ на вожда Новгородского. Молодôсть єго цвѣтуча вливає въ мене надѣю, бо молодости звычайно служитъ щастє...“

Нарôдъ весь пôднѣсъ до горы руки и сею ознакою выбравъ Мирослава на вожда Новгородского. „Нехай жіє молодый вождъ войска Новгородского въ многая лѣта!“ озвались зъ повнои груди горожане.

Мирославъ зъ глубокою покорою схиливъ голову; бояре и огнищане окружили єго своими знаменами. Іосифъ Дѣлиньскій, великій другъ вольности и Марты, вручивъ новому вождови золотый жезлъ, яко ôзнаку полководця и найвысшого достойника. Начальники всѣхъ пяти частей Новгородскихъ станули передъ нимъ зъ топорами, а тысячники взывали нарôдъ въ ряды воєнні и записували имена горожанъ для кождои тысячи зъ осôбна. Димитрій Сильный обнимавъ Мирослава, и явно узнававъ єго своимъ вождомъ. Одинъ тôлько Михаилъ Хоробрый, гордый и суровый воинъ, оказувавъ своє незадоволенє. Але нарôдъ, роздражненый єго укоризнами, хотѣвъ смирити гордого; ледви Марта и Дѣлиньскій выбавили Михаила зъ грôзныхъ рукъ. Михаилъ той бувъ личнымъ ворогомъ Борецкихъ, а предсѣ оказала Марта, що умѣє цѣнити хоробрôсть, що ненавидитъ месть и злобу.

Марта выслала въ имени Новгорода пріязне письмо до братнои републики Псковскои. „Отцѣ нашй — писала она — жили завсѣгды въ спокою и дружбѣ; у нихъ було одно горе и щастє, бо они одно любили и ненавидѣли. Будучи братьми по крови славяньскôй и по вѣрѣ

православнôй, звали они себе бра́тьми и по дусѣ народнôмъ. Житель Пскова, будучи въ Новгородѣ, забувавъ, що ôнъ не въ своѣй отчинѣ, и давно вже знана пословиця на земли рускôй, що серце на Великôй*), душа на Волховѣ. Хотяй при нашôй помочи имя ваше рознеслось въ далекй стороны, а договоры, заключенй Великимъ Новгородомъ зъ Великою Ганзою, оживили и торговлю Псковску; хотяй вы завели у себе нашй спасительнй уставы горожаньскй, и хотяй нѣ хищнôсть Татаръ, нѣ властолюбіе князѣвъ Тверскихъ не розôгнали вашого щастя, бо щитъ Новгорода хоронивъ завсѣгды своихъ другôвъ: однакожь мы не гордимо ся своими услугами, — мы тôлько щасливй зъ тыхъ вспоминôвъ, а за все добро ваше нехай буде хвала єдиному небу! Нынѣ, братя, взываємо васъ на помôчь — не для ôдплаты за здѣлане добро, а для вспôльного власного спасеня. Нашй нещастя спадутъ и на васъ; коли рука сильного поразитъ Новгородъ, то и вы не пережіете вѣрныхъ другôвъ своихъ, и вы будете мусѣли покорити ся, а покора тая на вѣки зруйнуе вашъ бытъ. Завѣрте, що горожанинъ не угодитъ доти самодержцеви, поки самъ не стане рабомъ законнымъ. Зъ упованємъ на вашу мудрôсть и любовь къ загальнôй славѣ, мы вже назначили передъ городомъ мѣстце для вѣрнои дружины Псковскои.“

Урядники пôдписали тое письмо и гонець въ сей часъ удавъ ся до Пскова.

Трубы и бубны дали знати на великôй площади о явленю чужосторонныхъ гостей. Музыканты, въ шовковыхъ червоныхъ плащахъ, ишли напередъ; за ними поступали горожане десяти вôльныхъ мѣстъ нѣмецкихъ, по два въ рядѣ, всѣ въ богатôй одежи, и несли въ рукахъ, на срѣбныхъ начиняхъ, золотй жезлы и дорогоцѣннй камѣня. Они зблизили ся до Вадимового мѣстця и уставили принесенй дары на єго степенѣ. Радный мѣста Любеки просивъ о слово и такъ промовивъ до народу: „Горожане и урядники! Вôльнй житель нѣмецкй довѣдали ся, що сильный ворогъ грозитъ Новгороду. Мы давно вже провадимо зъ вами торговлю и хвалимо ся вѣрностею, славимо ся пріязнею Новгородскою; знаємо вдячнôсть и умѣємъ помагати другамъ въ нуждѣ. Горожане и урядники! пріймѣтъ щирй дары добрыхъ купцѣвъ чужосторонныхъ, не такъ для помноженя вашого скарбу, якъ для нашои чести. Бажаємо ôдъ васъ оружія и дозволеня бити ся пôдъ хоругвою Новгородскою. Велика Ганза не простилабы намъ, єлибы мы тôлько бездѣльно придивляли ся вашому небезпеченьству. Насъ сѣмсотъ людей въ Великôмъ городѣ: всѣ пôйдемъ въ поле и — клянемъ ся вѣрностею нѣмецкою — умремо або побѣдимо зъ вами!“

Нарôдъ зъ живою вдячностею принявъ тй ознаки дружнои щирости. Самъ Мирославъ роздавъ оружіе купцямъ чужостороннымъ, котрй бажали складати особный полкъ. Полкъ той Марта назвала дружиною великодушныхъ, и горожане громкими воскликами потвердили тую назву.

* *

*

Посередъ шумныхъ воєнныхъ приготовлень клонивъ ся вже день къ вечеру. Въ ôкнѣ своєи дѣвочои комнаты сидѣла молода Ксеня и цѣкаво поглядала на загальный здвигъ народу; все здавалось якбы дивнымъ, чужимъ для єи спокôйного, тихого серця... Нещастна! Она глядѣла, якъ той молодый недосвѣдченый ôвчарь, що то озареный лучами сонця цѣкаво глядитъ на далекй лыскавицѣ, не знаючи, що грôзна туча на крылахъ бурѣ просто до него несе ся, упаде и поразитъ єго!... Выхована въ простотѣ древнихъ славяньскихъ обычаѣвъ, умѣла Ксеня любоватись тôлько ангельскою дѣвочою невинностею, и нѣчого бôльше она не бажала. Серце въ нѣй єще не збудилось... Жадне тайне, внутренне порушенє не волновало єи груди; сердечна о тôмъ и не снила, що на свѣтѣ жде ю єщє друге щастє... Єли коли ясне єи око мимохôть глянуло на молодцѣвъ Новгородскихъ, она румянѣла, не знаючи причины... Стыдливôсть — найлучшою ознакою невинности и честноты. Любити матерь и свято выповнювати єи волю; любити братей и милыми объявами серця оказувати имъ своє чувство — було єдиною потребою тои кроткои душѣ. Але недослѣджена доля захотѣла трунути ю въ бурю страстей людскихъ. Якъ рожа, и она погибне въ тôй бури, но зъ твердостею и великодушіемъ — она була Славянка!.. Искра ледви свѣтитъ ся на земли: сильный вѣтеръ въ поломѣнь ю розвѣє...

Ôдчиняютъ ся двери дѣвочои комнаты — входятъ служницѣ и несутъ богате одѣнє. Подаютъ Ксени ясночервону одежу, перловый нашійникъ, лелѣтки шмарагдовй; бо воля матери, щобы Ксеня прибралась въ тотй оздобы. Послушна дочка встає, прибираєсь, хотяй сама не знає, для чого... Незадовго приходитъ Марта, глядитъ болестно на дочку свою и дає волю слезамъ матернёго серця... Може бути, що якесь тайне чувство въ ту хвилю омрачило єи душу; може бути, що мила дочка выдалась ѣй нещастною жертвою, прибраною для олтаря и смерти! Довго не могла Марта нѣ слова промовити, горнула тôлько свою миленьку, спокôйну доню до пламеннои груди. Наконець укрѣпила ся силою мужества и сказала:

„Радуй ся, доню! сей день одинъ зъ щасливѣйшихъ въ твоѣмъ житю; любяща мати выбирає для тебе супруга, гôдного бути єи сыномъ!...“

И повела Ксеню до Софійскои церквы...

* *

*

Нарôдъ дôзнавъ ся о тôмъ вѣнчаню и густыми лавами залягавъ около дому Борецкои, ожидаючи появленя Ксенѣ. Побачивши ю, голосными воскликами оказувавъ свою радôсть и провожавъ княгиню, котра ишла здумлена и перестрашена такою наглою перемѣною своєи долѣ... Бѣдна! мовь та молода голубка, що выхована пôдъ крыломъ матери, видитъ наразъ своє тихе гнѣздочко розбурене вихромъ, и сама гдесь въ якусь незнану просторонь несе ся; надармо хотѣлабы она слабою силою нѣжныхъ крылъ опертись сильнымъ филямъ бурѣ.... Вже Ксеня стоитъ передъ олтаремъ коло молодця; вже ôдбуваєсь торжественный обрядъ; — она вже женою... Але єще не глянула на того, кто має бути ôдъ нынѣ властителемъ єи долѣ... О слава священыхъ правъ матери и невиннои покорности дѣвиць славяньскихъ!... Самъ архіепископъ Новгородскій, Теофилъ, благословивъ молоду пару. Ксеня рыдала въ обôймахъ матери, котра зъ горячою любовою горнула до серця свою дочку и Мирослава, сына свого. Всѣ урядники складали зъ честею свои щирй поздоровленя. Іосифъ Дѣлиньскій, въ имени горожанъ, запросивъ нового вожда въ дôмъ Ярослава. „Ты не маєшь родичѣвъ“ — говоривъ ôнъ: „отчина уважає тебе за свого великого сына. Нехай жіе головный

*) Назва Псковскои рѣки.

хоронитель правъ Новгородскихъ тамъ, где князь добродѣтельный утвердивъ тѝ права своєю печатею, и где Новгородъ бажає угостити нынѣ нововѣнчаныхъ!..“

„Нѣ,“ — ѳдказала Марта: „єще мечь Ивана не переломивъ ся о щитъ Мирослава, єще не обагривъ ся єго кровею за Новгородъ!..“ А звертаючись до Дѣлиньского, промовила тихо: „О вѣрный друже Борецкихъ! нехай я хоть въ сей день, въ послѣдный разъ, буду сама посередъ своєи родины!“

И выйшла Марта зъ церквы зъ своими дѣтьми. Урядники не важились ити за нею, тѝлько народъ розступавъ ся передъ молодою парою; знаменитѝ женьщины засыпали дорогу цвѣтами до самого дому посадницѣ. Мирославъ провадивъ красиву, утомлену Ксеню, а народъ дививъ ся на ню и подивлявъ, бо нѣколи не бачивъ єще такого чудесного образу. На передѣ поступала Марта, за нею єи два сыны. Чужостороннѝ музыканты ишли въ ѳддаленю и грали веселѝ пѣсни. И всѣмъ стало любо въ ту годину: горожане забули на небезпеченьство и вѳйну; радѳсть сіяла на лици кождого; кождый отець, поглядаючи на красивого молодця, гордивъ ся нимъ мовбы своимъ власнымъ сыномъ; кожда мати, видячи молоденьку жену, хвалила ся нею якъ своєю милою дочкою. Марта тѣшилась тою щиростею народу; облакъ недавнои задумчивости счезъ зъ єи очей; она дивилась на всѣхъ зъ усмѣхомъ сердечнои вдячности.

(Дальше буде.)

Галькa, княгиня Острожска.

(*Историчне оповѣданє черезъ Д-ра Из. Шараневича.*)

III. Першѝ сватаня, наѣздъ на замокъ Острогъ и перше невольне вѣнчанє Гальшки.

При оповѣданю о першихъ сватаняхъ Гальшки мимовольно пригадуютъ ся двѣ народнѝ приповѣдки: „Зъ вѣномъ (посагомъ) дѣвѣ не сидѣти“ — и „личко дѣву ѳддає“. Гальшку чекало огромне вѣно а и краса єи уже въ дѣтинныхъ лѣтъ, зъ року въ рѳкъ, чимъ разъ чудеснѣйше розцвитала.*)

Гальшка ледви скѳнчила 13. рѳкъ, а уже зъ всѣхъ сторонъ, якъ пчолы на любый цвѣтъ, злетѣли ся тогдышнѝ „богданы“. Но єще и передъ тымъ, довго передъ тымъ, начали ся першѝ сватаня Гальшки — принаймнѣй слухи о тѳмъ, будьтобы княгиня Иліина сему або тому вельможи загадала ѳддати руку своєи дочки, доходили до двору короля. Вправдѣ рѳкъ не вѣкъ, но и въ роцѣ много воды въ Днѣстрѣ потекло, и Гальшка єще була не доросла до 13 лѣтъ, а вже многѝ зайшли змѣны помежи людьми тыми, котрыхъ мы видѣли пѳдчасъ вѣнчаня єи родичѣвъ (1539 р.) и въ часѣ першои хвилѣ вдѳвства єи матери. Такъ король Жигмонтъ I умеръ 1 Цвѣтня року 1548, а наслѣдивъ въ Польщи и на Литвѣ сынъ єго Жигмонтъ Августъ II. Умеръ такожь р. 1541 Юрій Радзивилъ, товаришъ и пріятель Константина I Ивановича Острожского, дѣда Гальшки. Мѣстце передне въ тѳмъ родѣ занявъ Николай Радзивилъ Рудый (Rufus), сынъ Юрія, и стрыєчный братъ першого, Николай Радзивилъ Чорный (Niger).

Король Жигмонтъ Августъ II, котрый по смерти своєи першои жены Елизабеты (+ 1545) оженивъ ся бувъ въ два роки пѳзнѣйше зъ Барбарою, вдовою по воєводѣ Гаштольдѣ и донькою Юрія Радзивила, жививъ въ серци своѣмъ щире привязанє до єи братей, повыше згаданыхъ, рѳдного и стрыєчного. Но и та втора жена Жигмонта Августа II. умерла 1 Цвѣтня р. 1551 и король ставъ ся по другій разъ вдовцемъ.*) Оба Радзивилы зблизились пріязно до княгинѣ Иліины, а єли бувъ повѳдъ непорозумѣній межи домами Радзивилѳвъ и Острожскихъ по причинѣ женитьбы князя Иліи, отця Гальшки, то тая вже давно забула ся.

Умеръ такожь сердечный пріятель князя Иліи Острожского, князь Теодоръ Андреєвичь Сангушко, одинъ зъ опѣкунѳвъ Гальшки и наочный свѣдокъ смерти єи отця и єго послѣднои волѣ. По Теодорѣ князю Сангушцѣ позѳстали три сыны: Димитрій, Романъ и Ярославъ. Димитрій выховувавъ ся на дворѣ самого короля и по смерти отця зѳставъ надѣленый староствомъ Каневскимъ и Черкаскимъ, положеными на Украинѣ. Князь Димитрій Сангушко провадивъ опѣку надъ своими молодшими братьми и на чолѣ козацкихъ охотныхъ полкѳвъ вславивъ ся бувъ уже тогды блестячими воєнно-рицарскими дѣлами въ борбѣ зъ поганцями (Татарами).

Василій Константинъ II Острожскій недавно тому оженивъ ся бувъ зъ Софією, донькою Яна Тарновского, великого гетмана коронъ польскои, пана вельможного и великихъ заслугъ та могучого вплыву на публичнѝ справы. Молодый князь Димитрій Сангушко, будучи близькимъ сродникомъ Острожскихъ и увиваючись по Волыню зъ своими охотниками-козаками, посѣщавъ часто князя Василія Константина II Острожского и єго молоду жену Зофію въ Дубнѣ, а ѳдтакъ ѣздивъ до Острова, а по дорозѣ вступавъ до Луцка и Кремянця. Князя Димитрія Сангушка и єго товариство знали и подивляли всюды на Руси и Литвѣ, бо оно не лише дѣльно стрѣлялось и боролось зъ ворогами-поганцями, но и рѳвно дѣльно пило и гуляло.

На дворѣ княгинѣ Иліины въ Острозѣ пѳдчасъ своихъ проѣздокъ пѳзнавъ князь Димитрій и уподобавъ собѣ прехорошо розвиваючу ся Гальшку и повязявъ намѣренє за посредництвомъ князя Василія Константина II Острожского, свого сродника и пріятеля, добивати ся о руку молодои княгинѣ. Но маєтокъ и красна подоба Гальшки занепокоили були сердце єще иншихъ панѳвъ, рицарѣвъ польскихъ и рускихъ, котрѝ межи пріятелями и близькими дому Острожскихъ (а передовсѣмъ княгинѣ Иліины) шукали своихъ речникѳвъ, заступникѳвъ и патронѳвъ, щобы тымъ способомъ доступити взглядѳвъ княгинѣ.

О руку Гальшки зголосивъ ся бувъ Николай Мѣлецкій, воєводичь подольскій.**) Отець єго, Янъ Мѣлецкій, уживъ посредництва князя Николая Радзивила Рудого, маршалка Великого княжества литовского. До тогожь самого князя удававъ ся о помѳчь взглядомъ руки Гальшки такожь князь Дмитро Вишневецкій, молодець старого роду но авантурничого духа, вславленый уже тогды

*) Що Гальшка красою ѳдзначала ся, видно изъ слѳвъ Чарнковского, речника княгинѣ Иліины, выголошеныхъ передъ королемъ Жигмонтомъ II на судѣ въ Кнышинѣ: „Księżna młodsza stoji płacząc sama na się, że jej Bóg majętność i urodę dał.“ (Gornicki, dzieje w koronie polskiej. Warszawa 1750 str. 80.)

*) Король Жигмонтъ Августъ II оженивъ ся по третій разъ зъ сестрою рѳдною своєи першои жены, Елизабетою, ажь въ Червню р. 1553.

**) Николай Мѣлецкій зѳставъ пѳзнѣйше самъ на мѣстци отця воєводою подольскимъ и оженивъ ся ѳдтакъ зъ Елизабетою, донькою Николая Радзивила.

воєнно-рицарскими подвигами, зарôвно якъ и ровесникъ єго, князь Димитрій Сангушко. Дмитро уже отримавъ бувъ въ тôмъ взглядѣ якúсь приреченя ôдъ князя маршалка Николая Радзивила Рудого*), но стараня єго ударемнивъ лично неприклонный єму князь Василій Константинъ II Острожскій.

Старавъ ся такожь о руку Гальшки для свого сына Мартинъ Зборовскій, воєвода Калискій, можный панъ польскій и политичный противникъ Яна Тарновского, В. гетмана польскои короны и тестя князя Василія Константина II Острожского. Мартинъ Зборовскій попиравъ стараня сына своєго черезъ Андрея Костелецкого, близького сродника княгинѣ Беаты Иліины по єи отци, котрый то Андрей уже ôдъ довшого часу на дворѣ княгинѣ пробувавъ. Здавало ся, що посредництво Костелецкого має найбôльше выглядôвъ на добрый успѣхъ, бо княгиня спріяла своимъ сродникамъ, а Зборовскій бувъ сродникомъ Костелецкихъ; при тôмъ княгиня навидѣла Костелецкого, а навѣть рознеслись були слухи ажь до короля, що княгиня Иліина хоче ити за-мужь за Костелецкого, що хоче опустити вразъ зъ Гальшкою Острогъ, выѣхати до Польщи и тамъ подружити свою дочку зъ сыномъ Мартина Зборовского. Ходило королеви Жигмонту Августу II єще тогды о тоє, щобы дѣвы высокородныхъ и богатыхъ вельможь литовско-рускихъ не вывозити зъ Литвы. Такожь залежало королеви на тôмъ, щобы супружество Гальшки не ôдбувалось за самою волею матери, но щобы засягнена була рада єи найближшихъ сродникôвъ по отци, а именно рада єи стрыя, князя Василія Константина Острожского.

Подôбно якъ передъ искрою громовою боронимо ся за помочею громозводôвъ, такъ и передъ иншими небезпечными выпадками житя нашого лише тымъ тревале охоронити ся зможемо, що не лишь одну нашу особу, но цѣлый кругъ (сферу), въ котрôмъ жiємо, убезпечити стараємъ ся. Такъ и при теперѣшнôмъ выпадку зъ поводу много старань о руку Гальшки, король Жигмонтъ Августъ II намѣривъ загальнымъ правиломъ запобѣчи разъ на всегда опасности всѣхъ тыхъ дѣвиць (а тымъ самымъ и княгинѣ Гальшки), котрí зôставши сиротами по смерти своихъ отцѣвъ пôдъ опѣкою матерей жили и дôйшовши своихъ лѣтъ за-мужь выдавати ся мали.

Зъ того отже поводу король Жигмонтъ Августъ II єще року 1551 прибувши до Литвы зъ своими панами радными установивъ слѣдуючу ухвалу взглядомъ выданя дѣвиць, осиротѣлыхъ по смерти своихъ отцѣвъ:

„щобы мати-вдова такихъ дочокъ сама одна своєю волею за-мужь не выдавала, але за волею и вѣдомостею рôдныхъ братей дочки; а єсли братей нема, тогды за волею и порадою братей стрыєчныхъ; а єсли и тыхъ нема, тогды має ся засягнути рады ближныхъ, кревныхъ и пріятелѣвъ отця по мечу; а єсли тыхъ не буде, тогды за порадою вуѣвъ и сродникôвъ матери. А єслибы тí сродники зъ матерею не згаджали ся, тогды обѣ стороны маютъ станути передъ милостивымъ господаремъ въ притомности єго на Литвѣ, або передъ тогожь радами, або передъ воєводами своими повѣтовыми, и тí маютъ обохъ сторонъ слушнí причины выслухати, для чого дѣву за-мужь дати хотятъ або нѣ, и тí судіи маютъ розпôзнати, котра сторона має слушнѣйшу причину, и выповѣсти, чія порада слушнѣйша, и доперва тогды має бути дѣва выдана за-мужь.*)“ Король Жигмонтъ Августъ II завѣдомивъ о тôй ухвалѣ, обовязуючôй всѣхъ сирôтъ-дѣвъ на Литвѣ, князя Василія Константина Острожского а посредствомъ тогожь и княгиню Иліину, щобы на будучнôсть не извинялась она невѣдомостею статута.**)

На пôставѣ тои загально въ Литвѣ обовязуючои ухвалы загадавъ князь Василій Константинъ Острожскій оженити князя Димитрія Теодоровича Сангушка зъ княгинею Гальшкою. Но князь Димитрій єще въ давнѣйшихъ лѣтъ бувъ зарученый зъ Мариною, дочкою Льва Василевича князя Полубиньского, походячого зъ В. княжого роду Ольгердовичôвъ. Князь Димитрій Сангушко давъ уже бувъ заруки т. є. записы на заставъ у себе скарбôвъ и клейнотôвъ своєи нареченои, котру єще въ малолѣтности по смерти дѣда и опѣкуна єи, Василія Андреєвича, взявъ до себе князь Димитрій Сангушко и котра у тетки тогожь, княгинѣ Федѣ Андреєвичевои Сангушковои росла и выховувалась. Незважаючи на все то, князь Димитрій Сангушко уже зъ кôнцемъ року 1552 освѣдчивъ ся о руку Гальшки. Княгиня Иліина всѣхъ конкурентôвъ збувала гладкими словами, не ôдмовляючи и не прирѣкаючи. Звычайно вымавлялась, що Гальшка єще молода, нехай пôдросте; або засылалась на волю короля, яко верховного опѣкуна молодои княгинѣ.

Однакожь такъ сильнí були стараня князя Димитрія Сангушка и такъ успѣшна помôчь и посредництво князя Василія Константина Острожского у княгинѣ Иліины, що тая наконець на запытанє остаточне изъ стороны князя Димитрія Сангушка листовно освѣдчила, що призволяє на ôдданє єму руки княгинѣ Гальшки.***)

Якъ ино вѣсть о тôмъ розôйшла ся по Литвѣ и Польщи, що рука княгинѣ Гальшки зôстала обѣцяна князеви Димитрію Сангушцѣ, и якъ тôлько король о тôмъ дôставъ певну вѣдомôсть, написавъ на початку року 1553 листъ до князя Николая Радзивила Рудого и поручивъ єму сказати щось въ тайни княгини Иліинôй, именно за кого ôнъ (король) радбы зъ часомъ доньку єи ôддати. Король окремымъ листомъ, писанымъ до княгинѣ Иліины, взыває ю, щобы услухала єго рады, котра намѣряє къ добру єи доньки, и щобы услуханємъ єго волѣ заслужила на королевску вдячнôсть и милôсть.****)

Отримавши сей листъ и тí тайнí препорученя короля Жигмонта Августа II не хотѣла вже княгиня Иліина нѣчого знати о ôдданю руки Гальшки князю Ди-

*) Rozprawy sejmowe około praw litewskich. Statut praw litewskich przez Działyńskiego l 1. str. 474—475. Статутъ той всюда тí доньки-сироты „дѣвками“ зове. Самъ наголовокъ того статута звучитъ: „Установа и ухвала около выданя дѣвокъ за-мужь по смерти отцѣвъ ихъ осиротѣлыхъ.“

**) На той листъ короля ôдсылавъ ся пôзнѣйше князь Василій Константинъ Острожскій, якъ видно изъ слôвъ Одаховского, речника князя Димитрія Сангушка, на рокахъ судовыхъ въ Книшинѣ: „Dotknął i tego Jego Mość (książę Wasyl) coś W. K. M. listem swym Pańskim, puszczając wszystko na blizkie Księżnej Jej M., oznajmić raczył, jako nie jesteś przeciwko temu, żeby nie miała być dana Księżna J. M. (Halszka) abo kniaziowi Dmitrowi, abo każdemu temu, któryby pokrewnieniem swoim Ostrożskiego domu nie zelżył.“

***) Такъ на той листъ зсылає ся Одаховскій, речникъ князя Димитрія Сангушка, на судѣ въ Книшинѣ: „Pan Bóg kniaziowi Dmitrowi poszczęścić raczył, iż od księżnej listowną i gruntowną odniósł obietnicę, który ja list przed W. K. M. kładę“. (Gornicki l. c. str. 102.)

****) Lachowicza listy oryginalne Zygmunta Augusta. Wilno 1842. str. 299. „a tak poruczyliśmy P. Wojewodzie imieniem naszym nieco około córki J. M., za kimbyśmy ją z czasem w małżeństwie radzi widzieli, rozmówić.“

**) Przeździecki w Jagiellonkach polskich l. 1. str. 69. наводитъ нарѣканя князя Дмитра Вишневецкого на Радзивила (котрый єму обѣцявъ княжну Гальшку зъєднати на супругу, но слова не дотримавъ) и на князя Острожского: „iż mu ratkę wziął a innemu dał.“

митрію Сангушцѣ. Сей князь скоро довѣдавъ ся о змѣнѣ, котра зайшла въ успособленю княгинѣ Иліины взглядомъ него, и що тая уже не мыслитъ ôддати ѳму руки Гальшки, закипѣвъ пристрастно великимъ гнѣвомъ. Ображена дума родова и заведенй надѣѣ не давали ѳму супокою, доки порадившись зъ пріятелемъ своимъ, княземъ Константиномъ II Острожскимъ, и отримавши ôдъ него обѣтницю на всяку помôчь, не повязявъ пляну волею-неволею прійти въ посѣданѣ руки княгинѣ Гальшки.

(Дальше буде.)

(Ошибка друкарска). Въ 2 числѣ „Зорѣ“ въ статіи „Гальшка княгиня Острожека“ вкрались слѣдующй ошибки друкарскй: стор. 20, 10 стихъ зъ горы, вмѣсто 1532 маѣ бути 1537; стор. 21, 4 стихъ зъ горы, вмѣсто „подольского“ маѣ бути „подляского“; стор. 22, 35 стихъ зъ горы, вмѣсто „15 Падолиста“ маѣ бути „19 Падолиста“.

Голосъ рускои матери.

Не плачь, руска родинонько,
Ще ты будешь щасна;
Якъ той цвѣтокъ на весноньку
Ще зацвитешь красна!
Твоя мати, що вѣками въ неволи стогнала,
Днесь свобôдна волевь Бога до житя повстала!

Встала славно, тай взываѣ
Красній свои дѣти,
Рôднымъ словомъ промовляѣ:
Часъ вамъ, часъ свѣтъ зрѣти!
Бо въ неволи, тяжкôй доли, туга васъ присѣла,
Вороженьки подоптали, вся сила умлѣла.

Най не тонутъ вамъ оченька
Въ слезахъ гôркой долѣ;
Най не тужатъ вамъ серденька,
Бо конець неволѣ...
Рускй слезы глубоковѣ море наповнили,
Щобъ ся у нѣмъ вороженьки нашй потопили!

Встаньте, встаньте зъ дрѣмотъ тугихъ,
Бо и такъ нерано;
Сонце свѣтитъ вже для другихъ,
Коло васъ темряво —
Чуже сонце хотяй ясній лучѣ густо сѣѣ,
Оно красне, но не тепле — оно не загрѣѣ!

Тому разомъ рускй дѣти
Неньку окружайте;
Ще будете щастно жити,
Журбу покидайте:
Лише въ згодѣ всѣ якъ братя руки си подаймо,
Неньки руской вороженькамъ доптати не даймо!...

(Зъ поезій от. М. Козановича.)

ВОРОГЪ ЖЕНЬЩИНЪ.

(Дальше.)

Приѣзджаю другого дня. Якось на хуторѣ выдалось менѣ все понуро, сумно. Не выходитъ Доньскій на мою встрѣчу, якъ бувало давнѣйше, лишь малый ѳго козачокъ сидитъ пôдъ хатою, мабуть дрѣмаѣ.

„Чи суть панъ дома?“ — пытаю.

„Суть!“

„Певно у васъ гостѣ на хуторѣ?“

„Нема нѣкого.“

„То може спятъ по обѣдѣ?“

„Нѣ.“

„А щожь у нихъ за дѣло?“

„Не знаю.“

„Идижь, оповѣсти мене панови!“

„Не можна. Панъ казали, що якъ заговорю лишь одно слово, выженутъ заразъ изъ службы.“

По тôй не конче зрозумѣлôй розмовѣ козачокъ перехиливъ къ грудямъ голову и въ моихъ таки очахъ заснувъ здорово.

Входжу до сѣней. Крôзь двери чути було сильный голосъ Доньского. Нетерпеливо наслухую.... Ну, думаю, не такъ ѳще страшно, — то Доньскій твердивъ на память чожиченый ôдъ мене букварь.

Иду до комнаты. Доньскій довгими кроками переходивъ ся по свѣтлици, въ рукахъ державъ книжку.

„Якъ виджу — кажу до него — любовь маѣ велику память. Вчера взяли вы руску книжку, а днесь уже зъ неи читаѣте.“

„Не тôлько читаю, я вже и пишу по руски.“

И тутъ усѣвъ при столику и написавъ друковаными буквами слова: „Юлія Морозъ. Маркилъ Доньскій.“

Я своимъ очамъ не довѣрявъ. Кôлькожь то — подумавъ я — Русинôвъ та Русинокъ, що навѣть читати по руски въ житю своѣмъ не научились! За давнѣйшихъ часôвъ однй лишь священики учились по руски, и то вже на теольогіи, а бôльше нѣкто не знавъ рускаго письма. А предсѣ одна доба въ житю чоловѣка, якъ я теперь наглядно переконавъ ся, выстати може на таку науку... Соромъ, соромъ всѣмъ тымъ, що навѣть того ѳдиного дня въ житю своѣмъ жалуютъ посвятити для народу!

Моя теперѣшна розмова зъ Доньскимъ звернена була на одинъ лишь предметъ, на букварь. Я мусѣвъ давати поясненя и инструкціи для дальшои науки и поправляти хибы въ науцѣ теперѣшнôй.

Коли такъ говоримо и укладаѣмъ новй пляны на будучнôсть, входитъ до комнаты пôсланець зъ листами. Доньскій поглянувъ на обвертки листôвъ — одно письмо знакоме: ôдъ Юліи.

Въ мигъ розтворивъ ôнъ письмо, але въ тôй самôй хвили ставъ весь блѣдый и лишь роздавъ ся зъ устъ ѳго печальный голосъ: „Все закôнчилось...“

Листъ, въ крайнôй мѣрѣ загадочный, звучавъ коротко: „Ôдъ нынѣ заощадѣтъ мене дальшими письмами. Юлія.“ Навѣть титуловои надписи въ листѣ не було.

Хотѣвъ я полагодити значенѣ того зловѣщого листу, але Доньскій слôвъ моихъ не слухавъ. Ôнъ якôы предчувавъ, що и оба другй листы ôдносятъ ся до тогожь предмету.

„Все скôнчилось!“ сказавъ ôнъ голосомъ безсвѣдомымъ и мелянхоличнымъ, прочитавши листъ другій.

То було письмо ôдъ Петра Мороза, отця Юліи. Въ нѣмъ такъ стояло: „Доля рѣшена. Ôдъ нынѣ Юлія вже въ монастыри — убили вы вѣкъ молодый въ самôмъ повнôмъ розвою. Нехай за здѣлану кривду моѣму домови не памятаѣ вамъ Господь! Вымажѣтъ на вѣки имя наше зъ вашого серця! Петро Морозъ.“

Доньскій споглядавъ безсвѣдомо на листы. Поглядъ ѳго стававъ мутный, безъ житя. Я боявъ ся въ тôй хвили, щобы темна нôчь не залягла ѳго зломаного умыслу.

„Отъ и трете письмо“, промовивъ Доньскій. „Все скôнчилось!...“

Було то письмо безъименне, але на першій видъ ôдъ якогось доброго пріятеля. „Не упадай на духу, — стояло въ листѣ — въ самъ добрый часъ ôдкрылось нещастѣ. Не до сестры ѣздила Юлія на село, але зъ ко-

нечности — догадаєшь ся легко! Теперь она опущена всѣма, навѣть власною родиною, и вступила въ монастырь блага́ти Бога за свій нерозумъ. Крѣпись духомъ и радуй ся зъ того обороту рѣчей. Для тебе свѣтъ єще погóдный, а цвѣтокъ вонныхъ на свѣтѣ доволѣ. Держись традицій роду и въ хвиляхъ печали нагадай собѣ послѣдну волю родителя. Въ свѣтѣ нижшóмъ не шукай для себе бýдучности... Того желає тобѣ щирый другъ дому Доньскихъ, правдивый ангелъ-хранитель твоєи особы. Єще разъ: крѣпись духомъ и радуй ся зъ того обороту рѣчей...“

Доньскій по перечитаню третёго листу óдотхнувъ свобóднѣйше, въ єго души якóбы розъяснювалась цѣла загадочна исторія. Но я глядѣвъ холоднѣйше на дѣло. Третій листъ выдавъ ся менѣ въ суперечности зъ обома першими; особливо послѣднí слова: „Держись традиції роду и въ хвиляхъ печали нагадай послѣдну волю родителя“ — здавались менѣ якóбы голосомъ людей въ тóй женитьбѣ интересованыхъ. Мимохóть нагадалась Ольга, донька купця, зъ котрою покойный Доньскій хотѣвъ бýвъ подружити свого сына...

„Чіясь въ тóмъ рука!“ замѣтивъ я по хвили. „Нема иншои рады, якъ у жерела самого звѣдатись за властиву причину. Єсли воля, выберусь зъ вами до Морозóвъ.“

Доньскій зъ великого задиву не мóгъ опамятатись. Óнъ читавъ всѣ листы по кóлька разóвъ, а за кождымъ разомъ новí сомнѣня и новí надѣѣ повставали въ єго души. Третій листъ и єму въ кóнци выдававъ ся незгóднымъ зъ содержанємъ обохъ листóвъ першихъ. Єщежь до того въ листахъ Морозóвъ якійсь жаль и нарѣканя на Доньского, хотяй óнъ до жаднои вины не почувавъ ся. Ясно бýло, що якась третя особа мѣшала цѣлому дѣлу.

Не бýло часу зволѣкати довше зъ выѣздомъ. Стало на тóмъ, що Доньскій тогожь єще дня выѣхавъ до Львова, а я — понеже то бýла субота и треба бýло черезъ недѣлю лишитись дома — óдложивъ выѣздъ на два дни пóзнѣйше.

Нетерпеливо дождавъ ся я понедѣлка и выѣхавъ зъ дому. Пóдчасъ ѣзды укладавъ я плянъ дальшого дѣланя: якъ зъ Доньскимъ пóдемо до Морозóвъ, якъ зъ отцемъ Юліи поѣдемъ до монастыря и пояснимо ѣй интриги та сплетнѣ ворогóвъ, и якъ Юлія назадъ повернесь до свѣта и не бýде погубляти себе и Маркила. Моя мисія представилась менѣ высокою, чоловѣколюбною, повною заслугъ передъ Богомъ и людьми. Монастырске житє Юліи при тóмъ станѣ рѣчей выдавалось менѣ неодвѣтне и недобровольне.

Зъ такими гадками заѣхавъ я до Львова. Була четверта година по обѣдѣ, коли станувъ я въ домѣ заѣзднóмъ Крыницкихъ (побóчь Крученыхъ стовпóвъ). Вже при въѣздѣ, въ сѣняхъ гостинницѣ, стрѣтивъ мене возниця Доньского и зъ жалемъ розповѣдавъ о незвычайнóмъ душевнóмъ розстрою своєго пана. Безъ проволоки удавъ ся я до єго комнаты.

Доньскій въ домашнóмъ убраню сидѣвъ на крѣслѣ и лишь механично пальцями рукъ ударявъ по опиралѣ. Лице єго бýло блѣде, поглядъ мутный — безъ житя. Óнъ тóлько безчувственно подививъ ся на мене и якóбы не видячи нѣкого глядѣвъ дальше нерухомо въ óкно.

„Любезный друже!“ промовивъ я тихимъ дрожучимъ голосомъ и устиснувъ холодну єго руку. Нѣмо, безъ чувства глядѣвъ Доньскій дальше óкномъ, позóставляючи руку въ моєй правици.

Менѣ потекли слезы и я усѣвъ побóчь него. Мимовольно нагадались менѣ слова зъ письма святого: „Побачили єго, плакали, и три дни и три ночи сидѣли при нѣмъ; але нѣкто и слова не промавлявъ, бо єго болѣзнь була велика“.

Не тямлю вже, якъ довго сидѣвъ я въ тóмъ нѣмóмъ смутку, доки въ кóнци внутренный жаль Доньского не знайшовъ выразу: óнъ востхнувъ глубоко и слезы обильными струями покотились по лици. Хотѣвъ я теперь словами потѣхи покрѣпити єго духа и просивъ выявити причину безнадѣйного смутку. Але не бýвъ єще часъ до того; рана занадто свѣжа, щобы доткнутись до неи.

„Любезный друже,“ зновъ кажу по хвили: „въ свѣтѣ и горе и лихо неразъ перенести треба!“

„Свѣтъ сей — то мѣстце збóроднѣ!“ перервавъ сквапно Доньскій и пóднѣсъ ся зъ крѣсла; але не мóгъ óнъ устоятись о власнóй силѣ и якóбы въ омлѣню назадъ похитнувъ ся на крѣсло; голова єго нахилилась къ груди.

Слова Доньского бýли для мене загадочнí. Я все єще не знавъ о причинѣ єго журóбы та болести и въ першóй хвили погадавъ я, чи може дѣйстно не допустивъ ся óнъ якого ганьбячого, або — храни Боже — збóродничого дѣла. Óнъ бýвъ чоловѣкъ молодый, недосвѣдченый, а до того успособленя скорого, опалистый мовь искра, зъ котрои въ однóй хвили выродитись може огонь та пожога. Отъ и зъ такими гадками кажу до него: „Уповайте зъ повною вѣрою на милосердіє Бога... Сердцемъ сокрушенымъ убла́гаєте прощеня ваших провинъ!..“

Доньскій глядѣвъ зимно на мене, якóбы не понимавъ моєи бесѣды.

„Нѣкто не упадає такъ низько, щобы назадъ не подвигнувъ ся. Треба скрѣпитись надѣєю на можнóсть поправы!“

Хотяй я небавкомъ свóй блудъ пóзнавъ, то предсѣ бесѣда моя мала спасенный вплывъ на Маркила, бо на хвильку звернула єго увагу въ иншу сторону. Нова рана, якъ учитъ досвѣдченє, уменшає бóль давнѣйшои раны, бо болѣзнь тогды роздѣлюєсь. Доньскій похитавъ головою, а на лици оказавъ ся горестный, погордливый усмѣхъ.

„Єсте въ блудѣ, дорогій пріятелю! Не моя тутъ вина... Але єсли ангелъ упаде, чижь можна чоловѣкови повздержатись óдъ розпуки?“

Слова тí розъяснили мои сомнѣня. „Чижь оный третій листъ — запытавъ я — має бути повною правдою?“

„Повна правда!“

„Такъ тая нѣжна, божественна Юлія...“

„Прокляте тоє имя!“ закликавъ гнѣвно Доньскій: „нехай зъ устъ вашихъ не чую єго бóльше! Образъ єи мовь зубъ змія роздирає моє сердце. Она и моє имя зневажила... Ведѣтъ мене якъ найскорше зъ тои пропасти ганьбы та сорому!“

„Годѣ бýло опиратись такъ рѣшущому постановленю. Суть хвилѣ въ житю чоловѣка, где найлучше дати волю сердцеви и лишь по можности лагодити єго сумъ та болѣзни. Прійде конечно часъ, где перегорятъ першí болѣ и розумъ назадъ óдыскає свою перевагу.

Довгу и тяжку нóчь перебувъ я зъ Доньскимъ, лишь рѣдко коли чуючи яке слово óдъ него. Такъ бýло и пóдчасъ подорожи на другій день. Маркилъ черезъ весь часъ ѣхавъ задумчивый и сумный. Надармо вказувавъ я на многí краснí околицѣ та мѣстця, що якъ

панорама пересувались передъ нашими очима; все то не бавило Доньского; лишь часами вергъ окомъ въ сю то въ ту сторону, и чимъ скорше ôдвертавсь назадъ. Глубоке востхнѣнє, ôдъ часу до часу сплываюча слеза здраджували хвилями єго внутренне порушенє.

Разъ лишь пôдчасъ тои дороги звернувъ я бесѣду на Морозôвъ и на Юлію, бо хотѣвъ конечно довѣдатись за выпадки послѣдныхъ дней. Я думавъ, що и Доньскому облегчитъ ся сердце, єсли жаль свôй подѣлитъ зо мною. Але сердце єго кипѣло за сильно гнѣвомъ и ôдразою. „Прокляте єи имя! У друге васъ молю, не згадуйте за тую вѣроломницю...“

Запереставъ я дальшихъ допытôвъ и говоривъ о иншихъ предметахъ: — о покôйнôмъ добрôмъ отци Маркила, о станѣ теперѣшнôмъ єго господарства, о потребныхъ улѣпшеняхъ, о садѣ и о самôмъ хуторѣ. Тутъ Доньскій радше вже прислухувавъ ся, часами навѣть дававъ короткй, розумнй ôдповѣди. Тымъ часомъ зблизились мы до родинного мѣстця. Обачивши дôмъ свôй, залявъ ся Доньскій горячими слезами и видимо полегшало єму въ души.

Не говорячи зъ нѣкимъ и слова, поспѣшивъ ôнъ мовчки до комнаты, въ котрôй отець єго послѣднй свои дни перележавъ, и ту ставши передъ образомъ Божои Матери моливъ ся довго и горячо. По тôй молитвѣ ôнъ якбы пробудивъ ся ôдъ довшого сну.

Першимъ дѣломъ Доньского теперь було, що всю женьску службу выдаливъ изъ свого дому. Пôдъ тымъ взглядомъ бувъ ôнъ неумолимый. Навѣть старои ключницѣ, що у отця черезъ 18 лѣтъ служила, не пощадивъ ôнъ своимъ наказомъ. Зъ слезами въ очахъ пращавъ ôнъ вѣрну служницю и вызначивъ ѣй дожизненну богату платню. И всѣ иншй служницѣ на ôдходне обдаровавъ щедро, то полемъ, то грôшми, то скотиною. Ôдъ теперь вже самй мужчины господарили въ кухни, на обôйстю, въ оборѣ.

Въ тихôмъ, самотнôмъ житю живъ Доньскій дальшй свои дни. Мовь пустельникъ ôдлучивсь ôдъ цѣлого свѣта, шукаючи пôльги для себе въ молитвахъ и въ занятю господарскôмъ. Зъ людей лишь мене одного радо витавъ въ своѣмъ домѣ.

Такъ минувъ одинъ рôкъ и другій, а зъ весною третёго року выбравъ ся Доньскій въ довшу подорожь по свѣтѣ. Намѣреня свого ôнъ передъ тымъ нѣколи не выявлявъ, лишь передъ самымъ выѣздомъ такъ написавъ до мене: „Лишаю дôмъ свôй на кôлька мѣсяцѣвъ. Нивы зеленѣютъ ся, дерева покрылись цвѣтомъ, фіялки розвились: солодка ихъ вонь болестнй згадки въ моѣй души розводитъ. Весна въ природѣ а весна въ моѣмъ житю — якій контрастъ, яка иронія!... Пращайте, дорогій Отче! Може за поворотомъ стрѣнемось зъ сердцемъ спокôйнѣйшимъ — а тымчасомъ молю Васъ, наглядайте въ вôльныхъ хвиляхъ мого господарства. Вдячный другъ Вашъ — Маркилъ.“

Зъ подорожи тои выжидавъ я якъ найлучшихъ результатôвъ для здоровля и душевного розположеня Доньского. При тôмъ, въ часѣ єго ôдъѣзду, хотѣвъ я конечно побачитись зъ Морозами и зъ Юлією и вывѣдатись у самого жерела про властиву причину такъ нещастливои любови. Мимо знаныхъ трехъ листôвъ и мимо пересвѣдчень Доньского я все єще вѣрити не хотѣвъ въ вѣроломнôсть и упадокъ Юліи.

(Конець буде.)

Полечу въ той край....

Єсть у мене гарна любка,
Моя вѣрная голубка;
Вна серденькомъ розмовляє,
А бровами лишь моргає,
Ажь душа смѣєсь...
Сердце въ груди бьєсь...

Охъ, якъ мило зъ нею жити,
На свѣтъ ясный ся дивити!
Хоть родины я не маю,
То на милу поглядаю —
Тамъ щастє, тамъ рай...
Ты сердце гуляй...

Знає она веселити,
Знає зъ души раны змыти —
Охъ, якъ любо вна витає,
Охъ, якъ тоскно ся прощає:
„Вернись, любый, зновъ —
Умру за тобовь!...“

Ой соколе, дай ми крыла —
Я полечу тамъ, где мила;
Лише гляну и напою
Чуднымъ щастємъ душу мою —
Полечу въ той край,
Где мôй тихій рай....

Иларіонъ Грабовичь.

ЗЪ КАРПАТЪ КОЛОМЫЙСКИХЪ.

III. Рабинець. — Крестины въ Черемоши. — Гдещо про опрышкôвъ.

На другій чи третій день по моѣмъ приѣздѣ до Буркута выбравъ ся я до Рабинця въ товариствѣ єще одного знакомого, котрый прибувъ въ горы для охоты на кôлька днѣвъ. Называвъ ся Парфановичь и бувъ властителемъ краснои реальности въ Косовѣ.

Парфановичь бувъ обôзнаный зъ горами, якъ зъ своєю калиткою. Ôнъ знавъ всѣ полонины и всѣхъ майже Гуцулôвъ на нихъ; куда мы лишь повернулись, всѣ єго витали и ôнъ на ôдворотъ всѣхъ, называючи кождого по имени. Бувъ то чоловѣкъ на книжкахъ недоученый, але за те мавъ здоровый хлопскій розумъ, и тымъ то своимъ розумомъ зробивъ зъ малого красный маєтокъ.

Отже зъ тымъ Парфановичемъ, переправивши ся черезъ Черемошь на другій бôкъ, пôшли мы до Рабинця. Закимъ тамъ зайшли, Парфановичь каже: „Єсли хочете набути въ горахъ права обывательства, мусите охрестити ся въ Черемоши“. По неволи, хочь поранокъ бувъ холодный, розôбравъ ся я, и бовхнувъ собою въ воду... Ухъ! до нынѣ морозъ иде по тѣлѣ, якъ собѣ пригадаю на тоту купѣль! Вода була вправдѣ чиста якъ крышталъ, але студена якъ лѣдъ, ажь кости ломила, члены корчила. Бувъ бымъ скостенѣвъ якъ камѣнь, якъ бымъ бувъ, побовташи ся въ водѣ лишь хвилинку, не выскочивъ чимъ скорше на берегъ, а убравши ся не перебѣгавъ ся зъ всеи силы по муравѣ. Тѣло стало червоне, якъ ракъ печеный, и взяло палити, мовь огнемъ; але ôдтакъ, коли загрѣвъ ся, стало мило, легко и рѣзьво. Не забуду тыхъ хрестинъ Черемошевыхъ, доки мого житя!

Рабинець єсть то мѣстце по лѣвôмъ боцѣ Черемоша, где суть тартаки и где Гуцулы зъ гôръ спускаютъ зрубане

дерево; тутъ они зъ него збиваютъ дарабы (сплавы) и сплавляютъ ихъ долѣ Черемошемъ до Кутъ, або и дальше. Треба знати, що Черемошъ плыве ôдъ своєго жерела, въ самôмъ ядрѣ Карпатъ, помѣжь высокѝ горы близько притыкаючѝ до єго корыта, ажь до самыхъ Кутъ. Лишь тамъ, где розсѣли ся села або хуторы по єго берегахъ, тамъ горы троха ôдступаютъ ся, творячи ширшу або вузшу долинку.

Въ Рабинци бачили мы, якъ зъ горы стрôмкои спускали ялицѣ та смереки, обчѣмханѝ зъ галузей и обôданѝ зъ коры. Дерево летитъ, ссуваючи ся по травѣ, стрôмголовь въ долину; тутъ єго ôдбирали наставленѝ Гуцулы и переносили глубше до тартаку, зъ тоншого збивали дарабы и укладали ихъ въ ряды, одну дарабу за другою, привязуючи ужевкою до берега. Черемошъ въ горѣшнôмъ своѣмъ тоцѣ не много має воды, а въ ложиску своѣмъ велике камѣнє; проте дарабы мусятъ чекати ажь дотиякъ дощѣ спадутъ и вода прибуде; ажь тогды пускаютъ ихъ въ плавъ. Звычайно Гуцулы збиваютъ по 20 ялиць побôчь себе въ одинъ сплавъ; два такѝ сплавы звязуютъ разомъ одинъ за другимъ и такъ творитъ ся дараба. На передѣ и позадъ дарабы прикрѣпляє ся довга керма (весло), и стає до нихъ по одному Гуцулови; на передѣ стає звычайно вправнѣйшій керманичъ, опытный въ своѣмъ дѣлѣ. Коли кто зъ гостей буркутовыхъ хоче ѣхати на дарабѣ до Жабьёго або до Кутъ, то керманичѣ приправляютъ для него середъ дарабы два стôльцѣ, сильно до дерева прикрѣпленѝ: одинъ низшій на ноги, зъ на локоть высокій, а другій высшій до сѣданя — се для того, що Черемошъ въ своѣмъ дальшôмъ бѣгу має численнѝ пороги, где дарабы зануряютъ ся въ водѣ, спускаючи ся летомъ стрѣлы зъ тыхъ порогôвъ, чого и я пôзнѣйше самъ досвѣдчивъ.

Близько коло мѣсця, где дерево спускаютъ, єсть мала, низонька, лиха корчмина, а въ нѣй мала, вогка, пуста комната, безъ стола и безъ лавокъ — зъ перегородкою, за котрою єсть шинквасъ. Въ тôй корчминѣ увивавъ ся малый, хитрый, одинокій жидокъ... Бачивъ я, якъ тота корчмина набита була Гуцулами, уже нетверезыми, выкрикуючими дикими голосами. Стало менѣ дивно, якъ той жидокъ не боявъ ся тыхъ сильныхъ, якъ медвѣдь, и пяныхъ Гуцулôвъ, и якъ ôнъ запанувавъ надъ ними своєю єврейскою хитростею и горѣвкою. Бо Гуцулъ, а еще на верховинѣ, дуже лакомый на горѣвку. Пригадую собѣ, якъ прибувши до Буркута плативъ я Гуцулови за наймленѝ конѣ и давъ єму, зверхъ угодженои заплаты, еще одного золотого риньского за єго трудъ въ дорозѣ. Гуцулъ, взявши гроши, подякувавъ вправдѣ, але церемоніяльно и досыть рôвнодушно. Але коли опôсля выймивъ я зъ торбы фляшку, тую въ подорожахъ майже конечну товаришку нашу, и давъ Гуцулови напити ся, єму ажь заискрили ся очи, ôнъ упавъ на колѣна и хотѣвъ мене за тоє въ ноги цѣловати. Вже тогды я зрозумѣвъ, чимъ жидокъ надъ Гуцуломъ панує, и чому то перейшли нынѣ що найкрасшѝ гуцульскѝ полонины въ жидôвскѝ руки...

Вернувши назадъ до Буркута, зôйшовъ ся я пôдъ вечеръ зъ Ромашканомъ и зъ от. Загурскимъ и мы взяли про Гуцулôвъ балакати. Поспытавъ я Ромашкана: „Чи суть єще такѝ Гуцулы, що були колись въ опрышкахъ?“

„Суть“, каже Ромашканъ: „я самъ такихъ знаю. Але нащо далеко шукати. Въ Довгôмполю, у мого брата, котрый тамъ є дѣдичемъ, єсть побережникъ, котрый разъ на тыждень приноситъ менѣ листы и газеты. Я єго надѣю ся нынѣ-завтра, а коли прійде, покажу Вамъ єго.“

„А якимъ же чиномъ — пытаю — ôнъ выратовавъ ся передъ сѣпаками Герлички, котрый, якъ зачуваю, всѣхъ опрышкôвъ выловивъ и вывѣшавъ?“

„О, якбы треба було вывѣшати всѣхъ тыхъ, що були въ опрышкахъ, не оставбы ся анѣ одинъ Гуцулъ въ живыхъ, хиба лишь самѝ дѣти. Бо треба вамъ знати, що то бувъ давнѣйше такій обычай у Гуцулôвъ, що кождый молодець, котрый обставъ всѣ пробы, щобы бути вызволенымъ на легиня (т. є. стрѣлянє цѣльно зъ пистолѣ, ôдрубанє за однымъ метомъ зъ на 20 крокôвъ галузя зъ дерева, переправленє ся справно на дарабѣ черезъ пороги Черемоша и таке инше), що, кажу, кождый легинь мусѣвъ бути хочь одинъ разъ въ опрышкахъ. Выбирати ся въ опрышки называли Гуцулы с в а в о л е ю; задачею тои сваволѣ не бувъ рабунокъ, тымъ менше убійство, лишь щобы заспокоити быстрый прудъ буйнои, нѣчимъ непогамованои фантазіи. Тотѝ, що выбирали ся въ опрышки, замазували звычайно собѣ лице сажею, щобы ихъ нѣкто не пôзнавъ, и спадали несподѣвано ночею на пôдгôрскѝ мѣсточка: Коссôвъ, Куты, Выжница и иншѝ. Тутъ не нападали они на христіянъ, лише на жидôвъ, и то звычайно на шинки. Выточували мѣдъ, вино, горѣвку, — пили и ѣли до волѣ, що лишь подыбали, а решту трункôвъ розливали по цѣлôй пивници. Переполошивши жидôвъ и жидôвокъ и погулявши тымъ способомъ по верховинахъ, вертали назадъ домôвь. Герличка лишь тыхъ ловивъ и вѣшавъ, котрѝ на правду занималисъ рабункомъ, тымъ нечестнымъ ремѣсломъ фаховыхъ розбишаковъ (бо и такѝ бували, але тôлько яко выемки), або котрѝ кого убили“.

Набивши собѣ голову сими оповѣданями, снивъ я цѣлу нôчь лишь о опрышкахъ и ихъ сердитôмъ гнобителю, пану Герличцѣ...

Но ктожь то бувъ той Герличка?

Герличка бувъ ôдъ року 1820 мандаторомъ на всѣ горы Коломыйскѝ и Станиславôвскѝ. Ôнъ мавъ велику майже необмежену власть и за помочею стрѣльцѣвъ-Гуцулôвъ, добре плаченыхъ и найчастѣйше вербованыхъ зъ самыхъ опрышкôвъ, ôнъ выловивъ ихъ ватажкôвъ, розбивъ ихъ гнѣзда и пришибъ буйнôсть Гуцулôвъ... Коли доконавъ дѣла, правительство — не знаю, за яку провину — опустило єго, и ôнъ умеръ въ крайнôй нуждѣ.

Денисъ.

Блудній огнѣ.

Духъ людскій по природѣ своѣй стремитъ все до того, щобы справа кожда була єму ясна, вытолкована. Идучи за тымъ духовымъ стремленємъ, творитъ собѣ чоловѣкъ поглядъ на все, що єго окружає, а то пôсля засобôвъ, на якѝ розумъ єго здобути ся може. Инакше проте буде думати о причинѣ якоись появы чоловѣкъ ученый, инакше чоловѣкъ непросвѣщеный. Судъ одного и другого, о тôмъ самôмъ навѣть предметѣ, выйде не тôлько ôдмѣнный, але часто навѣть зовсѣмъ противный.

До такихъ то предметôвъ зачислити належитъ блудній огнѣ. Та не о тыхъ блудныхъ огняхъ єсть тутъ мова, що въ щоденнôмъ житю въ штуцѣ и науцѣ, въ политицѣ и литературѣ являютъ ся; не о тыхъ огникахъ хвилевыхъ, що не одного ослѣпили, боязливого перестрашили, а блукаючого зъ дороги битои звели: але мова тутъ о тыхъ правдивыхъ огникахъ, якѝ на мочарахъ и багнахъ, цвинтаряхъ и побоєвискахъ случаютъ ся; о огникахъ, котрѝ для свого потайного характеру прибрали въ фантазіи народу постать духôвъ помершихъ людей. Вправдѣ и имъ мѣстця запереченно въ природѣ, однакъ недовѣрчивôсть уступити мусѣла

въ кôнци передъ спостереженями и свѣдоцтвами, якѝ зъ новѣйшихъ часôвъ на тоє маємо.

Звѣстки о тыхъ огняхъ доходятъ насъ и зъ давнѣйшихъ часôвъ, однакъ, якъ повыше сказано, тѝ появы выкликували въ фантазіи народу численнѝ пересуды, особливо въ вѣкахъ середныхъ. Въ звѣсткахъ про блуднѝ огнѣ помѣшаныхъ було много такихъ рѣчей, котрѝ зовсѣмъ не маютъ зъ тою появою вспôльности, або и зовсѣмъ въ тôмъ видѣ не приходили, въ якôмъ ихъ представлено.

Интересною рѣчею буде проте тѝ рôжнѝ описы тыхъ появъ въ цѣлости навести, щобы въ той спосôбъ можна було бодай въ части образъ такого огника собѣ представити и о скôлько можна яку таку причину повстаня подати.

Найбôльшу увагу заслугує тутъ описъ астронома Бесселя. Коли въ роцѣ 1807 Бессель однои тихои ночи, въ котрôй ôдъ часу до часу дощь падавъ, рѣчку Верпе переплывавъ, зауважавъ ôнъ на великôмъ багнѣ княжества Бременъ множество малыхъ огникôвъ синявои барвы. Сила свѣтла була слаба. Огники тѝ то позôставали въ спокою, то змѣняли цѣлыми громадами своє мѣстце, прибираючи при тôмъ кожда громада инше положенє, разъ поземе, разъ простовѣсне — що оку въ ночи хорошо представляло ся. Одинъ изъ наочныхъ свѣдкôвъ порôвнувавъ тѝ рухи поодинокихъ громадъ огненныхъ зъ полетомъ громадъ птиць водныхъ. Мѣстце, въ котрôмъ тѝ огники показали ся, було торфовате и нерôвне, черезъ що вода довшій часъ затримати ся могла. Перевôзники, котрымъ неразъ тую дорогу въ ночи перебувати случало ся, уважали тую появу яко щось звычайного и зовсѣмъ при нѣй не оказували задивованя.

Голосы, якѝ противъ существованя тыхъ огникôвъ пôдносили ся, спонукали були Дра Галлёго до обвѣщеня сего, що ôнъ ôдъ одного студента астрономіи въ Липску чувъ. „Першій разъ“, повѣдає той студентъ, „бачивъ я блуднѝ огнѣ въ саксоньскôй Люзаціи одного вечера року 1849 на болотнистыхъ берегахъ гдекотрыхъ тамошныхъ ставôвъ. Жителѣ сеи околицѣ говорили менѣ такожь, що такѝ огнѣ суть у нихъ щоденными. При дальшихъ допытахъ довѣдавъ ся я, що на однôмъ пасовиску, въ поблизькости желѣзницѣ Дрезденьскои, блуднѝ огнѣ можна часто видѣти. И въ самôй рѣчи удало ся менѣ тамъ одного разу въ болотнистôмъ ровѣ слабе свѣтло зауважати, котре на перемѣну то згасало, то повставало. Придивлявъ ся я ему въ безпосереднôй близькости кôлька минутъ, не зауважавши при тôмъ жадного запаху. Огникъ свѣтивъ 3 цалѣ надъ землею, а бувъ на 1 цаль высокій и зовсѣмъ подôбный до того, якій я давнѣйше бачивъ; тутъ однакъ було бôльше число тыхъ огникôвъ, такъ що прибирали они въ цѣлости видъ, якбы свѣтивъ мѣсяць на порушаючу ся воду. Такожь стаціонующій тамъ сторожь желѣзницѣ оповѣдавъ менѣ о червачкахъ святоиваньскихъ, котрѝ тамъ тогды мали бути въ великôмъ множествѣ, а котрымъ мабуть ôнъ причину тыхъ огнѣвъ приписувавъ.

Не менше интересный докладъ о тыхъ огникахъ подає намъ професоръ физики на Кіевскôмъ университетѣ, Кноръ. Пощастилось ему бачити ихъ бôльше разôвъ въ своѣмъ житю; найкрасше показали ся ему на пасовиску пôдъ лѣсомъ, коли бувъ еще студентомъ. Зразу думавъ ôнъ, що то люде зъ фонарями шукаютъ за пропавшою або згубившою ся худобою, однакъ пôдойшовши ближше, переконавъ ся, що се бувъ обманъ — що се не людъ зъ фонарями, а блуднѝ огники. Трава, очеретъ и корчѣ були при тôмъ такъ хорошо освѣченѝ, що Кноръ довшій часъ зъ правдивымъ вдоволенємъ милому образу приглядавъ ся. Высоту огника подає Кноръ на 5 цалѣвъ а широту на $1^1/_2$, а форму порôвнує зъ формою цилиндра. Воздухъ бувъ пôдчасъ треваня тои появы зовсѣмъ спокôйный, а и самѝ огники нѣякого руху не оказували. Щобы переконати ся ôдтакъ о свойствѣ поломѣни, вложивъ Кноръ конець своеи лѣски металевою бляшкою обложеный въ поломѣнь таку, однакъ по довшôмъ навѣть держаню не зауважавъ найменшого слѣду огрѣтя. Двайцять сѣмь лѣтъ опôсля проминуло ôдъ того часу. Не одну нôчь провѣвъ Кноръ въ тыхъ мѣстцяхъ; не одна година выбила середъ нôчнои тишины пôдчасъ єго напруженои и мозольнои працѣ — однакъ надармо! Зъ єго знакомыхъ тамошныхъ, котрыхъ о той появѣ пытавъ ся, не знавъ нѣкто бôльше сказати, якъ хиба стôлько, скôлько чувъ ôдъ другихъ.

Французскій ученый de la Selve такожь посвѣдчає, що огники блуднѝ видѣвъ. Було се року 1839 въ Грудню, коли вечеромъ въ мѣстѣ Fontainebiau на кôлькохъ улицяхъ надъ болотомъ поломѣни фосфоричнѝ показали ся. Видъ представлявъ ся при тôмъ точно такій, якъ колибы огники зъ воды выступали, при чôмъ всюды сильный запахъ фосфору розходивъ ся. Порухавъ кто те болото, то и частѣйше огники показували ся.

Такожь Рихтеръ, директоръ школы въ Сальфельдъ, зъ власного нагляду посвѣдчає истноване блудныхъ свѣтилъ. Першій разъ бачивъ ôнъ ихъ пôдчасъ нôчнои подорожи въ поблизькости Обергофу. Вѣтеръ, якій въ наслѣдокъ скороі ѣзды повставъ, потягнувъ за собою такожь тѝ огники, такъ що здавалось, якобы они великими скоками гнали за подорожными. Пôзнѣйше одного слотнистого дня зауважавъ ôнъ два огники на левадѣ коло Ремгильдъ.

Зъ загальнымъ мнѣніємъ, будьтобы блуднѝ свѣтила не були правдивыми поломѣнями а лишь наслѣдкомъ фосфоресценціи, стоитъ въ супротивности спостереженє Дра Фильопантого въ Больоніи. Одинъ малярь увѣрявъ єго, що одного вечера на гостинци межи камѣнями, тужь пôдъ єго ногами, блудный огникъ нагло повставъ и взнѣсши ся въ гору небавкомъ зникъ передъ очами. Почувъ навѣть сей малець тепло въ лици своѣмъ, поири котре въ гору огникъ пôднѣсъ ся. Се зневолило Фильопантого, що вечерами въ тѝ мѣстця ходивъ, однакъ часто цѣлѝ ночи (хотяй тогды була осѣнь, въ котрôй то порѣ найчастѣйше тѝ свѣтла видѣти можна) пройшли безъ жадного спостереженя и лишь три разы всего ему показались. За третимъ разомъ мавъ огникъ видъ и барву звычайнои поломѣни и порушавъ ся повôльно зъ полудня на пôвнôчь. Коли Фильопанти зближивъ ся, змѣнивъ огникъ напрямъ и взнѣсъ ся въ гору. Клоче, котрымъ обвинувъ бувъ свою лѣску и котре до поломѣни вложивъ, запалило ся зъ легкостею, а коли Фильопанти палицю тую зъ горючимъ клочемъ въ гору взнѣсъ, можна було поломѣнь клоча зовсѣмъ ôдрôжнити ôдъ поломѣни огника. Останки клоча не мали запаху фосфору, але бôльше запахъ сѣрки и амоніяку.

Се булибъ головнѣйшѝ спостереженя, на котрыхъ нашѝ вѣдомости опираємо. Жадне однакъ зъ тыхъ спостережень не єсть достаточне, подати ясну причину тыхъ огникôвъ, а тымъ самымъ поставити запору фантазіи и выплываючимъ зъ неи численнымъ догадамъ-ипотезамъ. Однакъ, якъ звычайно буває въ непевныхъ рѣчахъ, що одинъ догадъ усуває другій, такъ стало ся и тутъ. Однѝ впростъ заперечували можливôсть тыхъ огникôвъ и ставили ихъ въ ряды небылиць; другѝ старались вину тои появы на свѣтячѝ овады зложити; въ кôнци иншѝ уважали електричнôсть яко причину до вытвореня того феномену. Такъ н. пр. славный физикъ Вольта бувъ того мнѣнія, що газъ багонный, котрый всюды, где части рослиннѝ або звѣриннѝ гніютъ, вытворює ся, зôстає черезъ електричну искру запаленый. Иншѝ зновъ

суть зовсѣмъ противного мнѣнія. Уважаютъ они блудній огнѣ за наслѣдокъ фосфоресценціи матеріи, утворившои ся черезъ гнитє. Булабы то подобна поява якъ при свѣченю рослинъ, особливо гніючихъ, н. пр. порохна.

На згадку заслугує тутъ єще одна ипотеза. Пôсля неи блудній огнѣ маютъ повставати въ наслѣдокъ вытвореня газу фосфоро-водового. Звѣстно то вже кождому, що части звѣриннй и рослинній мѣстятъ въ собѣ меншу або бôльшу скôлькôсть фосфору. Особливо въ костяхъ и въ мозгу звѣрятъ можна єго все надыбати. Наколи такй части звѣриннй уляжутъ роскладови, т. є. начнутъ гнити, то межи иншими выйде зъ того роскладу такожь газъ фосфоро-водовый. Газъ той уходитъ при свобôднôмъ приступѣ воздуха въ атмосферу, не оставляючи жадного слѣду по собѣ. Инакше однакъ дѣє ся, коли приступъ воздуха утрудненый, коли роскладъ такій ôдбуває ся въ водѣ або въ багнѣ. Середъ такихъ обстановъ нагромаджує ся газъ въ бôльшôй скôлькости, а уходячи въ воздухъ, запалює ся и дає початокъ блуднымъ огнямъ.

Великôсть блудныхъ огнѣвъ буває рôжна. Такъ н. пр. въ Люзаціи долѣшнôй и въ Ишпаніи высота ихъ выноситъ звычайно 10 до 12 стôпъ. Звутъ тогды такй огнѣ тамошній жителѣ „чоловѣкомъ огненнымъ“. Такожь мѣстця, въ котрыхъ огнѣ тй приходятъ, суть дуже численній. Тутъ насуває ся неодному пытанє: чи у насъ въ Галичинѣ нарôдъ знає о тыхъ огняхъ? На се пытанє ôдповѣсти мусимо категорично, що з н а є. Оповѣдано и менѣ року минувшого о тыхъ огникахъ; одному зъ моихъ знакомыхъ случилось навѣть бачити ихъ кôлька разôвъ, а другій лишь чувъ про нихъ зъ оповѣданя народу. Нарôдъ нашъ, поспытаный о причину тыхъ свѣтилъ, каже, що се „г р о ш и г о р я т ъ“, або що „л и х і й г р о ш и р а х у є“. Кто скоро надбѣгне, може легко тотй гроши забрати. *Иг. Дзеровичъ.*

Русины въ роцѣ 1848.

(Дальше.)

Дня 10 Мая оголосила Головна Рада Руска ôдозву до народу, въ котрôй поясняє значенє Рады и єи будущй задачѣ. Думаємо, що и для нынѣшныхъ людей, котрй зъ всякого рода програмами рускими що хвиля подыбуютъ ся, ôдозва Головнои Рады буде особливо интересною. Она дословно такъ звучитъ:

„Братя! Конечна потреба Рускои Рады тымъ явнѣйше окаже ся, скоро застановимо ся, чимъ нашъ нарôдъ колись бувъ, въ якôмъ станѣ доси зôстававъ, и якимъ при наданôй теперь конституціи бути може и повиненъ.

„Мы Русины галицкй належимо до великого рускаго народу, котрый однымъ говоритъ языкомъ и 15 миліонôвъ выноситъ, зъ котрого нôвтора миліона землю галицку замешкує. Той нарôдъ бувъ колись самодѣльный, рôвнавъ ся въ славѣ найможнѣйшимъ народамъ Европы, мавъ свôй письменный языкъ, свои власнй уставы, своихъ власныхъ князѣвъ — однымъ словомъ: бувъ въ добрôмъ бытю, заможнымъ и сильнымъ. Черезъ непріязнй судьбы и рôжнй политичнй нещастя розпавъ ся поволи той великій нарôдъ, стративъ свою самодѣльнôсть, своихъ князѣвъ и прійшовъ пôдъ чуже пановане. Такй нещастя склонили зъ часомъ много можныхъ панôвъ ôдступити ôдъ рускаго обрядку отецъ своихъ, а зъ нимъ выречи ся мовы рускои и опустити свôй нарôдъ, хоть тая змѣна обрядку народности перемѣнити не могла и кровь руска въ жилахъ ихъ плынути не перестала. Нарôдъ тымъ способомъ оставленый и що разъ бôльше ослабленый, зôставъ завислымъ ôдъ довольности чужои, а все пониженый поволи всего лишивъ ся и до тои прійшовъ недолѣ, що вже соромомъ було Русиномъ называти ся.

„Виправдѣ пôзнѣйше обôймала долю нашу лагôднѣйша опѣка, зачали и намъ признавати права, однакожь попереднѣйшій станъ рѣчей недозвалявъ правдивои доступити свободы. И въ тôмъ смутнôмъ станѣ зôставали мы ажь доси. Але якъ все на свѣтѣ зъ часомъ ся минає, якъ по зимѣ прикрôй весна наступає: такъ, Братя, и той станъ смутный нынѣ змѣнивъ ся черезъ оголошенє конституціи.

„Братя! Єсть то велике право, велике добродѣйство, єсть то сонце, котре якъ всѣмъ, такъ и намъ Русинамъ засвѣтило и до нового насъ житя пробудило. Будятъ ся тымъ сонцемъ освѣченй народы далекй и сусѣднй, пôдноситъ ся передъ очима нашими на земли нашôй народнôсть польска, и о добрѣ и свободахъ своихъ скоро и живо промышляти зачала — а мыжь, Братя, сыны такъ великои рускои родины, малибы самй однй на свѣтѣ позôстати и надальше въ тôмъ нещастнôмъ замертвѣню? Нѣ! Пробудивъ ся уже и нашъ левъ рускій (знамя землѣ галицкои) и красну намъ ворожитъ будучнôсть. Вставайтежь, Братя, вставайте зъ довгого сну вашого, бо уже часъ! Вставайте — але не до звады и незгоды, но двигнѣмъ ся разомъ, щобы пôднести народнôсть руску, и забезпечити данй намъ свободы. Пожиткуймо зъ тои способности, щобы не покрыти ся ганьбою передъ свѣтомъ, и не стягнути на себе нарѣканя поколѣнь грядущихъ! Поступаймо зъ другими народами въ любви и згодѣ! Будьмо тымъ, чимъ бути можемъ и чимъ мы бути повинній: будьмо народомъ!

„Тымъ то чувствомъ народности напоєнй и въ тôмъ намѣреню зôбрались мы Русины, котрымъ добро и щастє народу на сердци, и будемъ дѣлати въ способъ слѣдуючій:

а) Первымъ заданємъ нашимъ буде заховати вѣру и поставити на рôвни обрядокъ нашъ и права церкви и священикôвъ нашихъ зъ правами другихъ обрядкôвъ.

б) Будемъ розвивати и взносити народнôсть нашу во всѣхъ єи частехъ: выдосконаленємъ языка нашого, заведенємъ єго въ школахъ низшихъ и высшихъ, выдаванємъ писемъ часовыхъ, утримованємъ кореспонденцій зъ письменными такъ нашими якъ и иншими до щепу славяньского належащими, розширенємъ добрыхъ и ужиточныхъ книжокъ въ языцѣ рускôмъ, и усильнымъ старанємъ ввести и на рôвни поставити языкъ нашъ зъ иншими въ урядахъ публичныхъ и т. д.

в) Будемъ чувати надъ нашими правами конституційными, розпôзнавати потребы народу нашого и поправленя быту нашого на дорозѣ конституційнôй шукати, а права нашй ôдъ всякои напасти и ôдъ всякого оскорбленя стало и сильно хоронити.

„При тôмъ всѣмъ васъ, Братя Русины, уважныхъ робимъ, що якъ зъ однои стороны святымъ нашимъ обовязкомъ буде народнôсть нашу напротивъ всѣхъ замахôвъ такъ домовыхъ якъ чужосторонныхъ сильно и стало боронити, такъ зъ другои стороны самъ Богъ и право людскости наказує, щобысмо напротивъ сусѣдôвъ нашихъ жаднои ненависти въ сердцяхъ нашихъ не живили.

„Щобы тôму нашому намѣреню тымъ скуточнѣйше ôдповѣсти, взываємъ васъ наконець, Братя, щобысте, якъ и мы во Львовѣ головну Раду завязали, такъ и вы въ тôмъ самôмъ намѣреню въ поменшй рады збирали ся.

„А теперь, Братя, завѣрте намъ Русинамъ и будьте переконанй, що тôлько на такôй дорозѣ станемо ся тымъ, чимъ мы бути повинній, станемо ся честнымъ, просвѣщенымъ, свободнымъ народомъ“.

Ôдозву тую пôдписали: Григ. Яхимовичъ яко предсѣ-

*

датель, Мих. Куземскій и Ив. Борысикевичь яко заступники предсѣдателя, Мих. Малиновскій и Теод. Леонтовичь яко секретарѣ. Заразомъ ухвалено надруковати ôдозву въ трехъ языкахъ: рускôмъ, польскôмъ и нѣмецкôмъ, и розôслати въ 6000 екземплярахъ по всѣй галицкôй Руси и по цѣлôй славяньщинѣ.

Успѣхъ ôдозвы бувъ надсподѣвано добрый, бо во всѣхъ сторонахъ всходнои Галичины завязались були будь поменшй або такъ званй деканальнй Рады, будь Рады бôльшй або окружнй. Всюды въ нарадахъ брали удѣлъ окрôмъ священиковъ такожь пѣвцѣ церковнй и селяне, що не мало причинялось до розбужденя народного духа и политичнои дозрѣлости. Но якъ при кождôмъ важнѣйшôмъ дѣлѣ, такъ и ту не обôйшлось безъ перепонъ изъ стороны противниковъ. Многихъ священиковъ и людей мирскихъ страшено письмами якогось rządu narodowego, а бували такожь выпадки, що патріотôвъ рускихъ публично зневажено (н. пр. въ Самборѣ, Перемышли, Трускавци и иншихъ мѣстцяхъ.)

(Дальше буде.)

ЗЪ НАРОДНЫХЪ УСТЪ.

Туга жовняра.*)

Стоитъ явôръ надъ водою,
Въ воду похиливъ ся;
Иде жовняръ въ чужу землю,
Дуже засмутивъ ся.

Не хили ся, яворику,
Бо ще-сь зелененькій;
Не смути ся, жовнярику,
Бо щесь молоденькій.

„Якъ менѣ ся не хилити?
Корень вода мулитъ;
Якъ менѣ ся не смутити?
Само серце тужитъ!

„Якъ менѣ ся не смутити?
Тай не голосити:
Людскй дѣти подруженй...
Я иду служити!

„Людскй дѣти подруженй
Тай газдами будутъ,
А за мене молодого
Въ чужинѣ забудутъ...“

Летитъ воронъ зъ чужихъ сторонъ,
Жалôбненько краче;
Выйшла мати на подвôрє
Тай за сыномъ плаче.

„Ой ты воронъ, ой ты воронъ,
Ты чорненькій круку!
Цись не видѣвъ, цись не бачивъ
Мого сына въ Турку?“

„Ой я видѣвъ и я бачивъ,
Добре єго знаю,
Бо я свѣтомъ пролѣтаю,
На нѣмъ попасъ маю.

„Ой я свѣтомъ пролѣтаю,
На нѣмъ попасъ маю,
Чорнй очи выдзюбаю,
Кости роскидаю.

„Возьми, мати, возьми, мати,
Жовтого пѣсочку;
Посѣй, мати, посѣй, мати,
Въ вишневôмъ садочку.

„А якъ же ти, стара мати,
Той пѣсочокъ зôйде;
Тогды, тогды, стара мати,
Твôй сынъ въ гостѣ прійде“.

(Наведену пѣсню зъ устъ народу дословно списавъ и дотычну авію народну въ ноты унявъ от. Т. Кобрыньскій.)

Жаль сестры.

Не сиза зазуленька въ темнôмъ лузѣ ковала,
Не дрôбная пташка въ садку щебетала,
Сестра зъ братомъ розмовляла,
Поклонъ посылала:
„Братику мôй милый,
Якъ голубонько сизый,
Прійди до мене зъ чужои стороны,
Потѣши мене при лихôй годинѣ.“

„Сестро моя рôдненька,
„Якъ голубка сизенька!
„Якъ я маю прибувати,
„Тебе навѣщати:
„За темными за лѣсами,
„За дальными за степами,
„За быстрыми за водами?...“

„Черезъ темный лѣсъ яснымъ соколомъ лети,
Черезъ быстрiи воды бѣлымъ лебедемъ плыви,
Черезъ степы далекй перепеличковь бѣжи,
А на моѣмъ, брате, подвôрю ты голубочкомъ пади,
Добре слово заговори,
Мое сердце сирôтское звесели!...
Чужй, брате, сестры зъ дому божого идутъ,
Всѣ якъ пчолоньки гудутъ,
На хлѣбъ на сôль людей закликаютъ,
Мене-жь, брате, словомъ не займаютъ,
Мовь въ очи не знаютъ...
А якъ колись зъ нами хлѣбъ-сôль поживали,
Въ той часъ кумами, побратами звали;
А якъ пристигла нещасна година —
Названа и кревна ôдреклась родина!...“

*) Пѣснь тую спѣваютъ въ селѣ Белелуи повѣта Снятиньского (на Покутю Коломыйскôмъ).

ВАЖНѢЙШЙ ВЫНАЙДЕНЯ.

Авдифонъ Грейдона.

Проф. Грейдонъ вынайшовъ слуховый апаратъ — авдифонъ, не маючій нѣчого вспôльного зъ другими подôбными єму прирядами. Авдифонъ Грейдона єсть то невеликій прирядъ (елєктро-микрофонъ), до которого пристає шнуръ довольнои довгости; другимъ кôнцемъ прикрѣпленый шнуръ къ деревянôй пластинцѣ. Апаратъ той призначеный для глухихъ и уживанє єго дуже поєдинче. Глухій бере деревляну пластинку въ зубы, а желаючій зъ нимъ говорити выголошує слова черезъ елєктро-микрофонъ, при чôмъ треба уважати, щобы шнуръ бувъ натягнутый. По теоріи Грейдона глухій чоловѣкъ принимає звуки зубами, черезъ зубнй нервы и лицевй кости передає ся звукъ слуховымъ нервамъ, ôдтакъ дôстає ся до мозгу. Тôлько въ тôмъ случаю апаратъ не осягає цѣли, коли слуховй нервы ушкодженй, або цѣлкомъ ослабли. Интересний досвѣдченя дѣлано авдифономъ въ закладѣ глухонѣмыхъ въ Цинцинатѣ. Цѣлкомъ глуха дѣвчина, зъ котрою професоръ говоривъ въ ôддаленю 25 фу-

кôвъ, повторяла кожде слово, передаване єй черезъ тотъ апаратъ. Друга дѣвчина, глуха ôдъ уродженя, показувала мимикою, що чує звуки въ той часъ, коли зъ нею говоривъ професоръ. — Очевидно авдифонъ має передъ собою велику будучнôсть. Зъ уступленемъ глухоты уступитъ и нѣмота. Изъ всѣхъ вынаходôвъ теперѣшнёго столѣтя буде безперечно найкрасшимъ той, котрый верне глухонѣмымъ слухъ и уживане бесѣды. „П. Л.“

Переворотъ въ штуцѣ друкарскôй.

Новѣйшими часами рознесли заграничнѝ часописи широко по свѣтѣ славу нашого земляка п. Іосифа Ливчака, теперѣшного професора механики при школѣ рôльничôй въ Вильнѣ. Ôнъ вынайшовъ цѣлкомъ новый спосôбъ друкованя книжокъ, а спосôбъ той выпробували и истинно геніяльнымъ и практичнымъ узнали не лишь комисіи урядовѝ въ Росіи, але навѣть само товариство друкарске въ Варшавѣ, котрому нове вынайденє принести може немалу страту.

Помыслъ п. Ливчака змѣняє совершенно системъ Гутенберга, и то въ тôмъ, що текстъ письма не треба буде складати зъ поєдинчихъ движимыхъ черенокъ, але спорядитъ ся механично за помочею альфабету въ видѣ сталевыхъ стемплѣвъ. Подробного опису цѣлои сеи глубоко обдуманои машинеріи, котору знатоки поставили побôчь найгеніяльнѣйшихъ дѣлъ практичнои механики, натеперь не подаємо, а лишь пôднесемо важнѣйшѝ корысти практичнѝ. До тыхъ зачисляємо:

1) Усуненє безчисленнои илькости дорогихъ и коротко тревалыхъ черенокъ друкарскихъ.

2) Усуненє нудноі и много часу занимаючои працѣ при розбираню черенокъ.

3) Легкôсть перехованя спорядженыхъ стереотипôвъ для пôзнѣйшихъ выдань, безъ новыхъ коштôвъ.

4) Велика скорôсть въ складаню тексту и улекшенє утяжливои працѣ зецерскои.

5) Зменшенє до minimum похибокъ друкарскихъ.

6) Складанє тексту може на сѣй машинѣ продовжатись безъ перервы.

7) Отримує ся все добре и выразне письмо, зъ причины великои тревалости сталевыхъ стемплѣвъ.

8) Менше потребує ся мѣстця на помѣщенє друкарнѣ.

Наведенѝ корысти практичнѝ не оставляютъ и найменшого сомнѣваня, що вынайдене п. Ливчака має передъ собою велику будучнôсть и выпре дотеперѣшнѝй системъ Гутенберга. Но що найважнѣйше, вынайдене се має для просвѣты многоважне значене, бо єсли теперь при такъ коштовнôмъ и утяжливôмъ печатаню такъ дешево продаютъ ся книжки, о скôлькожь таньша и приступнѣйша буде цѣна книжокъ по заведеню сего нового способу печатаня. П. Ливчакъ получивъ ôдъ російского ряду на своє вынайденє десятилѣтный привилей. Въ Варшавѣ закладаютъ вже фабрику новыхъ сихъ машинъ, котрѝ будутъ розôсланѝ по цѣлôмъ свѣтѣ. Такъ отже въ коротцѣ муситъ сей вынахôдъ повсюды розпросторонитись и выкликати переворотъ въ штуцѣ друкарскôй. Честь проте най буде талантови, праци и заслузѣ п. Ливчака. М. Ц-й.

Рускій Театръ.

II.

Теперь приступаємо до оцѣнки представленя сценичного згаданои мельодрамы и до драматичнои игры нашои трупы.

Головну ролю въ мельодрамѣ, ролю Марты, грала п-а Р. Проститъ намъ наша публичнôсть, котра може для патріотичного чувства не хоче доглянути всѣхъ похибъ, якими грѣшатъ нашѝ драматичнѝ артисты, — але зъ нашого становиска, яко совѣстного критика, хочемо и мусимо тіжь бодай въ головныхъ частяхъ выявити. Мы прийшли, по частѣйшихъ нагляданяхъ, до пересвѣдченя, що п-а Р. не надає ся до роль того рода, якъ Марта, нѣ въ загалѣ до роль молодыхъ—чи то веселыхъ, чи пристрастныхъ, чи залюбленыхъ, чи сумуючихъ, або розпачаючихъ дѣвиць. П-а Р. призвычаилась до певныхъ стереотиповыхъ рухôвъ, морганя, безперестанного клѣпаня очима, шнурованя устъ, закривлюваня рукъ, хитаня въ оба боки головою (и то при всѣхъ ситуаціяхъ, якими они не булибъ) — що очевидно дуже немиле справляє враженє. До того п-а Р. не умѣє перенести ся въ положенє особы, котру сценично представляє; она не чувствує того, що представляє, и лишь деклямує на сценѣ, а то разитъ тымъ бôльше, що не выучивши ся добре своєи ролѣ (такъ якъ и бôльша часть нашихъ артистôвъ) пильно надставляє ухо до суфлера, котрого голосный выговоръ скорше чути въ сали, нѣжь выговоръ акторки. Зъ того выходитъ ненатуральнôсть въ бесѣдѣ и рухахъ, просте цѣдженє слова по слову, безъ выразу и безъ значеня... Заходитъ конечна потреба заступити ролѣ п-ы Р. якою другою силою, тымъ бôльше що и голосъ єсть слабый, гортанный, а спѣвъ самоукій. (Пригадуємо спѣвъ на початку акту II, дальше любощѣ зъ Петромъ въ актѣ II, неумѣстнѝ и для сельскои дѣвицѣ неприличнѝ и ненатуральнѝ; пригадуємо цѣлу трагичну сцену въ актѣ III при гробѣ Петра...) На першôй артистцѣ, котрабы добре грала передовѝ ролѣ, спочиває цѣла вартôсть театру.

Вдôвця-богача гравъ п. Лясковскій. Ôддавъ добре чорный характеръ, зрозумѣвъ свою ролю и ôдограв ю ôдповѣдно. Панъ Лясковскій має всѣ условія, якихъ вымагає сцена; шкода лишь, що часто збиває ся зъ становища правдивого артиста и гонитъ за ефектомъ сценичнымъ, черезъ що попадає часто въ афектацію въ деклямаціи, въ выговорѣ и въ рухахъ. Впрочѣмъ видко, що п. Л. студіює свои ролѣ и приучаєсь ихъ докладно.

П. Левицка ôдограла, ôдспѣвала и ôдтанцювала свою ролю яко молода баба-вдовиця въ I актѣ (бо бôльше не приходитъ) зовсѣмъ природно, зъ ôдповѣдною вервою и можь сказати зъ талантомъ. Єи станъ въ похмѣлю, въ переходѣ зъ пôдъохоты до стану пяного, бувъ нацѣхованый crescendo черезъ всѣ стадія; єи любощѣ зъ дякомъ и єи танець зъ нимъ въ станѣ нетверезôмъ були зовсѣмъ природно ôдданѝ, а и тогды не выпала зъ ролѣ, коли выкликана плесканями, появила ся дякуючи передъ публичностею. Она до веселыхъ роль має безъ сумнѣву природный талантъ.

Дякъ (п. Пясецкій) понявъ свою ролю досыть добре и гравъ ôдповѣдно. П-ѣ Т. Романовичь (божевôльна Настя) лишь одинъ разъ выпала зъ ролѣ, именно въ III актѣ, коли выявляє зброднѣ свого зводителя.

Жидъ (п. Людкевичь) бувъ мѣрно представленый, за те спѣвъ выпавъ хорошо.

П. Плошевскій гравъ Боднаря дуже мѣрно; єго голосъ не надає ся до модуляціи и робитъ немиле враженє. Въ монольогу, въ II актѣ, не понявъ ôнъ своєи ролѣ, намаркованои рефлексією а одушевленои певною мелянхолією; ôнъ все говоривъ лишь безчувственно и прозаично, якъ н. пр. говоритъ ся въ щоденнôмъ житю о дощи або о погодѣ. Не научивъ ся такожь своєи ролѣ, проте и цѣдивъ по слову за суфлеромъ безъ всякого выразу. (О другихъ роляхъ, меншои ваги, нема що и згадувати.)

Зауважати єще мусимо, що въ игрѣ акторôвъ, где ихъ выступає бôльше на сценѣ, нема органичнои спôйнѣ и гар-

монійного співдѣланя; кождый грає для себе и за себе; а часто треба кôлька хвиль чекати, закимъ другій ôдозве ся. Все то задля неумѣня ролѣ, задля недостаточныхъ пробъ и задля браку доброго и умѣтного режисера... Нынѣ въ загалѣ при рускôмъ театрѣ нема нѣкого, ктобы выбравъ ôдповѣдній силы до певныхъ роль, ктобы справлявъ похибы и удержувавъ гармонійне співдѣлане. Дуже дотклиро учуває ся бракъ режисера п. Гриневецкого, актора найздôбнѣйшого и найлѣпше розумѣючого сценичній справы. Такожь и п. Стефурака велика шкода, бо ôнъ въ певныхъ ему природныхъ роляхъ дѣйстно ôдзначавъ ся. Не безъ причины, пôдчасъ представлень, домагалась публичнôсть Львôвска кôлькакратно и голосно появленя на сценѣ п. Стефурака*)...

Нотуємъ такожь, що въ рускôмъ театрѣ часто даютъ ся штуки перестарѣлій, не взбуджаючій жадного интересу, або такій, до котрыхъ зовсѣмъ нема силъ ôдповѣдныхъ.

* * *

Горѣшній уваги списали мы не въ замѣрѣ, щобы ганити своє, — борони насъ Боже ôдъ того! — але въ замѣрѣ, щобы черезъ ôдкрытє похибъ побудити до устороненя и направы тыхже. Комужь бо приписати сю велику хибу, якъ не дирекціи, що ôдправила пп. Гриневецкого и Стефурака, — силы, котрыхъ тяжко нынѣ заступити? кому приписати вину, якъ не дирекціи, що не постараєся о акторку до головныхъ роль зъ ôдповѣднымъ голосомъ и артистичнымъ успособленємъ? Добра игра легкихъ творôвъ драматичныхъ, зъ спѣвами и танцями, дасть ся пôдъ добрымъ веденємъ скоро выобразовати, лишь передовсѣмъ треба волѣ и працѣ, треба учити ся ролѣ и робити частій интензивній пробы. Добра игра притягне численныхъ зрѣтелѣвъ и наповнить касу хорошими доходами.

Зъ нашои стороны ставимо до Выдѣлу „Рускои Бесѣды“ слѣдующій желаня:

1) Выдѣлъ Бесѣды постараєся о иншого лучшого режисера.

2) Постараєся о лѣпшій репертоаръ, не самымъ розписованємъ премій за оригинальній пьесы, бо где нема поетôвъ драматичныхъ, тамъ и премія нѣчого не выдобуде. Намъ конечно потрѣбній переводы добрыхъ драматичныхъ творôвъ черезъ реномованыхъ переводчикôвъ. Старый репертоаръ нехай пересмотритъ Выдѣлъ Бесѣды и выкине зъ него, що въ нѣмъ єсть нездалого.

3) Выдѣлъ постараєся у Сойма краєвого о высшу субвенцію. Польскій театръ побираєзъ фондôвъ краєвыхъ по кôльканайцять и навѣть кôлькадесять тысячь рôчно, а рускому театрови даютъ лишь жебрачій датокъ. И найсовѣстнѣйша дирекція не булабы въ станѣ двигнути такою запомогою театръ до правдивого значеня. X.

*) Довѣдуємось, що дирекція театру упросила п. Стефурака до поновного выступованя на сценѣ, чимъ задоволила загальній желаня рускои публичности. — *Ред. „Зорѣ“.*

ЗАМѢТКИ И ВѢСТИ ЛИТЕРАТУРНІ.

— **Газетъ рускихъ** выходитъ сего року въ Австріи небувале доси число. Во Львовѣ выдаютъ ся: „Дѣло“ (органъ от. Ст. Качалы), „Слово“, „Наука“ зъ додаткомъ „Слово Боже“, „Рускій Сіонъ“, „Батькôвщина“, „Правда“, „Зоря“, „Ластôвка“ зъ додаткомъ „Учитель“, „Страхопудъ“; въ Станиславовѣ: „Господарь и Промышленникъ“; въ Коломыи: „Руска Рада“, „Весна“, „Старообрядецъ“; въ Чернôвцяхъ: „Родимый Листокъ“; въ Унгварѣ на Уграхъ: „Карпатъ“. Окрôмъ того заповѣвъ еще п. Верхратскій въ Станиславовѣ выдавництво газеты „Денница“. Зъ давнѣйшихъ газетъ перестала выходити „Газета Школьна“, противъ котрои выступила Рада школьна краєва знанымъ „Окôлникіем“ зъ дня 2 Грудня року минувшого.

— Намъ пишутъ **изъ Станиславова:** „Въ нашихъ околицяхъ задивляє повсюды незвычайный той появъ, що въ Галицкôй Руси вразъ зъ Буковиною уже четверте письмо литературно-наукове повстало. Єсть то безперечно доказомъ сильно розбудженого житя умственного, котре єдино будучнôсть лучшу принести намъ може. Однако всѣхъ ту дивує, для чого многій домы рускій, маючій до выбору межи литературными письмами рускими, еще завсѣгды оглядаютъ ся за иншими богами, уважаючи чужостороннійписьма лучшими ôдъ рускихъ. Въ нашихъ н. пр. сторонахъ залюбовались гдеякій въ Tygodniu Polskim, выдаванôмъ во Львовѣ. Думаю, що буде на часѣ навести ту голосъ ученого Поляка о тôй газетѣ. Kuryer Poznański, а за нимъ Przegląd Polski (въ 1. числѣ сегорôчнôмъ), дословно такъ пишутъ: „W Tygodniu Polskim więcej jest plew niż prawdziwego ziarna, cała zaś tendencya zasługuje na potępienie. Czytaliśmy w Tygodniu artykuły tak pozbawione wszelkiej naukowej wartości, powieści pod względem psychologicznym i językowym tak słabe, nie wspominając już nic o poezyach, które przypominają wiersze częstochowskie, że gdyby ktoś przełożył to wszystko na inny język, cudzoziemcy jak najsmutniejszy utworzyliby sobie obraz o naszych pismach peryodycznych, o naszych zapatrywaniach literackich i naukowych. Nic też dziwnego, że w całej Wielkopolsce pismo to tylko 4 ma prenumeratorów. Świadczy to o dojrzałości polskiego społeczeństwa“. Видно зъ того, що польска литература въ Галичинѣ не посѣдаєзовсѣмъ того цивилизаційного посланництва, яке єй многій Русины приписуютъ, що проте Русины о власныхъ силахъ свою велику мисію сповняти повинній.

— Пишутъ намъ зъ **Мостôвъ великихъ:** „Вже то сего року Львôвскій Русины даютъ доказы невсыпущои працѣ и охоты до дѣла. Въ нашихъ сторонэхъ переходитъ зъ рукъ до рукъ и Зоря и Дѣло и Батькôвщина — а кожде число доборове, цѣнне. Пôдъ вплывомъ такихъ змагань муситъ провинція ôджити, ôдродитись. Честь Львôвскимъ Русинамъ! *П. Л.* — (На те ôдповѣмо, що и провинція сего року ревно вспомагаєтруд Львôвскихъ Русинôвъ. „Дѣло“ числитъ уже надъ 600, „Зоря“ до 500 предплатителѣвъ, мимо того, що обѣ тій газеты доперва ôдъ кôлькохъ тыжднѣвъ выходятъ. Честь проте нехай буде и — провинціи! *Ред.*)

— Въ Коломыи за старанємъ п. Из. Трембицкого, былого артиста руского театру, завязалось **Общество литературно-драматичне имени Основяненька.** Дѣяльнôсть свою розпочало товариство зъ днемъ 1 руского Сѣчня сего року представленємъ комедіо-оперы Ив. Котляревского „Наталка Полтавка“. Якъ доносятъ Коломыйска „Весна“, игра дилетантôвъ выпала къ повному задоволенію дуже численно зôбранои публичности. Цѣлею общества єсть: давати театральній представленя, зъ доходôвъ своихъ и зъ дарôвъ добродѣтельныхъ розписувати конкурсы на драматичній творы, вспомагати гуманній и науковій институціи, а головно старати ся, щобы въ мѣстѣ Коломыи построити театральный дôмъ, где бы ôдбували ся театральній представленя. Желаємо ново основаному товариству и ôдъ себе якъ найлучшого успѣху. Щасть Боже!

— **Нове товариство.** Академики Львôвскій принялись заоснованє товариства, котребы занималось збиранємъ пѣсней, обрядôвъ, повѣрій и сказокъ народныхъ, и пôзнанємъ етнографичныхъ и природныхъ свойствъ нашихъ Карпатъ. Якъ намъ доносятъ, до нового товариства вписуютъ ся члены зъ обохъ теперѣшныхъ товаристъ академичныхъ; єсть то найлучшій доказъ, якъ праця и наука усуває давнѣйшій незгоды и борбы а єдночитъ силы до вспôльного, пожиточного дѣланя. Надѣємось, що проєктоване товариство небавкомъ вôйде въ житє и енергично забересь до переведеня великихъ задачь, якій въ своємъ програмѣ оголосило.

— **Народній пѣсни рускій.** Уже 50 лѣтъ минає, якъ перший зборники народныхъ пѣсень рускихъ появились зъ печати. Въ Росіи збиранємъ народныхъ пѣсень занимавъ ся найперше проф. универзитетскій Мих. Максимовичь и еще року 1827 выдавъ ихъ въ окремôмъ зборнику пôдъ надписею: „Малороссійскія пѣсни“. Въ Галичинѣ перша слава выданя народныхъ пѣсней рускихъ прислужає не-Русину (Wacław-y Zalesk-omy), котрый правдоподôбно навѣть не

припускавъ, що выданє єго порушитъ замертвѣлу Русь до нового надѣйного житя. Оба зборники — Максимовича и Wacław-a Zalesk-ого — не лишь на Руси, але на всѣй славяньщинѣ повитанй були зъ найживѣйшою симпатіею и здобули для рускаго языка, для рускои поезіи и для рускои музыки одно зъ першихъ мѣстець межи славяньскими племенами.

Сподѣватись належало, що Русины маючи на своѣй земли такъ дорогоцѣнний скарбы не дадутъ имъ заплѣснѣти або загинути, але въ кождôй околици и въ кождôмъ селѣ зберутъ порозмѣтованй богатства старанно въ одну громадну цѣлôсть и тымъ способомъ воздвигнутъ будову правдивонародну и тревалу. Тымчасомъ стало ся противно. Wacław z Oleska напечатавъ въ своѣмъ выданю бôльше пѣсень народныхъ, нѣжь по нѣмъ напечатали Русины въ протягу 50-и лѣтъ а до того Залескій до свого выданя долучивъ спорый томъ музыки тыхъ пѣсень пôсля напѣву народного!

Збиранѣмъ пѣсней народныхъ занималось у насъ вправдѣ много людей, але зборники дôставались часто въ руки людей легкодушныхъ або злои волѣ, и въ обохъ случаяхъ не принесли для народу корысти. Многй зборники, якъ зачуваємо, знаходятъ ся єще въ рукописи и нетерпеливо выжидаютъ появленя на свѣтъ божій.

Редакція „Зорѣ“ одинъ бодай скромный ôддѣлъ газеты посвятити намѣряє устнôй литературѣ народнôй и проте упрашає почт. Читателѣвъ о присылку дотычныхъ матеріялôвъ до „Зорѣ“. Текстъ лучшихъ пѣсень напечатаємъ въ газетѣ, а до арій народнои (унятои въ ноты) постараємось о одвѣтну музыку. Єслибъ арій такихъ доставлено намъ бôльше число, мы радо займемось напечатанѣмъ музыкального тексту въ окремôй прилозѣ до „Зорѣ“.

Исторія Руси вôдъ першихъ князѣвъ ажь до нападу татарского. Пôсля Ивана Нечуя. — I. Часъ передхристіяньскій: Нарôдъ рускій; Першій князь Рурикъ; Князѣ Олегъ и Игорь; Князь Святославъ. — II. Часъ христіяньскій: Сыны Святослава; Володимиръ Святый князь рускій; Дѣти Володимира Святого; Ярославъ Мудрый; Дѣти Ярослава; Про славныхъ черцѣвъ на Руси; Першй окремй князѣ на Руси Червонôй; Великй князѣ кіѣвскй: Святополкъ и Володимиръ Мономахъ; Дальшй князѣ галицкй; Якй були въ тоту старовину порядки на Руси. — У Львовѣ, 1879. Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка пôдъ зарядомъ К. Беднарского. (Цѣна книжки 15 кр. а. в.)

Исторія Руси вôдъ нападу татарского до панованя польского (р. 1340). Пôсля Ивана Нечуя. — Першій нападъ Татаръ на Русь; Борба рускихъ князѣвъ зъ Татарами надъ рѣкою Калкою, року 1224 по Хр; Неладъ въ Галичинѣ; Данило лучитъ цѣлу коренну Русь; Другій нападъ Татаръ на Русь; Русь зновъ очунѣла; Князь рускій Левъ; Порядки на Руси за часôвъ князя Льва; Король рускій Юрій I; Послѣдній князѣ рускй; Занятє Галичины черезъ короля польского Казимира Великого. — У Львовѣ, 1879. Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка пôдъ зарядомъ К. Беднарского. (Цѣна книжки 13 кр.)

Уже въ першôмъ числѣ Зорѣ згадовали мы о появленю „Исторіи Польщи, Литвы и Руси“, выданои накладомъ друкарнѣ Людовои въ Львовѣ, и заразомъ указали мы на небезпеченьство, яке загрожує нашому народови изъ стороны якогось безъименного, непрошеного цивилизатора Руси. Въ саму добру пору явила ся теперь исторія Руси, выдана товариствомъ „Просвѣта“. Исторія та уложена пôсля знаного писателя рускаго Ивана Нечуя и, якъ видно зъ помѣщеного содержаня, обôймає цѣлый періодъ панованя рускихъ князѣвъ. (Въ першôй книжочцѣ обговорюютъ ся початки Руси и панованє въ Галичинѣ княжескои линіи Ростиславичѣвъ; въ другôй книжочцѣ розсказане панованє въ Галичинѣ княжескои линіи Романовичѣвъ ажь до часôвъ занятія Галичины черезъ короля польского Казимира Великого.) Выкладъ предмету єсть повсюды легкій и до понятій рускаго селянина застосованый. Авторъ не ограничає ся на самôмъ сухôмъ наведеню фактôвъ, але умѣє переплѣтати своє оповѣданє рôжными цѣкавыми и поучаючими подробностями зъ старорускаго житя и быту и, що такожь дуже важне, въ окремыхъ уступахъ обговорює розвôй, утвердженє и благодатный вплывъ христіяньства на Руси.

Властиве оповѣданє Нечуя окôнчаєсь исторіею короля рускаго Данила, умершого въ роцѣ 1264. Дальшй часы ажь до року 1340 росказанй въ выданю „Просвѣты“ пôсля историкôвъ нашихъ: Зубрицкого, Петрушевича, Шараневича и Ильницкого. Упорядкованємъ матеріялôвъ занималась редакція „Газеты Школьной“, а остаточною редакцією обохъ книжочокъ занявъ ся проф. Юліянъ Целевичь. Патріотамъ рускимъ смѣло препоручити можемъ исторію тую до якъ найбôльшого розпросторонення межи народомъ рускимъ. „In hoc signo vinces!“

Листокъ школьный.

— Рада школьна краєва именовала дѣйстными учителями шкôлъ етатовыхъ: I. Козака въ Черминѣ, I. Бурковича въ Тымовôй, Стан. Куликовского въ Мриглодѣ, Іос. Плошевского въ Сенковôй Воли и Каролину Дзбаньску въ Яхôвцѣ.

— Ôдъ кôлькохъ лѣтъ **Русины Львôвскй** домагали ся утвореня во Львовѣ народнои рускои школы, коградобы удержована була фондами мѣста. Домаганє се справедливе не було увзгляднене Радою мѣста Львова, а Рада шк. краєва и министерство просвѣты надъ зажаленями Русинôвъ перейшли до порядку дневного. Русины Львôвскй за посредствомъ „Рускои Рады“ внесли супротивъ ухвалъ Рады шк. краєвои и министерства рекурсъ до найвысшого трибуналу въ Вѣдни и той на зажаленя Русинôвъ заявивъ, що поступованє Рады шк. краєвои и министерства нарушає пôдставы австрійскои конституціи.

— О выдаванôй нами черезъ пять лѣтъ **„Газетѣ Школьнôй“** пише „Рускій Сіонъ“ въ однôмъ изъ послѣдныхъ своихъ чиселъ: „Рада школьна краєва на засѣданю зъ дня 21 Листопада року мин. ухвалила завѣдомити всѣ школы народнй въ Галичинѣ, що Газета Школьна вступила на дорогу яскраво-опозиційну и проте не ôдповѣдає интенціямъ нынѣшныхъ властей школьныхъ. По тôй причинѣ Рада шк. краєва ôдраджує ôдъ дальшого пренумерованя „Газеты Школьнои“, и взыває рады школьнй окружнй, щобы они газету тую учителямъ такожь *ôдраджували.*“ Дальше мовитъ Сіонъ: „Єсть то свѣжій листокъ, зôрваный зъ рускаго дерева ..... вихромъ. Настали часы непріязнй для насъ, а до того мы самй сварimo ся и дѣлимо ся на два ворожй обозы, самй не знаючи для чого. Правду выповѣсти годитъ ся, що намъ дуже жалко стало, коли о пересѣченю выдавництва „Газеты Школьнои“ довѣдали ся. Бо тота газета була для рускаго свѣта, именно для школьництва, дуже потребна и пожиточна. Въ нѣй найшовъ рускій учитель шкôлъ народныхъ много пожиточнои и пріятнои духовои поживы для себе, зъ неи черпавъ сказôвки и руководство дидактично-педагогичне; зъ неи мавъ вѣсти, що ся дѣє въ свѣтѣ школьнôмъ и въ свѣтѣ литерацкôмъ; фейлетонъ, хорошо редагованый, подававъ єму вѣдомости зъ исторіи або литературы родимои; новинки розвеселяли и бавили єго, а часто и поучали. Духъ же, що одушевлявъ газету школьну, бувъ зовсѣмъ льояльный, при тôмъ патріотичный, щиро рускій, а тонъ поважный. „Церковь и школа“, яко двѣ сестрички рôдни, себе одушевляючи и доповняючи, були дивизою „Газеты Школьнои“. Духъ щирои працѣ, духъ умѣренности, пошанованє церкви и отцѣвъ духовныхъ яко старшихъ учителѣвъ народа, — все то було основною засадою тои газеты. Много она засѣяла межи нашими учителями шкôлъ народныхъ доброго, здорового, щиро-рускаго зерна, которе певне зôйде краснымъ плодомъ.... Але ôдъ Нового року газета тая не истнує вже бôльше; отже тому стало намъ жалко, и обавляємо ся, щобы волны польскй, розливаючй ся що разъ дальше по рускихъ нивахъ, а именно заливаючй широко-далеко руске поле школьництва, не затопили зовсѣмъ и тотй немногй оазы рускй, которй, мовь островцѣ, сторчатъ изъ середъ пустынѣ. Однакъ не упадати намъ на дусѣ. Где житє объявляє ся ядренне, тамъ уронъ одного листка не приноситъ еще смерти; дерево живуще новымъ, свѣжшимъ и красшимъ листемъ обновитъ ся.“

Памятаймо о пташкахъ!

Галицке Товариство охороны звѣрятъ проситъ насъ о умѣщенє слѣдующои ôдозвы:

„Кому завдячати маємо охорону плодôвъ нашихъ пôль, лугôвъ и огородôвъ, нашихъ лѣсôвъ и зеленыхъ гаѣвъ, надъ котрыхъ знищенємъ працюютъ миліярды шкодливыхъ комахъ (овадôвъ), хрущѣвъ, гусениць и всякого хробацтва — якъ не нашимъ пташкамъ овадожирнымъ? Безъ ихъ помочи не

удержавбы ся нѣ одинъ листокъ, нѣ одинъ цвѣтокъ, нѣ одинъ овочь. Досыть згадати, що одна синиця пожирає до року около 400.000 гусениць!

„За тѝ прислуги пташатъ винни мы такожь почувати ся до певныхъ обовязкôвъ: несеня помочи и ратунку въ порѣ зимовôй и хоронити ихъ ôдъ найстрашнѣйшои, бо голодовои смерти.

„Правдиво красный звычай истнує у Египтянъ при гребаню тѣлъ помершихъ, забытокъ давныхъ вѣкôвъ. По зложеню тѣла до гробу и прикрытю плытою камѣнною уставляютъ въ головахъ небôщика начинє зъ зерномъ и водою для крылатыхъ гостей, щобы и птаство небесне снѣвомъ славило память покойного. Египтяне вѣруютъ, що така молитва єсть Богу приємна. — На гробѣ послѣдного короля, на кладбищи въ Тунисѣ, идучи брамою къ руинамъ Картагины, въ тѣни деревъ пальмовыхъ бачимо надгробокъ. Пôсля звычаю тамошного въ плытѣ камѣннôй выдовбаный долокъ, въ котрôмъ збирає ся вода дощева, щобы пташки въ тôмъ горячôмъ климатѣ могли напити ся и покрѣпитись.

„На гробѣ одного поета нѣмецкого (Walter von der Vogelweide), въ Вирцбургу, знаходитъ ся пугаръ, въ котрôмъ поетъ той дававъ ѣсти пташкамъ, а ôдъ нихъ бравъ одушевленє до своихъ красныхъ пѣсень. Умираючи призначивъ ôнъ часть свого маєтку для птахôвъ, котрѝ уважавъ за найбôльшихъ своихъ приятелѣвъ. Въ тестаментѣ такъ выразивъ ся: „Се для моихъ любыхъ приятелѣвъ и для ихъ потомства, щобы завсѣгды знаходили пожившленє на моѣмъ гробѣ“.

„Давнѝ Нѣмцѣ лишали на кождôмъ поли и на деревахъ снопы розличного збôжа для птахôвъ, котрѝ ихъ не опускали нôдчасъ зимы. Подôбно и въ Швеціи и Норвегіи удержує ся до нынѣ звычай, що въ кождôй загородѣ господарскôй ставлятъ снôпъ розличного збôжа въ часѣ зимы на подвôрю, для любои громадки пернатыхъ гостей, при котрôмъ тоє племя радує ся мовь дѣтвора около деревця божого на святый вечеръ.

„Американе, народъ найпрактичнѣйшій, не спроваджалибы певно тысячи нашихъ воробцѣвъ и иншихъ птиць до свого краю, не щадячи на то великаньскихъ выдаткôвъ, єслибы не пересвѣдчили ся о ихъ пожиточности. Вже ôдъ молодости вноюютъ тамъ въ дѣтей пошановане и сочутє для всѣхъ птиць овадожирлыхъ, гнѣздочка имъ стелятъ, а при вандрôвкахъ кольонистôвъ въ стороны западнѝ, найважнѣйшимъ старанемъ дѣтей єсть, забрати зъ собою клѣтки зъ уласкавлеными воробцями, щобы ихъ на новôй осадѣ пустити на волю. Вздовжь цѣлои желѣзницѣ Pacific, на кождôй стаціи чимъ разъ дальше на западъ, подыбати можна громадки нашихъ воробцѣвъ, где ихъ давнѣйше не було. Недавно окремый корабель выплывъ зъ пристани льондиньскои, везучи на своѣмъ покладѣ до Новои Зеляндіи 1230 снѣгурôвъ (лілѣвъ), щигликôвъ, чижикôвъ и звычайныхъ воробцѣвъ.

„Англичане спровадивши воробцѣвъ до своихъ осадъ австральскихъ, пересвѣдчили ся о незвычайнôй ихъ пожиточности. Воробцѣ охоронили дерева вже зовсѣмъ обнаженѝ ôдъ дальшого знищеня и въ короткôмъ часѣ по выгубленю комахъ безлистнѝ галузи назадъ окрыли ся найбуйнѣйшою зеленостею.

„Французкѝ епископы окружными письмами и зъ проповѣдниць поручаютъ пташки особенноѝ опѣцѣ и старанности мешканцѣвъ. И у насъ, хоть досыть нôзно, зачинаютъ поволи занимати ся охороною рештки невыгубленыхъ єще птиць.

„Во всѣхъ мѣстахъ и краяхъ образованои Европы, где лишь повстали товариства охороны звѣрятъ, старанною опѣкою обôймаютъ они пташки, котрѝ черезъ зиму позôстаютъ въ краю, и приспособляютъ для нихъ, неразъ значнымъ коштомъ, живности въ часѣ зимы.

„И теперѣшня зима, прикрывши землю грубою верствою снѣгу, грозитъ дрôбному птаству смертею голодовою. Ôдзываємо ся проте симъ письмомъ до сердець милосердныхъ зъ просьбою о уряджене якъ найчисленнѣйшихъ столôвъ для нашихъ птиць.

„Въ догôдныхъ мѣстцяхъ, найлѣпше въ огородахъ, на плотахъ, або при хатѣ, легко прирядити дощечку и на нѣй складати ôдпадки изъ стола, окрушки хлѣба, бульбы, трохи зерна, проса, пшеницѣ, сѣмени, крупъ, ôдрѣзкôвъ мяса, солонины и т. д. Черезъ то звабятъ ся до огородôвъ численнѝ пташки, котрѝ зъ весною сторицею намъ ôдплатятъ ся чищенемъ деревъ и цвѣтôвъ и милою пѣсенькою.

„Особливо поручаємо родичамъ и учителямъ, щобы кормленє птиць повѣряли дѣтямъ, чимъ выповнятъ они одно зъ головнѣйшихъ условій выхованя домашного: розвôй и образованє чувства въ серцяхъ молодыхъ. Яке то жерело радости для дѣтей, коли бѣднымъ, зголоднѣлымъ, дрожачимъ ôдъ зимна пташкамъ, власною рукою подадутъ жмѣнку пожившленя!..“

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦИИ.

Всеч. от **П. Р. въ Липовици.** Зборникъ минералôвъ (за 18 зр.) и книжки выслано. Оплата почтова за книжки вынесла 33 + 6. — Всеч. п. **Марія П..** Поезія „Чому мамця не ѣдутъ?“ єсть безперечно добра, але для старшихъ людей не буде мати интересу; въ „Ластôвцѣ“ одвѣтнѣйше мѣстце для нея. — Вп. **Б. П. въ Лежайску.** Все точно и добре. — Всеч от. **Ил. Т. въ Бѣльчи.** Замѣтку Вашу ôдчитали зъ сердечнымъ задоволенемъ. Спасибôгъ! — Всеч. от. **І Л. въ В.** Недавно бачили мы рисунокъ, представляючій двохъ ренôвъ въ борбѣ зъ собою. Въ тôй борбѣ галузистѣ роги такъ зъ ссбою позамотувались, що въ кôнци рены не могли ôддѣлитись ôдъ себе и проте недвижимо такъ довго на однôмъ мѣстци стояли, доки не надôйшли вовки и ихъ не роздерли. Рены тѣ живо пригадуютъ намъ нашѝ рускѝ партіи, котрѝ такожь заєдно борютъ ся зъ собою и тôлько ослабляютъ себе взаимно на потѣху чатуючихъ вовкôвъ. Се наша ôдповѣдь на приславу допись. — Вп **Л. В. въ Скалѣ.** Одъ дотычнои особы за рôкъ минувшій єще 1 зр. 25 кр. — Вп. **А. Т. въ Конюшковѣ.** Реклямуйте письмомъ отвертымъ и неопечатанымъ просто до Общества. — Вп. **Л. Г. въ Мыслôвôй.** Извинѣтъ, але задля многихъ занятій намъ зовсѣмъ не можливо занимативсь справами приватными. — Всеч. от. **І. Д. въ Роздолѣ.** За такъ щиросердечнѝ слова пріймѣтъ искренну подяку. По можности стараємось Вашѝ желаня выповнити. — Вп. **А. Г. въ Болестрашичахъ.** Повѣсти Марка Вовчка и „Маруся“ стоятъ разомъ 1 зр. 25 кр. — Высокоп. **М. Б. въ Станиславовѣ.** На згаданѝ адресы выслано, однакъ всюды зъ результатомъ негативнымъ. Удѣлѣтъ намъ ласкаво кôлька добраныхъ пѣсней гуцульскихъ врацъ зъ дотычными аріями. — Всеч. от. **В. Ф. Д. въ Сливницы.** Дальше не высылано, бо не знали, яка Ваша воля. Повѣсти вышлемо зъ кôнцемъ сего мѣсяця. — Вп **П. В. въ Стрыю.** Высылаємо всегда якъ найправильнѣйше, а если заходятъ якѝ неправильности, то єдино въ тôмъ вина почты. — Всеч. от. **В. К. въ Тернополи.** Зъ найбôльшою охотою. — Высокоп. **Т. В. въ Бохни.** Село О. въ рукахъ рускихъ. Мѣстце побыту згаданои особы намъ не знане. Взглядомъ Газеты Школьнои занесемо рекурсъ до выс. министерства Низкій поклôнъ! — Вп. **Т. Г. въ Ясеневѣ Польнôмъ.** Редакція „Miesięcznika“ ôдобрала пренумерату Вашу єще въ першихъ дняхъ Грудня. Реклямуйте просто до „Miesięcznika“, бо мы зъ редакціями газетъ польскихъ и такъ нѣколи не сходимось. — Вп. **М. К. въ Городенцѣ.** Зъ року минувшого позôстало 1 зр. 25 кр. и гроши тѣ вчислено на щетъ сегорôчнои предплаты. За щирѝ желаня спасибôгъ! — Всеч. **Дописователю зъ Глухого Кута.** Русины Львôвскѝ намѣряютъ основати руске педагогичне товариство, котребы побôчь цѣлей дидактично-науковыхъ умѣло такожь пошановати память заслуженыхъ въ народѣ людей (Шевченка, Основяненька, Шашкевича, Куземского и т. д.) До справъ польского товар. пед. мы не мѣшаємось.

За посредствомъ „Зорѣ“ прислали П. Т.:

1) на **„Батькôвщину“:** от. Н. Т. въ Хлопôвцѣ 2·50, от. І. С. въ Кипячцѣ 2·00, И. К. въ Рôздвянахъ 1·00;

2) на **„Дѣло“:** от. Н. В. въ Звинячи 2·00, от. І. С. въ Кипячцѣ 2·00;

3) на **„Науку“:** от. Н. В въ Звинячи 2·00, Дм. Г. Т. въ Заболотцяхъ 2·00, П. К. въ Соколовѣ 2·00;

4) на **„Сіонъ“:** от. Н. В. въ Звинячи 2·00;

5) на **„Ластôвку“:** Ученицѣ школы нар. въ Вербôвци 1·30;

6) на **„Страхопуда“:** П. Т. въ Молодычи 1·30;

7) для товарищства **„Просвѣта“:** З. С. въ Самолускахъ 1·00;

8) для **Общества имени Качковского:** Т. М. въ Королѣвцѣ 1·00, П. К. въ Соколовѣ 1·00;

9) на **Bartnik:** П. Л. въ Супранôвцѣ 1·75.

Всѣ поименованій пренумераты и вкладки членьскѝ передано дотычнымъ редакціямъ и товариствамъ.

Ôдъ редакціи „Зорѣ.“

Розсылка преміи для цѣлорочныхъ П. Т. предплатителѣвъ („Повѣсти Ник. Устыановича“) уже сими днями розпочне ся. Повѣсть „Маруся“ розôшлемо зъ пятымъ числомъ „Зорѣ“ такожь и всѣмъ пôврôчнымъ нашимъ Пренумерантамъ.

Выдає и ôдповѣдає за редакцію **Ом. Партыцкій.** Зъ друкарнѣ Товариства „имени Шевченка“ пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

Рôкъ I. Львôвъ дня 15 (27) Лютого 1880. **Число 4.**

Выходитъ два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **18.** улиця Галицка.

За инсераты платитъ ся по **5** кр. ôдъ одной строчки.

ЗОРЯ

Пренумерата выноситъ: на цѣлый рôкъ **4** зр., на пôвъ року **2** зр., на чверть року **1** зр.

На велиновôмъ паперѣ: на цѣлый рôкъ **4** зр. **60** кр., на пôвъ року **2** зр. **30** кр.

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

МАРТА БОРЕЦКА.

(Дальше.)

Ôдъ часу смерти Изаака Борецкого въ домѣ єго стало глухо и сумно, якôбы горе и жаль тамъ замешкали. Теперь дôмъ той зновъ украшає ся дорогоцѣнными килимами и богатыми тканинами нѣмецкими; всюды ôдъ свѣтла палаютъ срѣбнѣ судины, а вѣрнѣ слуги Борецкихъ зъ сердечною радостею витаютъ молоду пару. Входятъ до богатыхъ комнатъ, и Марта сѣдає за стôлъ зъ своими дѣтьми. Зъ материнною любôвью глядитъ она на дѣти, цѣлує Ксеню, и всю свою душу выливає въ сердечнôй розмовѣ. Нѣколи єще рôдна доня не выдалась матери такъ милою якъ нынѣ; вся любовь, всѣ привязанє матери до Ксенѣ овладѣло Мартою, и она ôддыхала въ ту хвилю самымъ тôлько щастємъ родиннымъ.

„Ксеню!“ — сказала Марта: „нѣжне, тихе твоє серце чує теперь нове щастє — любовь супружеску, передъ котрою всѣ другѣ чувства уступаютъ. Въ недоли женьщина неразъ зноситъ горе и проливає слезы въ жалю; но въ супружескôй любови находитъ молоденька жена силу и рѣшимôсть, котрои могутъ ѣй завидувати и богатырѣ!... О любѣ дѣти мои! теперь ôдкрыю вамъ тайну мого серця...“

Марта дала знакъ рукою, и численнѣ слуги удаляютъ ся.

„Бувъ часъ — озвалась Марта дальше — и вы самѣ єще памятаєте, коли ваша мати жила єдино для свого супруга и для родины въ тишинѣ свого дому, бояла ся и уникала всякого шуму и гамору народу, и тôлько въ божѣ храмы являлась на улицяхъ мѣста; не знала я нѣ вольности нѣ рабства, а выповняючи солодкій законъ любви, не думала, що суть єще другѣ законы на свѣтѣ, ôдъ котрыхъ зависитъ доля и недоля людей... О щасливѣ часы! милѣ вспомины о васъ вытискаютъ єще нынѣ горячѣ слезы зъ моихъ очей!... Ктожь пôзнає нынѣ вашу матерь? Колись малодушна, боязлива, жіюча въ спокою — нынѣ зъ твердою силою духа предсѣдає на Радѣ Старѣйшинъ, являє ся на Вадимовôмъ мѣстци посередъ численного народу, каже умовкнути тысячамъ, говоритъ на вѣчи, волнує народомъ якъ море, бажає войны и проливу крови — та, котра перше на самъ вспоминъ вôйны зъ страхомъ ôдверталась!... Щожь теперь дѣє ся въ моєй души? чомужь така дивна перемѣна тамъ зайшла? яка сила дає менѣ власть надъ умыслами горожанъ?... Любовь, одна любовь къ отцю вашому, тому добродѣтельному богатырови, котрый живъ тôлько для отчины своєи! Коли въ послѣдній разъ мавъ ôнъ выступити въ поле противъ Литовцевъ, ходивъ задумчивый и неспокôйный; наконець ôдкрывъ менѣ свою душу кажучи: „Я могу положити голову въ тôй войнѣ, где кровь рѣками потече; дѣти нашѣ єще молодѣ; зъ моєю смертею умовкне голосъ Борецкихъ на вѣчи, не буде вже прославляти вольности и вливати въ сердця горожанъ любови къ отчинѣ. Народъ слабый и легкодушный: єму потрѣбна помôчь великои душѣ въ важныхъ и рѣшущихъ хвиляхъ. Я предвиджую опасности, а найнебезпечнѣйшій для насъ князь Московскій, котрый тайно бажає здавити Великій Новгородъ.... О вѣрна подруго моя! успокôй моє боляще сердце... Лѣтописи древнѣ заховали намъ имена славныхъ женьщинъ славяньскихъ — присягни днесь, що ты ихъ єще перевысишь! присягни, що заступишь въ народныхъ радахъ мѣстце Изаака Борецкого, коли єго вже не буде на свѣтѣ! присягни, що будешь вѣчнымъ ворогомъ непріятелевъ свободы Новгородскои, що умрешь хоронителькою правъ нашихъ! Тогды — тогды и я умру спокôйно...“

Я зложила присягу... Ôнъ погибъ, разомъ зъ моимъ щастємъ... Не знаю, чи лили ся слезы зъ очей моихъ на грôбъ милого мого мужа... Я не о слезахъ тогды думала; я обожала свого мужа, и въ моєй груди палало серце, щобъ воскресити въ собѣ єго душу. Однакъ я чула ся єще неприготованою, щобъ сповнити такъ велику задачу! Тогды вглянула я глубше въ житє людске, шукаючи корму для свого духа; мудрѣ оповѣданя древности, примѣры исторіи, досвѣды вѣкôвъ — просвѣтили мôй розумъ. Я говорила, и старцѣ зъ удивленємъ слухали слôвъ женьщины; народъ добрый любитъ и славитъ мене; урядники и достойники довѣряютъ менѣ знаючи, що я думаю тôлько о славѣ Новгорода; лишь вороги и завистники... но лишѣмъ ихъ, я горджу ними! Всѣ видятъ мои дѣла; но вы, лишь вы одни, знаєте теперь ихъ тайне жерело. О Ксеню! нехай я послужу тобѣ примѣромъ; а ты, молодче, выбраный сыну мого сердця, бажай тôлько зрôвнати ся зъ моимъ мужемъ! Ôнъ любивъ жену и дѣти свои, но радостно бувбы ôддавъ себе и насъ въ жертву отчинѣ! Гордôсть, любовь къ славѣ, богатырска честнота суть свойствами великого мужа. А слаба женьщина стає ся сильною черезъ одну любовь; чувствуючи въ своємъ сердци небесне вдохновенє любови, она може навѣть перевысшити великодушностею самыхъ великихъ мужѣвъ, и смѣло сказати судьбѣ: не страхаюсь тебе! Такъ и колишна княгиня Ольга черезъ любовь къ свому мужеви, Игорю, заслужила безсмертну память; такъ и Марту буде подивляти потом-

ство, если клевета не омрачитъ ѣи дѣлъ въ будущихъ лѣтописяхъ!...“

Черезъ весь той часъ слухали дѣти въ мовчаню, а кожде слово матери перешибало ихъ сердце огнемъ незвычайнымъ; въ кôнци зъ слезами припали къ груди матери. Марта поблагословила свои дѣти и удалилась до дальшихъ комнатъ; она хотѣла спочати, но сонъ не замыкавъ очей.

Въ саму глубоку пôвнôчь чуѣ Марта тихій стукъ до дверей. Она ôдчиняѣ двери — и входитъ чоловѣкъ зъ суровымъ видомъ, въ одежи не-рускôй, зъ довгимъ мечемъ литовскимъ, зъ золотою на груди звѣздою. Склонивъ смирно голову, представляючи себе довѣрнымъ посломъ Казимира, ôдъ котрого приноситъ важне и тайне письмо. Але Марта вѣдавъ пôзнала хитрй замыслы чужостороннего гостя и не дотыкаючись письма, зъ гордою скромностею сказала: „Женьщина Новгородска не знаѣ Казимира; я не возьму ѣго грамоты.“

Хитрый Полякъ хвалитъ богатырку Великого города, котру знаютъ навѣть въ ôддаленыхъ краяхъ, котру чужостороннй королѣ и народы величаютъ; порôвнуѣ Марту зъ великою донькою Кракова и называѣ ю Новгородскою Вандою... Але Марта слухала ѣго рôвнодушно. Дармо славитъ Полякъ могучôсть свого владѣтеля, щастѣ союзникôвъ и горе ворогôвъ ѣго, — Марта глядѣла гордо на посла, не озываючись.

Посолъ говоритъ дальше: „Казимиръ великодушно жертвуѣ для Новгорода свою помôчь. Бажайте, а полки польскй окружатъ васъ своими щитами!...“

Марта задумала ся...

„А коли васъ спасемо, — мовивъ посолъ — тогды...“

Тутъ посадниця быстро глянула на него...

„Тогды вдячнй Новгородцѣ повиннй узнати Казимира своимъ добродѣемъ и — господиномъ, котрый безперечно не заведе ихъ довѣрія...“

„Умовкни!...“ грôзно промовила Марта.

Здумѣлый посолъ замовкъ; но по хвили встыдаючись своѣи малодушности, пôднѣсъ голосъ на ново, стараючись доказати конечну погибель Новгорода, если Казимиръ не оборонитъ ѣго ôдъ князя Московского...

„Лѣпше погибнути ôдъ руки Ивана, нѣжь спасти ся ôдъ вашои!“ — зъ ôдразою ôдповѣла Марта. „Колижь вы не були лютыми ворогами народу рускаго? Коли то свѣтъ уповавъ на слово польске? Чи то давно тому, якъ самъ невѣрный Амуратъ дивувавъ ся вашому вѣроломству? И вы смѣѣте ѣще думати, що великодушный народъ схоче упасти на колѣна передъ вами? Тогды Иванъ справедливо мôгбы намъ докоряти здрадою отчины. Нѣ! если подобаѣсь небу, то мы згинемо зъ мечемъ въ рукѣ на побоѣвищи, але передъ Полякомъ не покоримось нѣколи — нѣколи!... А теперь ôддали ся! бо если всходяче сонце освѣтитъ тебе въ мурахъ Новгородскихъ, ты будешь зъ неславою выдаленый. Такъ, Марта ѣсть люблена ôдъ свого народу; но исторія каже намъ недовѣряти Литвѣ и Польщи... Отсе ôдповѣдь Казимирови!“

Посолъ ôддаливъ ся.

На другій день представлявъ Новгородъ величавый образъ: зъ одной стороны движенѣ воѣнного табору, зъ другои блескъ народнои учты, данои Мартою въ знакъ родиннои радости. По всѣхъ улицяхъ роздававъ ся звукъ оружія. Всюды являлись горожане въ шеломахъ и въ панцирахъ; старцѣ сидѣли на великôй площади вѣчевôй и росказували о войнахъ недосвѣдченымъ молодцямъ, котрй горнули ся густо около нихъ, и въ першій разъ видѣли на собѣ зброю лискучу; а рôвночасно накрывали слуги многочисленнй столы около Вадимового мѣстця. Розôйшовъ ся голосъ дзвона, и всѣ горожане усѣли за столы; узброѣнй поклали коло себе оружія и пирували. Щедрою рукою подавано стравы. Борецкй угощали нарôдъ зъ небувалымъ збыткомъ; Мирославъ и Ксеня ходили около столôвъ и просили горожанъ веселитись. Молодый полководець розмовлявъ зъ кождымъ по дружески; молоденька ѣго жена витала всѣхъ сердечно. Въ той день представляли Новгородцѣ одну родину — а Марта була матерею тои родины. Она сѣдала за кождымъ столомъ, называла горожанъ своими милыми гôстьми, услугувала имъ, розмовляла зъ ними пріязно, хотѣла бути рôвною зъ всѣми — а выдавалась царицею! Голоснй клики сердечности и радости встрѣчали ю на кождôмъ мѣстци и товаришили ѣй; коли она говорила — всѣ мовчали; коли мовчала — всѣ хотѣли говорити, щобы славити и величати посадницю.

За першимъ столомъ и на першôмъ мѣстци сидѣвъ найстаршій зъ Новгородскихъ старцѣвъ, котрого отець памятавъ ѣще Александра Невского, хоть тому 200 лѣтъ вже минуло. Внукъ зъ сивою головою привѣзъ того старця на учту народну. Марта привела до него нововѣнчаныхъ; старець поблагословивъ молоду пару и сказавъ: „Жійте мои лѣта, но не переживайте славы Новгородскои!...“ Сама посадниця наляла ѣму въ срѣбный кубокъ фряского вина; старець выпивъ ѣго, и слаба кровь почала въ нѣмъ быстрѣйше кружити. Ôнъ звернувъ ся до Марты кажучи:

„Марто! я бувъ свѣдкомъ твого рождества на березѣ Невы. Хоробрый Молиньскій занемôгъ въ таборѣ, и войско не хотѣло битись ажь до ѣго выздоровленя. Тогды мати твоя прибула до него зъ Великого города; и коли мы разили нѣмецкихъ рицарѣвъ, коли отець твôй, ѣще блѣдый и слабый, указувавъ намъ дорогу до ихъ святого прапору — тогды ты родилась... Першій плачь твôй бувъ для насъ ознакою побѣды; але Молиньскій упавъ мертвый на тѣло нѣмецкого магистра Рудольфа, котрого поваливъ ôнъ власною рукою!... Финьскій ворожбитъ, котрый проживавъ тогды на березѣ Невы, вѣщувавъ, що твоя доля буде колись славна...“

Тутъ не докôнчивъ старець и умовкъ. Марта не допытувалась дальше, бо не хотѣла выявляти своѣи цѣкавости.

Всѣ урадники разомъ зъ Мартою и ѣи дѣтьми услугували народу. Чужостороннй купцѣ украсили велику площадь рôжноцвѣтными пирамидами, на котрыхъ выставленй були имена и гербы вольныхъ мѣстъ нѣмецкихъ. Наоколо пирамидъ, въ великихъ кошахъ, лежали чужостороннй товары — то бувъ даръ Марты для народу. Мармурова статуя Вадима увѣнчана була вѣнцями и лаврами, а въ горѣ видне було имя Мирослава, котре самъ Дѣлиньскій вырѣзавъ. Горожане увидѣвши въ почести имя свого полководця, воскликнули зъ радости, а Марта зъ чувствомъ обняла сердечного друга, дякуючи ѣму за оказану честь для ѣи дитины. Всѣ Новгородцѣ тѣшились, не думаючи о будучности. Одинъ тôлько Михаилъ Хоробрый не хотѣвъ брати участи въ народнôмъ торжествѣ; ôнъ сидѣвъ задумчивый коло Вадимовои статуѣ и мовчки остривъ мечь на ѣи пôднôжу... Цѣла торжественна учта закôнчилась пôзно въ вечеръ вспôльнымъ побратанѣмъ народу.

Незадовго вернувъ гонець зъ города Пскова и на Вадимовôмъ мѣстци вручивъ грамоту степенному по-

садникови. Посадникъ перечитавъ и зъ сумнымъ видомъ ôддавъ письмо Мартѣ.

„Други!“ — озвалась Марта до знаменитыхъ горожанъ: „Псковитяне, якъ добрй братя, бажаютъ щастя для Новгорода... Такъ они говорятъ, але вмѣсто войска даютъ намъ рады — и то якй єще рады: ожидати всёго ôдъ ласки Ивана!...“

„Зрадники!“ — закликали всѣ горожане.

„Негôднй!“ — повторяли чужосторонній купцѣ.

„Ôдомстимо имъ!“ — говоривъ народъ.

„Погордою!...“ ôдповѣла Марта. И тутъ она роздерла письмо, а на однôмъ окравку написала до Псковитянъ: „Доброму желаню не вѣримо, радами вашими погорджуємо, а безъ вашого войска обôйдемо ся“.

Новгородъ, опущеный ôдъ своихъ союзникôвъ, почавъ теперь зъ бôльшою ревностею зброити ся. Що дня выправляно пôсланцѣвъ до областей Новгородскихъ зъ розказомъ, щобъ высылали войско. Жителѣ берегôвъ Невскихъ, великого озера Ильменьского, Онеги, Мологи, Ловаты, Шелоны, однй за другими являли ся въ головнôмъ таборѣ, въ котрôмъ Мирославъ умѣстивъ горожанъ Новгородскихъ. Ревнôсть, предпріимчивôсть и розумъ до дѣлъ воєнныхъ того молодого полководця задивляли самыхъ досвѣдченыхъ въ бою борцѣвъ. Всходяче сонце вже єго оглядало при дѣлѣ; ôнъ уставлявъ полки, учивъ ихъ, якій порядокъ въ походѣ заховати належитъ, учивъ скорыхъ рухôвъ и несподѣваныхъ нападôвъ. Женьщины Новгородскй стояли въ ôддаленю и глядѣли цѣкаво и зъ укрытымъ страхомъ но той образъ битвы. Межи табôромъ а Московскою брамою мѣста взносивъ ся пагôрокъ; туда звертали ся очи Мирослава, якъ тôлько порывъ вѣтру розсѣвавъ туманы пороху. Тамъ стояла, разомъ зъ матерею, любяча, сердечна єго жена... Ксеня гордила ся Мирославомъ, коли ôнъ махомъ блескучого меча вправлявъ цѣле войско въ рухъ, лѣтавъ орломъ посередъ полкôвъ — воскликавъ, и однымъ словомъ повстримувавъ ôддѣлы своихъ тысячей. Часомъ покотились зъ єи очей дрôбнй слезы, но тоє лишь хвилю тревало, и она зъ миленькимъ усмѣхомъ сейчасъ ихъ отирала, коли мати на ню глянула. Часто сходила Марта зъ высокого пагôрка и губила ся въ густôмъ замѣшаню межи безчисленными рядами войска.

Надôйшла вѣсть, що Иванъ спѣшитъ вже до Великого Новгорода зъ своими хоробрыми, досвѣдчеными въ бою полками. Войско Новгородске не було єще все згромаджене; очѣкувано єще пôдмоги зъ дальшихъ окресностей Новгородскихъ, именно ôдъ Каргополя и Двины. Але верховна Рада дала полководцеви розказъ, и Мирославъ зôрвавъ покрыву зъ „хоругвы отчины“... Филѣ вѣтру розвѣяли хоругвь по воздусѣ; рознѣсъ ся громкій воскликъ: Братя! въ поле! Сердця родичѣвъ и женъ стрепенулись...

Тысячи двигнулись и выступаютъ въ передъ; першій и другій тысячь складали ся зъ знаменитыхъ горожанъ Новгородскихъ и огнищанъ; ихъ одежа выначала ся ôдъ другихъ богатствомъ, оружіє блескомъ, постава высшимъ духомъ, а сердця бôльшимъ огнемъ; кождый воинъ мôгъ похвалитись дѣлами своєго мужества або честными ранами...

Михаилъ Хоробрый ишовъ въ рядѣ зъ другими яко простый жовнярь. Молодый Мирославъ взявъ єго за руку, выпровадивъ передъ полкъ кажучи: „честь нехай буде славнымъ борцямъ! доводи сими знаменитыми мужами!“

Михаилъ хотѣвъ глянути на молодця зъ погордою, але взоръ єго змѣшавъ ся на видъ Мирослава.

„Молодче!“ сказавъ ôнъ: „я ворогъ Борецкихъ!...“

„Але ты — другъ славы Новгородскои!“ ôдповѣвъ Мирославъ.

Михаилъ обнявъ єго и сказавъ; „Ты хочешь моєи смерти!“

За тымъ першимъ полкомъ поступала дружина великодушныхъ, пôдъ начальствомъ радного зъ Любеки. Знамя ихъ выображали двѣ сплетенй руки надъ палаючимъ жертвенникомъ зъ надписею: Дружба и вдячнôсть! Они вразъ зъ Новгородцями складали головный полкъ, житель зъ надъ Онеги и Волхова полкъ передовый, жителѣ области Деревскои праву руку, жителѣ области Шелоньскои лѣву руку, а борцѣ зъ надъ Невы творили стражу. Мирославъ приказавъ войску станути на рôвнинѣ. Посередъ войска явилась Марта и сказала:

„Воины-други! въ послѣдній разъ нехай звернутъ ся вашй очи на сей городъ славный и величавый — єго доля выписана теперь на вашихъ щитахъ! Небавкомъ побачимось зъ слезами радости або розпуки: або васъ прославимо яко богатырѣвъ, або встыдатись будемъ малодушныхъ. Єсли вернете зъ побѣдою, то щасливй родичѣ и жены Новгородскй, котрй обôймутъ своихъ дѣтей и мужѣвъ; єсли вернете побѣжденй, то будутъ щасливй сироты, бездѣтнй и вдовицѣ... Тогды жіючй позавидуютъ мертвымъ!

„О мужѣ великодушнй! вы идете спасти отчину и на вѣки утвердити святй нашй законы. Не для забору идете въ нерôвну борбу, а для обороны нашихъ вольностей и нашого щастя. Поборѣтъ ненасытного ворога— и тогды помиримо ся зъ нимъ! До нынѣ Богъ любивъ насъ; до нынѣ говорили народы: Кто противъ Бога, той и противъ Великого Новгорода!... Богъ зъ вами — идѣтъ!“

Заграли въ трубы и ударили въ бубны. Мирославъ вырвавъ ся зъ обнятій молоденькои жены. Марта положила руки на молодця и промовила тôлько: „Сповни надѣю матери!“

Мирославъ сѣвъ на гордого коня, блыснувъ мечемъ и войско двигнулось, взываючи громко: Кто противъ Бога и Великого Новгорода! Хоругвы розвѣвались, оружіє дзвенѣло и сверкало, земля стогнала ôдъ кôньского тупоту — и въ туманахъ пороху укрыли ся грозній тысячи. Новгородскй женьщины не могли удержати своихъ слезъ; но Ксеня вже не плакала — она спокôйно и зъ силою душѣ озвалась до матери: „Въ тôй борбѣ будь для мене примѣромъ!“

Не много жителѣвъ осталось въ Новгородѣ; по ôдходѣ войска запанувала въ нѣмъ гробова тишина. Торгова часть опустѣла... Уже не розкладаютъ тамъ стороньскй купцѣ своихъ дорогоцѣнныхъ товарôвъ; великй склады, наповненй богатствами землѣ рускои, стоятъ замкненй; не видно нѣкого на княжескôмъ мѣстци, где молодй борцѣ любили славити ся вправою и силою въ играхъ богатырскихъ. Недавно єще шумный и воєвный Новгородъ выдавсь теперь мешканємъ мирнои побожности. Всѣ храмы отворонй ôдъ раня до пôвночи; священики не здôймаютъ зъ себе ризъ, свѣчки не угасаютъ передъ образами, тиміямъ курить ся неустанно въ кадилахъ, и спѣвъ богомольный не умовкає на кри-

*

лосахъ. Нарôдъ толпить ся въ церквахъ; старцѣ и женьщины приклоняютъ боговійно колѣна. Непевне очѣкуванє, страхъ и надѣя волнуютъ сердця жителѣвъ мовь дика буря филями морскими, и люде, стрѣчаючись по улицяхъ мѣста, не видятъ другъ друга... Така то судьба народôвъ! они смѣло призываютъ къ собѣ небезпеченьства далекй; но увидѣвши ихъ зъ близька, стаютъ ся боязливыми и малодушными! Одній лишь городскй урядники держатъ ся спокôйно — и одна Марта сильна душею, трудяща на радѣ, мовна на великôй площади посередъ горожанъ и весела межь своими. Донька не уступає матери въ ознакахъ внѣшного спокою и крѣпитъ ся видомъ єи богатырского духа. Обѣ разомъ проживаютъ дни и ночи — разомъ навѣть ходили до верховнои Рады.

Першій пôсланець Мирослава найшовъ Марту и Ксеню въ садѣ. Ксеня пôдливала цвѣты; Марта сидѣла пôдъ широкими галузями старого дуба въ глубокôй задумѣ. Мирославъ писавъ, що войско держитъ ся надсподѣвано добре; що всѣ знаменитй борцѣ увѣряютъ єго въ своѣй дружбѣ, а найбôльше изъ всѣхъ Димитрій Сильный; що Иванъ получивъ свои полки зъ полками Тверскими и що вже надôлижає ся; що славный воєвода Московскій, Василій Образець, иде напередъ, и що воєвода Холмскій єсть головнымъ по князю начальникомъ.

Незадовго явивъ ся и другій гонець; ôнъ принѣсъ вѣстку, що Новгородцѣ розбили ôддѣлъ войска Иванового, и взяли въ плѣнь пятьдесять дворянъ Московскихъ.

Третій гонець принѣсъ письмо, въ котрôмъ рукою Мирослава написане було одно тôлько слово: боремось. Тутъ вздрогнуло сердце Марты: она поспѣшила на велику площадь, сама ударила въ дзвôнъ вѣчевый и объявила горожанамъ, що въ тôй роковôй хвили рѣшаєсь судьба Великого города. Ôдтакъ станула на Вадимовôмъ мѣстци, устремила взоръ на Московску дорогу, и довго глядѣла недвижимо. Сонце вже всходило... вже лучи єго палали, но не було єще жаднои вѣсти. Нарôдъ очѣкувавъ тревожливо и споглядавъ на посадницю. Уже зôлижавъ ся вечеръ... и Марта сказала: „Я виджу туманы пороху...“

Всѣ руки пôднялись до неба... Марта не говорила довго нѣ слова... Закрывши знôвъ очи, воскликнула сумно: „Мирославъ убитый! Иванъ побѣдитель!“

И кинулась въ обôймы нещастнои Ксенѣ.

(Дальше буде.)

Галькшка, княгиня Острожска.

(*Историчне оповѣданє черезъ Д-ра Из. Шараневича.*)

(Дальше.)

Коли розважимо дальшй приключеня княгинѣ Гальшки и застановимо ся надъ послѣдствами чину, якого допустивъ ся князь Димитрій Сангушко взглядомъ княгинѣ Иліины и дочки єи Гальшки, приходимо конечно до заключеня, що лишь въ половинѣ правдивою єсть загально знана латиньска пословиця: „**Tempora mutantur et nos mutamur in illis**“ (т. є. часы змѣняютъ ся и люде змѣняютъ ся вразъ зъ ними).

Якъ велика рѣка, котра выплыває середъ скалистого нѣдра неботычныхъ гôръ а ôдтакъ посередъ безконечного степу вливає ся до моря, не лишь що до околиць, черезъ котрй плыве, найрозмаитшй представляє виды, але часто задля великои розмаитости берегôвъ и задля свойства своихъ доплывôвъ змѣняє навѣть власный свôй первѣстный характеръ пôдъ взглядомъ скорости бѣгу, барвы воды и свого хемичного складу — такъ и людска жизнь въ протягу вѣкôвъ дознає неустаючихъ змѣнъ въ товарискихъ обставинахъ (въ звычаю и обычаю, въ формахъ правленя и т. д.); такъ въ протягу вѣкôвъ не лишь поодинокй люде и родины, но такожь цѣлй народы уступаютъ другимъ передну ролю, а душа людска набирає иншй погляды, иншй пересвѣдченя политичнй, моральнй и умственнй. Мимохôть насуває ся пытанє, чи ôдъ найдавнѣйшихъ часôвъ до нынѣ сердце людске змѣнило ся? чи не той самый зарôдъ до найкрасшихъ честотъ знаходитъ ся въ нѣмъ, що єще объявлявъ ся въ патріярхальныхъ часахъ людскои соспôльности? но чи не волнуютъ въ нѣмъ и не порушаютъ єго, неразъ аж до самого дна, тй самй намѣтности, якъ корыстолюбнôсть, любовь утѣхъ, особиста ненависть и зависть, пыха, жажда мести, самолюбнôсть, пôдозрѣливôсть и иншй подôбнй страсти, якими бы они именами не называли ся? Оповѣданє о житю Гальшки насъ пересвѣдчає, що людске сердце пôдъ взглядомъ намѣтностей и пристрастныхъ порывôвъ въ нѣчôмъ не змѣнило ся. Княгиня Гальшка стала ся жертвою тыхъ намѣтностей и пристрастныхъ порывôвъ.

Житє Гальшки, тои невиннои и красивои дѣвицѣ, выхованои на лонѣ любезнои матери, текло спокôйно и щастливо посередъ усталеныхъ и найщастлившихъ обстановъ и рôвналось тому зеркалу глубокого моря, котре здає ся бути вѣчно чисте и гладке и недвижиме вразъ зъ всѣмъ тымъ, що на нѣмъ и около него находитъ ся. Якъ ино вержешь камѣнь на тоє гладке зеркало, вже оно начинає порушатись, пукати и ломитись; а щожь доперва тогды, якъ загудятъ сильнй вѣтры, якъ пôдоймутъ ся волны на водѣ, якъ закрыє ся горизонтъ и притьмитъ ся сонце? О, якъ тогды перемѣняє ся всё, що передъ хвилею на яснôмъ зеркалѣ воды представлялось оку и що около него такъ ясно и любо розстеляло ся.

Подôбно тому гладкому зеркалу морскихъ водъ зволновалась тиха и мирна жизнь княгинѣ Гальшки несподѣваным приключенємъ. Зрѣлищемъ того приключеня бувъ замокъ Острогъ, зъ котрымъ нехай намъ свобôдно буде обзнакомити почтенныхъ читателѣвъ нашихъ.

Замокъ Острогъ, котрого останки єще днесь своєю величавостею и оздобами ôдзначаютъ ся передъ иншими спôвчасными замками на земли Волыня, взносивъ ся на взгôрю посередъ розложистыхъ лугôвъ, котрй вздовжь обохъ берегôвъ рѣку Вилія и лѣвый берегъ рѣки Горыня окружаютъ. Рѣчка Вилія вливає ся недалеко Острога до Горыня, Горынь плыве до Припети, а Припеть воды свои повыше Кіева лучитъ зъ водами Днѣпра-Славутицѣ. Всѣ околицѣ, зъ котрыхъ воды до Припети плывутъ (зъ нынѣшнои Галичины належатъ ту околицѣ зъ надъ Стыра и єго доплывôвъ — ôдъ Олеська до Корсова и Пôдкаменя), ôдзначаютъ ся прехорошими лугами, малёвничими рядами взгôръ, на причôлкахъ котрыхъ ту и тамъ мрѣютъ руины старожитныхъ рицарскихъ замкôвъ, и котрй славятъ ся урочою перемѣною плодородныхъ пôль и густыхъ темнолистыхъ лѣсôвъ дубовыхъ, а по части смерековыхъ и т. д.

Замокъ Острогъ въ тôмъ часѣ, о котрôмъ єсть бесѣда, уже стоявъ збудованый зъ цеголъ и камѣня ôдъ дѣда Гальшки князя Константина I Острожского на мѣстци давнѣйшихъ земляныхъ и деревяныхъ укрѣпленій. Въ

районѣ замку Острога находилась величава церковь, збудована зъ червонои цеглы и каменя, зъ пятьма блестячими банями, котрои склепѣнє внутръ опирало ся на шести высокихъ, каменныхъ округлыхъ колюмнахъ (стовпахъ). Церковь тая, храму св. Богоявленія, воздвижена була на мѣстци старои деревянои, єще ôдъ князя Василія Красного, дѣда Константина I Острожского, въ первôй половинѣ 15. вѣка. Подôбнѝ церквы були нимъ воздвиженѝ такожь въ иншихъ бôльшихъ городахъ княжества Острожскихъ, якъ въ Заславлю и Дубнѣ, єще посередъ давнѣйшихъ, первѣстно земляныхъ и деревяныхъ укрѣпленій тыхъ городôвъ. Дôмъ Острожскихъ бувъ перенятый глубокою побожностею и преданностею до грецческого обряда и реконструкцію своихъ резиденцій, будовлями зъ каменя, розпочинавъ ôдъ будовы святынь камѣнныхъ, величавыхъ.

Церковь Богоявленьска була такъ далеко видна, такъ хороша, величава, такъ типово-знана всюды на Волыню, що зближаючій ся до Острога пôзнававъ ю зъ далека по ôдблеску сіяючихъ копулъ; она становила характеристичне знамя самого города Острога, такъ що самъ гербъ того мѣста, наданый єму черезъ князя Константина I, представлявъ образъ тои церкви на днѣ (въ поли) червонôмъ.

Замокъ зъ церквою зъ переду стоявъ на натуральнôй высочинѣ стрôмко спадаючôй къ лугамъ, зъ прочихъ сторонъ бувъ огороженый глубокими ровами. Мôстъ зводный черезъ глубокій рôвъ провадивъ до єдинои брамы замковои, котра зъ внѣ замку доступъ до єго середины уможливляла. Три башты стремѣли зъ мурôвъ замковыхъ, а до двохъ зъ нихъ припиравъ муръ, котрымъ обведене було мѣсто, лежаще пôсля замковои горы. Чотыри стрѣльницѣ, т. є. мѣстця высуненѝ закрытѝ для умѣщеня пальнои стрѣльбы, вразъ зъ баштами, боронили приступу до замку. Попôдъ замокъ тягли ся єще простороннѝ ходы пôдземнѝ, зъ выходами до мѣста.

Замокъ самъ бувъ готицкои будовы, зъ острокôнчастыми ôкнами, и взносивъ ся зъ переду къ лугамъ высотою чотырехъ поверхôвъ, въ внутрѣ знижавъ ся до двохъ поверхôвъ. Вадовжь тыхъ поверхôвъ тягнули ся численнѝ комнаты, въ котрыхъ княгиня Беата Иліина и єи красива донька Гальшка зъ своимъ дворомъ и своєю придворною службою мешкала. Представмо собѣ множество дворникôвъ и урядникôвъ, пѣшихъ узброєныхъ (якъ на тѝ часы було звычаємъ и потребою) и до тысячь ѣздцѣвъ*), котрѝ въ замку для стражи уставленѝ були, а до того одвѣтне число службы мужескои и женьскои, котра княгиню Иліину и єи доньку окружала — а будемъ мати яке-таке выображенє о руху щоденнôмъ въ тôмъ замку и въ прилежачôмъ городѣ.

Було то на початку прехорошои осени, въ котрôй земля подôльска и волыньска такъ любо представляютъ ся, коли князь Димитрій Сангушко давъ знати княгини Беатѣ Иліинôй, пробуваючôй въ Острогу, що хоче у неи бути гостемъ и єи „сôль-хлѣбъ ѣсти“, и заразомъ день свого приѣзду назначивъ. Ôдъ Сѣчня того року, коли получивъ князь Димитрій Сангушко ôдказъ руки Гальшки изъ стороны княгинѣ Иліины, минуло майже пôвъ року. Княгиня думала, що уже забулась немила для князя Димитрія справа сватаня Гальшки, впрочѣмъ не була она непріязно успособлена для молодого пристойного и рицарского князя Димитрія, котрого стараня о Гальшку она лишь по причинѣ высшихъ взглядôвъ и задля королевского желаня одвергнула; до того князь Димитрій бувъ блізькій сродникъ родины Острожскихъ: якъ жежь можна було ôдмовити на такій привѣтъ сродника и давного пріятеля? Княгиня Иліина ôдповѣла проте послови князя Димитрія, що проситъ гостя и що приѣхавшому буде во всѣмъ рада.

Наставъ день погôдный 6 Вересня (року 1563), коли князь Димитрій Сангушко зъ дружиною 30 ѣздцѣвъ въѣхавъ до замку Острога и вôйшовши до комнатъ, въ котрыхъ пробувала княгиня Иліина, зъ нею начавъ витати ся. Княгиня Иліина въ тôй хвили глянула черезъ отверте ôкно, зъ котрого прехорошій видъ на цѣлу околицю представлявъ ся, и видитъ численну дружину рицарѣвъ князя Василія Константина Острожского, котрѝ быстро къ брамѣ замковôй надближались. Княгиня Беата Иліина мала передше, зъ поводу зломаня приреченя руки Гальшки даного князю Димитрію Сангушцѣ, зъ княземъ Василівмъ Константиномъ Острожскимъ немилый розговоръ; князь не мôгъ утаити гнѣва свого передъ княгинею Иліиною терпкими словами, и обоє розвôйшлись тогды въ успособленю нежичливôмъ. Коли проте княгиня Иліина, витаючись зъ княземъ Димитрівмъ, узрѣла численну дружину рицарску, зъ посередъ котрои замѣтна постать князя Василія Константина Острожского чимъ разъ выдатнѣйше выступала — догадалась заразъ, що ту не иде лишь о звычайну гостину, але що ту придумано якусь серіознѣйшу справку. Ôдвернувши ся ôдъ князя крикнула княгиня на свою службу и приказала чимъ скорше пôднести мôстъ зводный и заперти браму замкову.

Кажутъ, що у вдовы бываютъ слуги непослушнѝ и повольнѝ. Такъ и слуги княгинѣ Беаты Иліины не такъ скоро взяли ся за дѣло; къ тому рицарѣ, котрѝ приѣхали зъ княземъ Димитрівмъ Сангушкомъ, злѣзши зъ коней проходжувались у входу до брамы. Слуги домашнѝ княгинѣ Иліины пôзнавши посередъ рицарскои дружины князя Василія Констант. Острожского, а знаючи єго яко пріятеля и кревного княгинѣ, не мали смѣлости насильно взбороняти єму приѣзду до замку. Ажь коли князь Василій Константинъ станувъ уже въ брамѣ зъ своєю дружиною, гдекотрѝ изъ слугъ княгинѣ Иліины кинулись на дружину князя Василія Константина и на людей князя Димитрія, котрѝ у входу до брамы замковои зъ людьми князя Константина получили ся. Прійшло теперь до борбы на-ручь острымъ оружівмъ и поплыла кровь. Одинъ изъ дворакôвъ княгинѣ Иліинои зôставъ забитый а бсѣмь иншихъ зôстало раненыхъ. Служба княгинѣ мусѣла уступити, по чôмъ дружина обохъ князѣвъ вôйшла свобôдно въ замокъ. Всеи дружины тои, добре узброєнои, було 80 ѣздцѣвъ.

Княгиня Иліина дивилась на ту сцену, ôдбуваючу ся передъ ôкнами замку, и ухвативши Гальшку за руку утекла зъ комнаты, въ котрôй князя Димитрія Сангушку пріймала, и схоронила ся въ однôй закутнôй свѣтлици своєи просторонноі палаты.

Князь Василій Константинъ казавъ собѣ ôддати ключѣ ôдъ замку и отворити ними замковѝ комнаты. Ôдтакъ вытягнено княгиню Иліину вразъ зъ донькою зъ укрытя и приведено передъ князя Константина и князя Димитрія.

*) Речникъ князя Димитрія, Одаловскій, говоритъ передъ судомъ королевскимъ въ Кишинѣ: „na Ostrogu zasię, mimo to ludzie, którzy ustawicznie na Ostrogu mieszkają: mimo urzędniki, dworniki, piesze, dworu samego Xsiężnej J. M. wychodzi liczba nad 1000 koni. (Górnicki Dzieje w koronie polskiej, str. 101.)

Обачивши ся передъ княземъ Василіємъ Константиномъ, сказала княгиня Иліина: „чи до пріятелѣвъ и по пріязнь такимъ способомъ въѣзджає ся?“ и по тыхъ словахъ омлѣла зъ жалости.

Не будемъ розводити ся надъ всѣма тыми прикрыми подробностями сцены, котра въ тôмъ часѣ ôдбувала ся, а подамо лишь ѳи головнѝ черты, просячи читателя, щобы тіижь доповнивъ такъ, якôбы деликатному чувству ѳго ѳще въ якôмъ-такôмъ видѣ могла она представити ся.

Найперше коли приведено до памяти омлѣлу княгиню Иліину, начали ся просьбы князя Василія Константина и князя Димитрія, щобы призволила на ôддане руки княгинѣ Гальшки князю Димитрію и щобы додержала даного слова. Коли однакожь княгиня Иліина при своѣмъ упорѣ зôставала, покликуючись на волю милостивого короля яко ѳдиного опѣкуна сироты княгинѣ Гальшки, освѣдчивъ князь Василій Константинъ, що ôнъ яко природный опѣкунъ молодои княгинѣ и яко ѳи стрый постановивъ неодмѣнно ôддати руку молодои княгинѣ Гальшки князю Димитрію, що тоѳ уже инакше бути не може и що о волю княгинѣ Иліины бôльше пытати не будутъ. По тôмъ ôдтрутивши княгиню, котра конвульсійно держала руку молодои Гальшки, князь Василій Константинъ силомôць вложивъ руку молодои княгинѣ въ руку князя Димитрія, кажучи: „Я ôддаю тобѣ княгиню Гальшку, бо то лежитъ въ моѣй власти яко ѳи стрыя“.

Було то уже къ вечерови, коли и презбитерь (священикъ) призваный бувъ зъ замковои церкви. Князь Василій Константинъ повелѣвъ священикови якъ найскорше звѣнчати княгиню Гальшку зъ княземъ Димитрѣмъ Сангушкомъ. Священикъ видячи, що по добрôй волѝ не иде, що мати боронитъ а донька перелякана нѣчого не ôдповѣдає, радивъ, щобы вѣнчанѣ ôдложити до слѣдуючого дня: нехай черезъ той часъ болести княгинѣ-матери усмирятъ ся, а молода княгиня може радше на вѣнчанѣ призволитъ. Князь Василій Константинъ погрозивъ священикови булавою и сказавъ въ крайнôмъ гнѣвѣ: „Мы тебе не призвали до рады; дѣлай то, що тобѣ кажемъ, инакше и зъ тобою лихо!“ Зъ наказу отворили ся двери прилежащои церкви и всѣ удались до неи, ведучи неволею молоду Гальшку. Священикъ, выконуючи обрядъ вѣнчаня, пытавъ по звычаю: „Чи маѣшь добру и непримушену волю?“ Але молода княгиня мовчала, а вмѣсто неи ôдповѣдавъ стрый ѳи, князь Василій Константинъ, повтаряючи: „Маю, маю!“ — якôбы то не було вѣнчанѣ, а якѝ крестины, где кумы на запытанѣ священика ôдповѣдаютъ: „отрицаю ся“.

Приведено въ сопроводѣ великого числа притомныхъ звѣнчану неволею пару до комнаты; мати, княгиня Иліина, нарѣкала, лаяла обохъ князѣвъ, кричала зъ гнѣву и омлѣвала зъ жалю, а служба ѳи, особливо женьска, ридала въ голосъ и ломила руки. Старшѝ и бôльше досвѣдченѝ зъ товариства князя Василія Константина и князя Димитрія опамятовали своихъ панôвъ и дѣлали ихъ уважными на згубнѝ послѣдства такого дѣла, противного праву и повазѣ короля. Ничь не помогло. Посередъ такихъ обстановъ и замѣшаня втягнено бѣдну молоду Гальшку найперше до весѣльного стола, на котрôмъ заставленѝ були цукры и вина, ôдтакъ спроваджено ю до ложницѣ*).

*) Чарковскій, речникъ княгинѣ Беаты Иліины, описуе тутъ сцену, котрои ради приличности повторити не можемъ. Читателѣвъ ôдсылаємо до цитованого дѣла: Górnicki str. 83—84. При тôмъ всѣмъ и на ту обставину забувати не можна, що Лука Горницкій описавъ тоѳ приключенѳ о трійцять лѣтъ пôзнѣйше, и що ônъ, будучи самъ ораторомъ клясично образованымъ, для самои ораторскои окрасы не одну подробнôсть въ своѣмъ росказѣ зъ власнои фантазіи вложивъ въ уста речника княгинѣ Иліины, Чарковского, такъ що описъ ѳго лишь черезъ порôвнанѳ зъ листами короля Жигмонта Августа II дає вѣрне выображенѳ о цѣлôмъ приключеню.

Ѳще не стануло на тôмъ. Въ кôлька дней по тыхъ сценахъ зъѣхались на замокъ въ Острозѣ молода жена князя Василія Константина и ѳго мати Александра, и замешкали въ замку. Князь Василій Константинъ начавъ теперь газдувати въ нѣмъ якôбы въ домѣ власнôмъ, а князь Димитрій старавъ ся улагодити зъ молодою Гальшкою. Лишь на княгиню Беату Иліину*), котра удалилась въ подальшу комнату просторонного замка, нѣкто теперь вже не звертавъ уваги.

Не довго тревало, а вже возбудились намѣтности реакційнѝ у осôбъ оскорбленыхъ тымъ поступованѣмъ въ своѣмъ правѣ и въ загалѣ у людей неприхильныхъ князю Димитрію Сангушцѣ и князю Василію Константину Острожскому.

Ѳще пôдъ часъ тыхъ сценъ на замку въ Острозѣ выслали повѣрники княгинѣ Беаты Иліины двохъ послôвъ, одного по другôмъ, до сродника княгинѣ, воѳводы калиского Мартина Зборовского. Воѳвода закипѣвъ гнѣвомъ и жаждою мести и написавъ листъ о всѣмъ тôмъ, що стало ся на замку въ Острозѣ, и що ѳму оповѣли послы княгинѣ Иліины, до канцлера коронного Оцѳского зъ острыми притинками на гетмана Яна Тарновского, тестя Василія Константина Острожского, свого политичного противника. Канцлеръ Оцѳскій вручивъ листъ Зборовского королеви Августови Жигмонту II. Листомъ умѣвъ Мартинъ Зборовскій взбудити пôдозрѣнѳ у короля Жигмонта Августа II, що все здѣлане на замку Острожскôмъ сталось за порадою и намовою гетмана и що гетманъ Тарновскій черезъ звязи роднинѝ зъ домомъ Острожскихъ хоче самъ вдерти ся своимъ вплывомъ до справъ публичныхъ княжества Литовского. Неприклоннѝ Тарновскому люде на дворѣ короля ужили тую хвилю до клеветъ на Тарновского. Король Жигмонтъ Августъ II**) проте въ листѣ писанôмъ до свого любимця князя Николая Радзивила Рудого (зъ дня 15 Вересня 1553) нарѣкавъ на гетмана Тарновского, якобы за ѳго порадою и намовою здѣлане було зневаженѳ и оскорбленѳ ѳго усвященои поваги королевскои***). До того опѣкунъ молодои княгинѣ, Марины Полубиньскои, зъ котрою князь Димитрій Сангушко вже передше бувъ зарученый, Иванъ Горностай воѳвода Новгородскій, якъ тôлько рознеслась була вѣсть, що князеви Димитрію Сангушцѣ ôддана зôстала княгиня Гальшка, внѣсъ жалобу противъ князя Димитрія Сангушка передъ короля о зверненѳ зарукъ и записôвъ по причинѣ недодержанои обѣтницѣ взглядомъ звѣнчаня зъ Мариною и о ôдданѳ тои молоденькои дѣвы,

*) Przeździecki (Jagiellonki polskie T. II) ѳсть того мнѣнія, що ôдтакъ зъ захованѣмъ всѣхъ звычаѣвъ казано священикови латиньского обряда дати повторно шлюбъ Гальшцѣ и що Гальшка тогды пристала уже на вѣнчанѳ. Одаловскій, речникъ князя Димитрія Сангушка на судѣ въ Кишинѣ передъ королемъ Жигмонтомъ II, покликуючись на тоѳ, сказавъ: Karłan, którego przyzwano za wolą wspólną, za spólną zgodą, która się ze słów Xiężnej Mości (Halszki) nieprzymuszonych znaczyła, ślub dał.“ (Górnicki, libro cit. str. 105.)

**) Король Жигмонтъ Августъ II ѳще передъ тымъ приключенѣмъ въ Острозѣ оженивъ ся бувъ по третій разъ зъ Катериною, ракускою княгинею, въ Червню року 1553

***) Lachowicz, Listy oryginalne Zygmunta Augusta. Wilno 1842, str. 61—66.

котра, якъ вже сказано, выростала и выховувалась у тѣтки князя Димитрія Сангушка.

Въ видѣ такого взволнованя чувствъ и намѣтностей изъ стороны интересованыхъ осо́бъ, котрй умѣли вплынути такожь и на особисте розположенѣ короля Жигмонта Августа II, яко найвысшого судіи въ великѡмъ княжествѣ Литовскѡмъ; въ видѣ насильного нарушеня публичного мира и порядку черезъ описаный наѣздъ; наконець въ видѣ нарушеного насильнымъ вѣнчанѣмъ княгинѣ Гальшки статуту Литовского и ухвалы зъ року 1551*): могли оба тй князѣ, Василій Константинъ и Димитрій Сангушко, яко справцѣ наѣзду и насилія, выжидати ѡдъ рамени справедливости якъ найстрожшои кары, а ѡдъ противникѡвъ своихъ якъ найдотклившои мести. (Дальше буде.)

(Ошибка друкарска). Въ 3 числѣ „Зорѣ“ стор 36 въ примѣтцѣ по правѡй сторонѣ, вмѣсто „сестрою жены, Елизабетою“ стояти повинно: „сестрою жены Елизабеты Катериною“. — (Въ статіи „Авдифонъ Грейдона“ ст. 45, першій стихъ зъ горы, вмѣсто „фукѡвъ“ повинно бути: „футѡвъ або стѡпъ.“)

На родинѣ....

Пытаю ся пташки, чому такъ спѣваѥ,
Чому не полетитъ въ далекій где край?
А пташка щебече, до мене звертаѥсь:
„Ахъ, глянь якъ ту любо — ту рѡдный мѡй гай!“

Говорю до цвѣтки, що въ лузѣ розцвила:
„Змарнѣѥ пѡдъ осѣнь краса ту твоя...“
А цвѣтка рожеву головку схилила:
„Ту рѡднй сестрички, весна ту моя!“

Послухаю думки, що луновь несе ся —:
„Чей пѣсеня чужая милѣйше гуде...“
Но дѣвчина гляне — зъ жалемъ ѡдозве ся:
„Надъ рѡдную пѣсню не вчуѥшь нѣгде!“

Погляну на хатку, що ю липы вкрыли,
Где весны моѥи першій цвѣтъ розцвивъ:
Тамъ въ щастю, спокою мои дни уплыли,
Тамъ я про ѡдущу рѡдну долю снивъ...

Иларіонъ Грабовичъ.

ВОРОГЪ ЖЕНЬЩИНЪ.

(Конець.)

Я написавъ листъ до Петра Мороза и просивъ вызначити день, въ котрѡмъ ѡы можна було приѣхати до него и побачитись зъ ѥго донькою, Юліѥю. Я знавъ, що розъясненѥ справы прійде за пѡзно и не змѣнитъ въ нѣчѡмъ судьѡбы дотычныхъ осѡбъ, але все таки торжество правды розвѣяти моглобы взаимній пѡдозрѣня и привернути постраданый миръ душевный.

Но Богъ судивъ инакше. Въ одвѣтъ на моѥ письмо ѡдписавъ Морозъ, що Юлія по дволѣтнѡй печали — уже упокоилась. Ѡдъ часу вступленя въ монастырь — сказано було въ листѣ — нидѣла Юлія якъ той зѡрваный цвѣтъ, ѡддаючись днями и ночами єдино молитвѣ. Два дни передъ смертею запала ѡула въ глубокій сонъ, а пѡдчасъ сну промовила въ голосъ слова: „Прощаю за все! молилась я за тебе въ послѣдныхъ дняхъ житя, молити буду Бога и на другѡмъ свѣтѣ!“ Нѣкто въ монастыри не розумѣвъ зиаченя тыхъ слѡвъ, але для мене ѥсть оно понятне. Будучнѡсть може выявитъ, кто ѥсть виновникомъ обопѡльного нещастя.“

Хотяй якъ прикро приходило менѣ ѡдчитати вѣсть о смерти Юліи, а однакожь зъ выпадку того надѣявъ ся я много добра для успособленя душевного моѥго друга. По смерти Юліи — такъ думавъ я — наступитъ цѣлковите опрощенѥ обидъ, а зъ сердця Доньского уступити муситъ жало ненависти и здѣлати мѣстце чувствамъ лагѡднѣйшимъ и шляхотнѣйшимъ.

Въ пять мѣсяцѣвъ повернувъ Доньскій зъ далекои подорожи. За той часъ объѣхавъ ѡнъ Италію и Швайцарію, нѣгде довго не придержуючись. Зъ собою привѣзъ ѡнъ много добѡрныхъ книжокъ, збѡрку заграничныхъ цвѣтѡвъ и рослинъ, и єдину свою пѡзнѣйшу товаришку, арфу, на котрѡй небавкомъ привчивъ ся грати зъ правдивымъ артизмомъ.

Доньскій очевидно не знавъ єще про смерть Юліи и менѣ трудно приходило завѣдомити ѥго о тѡмъ выпадку, бо я боявъ ся, щобы вѣстею тою не ѡдновити давнои раны. По многихъ приготовленяхъ давъ я ѥму перечитати листъ Мороза и нарочно въ тую пору выйшовъ я зъ комнаты. За поворотомъ замѣтивъ я, що Доньскому замиготѣла слеза въ очахъ.

„Вѣчна ѥй память!“ промовивъ ѡнъ зъ тиха, зъ очима до землѣ звернеными, и подавъ менѣ руку.

„Въ ѥи имени“, ѡдповѣвъ я: „стискаю тую руку въ знакъ примиреня. Нехай намъ Богъ оставитъ долги наша, якоже и мы оставляѥмъ должникомъ нашимъ!“

„Прощаю!“ ѡдказавъ Доньскій и пріязнымъ окомъ поглянувъ на мене.

Пригадую собѣ докладно, якбы се вчерашнёго дня сталось, що въ ту саму хвилю выкотивъ ся мѣсяць зъ поза темныхъ хмаръ и освѣтивъ стѣну комнаты, где стояла арфа. Дѣйстно менѣ выдалось, що бѣла якась постать переходила коло стѣны, и що струны арфы зъ легка задзвенѣли. Я певно не єсмь забобонный и знаю добре, що появы подѡбнй маютъ свою причину въ законахъ природы; а предсѣ появъ той въ теперѣшнѡй хвили здававъ ся бути надприродным, якбы зъ краины духѡвъ. И Доньскимъ овладѣло подѡбне чувство — ѡнъ кинувъ ся менѣ на шію и устиснувъ щиро на знакъ вѣчного примиреня.

Минали дни, мѣсяцѣ — Доньскій провадивъ житѥ всегда однакове, самотне, понуре. Зъ лѣтами стававъ ся ѡнъ дражливый, часто опалистый и прикрый, хотяй сказати не можна, щобы своимъ поступованѥмъ здѣлавъ кому кривду або найменшу яку несправедливѡсть.

Арфа, книжки, цвѣты — сталисъ єдинымъ ѥго увеселенѥмъ. Въ огородѣ устроивъ ѡнъ теплярню, въ котрѡй мѣстились найкрасшй рослины полудневй, а труды около управы землѣ и занятія въ теплярни упріємняли ѥму житѥ, особливо въ порѣ лѣтнѡй.

Доньскій дѡйшовъ тымчасомъ до сороковыхъ лѣтъ, а якй гадки нимъ порушали, найлучше посвѣдчити могутъ ѥго листы, зъ котрыхъ кѡлька переховавъ я на любу памятку. Въ однѡмъ зъ тыхъ листѡвъ такъ ѡнъ писавъ до мене: „Осмѣляюсь просити Васъ вечеромъ до себе. Осѣнна мрака смертнымъ покрываломъ залягла безжизненнй поля, природа вся посумнѣла. Западный вѣтеръ гуде въ округъ дому и розцибаѥ безлистй галузя деревъ. Нема на нихъ краснои одежи лѣтнои, пожовкле листѥ котитъ ся по темнѡй безцвѣтнѡй земли. Сумно въ огородѣ, на

*) Ухвала тая дозволяла на вѣнчанѥ сироты-дѣвы лишь за посредництвомъ великого князя Литвы або ѥго панѡвъ радъ, або дотычного уряду, если взглядомъ жениха воля матери зъ волею сродникѡвъ не згаджалась.

поляхъ, въ лѣсахъ — доки будуща весна не украситъ природу новою божескою принадою и не збудитъ до нового житя приспаліи цвѣты. Лишь моя весна минула, не вернесь вже нѣколи. Небавкомъ вихоръ часу забере и мене зъ собою, якъ тое листє пожовкле. Упаду мовь спорохнѣле дерево, а упаду — послѣдный въ моѣмъ родѣ. О вѣрный мôй друже: для якои цѣли жію єще на свѣтѣ?.. Зблукавъ ся я на дорозѣ житя, та вже за пôзно шукати давнои дороги. Не знаю, для кого трудивъ ся я на тôй земли... Дерева, котрѝ я засадивъ, чужѝ руки постинаютъ; цвѣты мои и траву на моѣмъ гробѣ подопчутъ може лихѝ люде!... Для розгнаня темныхъ хмаръ, котрѝ нагромадились въ моѣй души, очѣкую Васъ нетерпеливо".

Листôвъ такихъ єсть у мене кôлька, но вже сей одинъ достаточно выказує станъ душевный Доньского...

* * *

Отъ и вся исторія житя Маркила Доньского, списана въ позôсталыхъ письмахъ вуя моєго, от. Луки. Не одно тутъ позôстало темне, загадочне, якъ н. пр. повѣсть о трехъ рôвночасныхъ листахъ и о побытѣ Доньского во Львовѣ, споводованôмъ тыми листами.

Судьба закинула мене далеко въ захôдну Галичину, где нѣ про Доньского нѣ про Морозôвъ нѣякѝ вѣсти не доходили. Єщежь при занятяхъ мого званя и при журбахъ о хлѣбъ насущный трудно менѣ приходило ôдбувати далекѝ подорожи и на властивôмъ мѣстци шукати розъясненя загадочнои для мене исторіи. Я постановивъ листовно ôднестись до Доньского.

Но якежь було моє здивованє, коли на письмо до Доньского надôйшла ôдповѣдь ôдъ — Петра Мороза.

Загадка розъяснилась. Доньскій не пережывъ довго свого приятеля, отца Луку, а послѣдною волею дѣдичемъ всѣхъ своихъ маєтностей установивъ старенького Мороза. По смерти Доньского найдено старанно опечатане письмо зъ надписею на обвертцѣ „Листъ ôдъ Ольги". Письмо тое, отримане Доньскимъ вже по смерти от. Луки, писане було власною рукою Ольги, доньки купця Николая Г.... Въ листѣ такъ писала Ольга:

„Милостивый Пане! На смертнôй постели хочу примиритись зъ Вами и освободити сердце ôдъ таємницѣ, котра многѝ лѣта совѣсть мою непокоила. Не кто иншій, лишь я єсмь єдиною виновницею Вашихъ терпѣній, Вашого и Юліи нещастя.

„Въ молодôмъ вѣку надѣялась я бути Вашою подругою. Покойнѝ нашѝ родичѣ и сердце моє нѣчого иншого не бажали. Однакожь стало ся инакше. Я довѣдалась, що Вы зарученѝ зъ донькою якогось Львôвского мѣщанина, и постановила всякими способами одвести Васъ ôдъ повязятого намѣреня. До помочи придавъ ся менѣ одинъ зъ моихъ сродникôвъ. Ôнъ мавъ даръ и вправу, наслѣдовати якъ найвѣрнѣйше характеръ кождого письма, и ôнъ то зъ Вашимъ пôдписомъ выславъ два нечестнѝ соблазняючѝ листы до Юліи, а одинъ листъ зъ посмѣшками до єи отця. Сродникъ мôй написавъ одинъ листъ и до Васъ зъ упôмненємъ: не ôдступати ôдъ традиції родовыхъ...

„Знала я, що зъ причины тыхъ листôвъ наступятъ непорозумѣня и що Вы безъ проволоки поѣдете до Львова. Згаданый сродникъ мôй выѣхавъ напередъ и въ гостинници Крыницкихъ выжидавъ вже Вашого приѣзду. Певно пригадуєте собѣ того мужчину въ середныхъ рокахъ, низкого зъ незначнымъ горбомъ на хребтѣ, зъ довгими въ дôлъ звисаючими заличками на твари и зъ очима рухливыми, що заразъ за приѣздомъ Вашимъ навязавъ зъ Вами розмову, представившись яко „дѣдичъ зъ Яворова". Одно тое слово „Яворôвъ" якбы електричною искрою прошибло васъ до живого и Вы, въ надѣи вывѣдатись гдещо про Юлію, вдали ся зъ незнакомымъ дѣдичемъ въ пріятельску розмову. Не потребую пригадовати, якого рода були тогдышнѝ оповѣданя моєго сродника...

„Нынѣ, на смертнôй постели, пôзнаю велику свою провину и виджу нещастя, якѝ спровадила я на двѣ родины. Юліи на сємъ свѣтѣ вже не ублагаю... въ єи и въ своѣмъ имени простѣть Вы менѣ!... О Боже, якъ то тяжко умирати зъ злою совѣстею..." *Ст. Бл.*

ЗЪ КАРПАТЪ КОЛОМЫЙСКИХЪ.

IV. Полонина „Озôрна." — Житє на полонинахъ.

На другій день по крестнôй купели въ Черемощи, выбравъ ся я зъ Парфановичемъ и моимъ кухаремъ въ полонину Озôрну. Була она власностею панъ-отця Витошиньского зъ Красноилы, мужа образованого и привѣтливого, при тôмъ такъ любого и щирого, мовбы бувъ рôднымъ братомъ. У него я бувъ на св. Петра на празнику, где мене обоє господарѣ пріймали и голубили, мовь рôдну дитину; ôдъ него выбравъ ся я ѣхати въ Буркутъ. Господарь и достойна господыня, сестры и шурыны, братя и невѣстки, сусѣды и сусѣдки — всѣ гостѣ празниковѝ выпроваджували мене пѣшки добрый кусень дороги, пращаючись при розстаню щиро и сердечно, якбы давнѝ знакомѝ, хотяй я ихъ пôзнавъ по разъ першій въ Красноилѣ на празнику. Господыня дому зверхъ того побôльшила припасы моєго харчу подорожного фаскою масла, кôлькома кусняими добôрнои солонины, румянымъ, поважнымъ колачемъ празничнымъ и крухими поцукроваными тѣстами зъ конфитурами. До того панъ-отець приказавъ своєму ватазѣ на Озôрнѣ, выдати менѣ зъ колибы все, чого лишь забажаю. Нынѣ сей любый та щирый панъ-отець, а зъ нимъ и єго добросердечна супруга, уже не въ живыхъ — вѣчна имъ память!... Та хочь згадкою о ихъ щирôмъ сердцю та о ихъ гостинности передамъ вѣсточку помѣжь добрѝ люди.

Мы передирали ся сиглою (лѣсомъ), горѣ що разъ высше спинаючись, и ажь по довгôмъ, довгôмъ ходѣ, котрымъ я добре утомивъ ся, выбрались мы на чисте поле, т. є. на полонину.

Полониною зовутъ ту высочины на Карпатскихъ горахъ, часомъ рôвнѝ, найчастѣйше горбоватѝ або филистѝ, свобôднѝ ôдъ лѣсôвъ и корчѣвъ, а порослѝ красною, зеленою мовь рута, а поживною травою, засѣяною густо пахучимъ зѣлємъ и пестрыми цвѣтами. Коломыйскѝ полонины суть дуже буйнѝ и жизненнѝ, а для скота поживнѝ задля травы и зѣля; тому и бриндзя, особливо зъ подальшихъ полонинъ, н. пр. зъ Жабьёго, єсть товстѣйша и смачнѣйша, якъ кожда инша, и не щипка анѣ квасна, якъ у насъ на долахъ.

Суть полонины громадскѝ, суть и полонины поодинокихъ газдôвъ; они ôддѣленѝ ôдъ себе воринємъ, т. є. родомъ плота, зложеного зъ тоненькихъ ялиць. Кто ѣде конемъ въ горы верховиною, може собѣ ворине розобрати и коня попасти, где и кôлько схоче, навѣть на сѣножати, кобы лише выѣзджаючи, заложивъ назадъ ворине; нѣкто єму за тое нѣчого злого не скаже. Такій законъ выробивъ ся тутъ зъ конечности, бо въ горахъ нема господъ анѣ торгу на

пашу для худобы, — тай нѣкто пашѣ на верховину завезти не годенъ.

Полонины стоятъ пусткою черезъ бôльшу половину року; снѣгъ ихъ покрываѥ бѣлымъ смертнымъ покрываломъ; лишь одинъ вихоръ по нихъ гуляѥ, або голодный вовкъ завыѥ. Ажь коли снѣги стоплять ся, тогды наново оживаѥ полонина; порастаѥ скоро буйною травою та пахучимъ зѣлемъ; въ лѣсахъ защебечутъ птицѣ, а ôвчарь гонитъ свою маржину (товаръ) на верховину. Тогды наповняѥ ся воздухъ розличными голосами: реве товаръ, ржутъ конѣ, блекаютъ ôвцѣ, далеко по росѣ несе ся голосъ ôвчарскои сопѣвки або продовжистѝ звуки сумноі поважноі трембѣты. Въ стаяхъ пораютъ ся ôвчарики, ôдбираючи ôдъ коровъ та ôдъ овець молоко, котре ôдтакъ варятъ на кôтлахъ, „глѐютъ“ и вытворюютъ гуслянку, вурду, жентицю та бриндзю, або выроблюютъ сыръ та масло. Маржина, набѣлъ и єго вытворы, суть головнымъ богатствомъ верховинця-Гуцула. Не маѥ ôнъ орноі землѣ, лишь въ селахъ коло хаты въ невеликихъ городахъ садитъ бульбу, троха кукурудзы, котра рѣдко коли дозрѣваѥ, и огороднину, а гдекуда на зрубахъ сѣѥ овесъ або жито... Але вернѣмъ ся до полонины.

Середъ полонины єсть с т а я, т. ѥ. обôйстѥ, обгороджене воринемъ. Мѣсто хаты єсть тутъ колиба, т. ѥ. дахъ, зъ драниць збитый и на земли уставленый. Середъ колибы висятъ два або и три кôтлы, въ котрыхъ выварюѥ ся молоко. Въ колибѣ день и нôчь нѣколи не выгасаѥ ватра (огонь). Гуцулъ кочуючи гденебудь, заразъ розпалюѥ ватру; она ему єсть такъ необходима, якъ харчь або вода. Вокругъ колибы, въ внутри єи, стоятъ звычайно деревянѝ лавки, посудины, знаряды найпотрѣбнѣйшѝ и трембѣта; часто ручница и пистолѣ. Гуцулъ найлюбѣйше сидитъ або лежитъ на земли коло ватры. Колиба єсть передѣлена стѣною, за котрою пôдъ деревянымъ штучнымъ замкомъ ховаютъ: бриндзю, вурду, масло, сыръ, гуслянку.

Ôвчарь-Гуцулъ на полонинѣ живе житемъ своєроднымъ, яке вытворили обставины пôдъ вплывомъ гôрскои природы. Нема тутъ жѣночого пола, отже нема нѣ праня бѣлизны, нѣ кухареня стравъ. Ôвчарь носитъ черезъ пôвроку одну сорочку, котроі ве змѣняѥ, а сорочка выварена въ смальцю або вымочена въ дегтю, а чорна якъ саджа зъ попеломъ змѣшана. Ôнъ черезъ цѣле лѣто на полонинѣ не купаѥ ся, и рѣдко лишь мыѥ ся; не видитъ нѣ куска хлѣба, а о мясѣ и не кажи нѣчого. Стравою єго єсть кулеша, коли ю маѥ; а якъ и тои нема, ôнъ живитъ ся жентицею, вурдою и гуслянкою; при тôмъ всѣмъ єсть здоровъ, якъ орѣхъ, и дужій, хочбы и зъ медведемъ побороти ся, що часомъ и лучаѥ ся.

Побôчь колибы єсть загорода зъ воринь, до котроі зганяютъ маржину на нôчь. Суть ту и псы ôвчарскѝ, котрѝ даютъ знати, єсли яка бѣда загрозитъ маржинѣ: медвѣдь, або злодѣй.

Въ стаи єсть господаремъ в а т а г а, т. ѥ. найстаршій слуга, котрого ôвчарѣ слухаютъ якбы самого пана, або и бôльше. Ôвчарѣ суть слугами; ихъ обовязкомъ доглядати маржины, оборонювати ю ôдъ ворога, доити коровы и ôвцѣ тричи на день, выварювати вурду, жентицю, робити бундзы, бриндзю и таке инше.

Гуцулъ дуже любитъ горы, и пробуваѥ радо бôльшу часть року на полонинахъ, або на сплавахъ, або иде въ долы на заробокъ, або зрубуѥ и оправляѥ дерева. Ôнъ не радо держитъ ся хаты; а до посылокъ якбы ся уродивъ. Ити, хочбы цѣлу днину, не єсть для него трудомъ, а радше прогулькою. Зъ тымъ звязане тѣсно и свобôдне житѥ невѣстъ. Оставленѝ самѝ собѣ черезъ бôльшу часть року, склонніи они до посторонныхъ любощей, — и Гуцулы сего не почитуютъ навѣть за велику провину.

Але вернѣмъ знôвъ до Озôрны.

Въ Озôрнѣ повитавъ насъ ватага честно и пріятно; а скоро довѣдавъ ся, кто мы и за якимъ дѣломъ, просивъ чемно сѣдати, зваривъ кулешѣ, и поставивъ передъ насъ все, на що лишь полонина здобути ся може. Въ однôй мисочцѣ була кулеша, въ другôй б а н у ш ь або б а л ь м у ш ь (кулеша на сметанѣ), въ третôй молоко варене, въ четвертôй сметана, въ пятôй масло топлене, въ шестôй бриндзя. И самого короля не мôгбы чимъ иншимъ угостити! По тôмъ величнôмъ обѣдѣ показавъ намъ свою комору, а въ нѣй зложене масло, сыръ, бриндзю, вурду и гуслянку. Опровадивъ насъ по цѣлôй стаи и показавъ всю маржину, котра по выдоєню ôдпочивала румигаючи; а було тогды саме полудне. Потому оглядали мы т р е м б ѣ т у. Єсть то довга труба зъ на два сяжнѣ, мѣстерно зъ коры сповита; на однôмъ кôнци, котрый прикладаѥ ся до устъ, вузша, щось похожа на бляшану трубу що до своєго вида. Самъ ватага взявъ ю ôдтакъ въ руки и почавъ на нѣй грати. Звуки поважнѝ, нечуванѝ, розходили ся далеко, широко по полонинѣ, и ôдбили ся ôдгомономъ десь въ сусѣднôмъ лѣсѣ. Голосъ трембѣты тогды ажь гомонитъ урочо, поетично, коли на нѣй Гуцулъ граѥ въ ночи, при звѣздахъ, середъ розлягаючои ся тишины, коли єго грудь зволнована чувствомъ пôднесенымъ, а мысль настроѥна поетичнымъ вдохновенѥмъ — до чого Гуцулъ уже зъ природы успособленый. И тогды то той голосъ трембѣты ôдповѣдаѥ гармонійно величавому образови полониньскои природы.

Парфановичъ узрѣвъ побôчь колибы одно изъ домашныхъ звѣрятъ — трохи непоетично зове ся! — зъ бѣлыми якъ голубята молодыми, и сказавъ до ватаги: „Панъ-отецъ позволивъ намъ брати, чого захочемо. Отже мы не требуємо нѣ масла, нѣ бриндзѣ, нѣ нѣчого иншого; дай намъ лише одно изъ сихъ молоденькихъ...“ Ватага зловивъ заразъ одно зъ нихъ що найкрасше; нашъ кухарь забравъ єго въ мѣшокъ, и мы ôдпочивши и попращавшись сердечно, повандровали назадъ до Буркута, где зъ того „молоденького“ на другій день мали мы на обѣдъ прехорошу, деликатну, смачну печеню, котроі помаранчевый цвѣтъ, премила вонь, и въ губахъ розплываючеся, рожевою солонинкою поперерастане мясце ще до нынѣ живо стоитъ ми передъ душею...

Въ полонинѣ кождый подорожный гôсть радо витаный въ колибѣ; ватага пріймаѥ єго гостепріємно, чимъ маѥ, безъ вынадгородженя. Ласка чія, то оставитъ зъ грошей гдещо на тютюнъ, скôлько зможе и схоче, — а нѣ, то и такъ обôйде ся. Давнѣйше булибы нѣчого за угощенѥ не пріймили, навѣть бы ся гнѣвали; теперь, коли Гуцулы збѣднѣли, змѣнили ся пôдъ тымъ взглядомъ звычаѣ и обычаѣ...

Пôзно вечеромъ вернули мы домôвь. *Денисъ.*

Черцѣ зъ святои Горы Атоньскои.

За панованя князя Володимира Великого, крестителя Руси, родивъ ся въ мѣсточку Любечи на Украинѣ знаный въ исторіи рускои церкви, правдивый єи свѣтильникъ, наставникъ житя монастырского — святый Антоній Печерскій. Вже за-молоду бувъ ôнъ побожный, богобоязливый и лишь одного желавъ: посвятити ся монашому житю. Ôдъ священикôвъ греческихъ, котрыхъ спровадивъ князь Володимиръ въ цѣли окрещеня Русинôвъ, чувъ молодый Антоній богато цѣкавыхъ оповѣдань о побожнôмъ и примѣрнôмъ житю славяньскихъ и греческихъ монахôвъ, пробуваючихъ на св. Горѣ Атоньскôй въ Мацедоніи. Веденый внутреннымъ голо-

сомъ серця поспѣшивъ Антоній до Царгорода, а зъ ôдти удавъ ся на Святу Гору. Тутъ обôйшовъ ôнъ всѣ монастырѣ, приглянувъ ся житю побожныхъ монахôвъ и ôдъ сего часу розгорѣла ся душа єго тымъ бôльше любовю Христовою.

Желаючи наслѣдувати побожне житє Атоньскихъ отцѣвъ, удавъ ся Антоній до одного зъ тамошнихъ монастырѣвъ и просивъ игумена, щобы єго постригъ въ черцѣ. Игуменъ видячи добру волю молодця, пріймивъ єго радо въ монастырь и надавъ ему имя Антонія (вмѣсто давнѣйшого имени Антыпы). Єще до нынѣ на Горѣ Атоньскôй показуютъ печеру, въ котрôй Антоній проживавъ. Всѣ монахи радовались, видячи велику побожнôсть, покору, послушнôсть и многй похвальнй честноты руского инока.

Довшій часъ пробувавъ Антоній на Святôй Горѣ, ажь одного разу якбы зъ высшого наказу прикликавъ игуменъ єго до себе и такъ промовивъ: „Антоніе! иди назадъ въ Русь, заведи тамъ житє монастырске, и нехай буде зъ тобою благословеніе св. Горы Атоньскои.“ Преподобный Антоній услухавъ голосу игумена и повернувъ на Русь, до Кієва.

Перше всего роздумовавъ св. Антоній, въ котрôмъ мѣстци мôгбы ôнъ осѣсти. Въ Кієвѣ були вправдѣ монастырѣ, побудованй Греками (першими священиками на Руси), але жаденъ зъ нихъ не дорôвнувавъ монастырямъ на Горѣ Атоньскôй. Антоній не уподобавъ собѣ жадного зъ тыхъ монастырѣвъ, а шукавъ иншого мѣстця для свого пустынного житя. Довгій часъ ходивъ ôнъ по дебрахъ и горахъ, и по всѣхъ мѣстцяхъ, ажь вынайшовъ догôдне мѣстце для себе, недалеко Кієва надъ Днѣпромъ, на однôмъ урочôмъ горбку посередъ лѣсôвъ. Тамъ єще давнѣйше священикъ зъ поблизького села, Иляріонъ, выкопавъ бувъ печеру, въ два сяжнѣ глубоку, и приходивъ до неи молити ся. Тую печеру найшовъ св. Антоній, въ нѣй поселивъ ся и моливъ Бога, щобы тутъ збуло ся благословеніе св. Горы Атоньскои. Господь выслухавъ молитвы св. мужа; слава о єго духовныхъ трудахъ рознесла ся по всѣхъ сторонахъ и зôвсюды почали люде до Антонія приходити, просячи о благословеніе и молитвы. Самъ Великій князь Изъяславъ приходивъ до печеры св. Антонія, розмавлявъ зъ нимъ о церковныхъ рѣчахъ, засягавъ рады въ справахъ державныхъ и просивъ єго о церковнй молитвы.

Антоній умеръ року 1073 въ девятдесятôмъ роцѣ житя. Ôнъ бувъ першимъ основателемъ монастыря Кієвопечерского або такъ званои Печерскои Лавры.

* *
*

Гора Атосъ знаходитъ ся въ Мацедониі надъ моремъ Егейскимъ и творитъ пôвъ-островъ на 5 миль довгій а пôвтора милѣ широкій, полученый тôлько вузкимъ просмыкомъ зъ сушею; найвысшій хребетъ пôвъ-острова взноситъ ся до 6000 стôпъ надъ поземъ моря и єсть вѣчно окруженый облаками. Въ вѣкахъ середныхъ Гора Атоньска покрылась многими монастырями, котрыхъ днесь ще числятъ 21, крôмъ численныхъ каплиць, стацій и мешкальныхъ комнатъ. Въ монастыряхъ атоньскихъ мешкає звычайно около 4.000 монахôвъ: Грекôвъ и Славянъ.

Всѣ монастырѣ атоньскй платятъ Туркамъ рôчнои данины около 24.000 талярôвъ; впрочѣмъ управляютъ они пôвъ-островомъ самй посредствомъ такъ званои Великои Рады, зложенои зъ игуменôвъ, по одному зъ кождого монастыря. Головна та рада пробуває въ Карієсъ, головнôмъ мѣсточку пôвъ-острова, числячôмъ 1.000 жителѣвъ, самыхъ тôлько мужчинъ.

Монахи належатъ выключно до Чина св. Василія Великого и ведутъ житє асцетичне, живлячись тôлько яриною, овочами и рыбами; они занимаютъ ся працею около рôлѣ, огородôвъ и пасѣкъ, и вырабляютъ на продажь образки святыхъ, кресты и рôжнй предметы зъ рогу, дерева и воску. Въ Карієсъ друкуютъ такожь образы святыхъ, виды монастырѣвъ — але друки теперѣшнй суть досыть неестетичнй и лишь обчисленй на помноженє доходôвъ.

Торги тыждневй ôдбуваютъ ся тôлько межи мужчинами (женьщинамъ побытъ на цѣлôмъ пôвъ-островѣ єсть взбороненый). Головне жерело доходôвъ становлятъ датки богомольцѣвъ-христіянъ, котрй зъ рôжныхъ областей турецкихъ туды на прощу (ôдпустъ) сходятъ ся. Въ вѣкахъ середныхъ гора Атосъ була огнищемъ наукъ и христіяньско-бизантійскои штуки; нынѣ ледви кôльканайцять монахôвъ ôдзначає ся образованємъ высшимъ, а зверхъ того управа рôлѣ, промыслъ и торговля значно пôдъупали. Славнй колись библіотеки днесь опущенй и занедбанй; не одна давна книжка, не одна стара рукопись увезена зъ ôдси на захôдъ, не увидѣвши свѣта Божого. Мимо того на Горѣ Атоньскôй хоронятъ ся єще и теперь гдеякй важнй рукописи въ языцѣ церковно-болгарскôмъ.

Монастырѣ атоньскй до недавна мали привилей, єдиный въ цѣлôй державѣ турецкôй, що на цѣлôмъ пôвъ-островѣ можна було при богослуженію уживати дзвонôвъ.

Монастырѣ атоньскй суть окруженй высокими мурами, при котрыхъ умѣщенй многй гарматы. Зъ далека будынки представляютъ ся оку якбы яка безфоремна маса, за те въ серединѣ єсть множество краснои рѣзьбы и хорошихъ робôтъ золотничихъ.

Въ давнѣйшихъ вѣкахъ монастырѣ атоньскй часто нараженй були на напады изъ стороны Туркôвъ. Неразъ зъ ôдтамъ забрано нагромаджень дорогоцѣнности, неразъ проляно тамъ и кровь монахôвъ — але святынѣ всегда двигали ся до давного стану. По такихъ нападахъ и розбояхъ турецкихъ розходились монахи по земляхъ христіяньскихъ, а найбôльше удавались они на Русь. До нынѣ єще дохôвались гдекуды традиціи про черцѣвъ зъ Святои Горы, збираючихъ милостыню для ограбленыхъ церквей. На пôдставѣ такихъ людовыхъ традицій написавъ М. Олелькôвичь красну повѣсть пôдъ надписею „Антôнъ Таньскій“.

Антôнъ Таньскій (Легенда).

Давно се дѣяло ся, єще якъ гетманы управляли Украиною; живъ тогды славный рицарь, вельможный панъ, полковникъ Антôнъ Таньскій. Богато було у него людей и достатку; богато земель, селъ и хуторôвъ подаровавъ ему бувъ царь Петро; богато накупивъ такожь самъ Таньскій, взявши за женою, Палѣвною, посагу двѣ скрынѣ польского золота и срѣбла, а єще бôльше ôднявъ ôнъ силою ôдъ убогихъ козакôвъ и посполитыхъ.

Знали и поважали Таньского на Руси и въ Польщи; про єго щедрôсть и прихильнôсть до вѣры православнои ходила чутка и по далекихъ земляхъ турецкихъ, где ворогъ Христа мордувавъ христіянина.

Часто ôдти, зъ обытелей сербскихъ и болгарскихъ, а найбôльше зъ Атоньскои Горы, приѣздили до насъ на Русь черцѣ, и нѣколи не вертали до дому безъ богатыхъ даровъ. Щедро надѣлявъ побожный Русинъ своихъ безталанныхъ братей. Не жаловавъ и Таньскій грошей и подарункôвъ на Атоньску Гору; имя єго поминалось тамъ межи *„строителями и благотворителями храма на Святôй Горѣ“*.

Разъ якось велике лихо постигло Атоньску обытель. Ватага проклятыхъ бисурманôвъ поруйнувала церквы, пооб-

дирала ризы зъ иконъ и забрала церковнй скарбы. Черцѣ поховались по горахъ и байракахъ, а якъ ôдойшли вороги, зôбрались они на руинахъ плакати и заводити.

„Не журѣтъ ся дѣти!“ почавъ сивый якъ голубъ игуменъ: „розпука — великій грѣхъ! Се намъ за нашй грѣхи послався Господь; не плачте, бо еще живутъ на Руси Божй души: они помилуютъ насъ и може — если Божа милôсть — зновъ въ славу его одправляти будемо службу на нашôй Святôй Горѣ“. Поблагословивъ ôнъ трёхъ черцѣвъ и пôслався ихъ на Украину.

Стискалось серце землякôвъ нашихъ, слухаючи оповѣданя черцѣвъ. Остатній шелюгъ давала имъ бѣдна вдова; повною жменею сыпавъ вельможный панъ золото въ чернечй калиты; церквы и монастырѣ давали свои сосуды; Антôнъ Таньскій подаровавъ чвертку червôнцѣвъ. У него переховували монахи зôбранй скарбы и зновъ розходили ся, щобъ зôбрати еще бôльше. Дивувавъ ся немало Таньскій, дивлячись на тое золото. „Всѣ мои достатки“, думавъ ôнъ, „не вынесуть стôлько.“ Зависть и скнырство дерли его за серце... Ажь отъ привезли черцѣ и остатнй грошѣ, щобъ зôбрати все до купы и въ ранцѣ рушити за границю. Пôдôйшовъ Таньскій пôдъ благословеніе и привитавъ ихъ, якъ дорогихъ гостей.

Настала нôчь. Позасыпляли черцѣ, а Таньскій не спитъ: ходитъ и ходитъ ôнъ по свѣтлици и думае тяжку думу. Передъ свѣтомъ кличе ôнъ до себе слугъ своихъ, братей Петра и Семена Недовѣркôвъ и Матвѣя Скарбовского.

„Здоровй були, вѣрнй мои слуги!“ озвавъ ся до нихъ панъ Таньскій, та додавъ якбы не своимъ голосомъ: „Въ ранцѣ поѣдете вы въ слѣдъ за черцями; велика буря на Днѣпрѣ, певно потоплятъ ся; дивѣтъ ся, щобъ були цѣлй ихъ гроши. Будемъ за ихъ душѣ молити ся, а гроши оддасте менѣ!“

Знае Таньскій, кому казати такй рѣчи. Обыдва братя перекрещенй Татаре, а Скарбовскій — недоляшокъ: служивъ ôнъ колись у гетмана Потоцкого, якъ той ходивъ пôдъ Хвастôвъ; укравъ у него гроши, утѣкъ до гетмана Палѣя и переказавъ ёму, где стоятъ польскй войска. Несподѣвано напавъ на нихъ Палѣй и вырубавъ ихъ въ пень, а Скарбовского зôставивъ при собѣ.

— Добре, пане! — ôдказали слуги.

„Якъ буде все гаразд“, каже Таньскій: „зроблю васъ сотниками и кождому подарую по одному хутору.“

— Добре, пане!

Поѣхали въ ранцѣ черцѣ, поѣхали за ними и каты ихъ, дôгнали ихъ коло Днѣпра, повязали имъ руки и кинули зъ высокого берега въ воду; ôдтакъ забрали гроши и привезли до Таньского. Справдивъ Таньскій свое слово: зробивъ ихъ сотниками, подарувавъ маетности, але закимъ на тыхъ маетностяхъ осѣли, стявъ имъ головы въ походѣ, нѣбы-то за здраду.

Думавъ Таньскій, що и не дôзнаютъ ся люде, где добувъ ôнъ таку силу грошей; однакъ Богъ не допустивъ. Потонули два черцѣ, а третій бувъ чоловѣкъ великои силы, порвавъ ôнъ шнуры и переплывъ Днѣперъ. Довго безъ грошей и хлѣба блукавъ ôнъ по чужихъ земляхъ, поки дôйшовъ до Атоньскои Горы и росказавъ, якъ що було.

Самъ игуменъ поѣхавъ на Украину. Приѣздитъ ôнъ до Таньского, тай почавъ на самотѣ корити его: „Душегубче! занапастивъ ты душѣ христіяньскй, пролявъ кровь неповинну, окравъ церкву Божу. Покай ся еще, поки часъ! Ôддай тй гроши, що забравъ, та иди служити Богу — може Богъ еще помилуе тебе!“

„Якй гроши?“ пытае Таньскій: „одчепись, божевôльный старче!“

Тяжко заплакавъ старый игуменъ, — бачитъ ôнъ, що діяволъ опанувавъ душею Таньского: „Ôддай хочь половину, коли не хочешь покаятись. Ôддай хочь сосуды церковнй!“

„Не дамъ тобѣ нѣчого, бо нема у мене нѣ грошей, нѣ сосудôвъ вашихъ,“ ôдказавъ Таньскій.

Перекрестивъ ся старый игуменъ, и ôдôйшовъ. Ставъ на высокôй могилѣ и принародно наложивъ на Таньского таку клятву:

— „За тое, що Антôнъ Таньскій занапастивъ неповиннй душѣ, затаивъ церковнй гроши, земля его не прійме; добро его, придбане неправдою, счезне яко вôскъ ôдъ лица огня, и рôдъ его нѣ на-що зведе ся!“

Сумно стало людямъ, якъ почули тіи слова. Одинъ тôлько Таньскій не дае имъ вѣры, ôнъ пье, бенкетуе и дере людей еще гôрше. Такъ и умеръ не покаявши ся.

Поховали его сыны. Еще не успѣли и добромъ подѣлити ся, якъ щось страшного почало дѣяти ся. Тôлько що зайде сонце и трохи притемнѣе, якъ зъ домовины вылазитъ старый полковникъ: борода по поясъ, очи палаютъ пекольнымъ огнемъ, зъ рота поломѣнь выходитъ, права рука на серци, въ лѣвôй перначь (рôдъ булавы) держитъ, и ходитъ такъ ажь доки пѣвнѣ не заспѣваютъ, — а тогды застогне тяжко, що волосъ въ гору пне ся, и зновъ лягае въ домовину.

Думали-гадали сыны, що имъ робити, — видятъ, що правду казавъ пророкъ-игуменъ. Позвали Печерского Архимандрита, розкопали могилу — ажь лежитъ старый Таньскій, неначе живый, тôлько борода ôдросла и нôгтѣ повыростали. Взяли сыны молити ся, архимандритъ прочитавъ такожь молитву и положивъ закляте, щобы не выходивъ бôльше зъ домовины.

И теперь старй люде показуютъ ту могилу, где проклявъ Таньского игуменъ; та часомъ, о пôвночи, щось страшно-страшно стогне пôдъ землею, мовь терпитъ несказану муку...

Русины въ роцѣ 1848.

(Дальше.)

Старанямъ Головнои Рады Рускои завдячити маемъ появлене первои въ Галичинѣ газеты рускои пôдъ титуломъ „Зоря Галицка“, котрои перше число явилось 15 Мая, т. е. дня, въ котрôмъ знесено паньщину и данины пôдданьчй.

Зоря Галицка була головнымъ органомъ Рускои Рады и заразомъ надѣйною вѣстункою лучшои будучности нашого народу. Зъ якоюс радостею и зъ якими надѣями нову газету повитали Русины, посвѣдчае найлучше поезія от. Николая Устыановича пôдъ надписомъ „До Зорѣ Галицкои“. Поезія та написана зъ правдивымъ вдохновенемъ поетичнымъ, и мы ю, яко характеристичный образець тогдышного часу, помѣщаемо тутъ въ цѣлости.

Ôдъ керниць Сяна до берегôвъ Дону,
На земли краснôй, богатôй, широкôй,
Где Днѣстръ красуясь зъ Даніила трону
Тихо, велично, снуе нуртъ глубокій;
Где синй воды Днѣпра-Славутицѣ
Честь Ярославлю гремятъ порогами:
Тамъ живе нарôдъ всеславной столицѣ,
Нарôдъ, що древле трясъ пôдвалинами
Царогорода, що грудьми своими
Розбивавъ крѣпко тучу Татарина,

*

Спасавъ Европу ôдъ вражого сына,
Кервою сердця, сыны дорогими!

Прикованъ твердо гôркими судьбами,
Ланцомъ желѣзнымъ до чорной неволѣ,
И на крестъ вбитый вражими руками,
Не знавъ тотъ нарôдъ свобôднѣйшой долѣ,
Надъ плачь самотный безсонными ночи,
Надъ святой вѣры надѣю на гробѣ;
А здертый злобно зъ цвѣту на подобѣ,
Ударенъ тяжко слѣпотою въ очи,
Якъ Оуголѣно въ гадючôй темници,
Голодомъ душѣ и моромъ серденька
Загибавъ сумно на власнôй землици,
Мовь быль безъ росы гине зелененька.

Но честь молодцямъ славной Виндобоны!
Честь Ракузанôвъ высокôй державѣ!
Пырсли желѣза, розверлись опоны,
А на галицкôй землици тоскавôй,
На овôй Руси святои частинѣ,
Загремѣвъ голосъ въ небеснôй годинѣ,
Памятный голосъ вѣчевого звона,
И блысла радôсть въ нашй оболоня.
Славный Левъ борець Ростиславôвъ трона
Крѣпкими силы здвигнувъ ся зъ просоня,
А надъ Львѣградомъ, якъ путникъ зъ за моря,
Возникла Зоря, блаженная Зоря.

Незнаный гостю на рускôй землици!
Звѣстунко мила райского зараня,
Дитинко неба, сонця красавице,
Цвѣтко надѣи, первѣснко свитаня,
Гадочокъ щастныхъ зрѣнице дѣвича,
Витай намъ, звѣздо, на земли Галича!
Витай на нивахъ, где кождая скиба
Кривдами зрыта, кервою зброчена,
Гôркими слезы зôллята, сплавлена,
Где чорна доля, сумная загиба
Сумракомъ гробу душу привалила —
Витай намъ гостю, витай Зоре мила!

Тысь перше серця надѣйное тливо,
Першое слово зъ гробовой могилы,
Перше братного союза огниво,
Першое зерно свѣдущества силы,
И перша цвѣтка до вѣночка чести,
И перша струна, пѣснь щастя завести.
На твоѣмъ личку, якъ въ росы перлинѣ,
Блистає ясна благодатнôсть свѣта;
По лучахъ твоихъ, на Славянъ картинѣ,
Новая буква святого завѣта
Для рускôй жизни по лѣтахъ неволѣ
Чертуєсь злотомъ свободы и долѣ.

Витай же мила межи сиротята,
Где правды сонце чотырма столѣты
Мачуха злая красному дитяти
Яростнымъ сердцемъ завистѣла зрѣти!
И срѣбну косу лѣсами — горами
По надъ рускими розплети водами,
Нехай засвѣтитъ, якъ красное сонце,
Въ кожду хатинку, въ кождое ôконце,
Розôбьє хмары, розжене туманы,
Огрѣє груди и въ серденько гляне:

Абы ожила Руская дитина,
Абы зацвила Руская родина!

Засвѣти звѣздко Народови мому
Блаженнымъ свѣтомъ днинки Воскресеня;
Ôдъ стѣнъ Галича до степôвъ залому,
Скрôзь пôтьму темну душного забвеня,
Скрôзь мутъ слезъ гôркихъ и печалей хмары,
Скрôзь сумъ розпуки и нещастя зойки,
Скрôзь твердь неволѣ и чувствій пустары,
Скрôзь вдовиць тоску, горе сиротоньки:
Где тôлько звяло рускоє личенько,
Где стоитъ тôлько руская хатина,
Та где болѣє рускоє серденько,
Та где нуждує руская дитина.

Всягде, о всягде розсвѣти лучами
Народной жизни щастє и свободу;
Загляни ясно лѣсами — горами
До кождои рѣчки, до кождого броду.
А пясть молодця въ шабельку зазвонитъ,
Въ бѣліи руки заплеще дѣвица,
Старець сивенькій слезку долѣ зронитъ,
Розъяснитъ око журлива вдовица;
А въ коло сонця дитятко малоє
Зачне при пѣсняхъ о Днѣпру, Полтавѣ,
Якъ соколятко въ гнѣздѣ молодоє,
Снити о щастю и козацкôй славѣ.

(Дальше буде.)

Чорногорка.

I.

Княжество Чорногорске знане єсть свѣту зъ неустанныхъ воєнныхъ выправъ противъ невѣрныхъ бисурманъ. Всѣхъ Чорногорцѣвъ начисляютъ мало що надъ 100.000 душь, а помимо то була Чорногора независимымъ княжествомъ и неразъ карала Турцію за кривды, нанесенй христіянамъ. Хоробрôсть свою и свою независимôсть завдячаютъ Чорногорцѣ єдино своєму выхованю.

„Рости, мила донечко, а коли выростешь на хорошу дѣвчину, выдамъ тебе за хороброго „юнака“ — такъ приспѣвує мати при колибели своєй донечцѣ, обѣцюючи єй въ пѣсняхъ мужа: не богача, не хорошого лицемъ, але хороброго богатыря. Отсе перше выхованє Чорногорки, першй надѣ и желаня матери, думаючои лишь о хоробрôмъ рицарю для любои дитины.

Чорногорка — то не рабыня, якою многй чужостороній подорожники ю представляютъ; противно она тѣшитъ ся рôвною свободою якъ и Чорногорець. Вправдѣ отець волѣвъ бы, щобы замѣсть донёкъ були у него сыны, але то вже ôдъ вѣка такъ веде ся, що селяне волѣютъ сынôвъ, бо зъ ними прибуває имъ въ будучности бôльше робочои силы. Чорногорцѣ же потребовали тымъ бôльше сынôвъ, що судьба того народу велѣла имъ черезъ пять вѣкôвъ бороти ся за свободу родины зъ далеко сильнѣйшимъ ворогомъ, а до борбы тои треба було крѣпкихъ людей, хоробрыхъ мужчинъ.

Хотя донька при рождествѣ своѣмъ не выкликує такого заинтересованя и такои радости загальнои якъ сынъ, котрого витаютъ выстрѣлами, поздоровленями и гучными забавами, предсѣ она уважає ся рôвнымъ членомъ родины якъ и сыны. Выхованємъ єи займає ся, якъ всюды, мати, сестра, тѣтки, — загально женщины; до отця належитъ выключно выхованє сына. Однакожь и донька слухає пильно,

якъ отець, сидячи вечеромъ при огни, спѣває историчнѣ пѣсни та думы свого народу; она вже ôдъ первого дитиньства кормитъ ся духомъ хоробрости и самопожертвованя, котрый то духъ ôдрôжняє Чорногорку ôдъ женьщинъ у другихъ народôвъ.

Выхованє Чорногорки єсть истинно спартаньске. Въ родительскôмъ домѣ росте она до семого року, ту бавитъ ся, веселитъ ся, ходитъ за пташками. По семи лѣтахъ являєсь уже стремленє до працѣ, ю зачинаютъ зачисляти до членôвъ родины, працюючои на хлѣбъ. Подорожникъ встрѣчає неразъ въ скалистыхъ горахъ Чорногоры маленьку Чорногорку, що несе на плечахъ вязку дровъ, нею самою нарубаныхъ; неразъ встрѣчає молоденьке дѣвчатко румяне, скачуче по неприступныхъ романтичныхъ скалахъ за бѣлорунными ôвцями.

Ховъ товару высоко розвитый єсть въ Чорногорѣ, а занимати ся ховомъ єго и бути пастухомъ — належитъ тамъ до занятій похвальныхъ, почестныхъ; не уважаючи проте на рôдъ и богацтво, всѣ Чорногорцѣ и Чорногорки переживаютъ свой дѣтвачій вѣкъ въ житю пастырскôмъ. Дивнымъ то выдає ся многимъ подорожникамъ и недавно дивовавъ ся одинъ ученый Росіянинъ, що гдеякѣ князѣ чорногорскѣ и сербскѣ бували выбираны зъ посередъ пастухôвъ. Не знавъ ôнъ, що пастырство Чорногорця — то єго воєнна школа. Не маючи подостаткомъ пасовиска во власнôмъ краю, змушены бували Чорногорцѣ водити свои стада на турецку територію и пасти тамъ на силу. Окружены зъ всѣхъ сторонъ Турками и славяньскими ренегатами, зарôвно хоробрыми якъ и они, присилованѣ були неразъ зъ оружіемъ въ рукахъ обороняти свои домы, поля, стада, и для того то не одна ôвця, не одинъ баранъ позбавили житя молоденького Чорногорця або Чорногорки. По тôй причинѣ выробляє ся у Чорногорки вже за-молоду енергія, хоробрôсть и ôдвага. Дуже часто бачитъ чорногорска дѣвчина раненого брата, убитого дѣда, обезголовленого отця! Нервы єи крѣпнутъ, серце єи наповняє ся местею къ ворогамъ-иновѣрцямъ: єй самôй приходитъ ся бути въ борбѣ зъ Турками, для обороны власнои и свого краю.

Отъ одинъ такій случай. На всхôднôмъ краю Чорногоры жіє племя Деркаловичôвъ, пасучихъ свои стада въ густыхъ лѣсахъ высокого, вѣчно снѣгомъ покрытого Дурмитора, бôльша часть котрого належитъ до Туркôвъ-Колашинцѣвъ. Пасло ся тамъ стадо Чорногорця Митры, стерегла єго дванайцятилѣтна дѣвочка Яница; пасли ся тамъ рядомъ стада и другихъ Чорногорцѣвъ, такъ що въ тôмъ мѣстци находило ся до двайцять пастухôвъ и пастушокъ. На противоположнôй сторонѣ пасли свои стада Турки-Колашинцѣ. Одного ранку, передъ всходомъ сонця, чути було голосъ Яницѣ: „Братчики, на ноги! Турки идутъ!“ Всѣ пастухи и пастушки повторили той окликъ, встали, вооружились, а зôгнавши и заперши свои стада въ кошары, заняли становиско ôдповѣдне до привитаня напастникôвъ. — „Яница, где Турки?“ — „Отъ тамъ вилазятъ вже на гору. Ходѣтъ, братя, скочте, рубайте Турка; мабуть ôнъ несе намъ въ подарокъ оружіє... За крестъ честный и за свободу золоту: кто Чорногорець — напередъ!“ закричала дванайцятилѣтна дѣвчинка Яница и кинулась напередъ, вооружена однымъ пистолетомъ. Для Чорногорця слôвъ бôльше и не потреба, щобы ухватити за „с в я т ы й я т а г а н ъ“ (рôдъ меча-ножа) и пуститись на ворога. Пастушки молоденькѣ поспѣшили такожь за ними: одна зъ палицею, друга зъ топоромъ, третя зъ пистолетомъ, а бôльша часть зъ каменями, котрыми зъ высокихъ скалъ кидаютъ на напастуючого неприятеля.

Борба зачала ся... Турки ôдступаютъ, а Чорногорцѣ яко побѣдителѣ вертаютъ зъ окровавлеными ятаганами и турецкими трофеями; они безъ значныхъ стратъ убили двайцять Туркôвъ. Але когожь то несутъ Чорногорцѣ на ношахъ? То Яница, котра тяжко ранена въ плечѣ ятаганомъ. Она, спасаючи друга, сама зôстала ранена; але она не плаче, не стогне, она радує ся, смѣє ся, що спасла ôдъ смерти жениха свого (нареченого), Марка, и що Турки-вэроги зôстали побитѣ.

Пôдъ вплывомъ такихъ примѣрôвъ и традицій Чорногорка часто бере удѣлъ въ битвахъ, а потôмъ слѣдитъ за ранеными Чорногорцями и стаєсь милосердною ихъ сестрою. Не дивно, що зъ такихъ Чорногорокъ выховуютъ ся пôзнѣйше матери — правдивѣ славяньскѣ Спартанки. Въ послѣднôй вôйнѣ зъ Турками здыбувано межи ранеными воинами 8 до 12-лѣтнѣ Чорногорки.

На неприступныхъ романтичныхъ горахъ чорногôрскихъ, турецкою кровею напоєныхъ, увидишь нерѣдко молоду, стрôйну дочь природы, котра якъ овечка легко скачучи за молодыми ягнятами выспѣвує горами: „Рости мôй жениху, поки не выростешь; вырôсши проси мене у отця, но напередъ принеси менѣ въ подарокъ яблоко: турецку голову“. Такъ то Чорногорка, выхована традиційною ненавистею противъ Туркôвъ, зневоляє свого будучого жениха, щобы затратою ворога-Турка постаравъ ся здобути єи любовь; она нѣчого ôдъ него не жадає, лишь щобы бувъ хоробрымъ молодцемъ.

Женьщина, котра ôдъ рождества свого чула пѣсни о борбахъ дѣдôвъ и прадѣдôвъ, котра бути може видѣла неразъ наочно, якъ Турки ранили або убили єи отця, мужа або брата, якъ мучили матерь, обезчестили сестру або подругу, якъ ôдрубали голову дорогôй особѣ або вбили ю на паль: женьщина така не може инакше чувствовати; варунки єи житя, окружаюча ю родина, славна исторія єи народа даютъ єй навѣть обовязокъ бути заохотою до свободы краю, котрого она рôдною донькою.

Гр. Врецьона.

(Дальше буде).

Листы артистичнѣ.

Русине, пôзнай себе, буде зъ тебе!

Народы стоятъ на розличнôмъ степени образованя. Почавши ôдъ дикости, котрою гдеякѣ племена, живучѣ въ дикôмъ станѣ природы, ôдъ безрозумныхъ звѣрятъ майже не ôдрôжняютъ ся, ажь до найбôльше образованыхъ народôвъ (якъ Французôвъ, Италіянôвъ, Нѣмцѣвъ и Англичанъ) — якій то великій просторъ лежитъ въ цивилизаціи, въ розвитю и объявѣ житя духового тыхъ народôвъ!

Не будемо ту запускати ся въ выводы культурно-историчнѣ, а скажемъ лишь коротко: той нарôдъ высше стоитъ въ ряду народôвъ, котрый зъ г л у б и н ы д у х а с в о є г о в ы д о б у в ъ б ôл ь ш е ж и т я, с и л ы и к р а с ы и объявивъ тоє въ штукахъ красныхъ; а єсли нарôдъ єще не розвинувъ всего въ повнѣ, то бодай проявивъ велике до штукъ тыхъ успособленє природне, выражаючи гадки своєи душѣ, идеѣ — спѣвомъ въ пѣсняхъ, рѣзьбою въ деревѣ, малюнкомъ на паперѣ або на полотнѣ, и то въ такій способъ, що кождый такій утвôръ здраджує незглублене жерело безсмертного все ôдроджающого ся народного генія.

Звернѣмъ ся до Русинôвъ и розважмо, на якій степень культурный ихъ поставити подобалобы, пôсля мѣрила, яке высше мы яко пробне означили.

I. П о е з і я.

Нѣгде може не пробиває ся такъ вѣрно и такъ ясно успособленє душѣ и серця, якъ въ поезіи. Слово найлучше

надає ся до выраженя всѣхъ мыслей, чувствъ, гадокъ и идей. Дика душа, запутана въ страстяхъ, въ матеріяльныхъ сладостяхъ, въ самолюбныхъ движеняхъ, объявляє ся въ своѣй поезіи якъ найвѣрнѣйше; зъ рôвною вѣрностею объявляє ся и душа чиста, лагôдна, чувственна, любяща честноту и красоту. Въ однôмъ и другôмъ случаю поезія єсть найвѣрнѣйшимъ зеркаломъ душѣ и серця и характера народа, не менше такожь и єго долѣ.

Якажь єсть муза руска, объявляюча ся въ пѣсняхъ народныхъ? Сама краснѣйша, сама любѣйша! Мовь той ручай кристальный, вьючій ся помѣжь цвѣтущй луги, полискуючій рôжнобарвными красками въ лучахъ сонця, то гомонячій весело журкотомъ своимъ, то плывучій тоскливо и журливо — а все чистый, а все красный, а все любый; така єсть руска пѣсня народна. Всѣ Славяне и не-Славяне знаютъ ю, всѣ нею любуютъ ся, всѣ ю величаютъ. Межи славяньскими пѣснями народными заняла она въ лѣрицѣ найперше мѣстце!

Якъ на буйнôй левадѣ цвитутъ безъ перестанку цвѣтки рôжнобарвнй, пахучй, що своєю нѣжною подобою и своимъ цвѣтомъ и своєю вонею розвеселяютъ око, душу и серце: такъ зъ буйного поля рускои душѣ и руского сердця выростаютъ и розцвитаютъ неперебранй пѣсни невысказанои, чудовои красы — свѣтлй объявы пребуйного поетичного народного генія... Розличный єсть ихъ стрôй и рôдъ, такъ якъ єсть розличный стрôй и рôдъ луговыхъ цвѣтôвъ. Ученй называютъ однй пѣсни лѣричными, що выражаютъ внутренній движеня душѣ и серця (пѣсни любовнй, коломыйки, козачки, шумки и думки); другй называютъ епичными, що представляютъ подѣ внѣшній, не безъ настрою лѣричного (думы историчнй, пѣсни геройчнй); третй называютъ драматичными, що представляютъ поетично якусь акцію въ єи заснованю и постепеннôмъ розвою (гагôлки, обряды весѣльнй).

Пѣсни народнй суть то парôстки, пучки цвѣтнй, зароды ôдкрываючй въ рускôмъ генію успособленє богате, буйне, сильне а хороше, обѣцююче повне розвитє красы и величавости, до якои доходятъ лише народы ôдъ природы найбôльшими здôбностями обдарованй, а внѣшными обставинами щасливй.

Якъ дичка (яблôнка або грушка) пересаджена зъ лѣса до огорода на рôлю ôдповѣдну и обернену до сонця — обкопана, обчищена, зъ дикихъ парôсткôвъ освободжена, по отцѣвски плекана и хована, а еще до того благородною лѣторослею защѣплена, сама ублагородняє ся и приноситъ благородній, вѣликй, краснй, пахучй, пресмачнй овочи: такъ и природнй успособленя поетицкого генія образуютъ ся и ублагородняютъ ся ôдповѣднымъ выхованємъ, школою, наукою, образованємъ и плеканємъ, и выдаютъ плоды духа безсмертнй, о много цѣннѣйшй и краснй надъ плоды природнй. Доказомъ того суть нашй образованй народнй поеты, такъ украиньскй якъ и галицкй, зъ помежи котрыхъ найвысше взбивъ ся въ небо и найяснѣйше засіявъ блескомъ свого генія нашь великій кобзарь — Тарасъ Шевченко.

Зродженый крепакомъ въ путахъ гôркои неволѣ, до свѣдчившій упокореня, катованя и зневаги, гôршь скотины; позбавленый всякихъ средствъ до образованя высшого — а однакъ взнѣсъ ся ôнъ летомъ генія понадъ миліоны, дотеръ до свѣтла правды, почувствовавъ себе вольнымъ человѣкомъ, на образъ божій сотворенымъ, высшимъ духомъ и волею ôдъ неодного позолоченого б....., сидячого въ пышнôй палатѣ. Въ єго пѣсняхъ высокопарныхъ — (очевидно не говоримо ту о єго передсмертныхъ поезіяхъ) — пробиває ся душа и серце цѣлого народа. Шевченко болитъ и терпитъ недолю-неволю свого люду; жаръ пекучій, мовь зъ розгорѣлого вулкана, розливає ся жарѣючою лявою въ пѣсняхъ єго изъ зболѣлого серця; гадки, надѣѣ, идеѣ єго суть гадками, надѣями, идеями цѣлого народа, розвинутй въ повнѣ до самосвѣдомости... Тарасъ одинъ стане намъ за сотнѣ иншихъ поетôвъ; ôнъ єсть яснымъ доказомъ о великôй даровитости рускаго поетицкаго генія.

Найменше у насъ розвинула ся поезія драматична; и се не подивує нѣкто, кто знає нашу кôлькавѣкову недолю. Драматична поезія требує дѣланя и житя въ народѣ; она єсть дѣяльности народнои чистымъ ôдбитємъ, образомъ, ôдгомономъ. Въ недоли-неволи народъ горює и страдає, а въ такихъ обставинахъ поезія драматична не процвитає. Однако и то, що до нынѣ въ тôмъ родѣ утворено, дає поруку о добрôй будучности. Пригадуємо: Наталку-Полтавку, Москаля-Чарôвника, Щиру любовь, Шельменка-Наймита, Шельменка-Денщика, Гаркушу, Святанє на Гончарôвцѣ; въ Галичинѣ Настасю, Убогу Марту и т. д. *В. Д. Ст.*

НАЙДЕНЫЙ СКАРБЪ.

Майже рôвночасно зъ „Зорею“ помѣстивъ и Черновецкій „Родимый Листокъ“ згадку за покойного Маркіяна Шашкевича. Авторъ статіи въ Родимôмъ Листку, от. Ник. Устыановичь, здѣлавъ рускôй литературѣ дуже цѣнну прислугу, оголошаючи печатно „Оду“ Маркіяна Шашкевича, написану еще року 1834 въ честь 43-лѣтного панованя цѣсаря Франца I. Ода тая єсть першимъ печатнымъ утвором покойного Маркіяна, важна не лишь пôдъ взглядомъ часу, въ котрôмъ появилась, но такожь и пôдъ взглядомъ великого вплыву на тогдышну молодѣжь руску. Доси выдавцямъ творôвъ Маркіяна Шашкевича и въ загалѣ любителямъ рускои литературы не пощастилось було ôдшукати згаданои „Оды“; допервa на ôдзывъ от. Николая Устыановича она знайшла ся. Печатный екземпляръ поезіи схоронивъ ôдъ заглады Впр. от. Мод. Мацѣєвскій, универзитетскій товаришь Маркіяна Шашкевича, а теперь Игуменъ монастыря Василіяньского въ Гошовѣ. От. Устыановичь оголошаючи печатно вѣрный одписъ Маркіяновои „Оды“, межи иншими такъ о нѣй выражає ся: „Ода тая выдана була въ печатни Ставропигійскôй во Львовѣ, лишь тôлько въ 250 екземплярахъ, въ 16-ку, а къ тому еще стертыми черенками и на дрантивôмъ паперѣ, якими то выдавництвами печатня Ставропигійска *во время оно* прославлялась. Мимо того ода Маркіяна зазвенѣла въ сердцяхъ рускихъ мовь позавна, завзывающа мерцѣвъ изъ гробу. Розхоплена жаждно, якъ невыдана новôсть, и сама въ собѣ красна и цѣкава, ходила она зъ рукъ до рукъ, поки ю можь було ôдчитати.“

О Д А,

по поводу ювилейного торжества, празднованого въ доказъ преданности Императору Францѣшку I.

Що то за краса всѣмъ свѣтомъ зацвила?
Чи сонце ясне зъ пôдъ небесъ ступило?
Чи небо звѣзды на землю спустило?
Чи зоря ранкомъ землевь ся розплыла?
Не сонце, не звѣзды, не ясна зорá то,
Народы велике днесь святкуютъ свято.

Куда міръ веселый такъ прикванно скоритъ?
Въ одежахъ святочныхъ всякій ся являє?
Чи труба ангела свѣтъ на судъ скликає?
Чи Боянъ вѣщій князямъ пѣсни творитъ?
Не пѣсни Бояна, не труба ангела,
Усердна подяка въ храмъ народы звела.

Що то за голосъ свѣтомъ розлягаєсь?
Чи ангелôвъ пѣсня плыне воздухами?

Чи чудными море грає голосами?
Чи соловей-птиця весну розвиває?...
Не ангелы, не птиця пѣснь чудную творятъ,
Народы усердну молитву говорятъ.

Мудросте вѣчна, доброто прекрасна!
Що зъ вѣку водишь свѣты воздухами,
Що ублажаешь народы Царями,
Зъ котрыми весь рôдъ, вся сторона щасна;
Милости безконечна! Ты, жерело свѣта,
Ще царемъ Францѣшкомъ въ многа тѣшь насъ лѣта!

ВСЯЧИНА.

— **Одною зъ найбôльше розширеныхъ газетъ** литературныхъ есть нѣмецка „Gartenlaube“. Уже въ першôмъ роцѣ числила она 5000 предплатителѣвъ, а ôдтакъ зъ року въ рôкъ цифра та быстро взмагалась и въ протягу 25 лѣтъ достигла кольосальнои величины: „Gartenlaube“ розходитъ ся нынѣ въ 380.000 екземплярôвъ Печатанѣмъ тои газеты занятй неустанно 18 машинъ, а складъ и печатане кождого числа занимаютъ три тыждне часу. Въ порôвнаню зъ „Gartenlaube“, або хотяй зъ російскою „Нивою“ (котра маѣ 45.000 пренумерантôвъ) — якже нужденный выдаѣ ся станъ нашои галицкои журналистики, где газеты литературнй числятъ по 500, а часто 300, 200 и навѣть 100 пренумерантôвъ! Чижь при такихъ обстановахъ можливый есть розвôй нашои литературы и чи могутъ письма нашй, котрымъ годѣ закинути недостатку патріотизму, вплывати благотворно на ôдроджене краю и на выкинене всякои чужины зъ рускихъ домôвъ? Предплачуютъ у насъ рôжнй нѣмецкй та польскй письма литературнй, а жалуютъ неразъ жебрачои ленты для рускихъ выдавництвъ! Давбы Богъ, щобы и въ краю нашôмъ, якъ повсюды на заходѣ, не було въ будучности домôвъ рускихъ, где бы бодай одно письмо литературне не находилось. Тымъ лишь способомъ здобудемо давнй нашй твердынѣ, до котрыхъ рука чужинцѣвъ чимъ разъ сильнѣйше втискаѣ ся.

— **Торговля Русинами.** Цивилизаторы нашй уживаютъ въ цѣли вынародовленя Руси способôвъ, котрй якъ зъ однои стороны суть болестнй для кождого Русина, такъ зъ другои стороны мимоволѣ побуджаютъ до смѣху. „Дѣло“ въ числѣ 9 наводитъ фактъ, що на Подôлю одинъ добродѣй выпожичаѣ рускимъ селянамъ гроши пôдъ тымъ условіемъ, що селяне капиталъ маютъ сплатити, а за процентъ перейти на обрядъ латиньскій. Такъ отже выкористуютъ у насъ нужду лянина, щобы выдерти ему тоѣ, що для кождого чоловѣка повинно бути найдорожшимъ.

— **Преміи американьскихъ газетъ.** Редакторъ одного зъ дневникôвъ американьскихъ повзявъ недавно гадку оригинальну и, якъ показало ся, щастливу: позысканя для своѣго письма пренумерантôвъ зъ посередъ безженныхъ мужчинъ черезъ оголошене, що кождый безженець яко пренумерантъ газеты зъ кôнцемъ року одержати може вмѣсто преміи — красну, молоду и богату жѣнку! Пренумеранты-безженцѣ одержатъ наперед билетъ льотерійный на жену, а льосоване наступитъ зъ кôнцемъ року. Тымъ способомъ кандидатъ до стану супружеского може отримати жѣнку яко додатокъ до газеты. Помыслъ той, якъ доносятъ газеты, добре выплачуѣ ся редакціи и дуже подобавъ ся американьскимъ дѣвчатамъ. Многй рубрики газеты вже теперь переповненй самохвальствами кандидатокъ до стану супружеского. Редакція завѣдомляѣ, що въ числѣ охочихъ выйти за-мужь есть кôлька „молодыхъ, чудеснои красы вдовиць“, кôлька „розцвитаючихъ пучкôвъ 16-лѣтныхъ“, кôлька „пречудесныхъ розвôдокъ“ и т. д. Америка нетерпеливо вычѣкуѣ кôнця року; всѣ радй довѣдати ся: кто и яку премію дôстане?

— **Хлопскій розумъ.** Пытали ся селянина, яка есть рôжница межи давнѣйшими часами а новѣйшими. „За давнѣйшихъ часôвъ — ôдповѣвъ селянинъ — мали люде грунтъ а не мали податкôвъ; нынѣ маемо податки, але грунту — дасть Бôгъ!“

— **Добрый способъ.** Цыганъ прибувъ до Львова. Маючи интересъ до полиціи, пытавъ ся ôнъ прохожого мѣщанина, где той будынокъ полиційный знаходитъ ся. Мѣщанинъ всказавъ рукою на недалекій склепъ и сказавъ: „Иди до того склепу, возьми безъ заплаты пару шовковыхъ хустокъ, а дôстанешь ся сейчасъ до полиціи“. Цыганъ услухавъ и дѣйстно за малои чверть годины ôдставлено его силомôць до желаного мѣстця.

Листокъ школьный.

— **Рада школьна краєва** именовала дѣйстными учителями школъ етатовыхъ: Ант. Лопушаньского въ Вербяжи, Мих. Гебуса въ Костаровичахъ, І. Прокоповича въ Чижиковѣ, І. Микулиньского въ Кудынôвцяхъ, Кон. Секунду въ Ляшковѣ, Теод. Дзюбиньского въ Сокали, Ст. Котовича въ Жуковѣ, Ник. Максимяка въ Пôдгородищахъ, Марію Журавску въ Перемышлянахъ.

— **Okólnik Rady szkolnej krajowej z 2. Grudnia 1897.** „Rozporządzenie z d. 27. Listopada 1875, l. 11881 R. I. K. polecila c. k. Rada szkolna krajowa wydawaną w języku ruskim przez Emila Partyckiego, profesora c. k. Seminarjum nauczycielskiego męzkiego we Lwowie „Gazetę szkolną“ do użytku nauczycieli szkół ludowych. Gdy jednakże rzeczona gazeta w nr. 19. z d. 1. Października b. r. w artykułach: listy pedagogiczne, zbiór obszczestwa im. Kaczkowskoho w Stanisławowie, i w Nowinkach o stanie nauki języka ruskiego; tudzież w nr. 20 z d. 20 Listopada w artykułach: listy pedagogiczne, weszła na pole polityczne i narodowościowe, gdy szczególniej w artykule (nr. 19) o stanie nauki języka ruskiego w sposób nieprzyzwoity i nieprzyjazny wyraża się o władzach szkolnych krajowych i c. k. inspektoratach okręgowych, a w dodatku z tymże nrem 19. rozesłała l. nr. na okaz czasopimo pod tytułem: „*Batkiwszczyna*“, którego artykuł wstępny pod napisem „do djila“ wzywa Rusinów do zaciętej walki z Żydami i Lachami, a to do walki zaciętszej i straszniejszej niż z Tatarami, otóż gdy widocznie rzeczona gazeta miasto zajmować się wyłącznie sprawami szkolnemi i podawać artykuły dydaktyczno-pedagogicznej treści, w przytoczonych powyżej artykułach polityczno-narodowej barwy, pragnie widocznie waśń (i) pomiędzy mieszkańcami kraju, postanowiła c. k. Rada szkolna krajowa uchwałą z dnia 22. Listopada 1879. cofnąć udzielone rzeczonej gazecie polecenie z 27. Listopada 1875. Podając tę uchwałę do wiadomości Rady szkolnej okręgowej, poleca się jej zarazem, aby w z b r o n i ł a zakupywać to pismo dla szkół ludowych swego okręgu.“

— Отримуѣмо слѣдующе письмо: Въ „**Okolnik-y**“ **Рады школьнои краєвои** зъ дня 2 Грудня 1879 сказано, що и мôй артикулъ помѣщеный въ 19 числѣ „Газеты Школьнои“ зъ року 1879 пôдъ надписею „Збôръ Общества имени Качковского въ Станиславовѣ“ есть „polityczno-narodowej barwy i pragnie widocznie waśni pomiędzy mieszkańcami kraju.“ Яко авторъ згаданого артикулу заявити мушу, що я политикою въ цѣлôмъ моѣмъ житю нѣколи не занимавъ ся и не занимаю ся и що въ наведенôмъ артикулѣ нѣ о школахъ, нѣ о инспекторахъ, нѣ въ загалѣ о Полякахъ я нѣчого не писавъ. Правдоподôбно въ „Окôlnik-y“ зайшла якась похибка, котру я сею дописею простую. — *Ги.*, авторъ артикулу „Збôръ Общества имени Качковского въ Станиславовѣ“.

— **Жителѣ мѣста Стрыя** и интелигенція околична внесли петицію до Вѣденьского райхсрату о перетворене Стрыйскои школы реальнои на гимназію. Для родичѣвъ рускихъ, котрй дѣти свои нерадо до школъ реальныхъ посылаютъ, перемѣна така булабы дуже пожадана. Зъ повстанемъ гимназіи тымъ скорше вôйшлабы въ житѣ и бурса руска въ Стрыю, для котрои уже досыть численнй датки зôбрано въ протягу послѣдныхъ лѣтъ.

Конкурсы.

Рада школьна окружна для мѣста Львова розписуѣ зъ днемъ 13 Сѣчня 1880 до числа 431 конкурсъ на три посады учителѣвъ при етатовôй мужескôй школѣ людовôй имени Чацкого во Львовѣ: на одну посаду зъ платнею 700 зр. и додаткомъ активальнымъ 200 зр. и на двѣ посады зъ платнею по 700 зр. и додаткомъ активальнымъ по 100 зр.

Згаданй посады будутъ стало обсадженй зъ днемъ 1 Вересня року 1880.

Еслибы горѣшнй посады наданй були дѣйстнымъ учителямъ иншихъ статовыхъ шкôлъ во Львовѣ, внесенй просьбы уважанй будутъ рôвночасно яко просьбы и на тй ново опорожненй посады.

Право презентованя прислугує репрезентацiи мѣста Львова. Речинець поданя найдальше до 28 Марта с. р.

МИХАИЛЪ КУЗЕМСКIЙ.

(Посмертна згадка.)

Михаилъ Куземскiй родивъ ся 8 Листопадня року 1809, въ селѣ Шибалинѣ (пôдъ Бережанами), где єго отець бувъ священикомъ. Вже въ молодôмъ вѣку полюбивъ Куземскiй щиро рôдну бесѣду и церковный обрядъ, що въ тй часы було правдивою рѣдкостею. Року 1832 товаришивъ ôнъ митрополитѣ тогдышному Мих. Левицкому пôдъ часъ визитацiи церквей и парохiй. Быстрый уже зъ природы умыслъ Куземского обогативъ ся въ часѣ тыхъ проѣздокъ численными спостереженями въ рôжныхъ сторонахъ нашого краю. Куземскiй пôзнавъ нужду и потребы народу и тяжко болѣвъ надъ єго недолею и терпѣнями. Року 1833 Куземскiй ставъ душпастыремъ въ Залôзцяхъ. Громада єго щиро полюбила, бо ôнъ ревно старавъ ся о єи потребы и основавъ навѣть для Залозецкои громады школу. Въ два лѣта по смерти жены перенѣсъ ся Куземскiй до Львова, где уже по уплывѣ одного року именованый зôставъ канцлеромъ консисторскимъ. За єго ревнй труды именовавъ єго цѣсарь Фердинандъ схолiархомъ, т. є. головнымъ надзирателемъ народныхъ шкôлъ въ Галичинѣ всхôднôй. Куземскiй мавъ теперь случайнôсть удѣйствити давнй свой бажаня о пôднесеню народнои просвѣты. Ôнъ заставъ всего лишь кôлькадесять народныхъ шкôлъ, а ревными трудами и вплывами своими допровадивъ до основаня надъ 1000 шкôлъ новыхъ. На тогдышнй часы, где примусу шкôльного не було, и где громады лишь зъ трудомъ наклонити ся дали до основаня бодай якои-такои школы, заслуга Куземского являє ся дуже великою. Ревнымъ и численнымъ старанямъ Куземского у правительства повело ся, впровадити рускiй языкъ до науки въ школахъ народныхъ.

До имени Куземского вяжутъ ся найкрасшй вспоминки нашй. Почавши ôдъ 1848 року ажь до року 1868 имя єго надавало чести, поваги и силы всѣмъ важнѣйшимъ институцiямъ и товариствамъ рускимъ. Особливо трудивъ ся ôнъ при Головнôй Рускôй Радѣ, при будовѣ Народного Дому и въ товариствѣ литературнôмъ „Галицко-руска Матиця“.

Коли року 1859 министеръ Тунъ и галицкiй намѣстникъ гр. Голуховскiй хотѣли вмѣсто славяньскои азбуки накинути Русинамъ нове, якесь польско-ческе, абецадло, Куземскiй вразъ зъ другими ученымi Русинами сильно станувъ въ оборонѣ загроженои рущины и вспôльными намаганями щастливо ôдперто намѣреня противнй.

Стараня Куземского въ кождôй добрôй справѣ були великй; церковь, школа, доля сельского народу, доля священикôвъ и навѣть доля дякôвъ — становили єдиный предметъ єго заходôвъ и трудôвъ; єго подиву дôстойна енергiя и выдержалôсть доконали неодного важного дѣла, та жаль тôлько, що клеветы и противности зъ року въ рôкъ такъ численно нагромаджувались, що въ кôнци Куземскiй увидѣвъ всякй дальшй свои труды даремными и повзявъ намѣренє покинути Галичину на всегда. Року 1868 покликало єго росiйске правительство на епископа до Холма, и Куземскiй за призволенємъ папы римского, Пiя IX, удавъ ся на нове своє становиско. Однакожь въ Холмѣ знайшовъ ôнъ несподѣваный опôръ межи духовеньствомъ мѣстцевымъ и прибулыми зъ Галичины священиками, а до того и рядъ росiйскiй вплывавъ зъ всею силою на єго дѣяльнôсть. Думный епископъ, не хотячи бути орудiємъ нѣ въ рукахъ мѣстцевого священьства, нѣ въ рукахъ ряду, покинувъ Холмъ и зъ зболѣлымъ сердцемъ повернувъ назадъ до Галичины. Довго треваюча болѣзнь перетяла єго жизнь; ôнъ умеръ въ 70 роцѣ житя, 24 Листопадня року минувшого, въ Ляшкахъ горѣшныхъ, Бобрецкого староства. Вѣчна єму память! *О. К.*

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦIИ.

Вп. **Н. Ю. въ Вѣдни**. Доплаты належитъ ся 35 кр. — Вп. **Н. Л. въ Буцневѣ**. Пренумераты, о котрôй згадуєте, „Szkoła“ еще до нынѣ не доручила; въ загалѣ гдеякй газеты польскй дуже неправильно намъ выплачуютъ. — Всеч. ог. **М. Ц. въ Каменцѣ**. Письмо выслано. За присланє статiй щиро Вамъ вдячний. — Чп. **А. Я. въ Бѣличи.** Непренумеранты „Зорѣ“ заощадити насъ повинний своими препорученями. — Всеч. **Е. зъ Х.** Одъ повѣтря, голода, огня и войны — и ôдъ писаня поезiй сохрани Васъ Господи! — **Ш Н. въ Демяновѣ**. Дотычнôй редакцiи присланый 1 зр передано. — Вп. **Н М. въ Мостахъ Великихъ.** Литографованыхъ портретôвъ Шевченка теперъ во Львовѣ нема. Фотографiи дôстане въ склепахъ по 35 кр. — Всеч. от. **Н. В. въ Звинячи.** 60 кр. прислано за много; цѣлорочнй Пренумеранты за премiю не доплачуютъ нѣчого, навѣть кошта за пересылку почтову поноситъ редакцiя сама. За надвышку выслали мы повѣсти Марка Вовчка. — ВП **А. Д. въ Величцѣ.** Повѣсть „Маруся“ стоитъ 25 кр., а два томы оповѣдань Марка Вовчка стоятъ 70 кр.; замѣна просто не можлива. — Всеч. от. **М. Ц. въ Сорокахъ.** Прислану статiю одержано. Спасибôгъ! — ВП. **І. Д. въ Рôздвянахъ**. Редакцiя не може дѣлати вынятiй пôдъ тымъ взглядомъ; въ нынѣшнôмъ числѣ знайдете дотычну информацiю. — Вп. **Ю. Н. во Львовѣ**. Присланои поезiи печатати не можемъ (первй двѣ зворотки уйшлибы, конець до нѣчого.) Мы въ загалѣ не печатаємо поезiй настрою сумного, дѣдôвского; досыть вже того плачу на Руси! — Всеч. п-нѣ **Е. К. въ Бѣличи.** Въ Ставропигiйскôй книгарни суть молитвословы для молодежи по 35 кр. и молитвословы для мирянъ по 50 кр. (въ обохъ приходятъ лишь три пѣсни звычайнй). Текстъ молитовъ и пѣсень єсть повсюды церковный.

Посредствомъ „Зорѣ“ прислали П. Т.:

1) для Товарыства „**Просвѣта**“: от. І. П. Ч. въ Иванковѣ 2·00, С. Г. въ Пилипковцяхъ 1·00, І. Б. въ Завою 1·00, І. К. въ Рôздвянахъ 0·90, М. К. въ Кремидовѣ 0·50;

2) на „**Дѣло**“: от. Н. В. въ Звинячи 6·00, от. Ф. О. въ Молотовѣ 2·00;

3) на „**Батькôвщину**“: от. Н В. въ Звинячи 2·50, М. К. въ Кремидовѣ 1·50;

4) на „**Науку**“: от. Н. В. въ Звинячи 1·00, от. Е. Ш. въ Серафинцяхъ 2·00.

ОГОЛОШЕНЯ.

Въ редакцiи „Зорѣ“

можна набути слѣдующй книжки власного накладу:

1) Повѣсти Марка Вовчка, три томы, въ цѣнѣ 1 зр.

2) Повѣсти Николая Устьяновича въ цѣнѣ 70 кр. (на велиновôмъ паперѣ 85 кр.)

3) Страстный Четверъ, оповѣданє Н Устьяновича, въ цѣнѣ 38 кр. (на велиновôмъ паперѣ 45 кр. а. в.)

4) Месть верховинця, оповѣданє Николая Устьяновича, въ цѣнѣ 32 кр. (на велиновôмъ паперѣ 40 кр.)

5) О розумнôмъ выхованю дѣтей (часть І: „Выхованє немовлятка)“ въ цѣнѣ 12 кр.

6) Надельмаєръ апостолъ свободы (цѣкава исторiя зъ житя баламута-соцiялиста) въ цѣнѣ 10 кр.

7) Газета Школьна зъ р. 1878 по зниженôй цѣнѣ 1 зр. 50 кр.

8) Газета Школьна зъ р. 1879 по зниженôй цѣнѣ 2 зр.

☞ При закупнѣ тыхъ выдань найменше за 2 зр., бере редакцiя цѣлу оплату почтову (за рецеписомъ) на себе.

Ôдъ редакцiи „Зорѣ.“

Пренумерантамъ „Зорѣ“, уплатившимъ повну цѣлорочну предплату, выслано уже приобѣцяну першу премiю „Повѣсти Николая Устьяновича“. На численнй запытаня зъ рôжныхъ сторонъ доносимо, що ôдъ теперь при доповненю цѣлорочнои пренумераты премiю лишь за доплатою половины цѣны тыхъ повѣстей (т. є. за доплатою 35 кр.) одержати буде можна.

☞ Дальшй числа „Зорѣ“ ажь до кôнця первого пôврoку выдаванй будутъ въ пôвтора листôвъ печатныхъ. Въ другôмъ пôвроцѣ, одвѣтно до давнѣйшого нашого оголошеня, выдамо знова чотыри числа въ два аркушѣ.

Выдає и ôдповѣдає за редакцiю **Ом. Партыцкiй.** Зъ друкарнѣ Товарыства „имени Шевченка“ пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

Рôкъ I. Львôвъ дня 1 (13) Марця 1880. **Число 5.**

Выходитъ два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **18.** улиця Галицка.

За инсераты платитъ ся по **5** кр. ôдъ однои строчки.

ЗОРЯ

Пренумерата выноситъ: на цѣлый рôкъ **4** зр., на пôвъ року **2** зр., на чверть року **1** зр.

На велиновôмъ паперѣ: на цѣлый рôкъ **4** зр. **60** кр., на пôвъ року **2** зр. **30** кр.

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

МАРТА БОРЕЦКА.

III.

Зъ высокого мѣстця Вадимового узрѣла Марта розсѣяни тысячи утѣкаючихъ воинôвъ Новгородскихъ, а посередъ нихъ вôзъ, обставленый хоругвами — такъ бо въ давнѣйшихъ вѣкахъ возили Новгородцѣ тѣла убитыхъ полководцѣвъ.

Мовчанє мужѣвъ и старцѣвъ въ Великôмъ городѣ выдавалось страшнѣйше, нѣжь плачь малодушныхъ женьщинъ... По хвили тяжкои розпуки вступила знôвъ въ Марту давнѣйша сила духа, и она казала ôдчинити Московску браму. Утѣкаючи не смѣли явитись передъ народомъ, но укрывались по домахъ. Вôзъ приближавъ ся звôльна до великои площади. Около него ишли, потупивши очи въ землю — зъ горемъ, но безъ стыда — огнищане и чужосторонни воины; кровь запеклась на ихъ оружію; обломани щиты, порубани шеломы показували слѣды безчисленныхъ ударôвъ непріятельскихъ. Посередъ повѣваючихъ хоругвъ, при тѣлѣ полководця, сидѣвъ Михаилъ Хоробрый — блѣдый, окровавленый; вѣтеръ розвѣвавъ єго чорный волосъ, а утомлена голова клонилась на грудь зболѣлу.

Пристанувъ вôзъ на великôй площади... Горожане обнимали воинôвъ, слезы текли зъ ихъ очей. Марта подала руку Михаилу зъ видомъ сердечнои дружбы. Ослабленый Михаилъ не мôгъ ити; урядники вынесли єго на мармуровй степенѣ Вадимового мѣстця. Посадница ôдкрыла тѣло убитого Мирослава; на єго лици видный бувъ вѣчный спокôй смерти...

„Щастливый молодче!“ промовила Марта тихимъ голосомъ, и ôдôйшла слухати слôвъ Михаила Хороброго.

На щитахъ посадили славного борця, ôдъ ранъ ослабленого; но ôнъ зôбравъ свои послѣдни силы, пôднѣсъ утомлену голову, оперъ ся на мечь, и ôдозвавъ ся дрожачимъ голосомъ:

„Народе и горожане! войско хоробре розбите, великій полководець убитый... Небо лишило насъ побѣды — але не славы!

„На берегахъ Шелоны мы встрѣтились зъ Иваномъ. Въ єго имени жадавъ князь Холмскій тайнои встрѣчи зъ Мирославомъ. „Побачимось на боёвôмъ поли!“ — ôдказавъ гордый молодець, и уставивъ войско въ порядку. Жителѣ зъ надъ Онеги перши вступили до бою на горахъ Шелоньскихъ. Тамъ Образецъ, славный воєвода Московскій, ôдбивавъ ихъ удары сильною рукою. Мы ишли въ серединѣ тихо и мовчки, а тымчасомъ Мирославъ звѣдувавъ напередъ движеня и силу ворога. Войско Ивана було о много численнѣйше ôдъ нашого; окомъ недослѣджени ряды непріятельскій залягали тѣсно широку рôвнину. Мы видѣли князя Московского на бѣлôмъ кони; видѣли, якъ ôнъ розставлявъ полки и указувавъ своимъ блескучимъ мечемъ на Новгородске серце: на хоругвь отчины; бачили князя Холмского, якъ ôнъ поступавъ зъ сильнымъ ôддѣломъ, щобы насъ окружити... Мирославъ давъ росказъ, и Невска стража зъ Димитріємъ Сильнымъ кинулась єму на встрѣчу. Вѣроломный!... Єще воины зъ надъ Онеги и Волхова не могли заняти горбôвъ Шелоньскихъ, а вже мечь Образця обагривъ ся кровею нашои дружины. Мирославъ, палаючи нетерпеливостею, летѣвъ туды на быстрôмъ своѣмъ кони... Мы глянули — и хоругвы Новгородскй вже розвѣвались на горахъ, а борцѣ зъ надъ Волхова пôднесли до горы на своихъ щитахъ тѣло убитого начальника Московского... Тогды воскликнули мы всѣ громовымъ голосомъ: Кто противъ Бога и Великого Новгорода?! — и всѣ ряды нашй кинулись зъ мужествомъ до битвы и розвели кроваву борбу... На цѣлôй рôвнинѣ задзвенѣло оружіе, кровь полилась рѣкою. Я видѣвъ битвы, но нѣколи такои єще не бачивъ! Взаимна злоба братей есть найстрашнѣйша!... Тысячи падали, но першй ряды були завсѣгды цѣлй и неушкоджени, бо кождый бажавъ заступити мѣстце убитого и безъ жалю ступавъ по трупахъ своихъ братей, щобы тôлько ôдометити ихъ смерть. Безчисленни воины Ивана розляглись якъ непорушена твердыня; борцѣ Новгородскй ударяли на нихъ, мовь бурни филѣ широкого моря. Одни боролись за честь, другй за славу и вольнôсть! Мы поступали напередъ за нашимъ полководцемъ, котрый шукавъ своимъ взоромъ Ивана... Князь Московскій бувъ окруженый знаменитыми борцями; Мирославъ розрушивъ той сильный ôддѣлъ прибочный, припавъ до самого князя Мовсковского — пôднѣсъ руку и вже замахнувъ ся послѣднымъ ударомъ повалити противника. Но въ тôй самôй хвили оруженосець Ивана ударивъ Мирослава мечемъ по головѣ, ажь шеломъ розпавъ ся на части; ôнъ хотѣвъ повторити ударъ, но самъ Иванъ закрывъ Мирослава своимъ щитомъ. Грозяче небезпеченьство для нашого полководця подвоило нашй силы; борцѣ нашй кинулись, мовь неустрашени львы, на ворога, и вскорѣ подалась въ безладѣ головна дружина Московска. Новгородцѣ радостно витали побѣду, но въ тôй самôй хвили загремѣло за нами имя Ивана... Мы оглянулись зъ подивомъ поза себе — и побачили новй ôддѣлы Московскй. Князь Холмскій окруживъ лѣве крыло Новгородске; Димитрій здрадивъ своихъ братей-горожанъ!... Ôнъ не выповнивъ росказу полководця, завѣвъ стражу въ безвыходни болота, а тымчасомъ ворогъ окруживъ наше войско. Мирославъ приказавъ теперь борцямъ Шелоньскимъ злѣзти зъ конэй,

щобы зъ бôльшою славою великодушну смерть понести! Богатыръ Новгородскій бивъ ся безъ шелома; но всякій щирый воинъ Новгородскій служивъ ёму щитомъ. Ôнъ увидѣвъ Димитрія посередъ Московскои дружины; — послѣднымъ ударомъ покаравъ пôдлого зрадника, и упавъ самъ ôдъ руки Холмского. Упадаючи на березѣ Шелоны, вергъ ôнъ мечь свôй въ быстрй филѣ рѣки...“

Тутъ ослабъ голосъ Михаила, око помрачилось, блѣдй уста онѣмѣли, а мечь выпавъ зъ ёго руки; въ послѣдне зôбравъ свои силы, поглянувъ на Вадимову статую, и закрывъ на вѣки свои очи... Урядники уложили ёго тѣло на возѣ, побôчь зъ тѣломъ Мирослава.

„Народе!“ озвавъ ся Александеръ Знаменитый, старшій зъ Новгородскихъ борцѣвъ: „благослови память Михаила! Ôнъ повернувъ зъ поля битвы зъ хоругвою отчины, зъ тѣломъ Мирослава, обагреный кровею многочисленныхъ ворогôвъ и своёю власною; ôнъ зôбравъ останки хоробрыхъ огнищанъ и дружины великодушныхъ, зъ котрыми довго ёще ôдиравъ непріятеля... Народе и урядники! многй Новгородцѣ погибóли славно — радуйте ся! гдеякй спаслись утечею — гордѣтъ малодушными! Мы хоть живй станули тутъ передъ вами, но не стыдаёмось, бо мы не утѣкали передъ ворогомъ! Почислѣтъ знаменитыхъ горожанъ: ихъ осталось менше, нѣжь половина — всѣ они лягли около хоругвы отчины!“

„Почислѣтъ насъ!“ — сказавъ начальникъ дружины великодушныхъ: „зъ нашихъ семи сотень видите лишь третю часть; прочй лягли сномъ вѣчнымъ около Мирослава...“

„Чи и мои сыны убитй?“ — запытала Марта нетерпеливо.

„Оба!“ — ôдповѣвъ зъ жалемъ Александеръ Знаменитый.

„Вѣчна имъ память и слава!“ — сказала посадница. „А теперь, отцѣ и матери Новгородскй, въ сирôтствѣ спôльнôмъ себе потѣшаймо... Не жалуймо того, що не упали на колѣна передъ Иваномъ, коли Холмскій обявивъ волю князя владѣти въ Новгородѣ; не обвиняйте мене, що я безъ потребы хотѣла оживити въ серцяхъ народну гордôсть!... Ёсли любовь свободы ёсть грѣхомъ для горожанки вольнои отчины: я не буду оправдатись и положу радо голову на лаву смерти... Пôшлѣтъ ю въ даръ для Ивана, и тогды смѣло требуйте ёго милости!...“

„Нѣ! нѣ!“ — кликнувъ нарôдъ единодушно: „мы всѣ умремо зъ тобою! Тутъ нема ворогôвъ Марты! нема другôвъ Ивановыхъ!...“

Отцѣ, що утратили дѣтей въ битвѣ Шелоньскôй, тронутй великодушностею Марты, цѣловали ёи одежу и мовили: „Прости намъ! мы плакали за сынами!...“ Серце Марты назадъ ожило, она видѣла любовь и привязанё народу; зъ очей ёи текли слезы.

„Народе!“ — озвалась посадница: „зъ такою душею ты ёще не побѣженый Иваномъ! Нема радости и добра безъ горя; небо досвѣдчаё въ горю своихъ любимцѣвъ! Неразъ вже неслись чорнй хмары надъ Великимъ городомъ, но отцѣ нашй не опускали мечѣвъ — и мы родились вольными. Ôдъ вѣкôвъ колибаёсь щастё воённе то въ одну то въ другу сторону. Неразъ вже видѣвъ Новгородъ тѣла своихъ полководцѣвъ на Вадимовôмъ мѣстци; видѣвъ думного ворога за своими мурами. Но ктожь коли зайшовъ въ середину нашого мѣста? Однй хиба други Новгородскй!... Великодушный народе! будь ôдважнымъ и спокôйнымъ! Ёще все не погибло: Борецка жива ёще и говоритъ зъ сего мѣстця! А коли мармуровй степенѣ перестанутъ звучати пôдъ моими ногами; коли твôй взоръ въ рокову хвилю надармо буде шукати мене на Вадимовôмъ мѣстци; коли въ глубоку нôчь погасне свѣтло въ высокôмъ моёмъ домѣ и не буде вже для тебе знакомъ, що Марта думаё при свѣтлѣ о добрѣ Новгорода: — тогды, тогды скажи: все погибло!... Теперь, други и братя горожане, ôддаймо послѣдну честь полководцю Мирославови и славному борцю Михаилови!“

Она дала знакъ рукою, и вôзъ поступивъ напередъ. Урядники и нарôдъ поспѣшили до Софійскои церквы.

Архіепископъ Теофилъ выйшовъ напротивъ горожанъ зъ цѣлымъ духовеньствомъ. По похоронныхъ ôдправахъ церковныхъ степенный посадникъ и тысячники зложили тѣла обохъ борцѣвъ до домовины...

Настала глубока нôчь. Нѣкто не думавъ успокоитись въ Великôмъ городѣ. Урядники поставили стражу и заперлись въ домѣ Ярослава для нарады зъ Мартою. Горожане тиснулись густыми громадами по улицяхъ, бо боялись вôйти въ свои домы — боялись плачу своихъ женъ и матерей ôддаючихъ ся розпуцѣ. Потомленй воины не бажали спочинку; они стояли передъ Вадимовымъ мѣстцемъ, опертй лôктями на свои щиты, и казали: „Побѣженй не ôдпочиваютъ!“ А тымчасомъ надъ тѣломъ Мирослава молилась тихо молода Ксеня...

* *
*

Поглянула ранна зоря на Великій Новгородъ, и розлягъ ся святый спѣвъ въ Софійскôй церквѣ. Домовины поляглыхъ борцѣвъ були ôдкрытй. Марта, Ксеня, старенькій отець Михаила и воины зъ окровавлеными хоругвами окружали ихъ. Тяжке терпѣнё вызирало зъ ихъ лиця, але нѣкто не важивъ ся плакати. Іосифъ Дѣлиньскій въ имени Новгорода положивъ грамоту славы на ихъ домовинахъ, котрй спущено въ землю, повѣваючи надъ ними хоругвою отчины. Грамота славы була зъ пергамину, а въ нѣй були выписанй всѣ дѣла славнй помершихъ борцѣвъ. Такъ ховали давнѣйше богатырскихъ мужѣвъ. Посадница станула на могилу, держачи въ руцѣ цвѣты, и сказала:

„Честь и слава хоробрымъ! соромъ и погорда боязливымъ! Ту лежатъ знаменитй борцѣ — скôнчили ся ихъ дѣла: они лягли вже до вѣчного спокою въ могилу, и нѣчого вже отчинѣ не винні... О воины Новгородскй! кто зъ васъ не позавидуё такôй доли? Умираютъ вправдѣ хоробрй и малодушнй; але щастливъ той, надъ кимъ выливаютъ жаль вѣрнй братя-горожане, и чёю смертею они гордятъ ся! Погляньте на сего старця, отця погибшого Михаила: похиленый лѣтами и слабостями, бездѣтный при кôнци своёи жизни — ôнъ дякуё небу, бо Новгородъ ховаё великого ёго сына! Погляньте на сю молоду вдовицю: весѣльнй спѣвы получили ся для неи зъ гимнами смерти — але она крѣпка и великодушна, бо ёи мужь умеръ за отчину!... Народе! ёсли Всевышнёму подобаёсь заховати твою долю; ёсли грôзна туча розсѣё ся надъ нами и сонце освѣтитъ ёще своими лучами торжество свободы въ Новгородѣ: то се мѣстце нехай буде святе для тебе! Знаменитй женьщины нехай украшаютъ ёго цвѣтами, якъ я теперь украшаю могилу найлюбезнѣйшого сына—(Марта розсыпала тутъ цвѣты на могилахъ)—и могилу хороброго борця, колишного ворога Борецкихъ... Тѣнь ёго примирилась зо мною, бо мы обоё любили зарôвно свою отчину... Старцѣ, мужѣ и молодцѣ

нехай славятъ тутъ смерть славныхъ богатырѣвъ и нехай проклинаютъ память зрадника Димитрія!“

„Проклôнъ, вѣчный проклôнъ єго имени и родови!“ кликнули урядники и горожане, а при тыхъ словахъ братъ Димитрія упавъ мертвый посередъ громады, а єго жена перенята розпукою кинулась въ шумну глубину Волхова...

Вже полки Ивана зближали ся до Великого города и помало окружали єго докола. Нарôдъ дививъ ся зъ высокихъ мурôвъ на ихъ грôзни рухи... Вже стояло передъ Московскою брамою бѣле шатро князя Ивана, на котрôмъ взносила ся золота куля. Въ тôй тяжкôй хвили для Новгородцѣвъ удавъ ся степенный тысячникъ яко посолъ до Ивана. Новгородцѣ були готови умерти за свою вольнôсть, але думали, що будутъ могли спасти ся миромъ. Марта знала тѝ бажаня народу, но знала такожь хищну душу Ивана, и тому спокôйно очѣкувала ôдповѣди. А коли повернувъ тысячникъ зъ лицемъ сумнымъ, Марта казала єму объявити передъ народомъ успѣхъ посольства...

„Горожане!“ — ôдозвавъ ся тысячникъ: „вы думали, що князь Московскій, хотяй и побѣдитель, но пôзнає великодушне богатырство Новгородцѣвъ и схоче єще помиритись зъ нами... Зъ тымъ посольствомъ удавъ ся я до Московского табору; бояре запровадили мене въ шатро Ивана... Вы знаєте єго гордôсть... Ôнъ гнѣвнымъ взоромъ и нѣмымъ рухомъ руки бажавъ ôдъ мене знакôвъ рабского униженя!... Норозумный! ôнъ не знавъ, що вольный Новгородець не поклонитъ ся передъ наѣзникомъ! „Князю!“ — сказавъ я до него: „Новгородъ єще свобôдный! ôнъ бажає мира, а не рабства! Ты видѣвъ, якъ мы умираємъ за вольнôсть: чи хочешь єще дальшого проливу крови? Лучше — пощади своихъ власныхъ борцѣвъ, бо для твоєи отчины сила ихъ єсть потрѣбна. Єсли твоя скарбница выпорожнилась, єсли богатство Новгородске разитъ тебе своимъ блескомъ — возьми нашѝ скарбы! Мы принесемъ завтра ихъ зъ радостею до твого табору, бо кровь нашихъ братей-горожанъ дорожша для насъ ôдъ золота; но свобода дорожша для насъ и ôдъ крови самои! Оставь насъ самыхъ въ нашôй отчинѣ; мы будемъ щастливѝ пôдъ древными законами, и тогды назвемо тебе нашимъ добродѣємъ, и скажемо колись: Иванъ мôгъ ôдобрати намъ наше найбôльше добро, однакъ не учинивъ того — хвала єму! Но єсли не хочешь мира зъ вольными людьми, то знай, що побѣда надъ нами єще далека — єще жіютъ Новгородцѣ и владаютъ оружіємъ! Знай, що нѣ ты, нѣ твои наслѣдники не будутъ доти безпечни въ Новгородѣ, доки старинни єго муры не опустѣютъ або не осядутъ въ нѣмъ новѝ житель, чужѝ нашôй крови!...“

„„Моя ôдповѣдь““ — сказавъ Иванъ: „„покорнôсть безъ условія, або погуба ворохобникамъ!““ и зъ гнѣвомъ ôдвернувъ лице....

Марта предвидѣла душею, що нарôдъ не упаде на дусѣ, хоть почує ôдмовну ôдповѣдь Ивана; она була спокôйна. И дѣйстно, коли тысячникъ переставъ говорити, нарôдъ розгорѣвъ ся страшнымъ гнѣвомъ, и бажавъ нового полководця и новои битвы. Александру Знаменитому вручили жезлъ начальства — и розпочалась борба.

Число войска спріяло Иванови; пламенна хоробрôсть одушевляла Новгородцѣвъ, подвоювала ихъ силы, а для молодыхъ заступувала досвѣдченє въ бою. Недорослѝ хлопцѣ Новгородскѝ ставали въ ряды на мѣстце убитыхъ мужѣвъ и бились зъ богатырскимъ мужествомъ... Голосно гремѣло имя Великого князя; но и зъ другои стороны, ôдъ малои горетки Новгородцѣвъ, уносилось радостнымъ кликомъ по воздусѣ имя вольности и Марты, бо вольнôсть и Марта одно теперь значили въ Великôмъ городѣ. Иванъ, видячи славну смерть богатырскихъ Новгородцѣвъ, жалувавъ въ души, що тратитъ на вѣки такихъ великихъ мужѣвъ. Самѝ бояре Московскѝ радили єму ôдступити ôдъ Новгорода; але гордôсть и честь власна не позволяли єму зробити такого уступства. „Хочете, — ôдповѣвъ ôнъ зъ гнѣвомъ — щобы я вѣнець Мономаха*) положивъ до нôгъ ворохобникôвъ?...“ Ôнъ казавъ дальше кровь проливати; але ряды Московскѝ ставались такожь чимъ разъ рѣдшими, воины чимъ разъ слабшими, а Новгородцѣ зъ нечуваною силою ôдпирали ворогôвъ ôдъ своихъ мурôвъ, и уважали ся вже побѣдителями. Але въ той самъ часъ надôйшла помôчь для Ивана: показались страшнѝ и суровѝ Муромцѣ, жителѣ темныхъ лѣсôвъ, и приклоннѝ князеви Володимирцѣ. Началась кровава борба; три разы ôдновляла ся княжеска дружина, зложена зъ хоробрыхъ дворянъ; тепла кровь червонѣлась на єи хоругвахъ, на котрыхъ выписанѝ були слова: Зъ нами Богъ и государь!

Якъ Иванъ своєю властею одушевлявъ полки Московскѝ до битвы, такъ Марта въ Новгородѣ загрѣвала духа и серце жителѣвъ власнымъ примѣромъ. Нарôдъ, хоть великодушный, но слабѣвъ и упадавъ на духу, видячи, що новѝ тысячи приходили до Московского табору. „Марто!“ — говоривъ ôнъ: „кто нашимъ союзникомъ? кто поможе Великому городу?...“

„Небо!“ — ôдказала посадница. „Мокра осѣнь наступає; болота, що насъ окружаютъ, замѣнятъ ся небавомъ въ широке море; вспынутъ шатра Ивана, и войско єго погибне або удалитъ ся.“

Промѣнь надѣѣ не угасавъ въ серцяхъ, и Новгородцѣ били ся дальше. Марта стояла на баштѣ, глядѣла на битву и тримала въ руцѣ хоругву отчины. Часомъ видячи ôдступаючихъ Новгородцѣвъ, она зъ башты воскликала и махомъ святои хоругвы звертала воинôвъ назадъ до битвы. Ксеня не розлучала ся зъ матерею, а видячи смерть борцѣвъ, думала тихо: „Такъ упавъ и мôй милый Мирославъ!“ Здавалось, що та невинна, кротка душа якбы тѣшилась страшнымъ проливомъ крови людскои — така чудна сила любови! Та страшна гроза войны представляла ѣй живо смерть єи друга. Она пôзнала межь воинами Московскими воєводу Холмского, знала, що єго оружіє обагрене кровею Мирослава. Огненный взоръ єи взывавъ всѣ мечѣ, всѣ удары Новгородскѝ на голову Московского полководця. Але Холмскій, досвѣдченый воинъ, боровъ ся сильно; желѣзный щитъ єго ôдбивавъ удары, ломавъ мечѣ, а рука сильного борця спускала ся зъ тяжкими и смертными ударами на смѣлыхъ противникôвъ. Александеръ Знаменитый весело спѣшивъ на боєве поле, но боровъ ся зъ видомъ тяжкого смутку; ôнъ предвидѣвъ конечне горе для отчины. Длятого шукавъ тôлько славнои смерти, и найшовъ ю посередъ Московскои дружины. Зъ того часу самѝ хоробрѝ молодцѣ заступали мѣстце Новгородскихъ полководцѣвъ, бо молодѣжь ôдважнѣйша ôдъ всего. Нѣкто зъ нихъ не умиравъ безъ славного дѣла.

Въ одну нôчь зобравъ степенный посадникъ знаменитшихъ бояръ на раду — и при всходѣ сонця ударили

*) Володимиръ Мономахъ, великій князь Переяславско-Кієвскій, котрому и Новгородъ пôдлягавъ. Онъ умеръ 1125 р.

*

въ вѣчевый дзвонъ. Горожане летѣли на велику площадь, и всѣ очи звернулись на Вадимове мѣстце. Тамъ Марта и Ксеня провадили на мармуровій степенѣ пустельника Теодозія... Народъ выявивъ загальнымъ воскликомъ свій радостный подивъ. Старець глядѣвъ на народъ зъ дружною любовою, обоймавъ знаменитыхъ урядниковъ — и врештѣ сказавъ, поднесши руки до неба:

„Отчино мила! прійми зновъ до себе старця Теодозія!... Въ щастливій твои дни я моливъ ся въ пустыни; но теперь братя мои гинутъ, и менѣ треба умерти зъ ними, нехай сповнитъ ся присяжне приречене моєи молодости и роду Молиньскихъ!...“

Іосифъ Дѣлиньскій, окруженый тысячниками и боярами, несе золотый ланцухъ зъ Софійскои церквы, завѣшує єго на шію старця и каже до него:

„Будь єще посадникомъ Великого города! Сповни сердечне бажанє верховнои рады! Зъ радостею уступаю тобѣ моє достоиньство; я могу єще владѣти оружіємъ — могу умерти въ поли!...“

О славне торжество любови къ отчинѣ! Старець, котрого вже давно оплакавъ Новгородъ якъ мертвого, нынѣ воскресає для служеня отчинѣ! Пустельникъ, котрый въ тишинѣ пустынной забувъ вже на всѣ радости и смутки чоловѣка, пригадавъ собѣ єще обовязокъ горожанина. Оставляє онъ тиху свою пристань и хоче дѣлити зъ Новгородцями небезпеченьства бурливыхъ часовъ!...

„Народе и горожане!“ — промовила зновъ Марта: „чи можете оддаватись розпуцѣ? чи можете сомнѣватись въ небесну доброту, коли небо уступає намъ свого избраного, коли столѣтна мудрость и честнота буде предсѣдати въ верховной радѣ? Вернувъ ся Теодозій — повернутъ и щастливій дни, котрыми вы колись тѣшились подъ єго мудрымъ правленємъ. Тогды вспомины на минувше горе, котре досвѣдчило постоянность сердець Новгородскихъ, замѣнятъ ся въ нашу славу, и мы будемо єще щастливѣйшими!...“

(Конець буде.)

Галышка, княгиня Острожска.

(*Историчне оповѣданє черезъ Д-ра Из. Шараневича.*)

IV. Процесъ, судъ въ Кишинѣ и засудъ на утрату чести, маєтку и житя князя Димитрія Сангушка, першого мужа Гальшки.

Наступило то, чого можна було конечно ожидати по такихъ поступкахъ князѣвъ Василія Константина Острожского и Димитрія Сангушка въ Острозѣ.

Король въ кольска день*) по насильномъ вѣнчаню Гальшки выславъ нарочно черезъ посла приказъ, заостреный заруками (т. є. наложенємъ заставу на маєтокъ князя Василія Константина Острожского и князя Димитрія Сангушка), щобы сейчасъ всѣ односины въ Острозѣ повернены були до давнѣйшого стану рѣчей, а именно щобы князь Константинъ Острожскій оддавъ замокъ, въ котромъ самовластно розгосподаровавъ ся, назадъ княгини Беатѣ Иліиной, и щобы князь Димитрій Сангушко сейчасъ вернувъ Гальшку матери — аж до слѣдуючого розсуджена тои справы на рокахъ судовыхъ, на котрій король мандатами завозвавъ обохъ тыхъ князѣвъ на зиму року 1553 до Кишшина, мѣсточка въ воєводствѣ Подляскомъ. Мѣсточко Кишшинъ положене було майже двѣ милѣ одъ рѣки Нарвы, впадаючои до Буга, и лежало посередъ безмежнои ровнины, окрытои густыми лѣсами и багнами. Рѣчка Яскра перетинає тую долину и одтакъ вливає ся до Нарвы.

Мѣсточко складало ся зъ самыхъ деревяныхъ хатъ и гостинниць, а не було въ нѣмъ тогды анѣ звыклого въ польско-литовскихъ мѣстахъ ратуша, анѣ брукованыхъ улиць, анѣ ходниковъ (тротуаровъ), такъ що подобало больше на яке село.*) Помимо того въ зимѣ року 1553 наповнило ся оно великимъ числомъ вельможь польскихъ, а передовсѣмъ сенаторовъ Польщи и Литвы, т. є. воєводъ, каштелянов и иншихъ высокихъ урядниковъ, котрій мали право засѣдати въ сенатѣ. Приѣхали послы одъ короля римского Фердинанда I.: Матей Льогусъ, староста Свѣдницкій въ Силезіи, и Петро, епископъ зъ Загребу. Приѣхавъ такожь король Жигмонтъ Августъ II зъ своєю женою Катериною, донькою короля Фердинанда I, зъ котрою недавно тому бувъ оженивъ ся.

Зъѣздъ гостей бувъ такъ великій, що многій не могли знайти мѣстця въ гостинницяхъ Кишшина и проте по поблизькихъ селахъ мѣстили ся. Послы короля Фердинанда I були помѣщенй въ Тикоцинѣ, въ мѣсточку двѣ милѣ на полудне одъ Кишшина при рѣцѣ Нарвѣ положеномъ. Они що-дня зъ Тикоцина до Кишшина ѣздили а одтакъ, залагодивши свои справы, того самого дня єще до Тикоцина вертали. Король Жигмонтъ Августъ II зъ королевою Катериною и цѣлою своєю свѣтою заѣхали до власного двора въ Кишшинѣ.

Кишшинъ бувъ королевскимъ имѣнємъ; на полудне одъ мѣсточка стоявъ старанный и просторонный королевскій дворъ зъ одвѣтными будовлями для помѣщеня служобы и рѣчей, и зъ стайнями для численныхъ коней королевскихъ. Наоколо двора простиравъ ся великаньскій огородъ зъ численными саджавками посередъ гаѣвъ и луговъ. Городъ той мѣстивъ въ собѣ множество всякои дикои звѣрины и проте звѣринцемъ называвъ ся. Въ загалѣ цѣла долина мѣсточка Кишшина була переповнена кнеями и засѣками, где много великого дикого звѣря, а передовсѣмъ туры (жубры) пробували. На лугахъ Кишшина буяли стада прекрасныхъ коней; було ихъ тамъ зверхъ 3000 штукъ королевскои стаднины.

Король Жигмонтъ Августъ II бувъ любовникомъ конськихъ стаднинъ и звѣриннои ловлѣ, котрой оддававъ ся зъ замилованємъ, пробуваючи густо-часто въ Кишшинѣ**).

Однакожь не для ловлѣ звѣриннои, нѣ для замилованя въ лѣсной дикой натурѣ, зъѣхавъ теперь король зъ королевою и зъ своимъ дворомъ, и зъѣхались численній сенаторы Польщи и Литвы въ ту землю давныхъ Ятвягъ, на граници Польщи и Литвы положену, до

*) Листъ о томъ короля Жигмонта Августа II до князя Радзивила, воєводы Виленьского и маршалка, зъ дня 15 Вересня 1553. (Lachowicz libro c. p. 65.)

*) Король Жигмонтъ Августъ II не скорше якъ року 1568 давъ тому мѣсточку право нѣмецке (магдебурске) приказуючи збудовати ратушь, улицѣ выбруковати, греблю и дороги ведучій до мѣста поправити.

**) Найчастѣйше пробувавъ король Жигмонтъ Августъ II въ Кишшинѣ зъ улюбленою своєю другою женою Барбарою Радзивиловною. Тутъ провадивъ король Жигмонтъ Августъ II найпріятнѣйшій хвилѣ своєго многозмѣнного житя. И по смерти Барбары завертавъ король часто до Кишшина, оддаючи ся розвеселенямъ въ розпуцѣ по утратѣ своєи жены, въ котрои память приказавъ король, заразъ по єи смерти, киромъ выбити всѣ комнаты королевского двора.

Книшина середъ зимы, коли вся околиця окрылась бѣлою пеленою снѣжною, а рѣки, багна и саджавки Книшиньскій ледяною скорупою поволокли ся. Були то причины далеко важнѣйшій и серіознѣйшій, котрі короля, сенаторôвъ польскихъ и послôвъ короля Фердинанда I звали до Книшина. Кажутъ, що король выѣхавъ до Книшина задля морового повѣтря, котре тогды пановало въ Польщи, а передъ котрымъ король въ тôмъ лѣсноôмъ закутѣ чувъ ся безпечнымъ.

Послы короля Фердинанда I поѣхали за королемъ въ справѣ королевои Изабелѣ, сестры короля Жигмонта Августа II. Була то тая сама Изабеля, котрои вѣнчанє зъ Іоаномъ Заполіею ôдбувало ся вразъ зъ вѣнчанємъ Беаты зъ княземъ Ілією Острожскимъ року 1539. Ôдъ сего часу минуло вже чотырнайцять лѣтъ. О якъ же ôдмѣнною була для обохъ тыхъ невѣстъ-госпожь теперѣшна хвиля ôдъ тои, коли згаданій супружества въ Краковѣ заключали ся. Мужь Изабелѣ Іоанъ Заполія, нареченый король угорскій, умеръ року 1540, а Ілія князь Острожскій, мужь Беаты, умеръ єще року 1539. Изабели зъ того супружества зôставъ ся сынъ Іоанъ-Жигмонтъ. Изабеля вызута зъ батькôвщины мужа (княжества Семигородского) зневолена була въ имени малолѣтного сына свого ôдступити тоє княжество королю Фердинанду I*), а Беатѣ княгини Ілиинôй ôдобранй зôстали насильно донька, замокъ и владѣнє княжествомъ Острожскимъ**).

Послы короля Фердинанда I приѣхали до Книшина, щобы кôнчити переспрàвы зъ королемъ Жигмонтомъ Августомъ II взглядомъ остаточного зреченя ся Изабелѣ дотычно правъ єи сына до короны угорскои***). Тогды приѣхала и княгиня Беата Ілиина зъ Острога до Книшина зъ своими сродниками и пріятелями, а именно зъ Зборовскими и Костелецкими, щобы дождати ся остаточного присужденя єй ôдобранои доньки Гальшки и ôдобранои маєтности Острожскихъ, и такожь укараня обохъ князѣвъ, Василія Острожского и Димитрія Сангушка, яко наѣзднікôвъ, насильнікôвъ и нарушителѣвъ покою публичного.

Посламъ короля Фердинанда I такожь не обоятною була справа маючихъ ся судити князѣвъ Василія и Димитрія. Самъ бо король Фердинандъ I, тесть короля Жигмонта Августа II, прошеный усильно ôдъ гетмана Яна Тарновского, тестя князя Василія Острожского, писавъ пôдъ днемъ 11 Грудня р. 1553 листъ до короля Жигмонта Августа II, извиняючи по можности поступокъ обохъ князѣвъ, Василія и Димитрія, и просячи короля польского, щобы изъ взгляду на знакомитй заслуги князя Константина I Острожского, на чесноты гетмана Яна Тарновского и на сыновну милôсть єго (т. є. короля Жигмонта Августа II) къ нему (т. є. Фердинанду) не ôдмовлявъ послуху ласкавого оборонѣ князя Василія Острожского. Проте послы Фердинанда I, прибувши до Книшина, бачно слѣдили за ходомъ процесу того и о засудѣ запавшôмъ сейчасъ донесли королю Фердинанду I.*)

Королю Жигмонту Августу II догôдно було судити тую справу въ Книшинѣ, мѣсточку положенôмъ на розграничію Польщи и Литвы, майже на половинѣ дороги зъ Варшавы до Вильна, и проте догôднôмъ для зъѣзду сенаторôвъ такъ польскихъ якъ и литовскихъ. Очевидно тоє було одною зъ важнѣйшихъ причинъ, для котрыхъ король Жигмонтъ Августъ II зъ своимъ двôромъ зъѣхавъ бувъ до Книшина и тамъ черезъ цѣлу зиму пробувавъ.

Лишимо на боцѣ всѣ иншій справы, котрі залагоджувано пôдчасъ побыту короля Жигмонта Августа II въ Книшинѣ, а звернемо нашу увагу на процесъ и судъ надъ обома князями, Сангушкомъ и Острожскимъ.

За пановання Ягайлонôвъ не було єще найвысшого трибуналу въ рѣчпосполитôй Польскôй; не мала єго такожь и Литва. Що до низшого судовництва истновали тôлько установы и приписы, ухваленй за згодою упривилеёваныхъ станôвъ. Апеляціи ôдъ выркôвъ судôвъ низшихъ (якъ земскихъ и замковыхъ, поодинокихъ воєводствъ, повѣтôвъ и земель), рôвно якъ всѣ найважнѣйшій справы, котрі смертею, утратою чести або выгнанємъ зъ краю карали ся (именно въ случаю criminis laesae Majestatis vel perduellionis), опирались впростъ о особу самого короля и черезъ него остаточно и конечно бували рѣшенй.

Єсли выточила ся передъ короля справа якого обывателя Литвы, король зъѣзджавъ тогды до Литвы и тамъ рѣшавъ справу; справы мешканцѣвъ провинцій польскихъ судивъ король въ Польщи. Въ обохъ случаяхъ суджено пôсля правъ по части писаныхъ, а по части (именно що до Литвы) традиціональныхъ (устно передаваныхъ и звычаємъ увященыхъ). Не було проте иншого найвысшого суда для Литвы а иншого для Польщи; найвысшимъ судією бувъ для обохъ тыхъ державъ король польскій, котрый въ своєй особѣ бувъ заразомъ и Великимъ княземъ литовскимъ.**).

Король засѣдаючи на такôмъ судѣ, призывавъ сенаторôвъ и найвысшихъ достойникôвъ лишь для выслуханя ихъ мнѣнія въ якôй справѣ. Тй сенаторы и достойники не були властивымъ судомъ, а радше прибочною радою короля въ справахъ судейскихъ, такъ що остатне слово и конечный засудъ выключно лишь ôдъ волѣ короля, а взглядно Великого князя литовского залежали***). Звычайно завзывавъ король до такои рады прибочнои всѣхъ тыхъ сенаторôвъ, котрі зъ доброи волѣ або по якому дѣлу на єго дворѣ находили ся.

---

*) Принудивъ Изабелю до того р. 1551 просьбою, грозьбою и интригами Мартинучій, епископъ В. Варадина, которого мужь Изабелѣ, Іоанъ Заполія, умираючи призначивъ на опѣкуна свого дитяти.

**) Черезъ наѣздъ на Острогъ дня 8 Вересня 1553.

***) Изабеля мешкала въ Кошицяхъ р. 1551, потôмъ удалила ся до Кракова, а ôдтакъ р. 1556 до Львова. Король Жигмонтъ Августъ II, єи братъ, заосмотривъ ю доходами зъ економій Самборскои пôдчасъ єи побыту на Руси. Въ роцѣ 1556 Изабеля вразъ зъ сыномъ вернула назадъ до Семигорода, прикликана туды изъ Львова станами Семигорода, такъ що переспрàвы Фердинанда I зъ Изабелею въ нѣщо обернули ся. Изабеля р. 1553 правдоподôбно не була сама въ Книшинѣ.

*) Листъ короля Фердинанда I до короля Жигмонта Августа II въ тôй справѣ и реляція послôвъ Фердинанда I о тôмъ процесѣ вынята зъ архиву цѣсарского Вѣденьского находитъ ся въ дѣлѣ: Przeździecki, Jagiellonki polskie T. V. Z pozostałości autora wydał i dopełnił Dr. Józef Szujski, Kraków 1878.

**) Трибуналы найвысшій, окремѣшній для Польщи и окремѣшній для Литвы, установленй були ажь за пановання короля Стефана Баторія.

***) Ажь по смерти послѣдного зъ Ягайлонôвъ, короля Жигмонта Августа II (+ 1572), прибочна рада сенаторôвъ въ справахъ судейскихъ перемѣняє ся въ колегію зъ рѣшаючимъ голосомъ пôсля абсолютнои бôльшости; король ôдтакъ выдававъ засудъ на пôдставѣ голосованя тои рады. До колегіи мали приступъ лишь самй сенаторы; депутаты стану рицарского або шляхты були допущенй до тои рады не скорше якъ року 1558. Такй суды найвысшй звано такожь „роками“ або „вѣчами вальными“; они ôдбувались вразъ зъ соймами и мусѣли вразъ зъ ними кôнчити ся, проте становили нѣяко интегральну часть самого народного сойма.

Стало теперь такъ, що въ предвидженю справы князѣвъ Острожского и Сангушка, котра въ Книшинѣ королемъ остаточно судитись мала, зъѣхались до Книшина: зъ польскихъ сенаторôвъ многй сродники и пріятелѣ княгинѣ Беаты Иліины, именно прибувъ до Книшина Мартинъ Зборовскій, воєвода Калискій; изъ стороны Литвы прибувъ князь Николай Радзивилъ, маршалокъ литовскій. Не прибувъ однакожь до Книшина гетманъ Янъ Тарновскій, а то зъ причины, що будучи тестемъ отже повиноватымъ князя Василія Острожского яко пôдсудного, не хотѣвъ наражати ся нѣ королеви нѣ вельможамъ польскимъ, о котрыхъ знавъ добре, що спріяли сторонѣ противнôй. Навѣть самъ король и маршалокъ Радзивилъ, хотяй сенаторъ литовскій, були противнй пôдсуднымъ князямъ а другôй сторонѣ прихильнй; прочй литовскй сенаторы и вельможѣ були справѣ князѣвъ Острожского и Сангушка прихильнй. Король вправдѣ не бувъ обовязаный держати ся конечно бôльшости голосôвъ, але въ теперѣшнôмъ выпадку постановивъ ити за тою бôльшостею, разъ може для того, що самъ въ тôй справѣ бувъ интересованый, по друге, що така процедура упередженю и наклонности єго ôдповѣдала, а зверхъ того ухиляла одвѣчальнôсть ôдъ него яко найвышого судіи.

Видно було, що тутъ о важну рѣчь розходило ся, коли для розсужденя справы засѣвъ король на тронѣ, а около него засѣла на мѣстцяхъ вывышеныхъ рада сенаторска въ простороннôй сали королевского двора. Хотяй судилось ту надъ чиномъ, котрый каравъ ся утратою чести, маѣтку и житя, то предсѣ оба пôдсудни князѣ, Острожскій и Сангушко, самй не явились, лишь пôслали ôдъ своєи стороны речника, т. є. адвоката-юриста, шляхтича литовского Одаховского. Позва выходила ôдъ княгинѣ Иліины, отже въ єи имени вносивъ скаргу прокураторъ єи, Станиславъ Чарнковскій.

Каже латиньска пословиця: „processus et belli dubius eventus“ (т. є. що не можна напередъ напевно знати, якъ и на котру сторону закôнчитъ ся процесъ або выпаде вôйна); однакожь въ тôмъ выпадку, по знанôмъ розположеню короля и єго прибочнои рады, можна було легко предвидѣти, що въ некорысть обжалованыхъ князѣвъ розрѣшитъ ся справа.

„На вôйну идучи по чужу голову и свою неси“ — каже народна пословиця, — въ процесѣ же тôмъ тôлько князѣ пôдсудни Острожскій и Сангушко несли свою голову; друга сторона була певною себе и лишь ходило єй о укараніе виноватыхъ и о месть приватну. Такъ отже въ нашôмъ случаю уже изъ наведеного взгляду процесъ ôдъ вôйны въ многôмъ рôжнивъ ся, не споминаючи о рôжници, котра въ загалѣ заходитъ межи процесомъ а вôйною; — вôйною рѣшає въ кôнци Богъ, процесомъ же чоловѣкъ, котрого совѣсть не єсть всегда свобôдна ôдъ вплывôвъ посторонныхъ и ôдъ наклонностей особистыхъ.

Знали о тôмъ добре стороны интересованй, такъ позываюча якъ и обжалована, и для того кожда зъ нихъ выбрала собѣ знаменитого речника, зъ котрыхъ кождый зъ всею силою старавъ ся наклонити короля-судію и єго прибочну раду сенаторску въ корысть свого клієнта. (Дальше буде.)

(Увага.) На стор. 53, стихъ 11 зъ горы въ другôй передѣлцѣ, вмѣсто „року 1563“ повинно бути „року 1553“.

Два старцѣ.

Иде старець утомленый,
Голову схиляє;
Кругомъ него чисте поле,
Лишь вѣтеръ гуляє....
„Була колись сила вѣку молодого —
„Гдежь дѣла ся доля тыхъ лѣтъ?
„А нынѣ цураютъ ся люде старого —
„Якій-же невдячный той свѣтъ!“
Не плачь, не плачь, бѣдный старче,
Що щастє заснуло:
Була сила и молодôсть,
Но працѣ не було!

Отъ такъ наша Русь жебруща,
Плаче, проситъ бѣдна,
А прохожй высмѣваютъ:
„Хлѣба ты негôдна!
„Були роки молодіи —
„Чомъ не працювала?
„Въ твоихъ рукахъ була доля —
„Долю ты заспала!...“

Семенъ зъ Подôля.

ЗЪ КАРПАТЪ КОЛОМЫЙСКИХЪ.

V. Житє въ Буркутѣ. — Згадка про рôкъ 1830.

Житє въ Буркутѣ досыть одностайне; лишь хиба тымъ урозмаичене, що заєдно одней гостѣ прибуваютъ, другй ôдъѣзджаютъ, або що зъ ôдти робятъ екскурзіи до полонинъ, на верхи, до Черемоша и т. д.

Ранкомъ покрываютъ густй мраки сивавымъ покрываломъ цѣлу долинку и окружаючй ю лѣсы. Коли опадутъ, обильна роса скроплює и травы и листє на деревахъ, мовь по великôмъ дощи. Сонце не показуєсь тутъ скорше, ажь по годинѣ девятôй, хочбы въ найдовшій лѣтный день. Отже и буркутовй гостѣ не спѣшатъ ся зъ раннымъ вставаньемъ.

Пробудившись, якъ звычайно въ лѣтѣ дуже вчасно, читавъ я для розôрваня нудьги книжку, лежучи въ теплôй постели; тымчасомъ слуга приладжувавъ купѣль. Купѣль въ такій спосôбъ приготовляютъ: розпаливши огонь въ печи, вкладає слуга до неи кôлька побôльшихъ рѣнякôвъ, про якихъ тутка не трудно, щобы розпекли ся ажь до червона, а самъ носитъ коновками зъ недалекого жерела буркутъ до ванны, накрытои веретою, щобы угляный квасъ не улетѣвъ; ôдтакъ кидає розпалене камѣнє до ванны, а коли вода буркутова доволѣ розôгрѣла ся, дає гостю знати. Скупавши ся полежавъ я еще зъ добру хвилю, ôдтакъ встававъ. Теперь наднесли зъ полонинъ свѣжу жентицю, котру пьє ся теплу, на-тщо, одинъ або и два кухлики, а опôсля ходитъ ся добрымъ и троха прискоренымъ ходомъ зъ годину або и бôльше. Коло десятои оживляє ся буркутова долинка; гостѣ, ôдбувши ранну купѣль, идутъ сюда-туда, сповняючи офиціяльнй проходы; потôмъ громадятъ ся около жерела, пьютъ буркутъ, поздоровляютъ ся, розговорюютъ зъ собою, и знова розходятъ ся на проходы.

Коло жерела єсть звычайне мѣстце згромадженя; тутъ приходятъ найперше ново-прибувшй гостѣ, тутъ познакомляютъ ся зъ давнѣйше прибувшими, тутъ порозумѣваютъ ся, где кто буде коморувати, тутъ прибуваютъ Гуцулы и Гуцулки зъ кôньми, щобы набрати въ свои *„буркутôвки“* воды на гандель, котрымъ звычайно жиды занимаютъ ся;

тутъ отже майже въ кождôй порѣ днины повно людей, повно гамору и руху.

Въ полудне обѣдъ, приготовленый зъ тыхъ припасôвъ, якî кто привѣзъ зъ собою. Мяса волового або иншого якого, свѣжого, не побачишь на жаднôмъ столѣ, бо до найблизшого села Жабёго, где часомъ рѣжутъ товарину, цѣлый день ходу... Мои обѣды, пôсля попередущои нарады зо мною, споруджувавъ мôй слуга-кухарь, простый Гуцулъ, котрый знавъ хорошо варити, бо бувъ за *„пôдкухту“* въ дворѣ черезъ цѣлый рôкъ, и бувъ до того дѣла дотепный. Обѣды складали ся звычайно въ слѣдуючій способôъ: перше дане — варене молоко зъ кулешею, кашою грубою або дрôбною, зъ литымъ або зъ тертымъ тѣстомъ (бо я бувъ привѣзъ зъ собою такожь и копу яєць въ дѣжочцѣ); друге дане — звычайно смаженî пструги, котрыхъ менѣ хлопцѣ-пастухи, по старому крайцарови штука на штуку, зъ Черемошу достарчували; трете дане — пирôжки зъ сыромъ, або зъ бараболею та бриндзею, або бараболя зъ солониною. Вечера складала ся зъ двохъ высше сказаныхъ, або часомъ лишь и зъ однои стравы; часомъ гербата заступала мѣстце варенои стравы. Выгадавъ я зъ своимъ кухаремъ єще одну дуже смачну страву; она хочь проста, а може завстыдати и найлучшого кухаря. Варитъ ся густа кукурузяна кулеша въ кружляку (рондли); коли выстудитъ ся, выкидає ся на стôльницю и крає ся на поперекъ ниткою въ тонкî (на палець) кружки. Тотî кружки кулешѣ вкладаютъ ся назадъ до кружляка, котрого дно выстелене тоненькими плястрами солонины. На верхъ вложеного одного кружка кулешѣ стелитъ ся верства тонка солонины, на ню вкладає ся верстовка бриндзѣ, а на тоту приходитъ зновъ кружокъ кулешѣ и т. д., ажь доки кружлякъ тымъ чиномъ не наложитъ ся повный. Тогды ставитъ ся той кружлякъ на грань и смажитъ ся, ажь доки верхный кружокъ кулешѣ не стане румяный. Кулеша, бриндзя и солонина творятъ тогды одну масу; смакъ бриндзѣ и солонины пройшовъ на-вскрôзь масу зъ кулешѣ, и вытворила ся така пухка, деликатна и смачна страва, що годѣ ôдъѣсти ся... Мавъ я зъ собою въ Буркутѣ такожь двѣ шинки и кôлька бутелёкъ вина (тыхъ припасôвъ вандруючî въ горы нѣколи не повиннî забути), але зъ того ужитковавъ я лишь въ довше треваючихъ подорожахъ, коли на далекî екскурзіи (до Шулиґуры, плавба Черемошемъ и т. д.) выбравъ ся бувъ. Отже и безъ варенои або печенои свѣжои воловины або иншого мяса можна безпечно обôйти ся на верховинѣ, бо тутъ свѣжій и чистый, часто навѣть острый воздухъ выкликує здоровый апетитъ, а тотъ приправляє дуже смачно хочбы найлихшî стравы... Хлѣба и булокъ дасть Бôгъ; зъ разу маєшь ихъ зъ на два або и три дни, але якъ довше побудешь, минутъ ся, або зачерствѣютъ якъ зелѣзо. Та и безъ того обôйти ся можна, коли є кулеша; она тутъ заступає хлѣбъ, булки и всѣлякî мучнî стравы, а часто єсть єдиною поживою на верховинѣ. Тому подорожнî на верховину нѣколи не пускаютъ ся въ дорогу безъ достаточного припасу кукурузяноі муки.

Треба и тоє знати, що припасôвъ на дорогу можна лишь въ гдеякихъ мѣстахъ дôстати, н. пр. въ Кутахъ або въ Косовѣ; найлѣпше постарати ся про нихъ въ Коломыи, а кто бы выѣхавъ въ горы безъ припасôвъ, особенно нынѣшными часами, мôгбы загибстн зъ голоду, бо верховиньскî села дуже теперь обѣднѣли. Передъ двома роками въ Устєрѣкахъ, где єсть и почта и аптика, не мôгъ я въ селѣ, нѣ въ корчмѣ анѣ у газдôвъ, дôстати за гроши бодай кусника хлѣба, анѣ молока, анѣ яйця, анѣ нѣчого; въ корчмѣ була лишь одна проста воняча горѣвка.

По обѣдѣ образъ житя буркутового лишь о тôлько змѣняє ся, що коло жерела и въ цѣлôй долинцѣ бôльшій рухъ панує. Зъ полудня, пôдъ вечеръ, стає дуже пріятно въ Буркутѣ: воздухъ огрѣтый, але не парный; небо звычайно ясне и чисте; вершки и смуги травъ позолоченî лучами сонця; що жіе, являє ся коло жерела або на прогульцѣ — красавицѣ выступаютъ уже въ повныхъ строяхъ, оживляє ся свобôдна конверзація, переплѣтана опозѣданями, дотепными шутками, чабарашками, якъ кому до чого.

Одного разу забавлявъ знакомый намъ Ромашканъ зôбрану около себе громадку, до котрои и я прилучивъ ся, слѣдуючимъ оповѣданємъ. „Въ роцѣ 1830“, розповѣдавъ ôнъ — „було въ сёй долинцѣ бôльше людно и гаморно, якъ нынѣ. Тутъ бо зъѣхала ся була на цѣлый лѣтный сезонъ польска шляхта, и то самî вельможѣ. Они то, здає ся, побудовали були для себе тотî домки, котрыхъ тогды було далеко бôльше, а зъ котрыхъ мы нынѣ безплатно ужиткуємо... Для чого они тутъ зъѣхали ся були, не знаю; либонь ихъ зъѣздъ стоявъ въ звязи зъ повстанємъ тогдышнымъ, и они мали такожь зношеня зъ вельможами угорскими, котрî ихъ часто ту навѣщали. Тогды бувъ тутка гамôръ, шумъ, рухъ, якого другого нѣ передъ тымъ нѣ потôмъ нѣкго анѣ чувавъ анѣ видавъ. Мали они зъ собою всякî припасы харчу и напиткôвъ, ажь до преизбытку; кухарѣ, пивничнî, льокаѣ, слуги и служебнî панны роили ся по долинцѣ безъ перестанку; мали зъ собою фортепіянôвъ два чи три; були мѣжь ними и такî, що грали на флетѣ, на скрипкахъ и на басѣ. Що вечера, бувало, ôдбували ся сходины и гульки; ѣли, пили ажь страхъ; шампаньскî корки стрѣляли, якъ зъ пистолѣвъ; грали, спѣвали, а часто и танцювали... Надъ вечеромъ звычайно стрѣляли зъ пистолѣвъ до шампаньскои фляшки, завѣшеноі межи двома ялицями, кулькою до цѣли. И що сказати на тоє, що найлѣпше изъ всѣхъ гостей стрѣляла невѣста: єи цѣльна кулька за кождымъ разомъ розтрѣскала бутельку; була то панѣ Мысловска, козыръ-невѣста найживѣйша изъ всѣхъ.

Одного вечера, коли якъ найохотнѣйше забавляютъ ся, надходитъ письмо до найстаршого въ громадѣ. Въ тôмъ письмѣ перестерѣгавъ ктось безъименный товариство, що слѣдуючого дня маютъ напасти на Буркутъ опрышки зъ Угорщины. Прочитавшій письмо не здраджує по собѣ тайны, але тихцемъ выкликує то одного то другого изъ розумнѣйшихъ на сторону, для нарады. Забавку закôнчено и ураджено плянъ дѣланя — однако невѣстамъ анѣ слôвцемъ нѣчогôсѣнько не здраджено. Заразъ розписали листы по всѣмъ сторонамъ, и просили о якъ найскорѣйшу помôчь; зъ тыми листами выправили высланникôвъ, а закимъ бы надôйшла помôчь зъ селъ ôддаленыхъ, казали покликати зъ поблизькихъ полонинъ Гуцулôвъ-ôвчарёвъ, обѣцюючи имъ щедру надгороду. Мужчины всѣ мали выбрати ся на другій день, нѣбы на велике полёванє; тымъ часомъ невѣсты останутъ ся дома, а ихъ пильнувати буде найстаршій въ громадѣ, яко жѣночій маршалокъ. Всѣ невѣсты маютъ зôйти ся разомъ до найпростороннѣйшои хаты и тутъ забавляти ся, ожидаючи зъ вечерею мужчинъ, повертаючихъ, хочбы пôзно въ ночи, зъ облавы. Розставлено чаты; а наколибы сила опрышкôвъ перемагала, то на даный знакъ, маршалокъ мавъ панямъ сказати правду, и упровадити ихъ въ лѣсы, горы, манôвцями... Якъ ураджено, такъ и зроблено. Мужчины ôдôйшли, невѣсты остали ся... Але якось имъ не иде забава. Глубока задума и якійсь не зовсѣмъ утаєный несупокôй ихъ маршалка удѣливъ ся и невѣстамъ; взяли, якъ то кажуть, припирати маршалка до стѣны, и той, по незручныхъ выкрутахъ, здрадивъ имъ наконець страшну тайну. Треба було бачити, якій ставъ ся переполохъ мѣжь женьщинами...

Одни сгали руки ломити; другі падали на колѣна передъ св. образами и проливали слезы въ горячôй молитвѣ: иншій ходили залякані сюда-туда зойкаючи та ôддыхаючи; иншій поумлѣвали на саму згадку о опрышкахъ. Маршалокъ стративъ голову. Ажь наразъ пôдняла панѣ Мысловска голосъ, тай каже: „Не лякатись намъ тутъ бездѣльно, бо то до нѣчого доброго не доведе; треба зôбрати чимъ скорше що важнѣйшій дорогоцѣнности и бути готовыми до утечи. Панъ маршалокъ попровадитъ насъ, якъ буде треба, а теперь охолонѣмъ ôдъ переполоху, и дѣлаючи розумно, просѣмъ Бога о ратунокъ...“ Тота бесѣда и примѣръ героичный панѣ Мысловскои подѣлали благотворно и на другихъ. Зôбрали ся скоро, и дожидали мовчки, що Богъ зôшле...

Гдесь коло опôвночи давъ ся чути ôдъ Черемоша выстрѣлъ зъ ручницѣ..., вôдтакъ другій... Були то передній ведеты, зъ однои стороны ôдъ опрышкôвъ, зъ другои ôдъ буркутнои шляхты, що себе такъ взаимно привитали... По сѣмъ ожидати можь було великого проливу крови, бо на даный знакъ шляхта въ стисненôй колюмнѣ, поперта грубою лавою узброєныхъ Гуцулôвъ, посунула напередъ, уставила ся въ рядъ напротивъ опрышкôвъ, и вымѣрила ручницѣ на непріятеля. Хвилинка и пролилабы ся була кровь людска... Наразъ выступає ктось ôдъ стороны опрышкôвъ напередъ, зъ бѣлою на топôрци хусткою, и махає нею сильно въ воздусѣ, на знакъ требованя мирного переговору. На той знакъ выступає такожь парляментарь изъ рядôвъ шляхты. И о чудо! по кôлькохъ словахъ парляментарѣ кидаютъ ся собѣ въ рамена и кричатъ зъ всеи силы: „*Ручницъ до ноги! згода!*“ А заразомъ давъ ся чути гучный, тогды улюбленый, маршь Домбровското, въ котрый наша шляхта зъ восхищенємъ завторувала. Були то угорскі магнаты, котрі въ правдиво мадярскій способъ хотѣли зробити несподѣванку буркутовымъ гостямъ, не предвиджуючи, що такій жартъ мôгъ мати сумні, нещастні послѣдства...

Що по тôмъ страху наступила тымъ бôльша радôсть, легко догадати ся. Мадяре, а було ихъ зъ 50 особъ, привели зъ собою кôлька волôвъ и баранôвъ, привезли много дичины, двѣ бочки доброго вина и цѣлу банду цыганьскои музыки... Тожь то ôдгакъ пили и гуляли всѣ „Panie dobrodzieju“ въ Буркутѣ, черезъ цѣлый тыждень! И я тогды бувъ въ Буркутѣ, и все що кажу, бачивъ на свои очи...“

Зъ вдоволенємъ выслухали мы Ромашканового, досыть плавного оповѣданя, по чôмъ розôйшли мы ся кождый въ свояси. *Денисъ.*

Чорногорка.

II.

Народъ чорногорскій придає велику вагу чистотѣ обычаѣвъ, и дуже рѣдко лучає ся, щобы молода дѣвиця нарушила строгій обычай. Єслижь така найде ся, то буває не лишь зъ родительского дому выгнана, но народный обычай велитъ ю выгнати за границѣ отчины, и звычайно шукає така выгнанниця притулку въ Турціи або въ Австріи яко сусѣдуючихъ державахъ. И молодця. котрыйбы осмѣливъ ся малоцѣнити народні чистї обычаѣ, чекає страшна кара: въ многихъ разахъ єго убиваютъ братя обезчещенои дѣвицѣ, хотяй и такъ буває, що справа приводитъ ся до обостороннои згоды и обоє молодї люде побираютъ ся. Въ такôмъ случаю не буваютъ каранї, хотяй невѣста така вже и въ законнôмъ супружествѣ не має тои чести и того пошанованя у людей, яке має женьщина, умѣюча перестерѣгати обычай народный. Неразъ изъ за тои причины приходило до страшныхъ кровопролитій межи цѣлыми племенами, зъ которыхъ одни ставали по сторонѣ дѣвицѣ, а другі по сторонѣ молодця.

Трийцять лѣтъ тому назадъ — такъ росповѣдала одна стара Чорногорка — жила въ селѣ дѣвиця Мака, котру родителѣ пôслали на островъ Враницю, на Скутарскôмъ озерѣ, пасти стадо. Тамъ насло такожь племя чорногорске „Цеклинъ“. Межи цеклиньскими пастухами бувъ сынъ капитана Джуканова, Иванъ, котрый увѣвъ Маку. Нещаслива дѣвиця опамятавшись, хотѣла задати собѣ смерть; но въ тôй хвили надходитъ єи братъ, а видячи ю сумною, запытавъ: „Сестро, що зъ тобою? чого така сумна?“ — О брате, я недостойна называти ся твоєю сестрою, я нещасна, я нанесла ганьбу на нашь честный и хоробрый дôмъ! — „Що я чую, сестро? Кто оскорбивъ твою честь? Вскажи менѣ виновника, а въ тôй хвили помщусь за тебе.“ — Но нещастна Мака не хотѣла смерти любовника, а волѣла сама знайти смерть въ волнахъ глубокого озера. Братъ дивячись на тую сцену сказавъ лише: „Лѣпше честно умерти, нѣжь нечестно жити.“ Ôдтакъ побѣгъ до молодыхъ пастухôвъ. Заставъ ихъ при веселôй забавѣ, котру перервавъ словами: „Где скрывъ ся подлець, що осмѣливъ ся скривдити мою сестру? Єсли ôнъ юнакъ, нехай выходитъ на поєдинокъ! Где ôнъ, той баба?...“

Закипѣла кровь, пôдняла ся рука а въ нѣй ятаганъ,— и выйшовъ зъ громадки хорошій молодець, Иванъ. „Огъ я, и отъ тобѣ поєдинокъ!“ Скрестили ятаганы, борба розпочалась и закимъ минули три хвилѣ, голова Ивана лежала на земли. По тôмъ выпадку розгорѣлась межи двома племенами борба, котра стояла сорокъ людей убитыхъ и раненыхъ. Такъ дорого цѣнятъ честь Чорногорки!

Отъ єще одинъ примѣръ зъ послѣднои турецко-чорногорскои вôйны, знаный въ цѣлôй Чорногорѣ. На граници находитъ ся турецка крѣпость Колашинъ, котра въ силу Берлиньского трактату єсть теперь въ рукахъ Чорногорцѣвъ. Въ роцѣ 1877 напавъ Мехметъ-Алѣ на чолѣ Альбанцѣвъ племя Васовичей и занявъ мѣсто Смоково. Часть одна мешканцѣвъ того мѣста, котра не могла въ часъ схоронитись, була вырѣзана, друга була вбита живцемъ на остроколы. Живою остала ся одна тôлько жертва: шѣстнайцятилѣтна прекрасна дѣвиця Іока. Въ часѣ загального убійства она успѣла сховати ся въ якусь яму, но зôркі очи Мехмета не пустили зъ ока красавицѣ; ôнъ кинувъ ся на безборонну Іоку. Борба була нерôвна, и Мехметъ яко сильнѣйшій взявъ Іоку въ неволю. Зачавъ голубити свою красну невôльницю. Боронитись єй не було нѣякъ; оставалось одно: ужити природнои Чорногорцямъ хитрости. Удаючи любовь до Мехмета, сказала она: „Будь певный, що не утѣкну ôдъ тебе, я цѣла твоя; а теперь здѣлай менѣ ласку и выйди зо мновь на тую скалу, нехай зъ ôдтамъ у послѣдній єще разъ побачу мою отчину....“

Мехметъ пôйшовъ зъ Чорногоркою на край стрôмкои скалы. Тутъ примиляючись прорекла Іока: „Поцѣлуй мя!“ Розгорѣлись на тї слова очи лютого Турка и ôнъ обнявъ дѣвчину своими окровавлеными єще руками; и она обôйняла сильно єго голову обома раменами, притиснула сильно до своихъ грудей и кинулась разомъ зъ нимъ — въ глубоку пропасть! Обоє тутъ и згинули.

Въ кôлька днѣвъ пôзнѣйше спустили ся люде въ пропасть, где найшли два трупы: пôдлеця Мехмета и героиню Іоку. Народъ о нѣй зъ думою говоривъ и говоритъ: то молодець-дѣвиця!

При правôмъ березѣ рѣки Мары єсть монастырь Доволя. Красна та мѣстцевôсть, окружена лѣсистыми горами, приманила и сюды Туркôвъ. Въ роцѣ 1857 находивъ ся въ

тôмъ монастыри турецкій гарнизонъ. Начальникови гарнизону подобалась була дѣвчина, чотырнайцятлѣтна Чорногорка. Силомôць рѣшивъ ся ôнъ овладѣти нею. Вѣсть о здѣланôй нечести рознесла ся по цѣлôй Чорногорѣ, и особенно сильно порушила мѣсто Цетинє, столицю тамошного князя. Якъ лишь о тôмъ довѣдавъ ся чорногорскій князь Данiилъ, чоловѣкъ енергичный и хоробрый, не хотѣвъ перенести зневаги, нанесеной простôй Чорногорцѣ, и приказавъ своимъ юнакамъ знищити цѣлый турецкій гарнизонъ. Небавкомъ въ монастыри не було вже и єдиного Турка.

Одинъ подорожникъ пытавъ ся чорногорского владыки: „Длячого нема у васъ нѣякои правнои кары на оскорбленє чорногорскихъ женьщинъ?“ — „У насъ окремыхъ правъ на тоє не потреба, — ôдповѣвъ владыка — бо то булобъ такъ само, якбы вы сказали: чому нема нѣякои кары для тыхъ, котрiбъ важили ся выскочити на мѣсяць.“

Часто дѣвчинка-Чорногорка доказала дѣла, якимъ бы мôгъ повеличати ся неодинъ юнакъ, а богатырства єи переховуютъ ся въ народныхъ пѣсняхъ ôдъ роду въ рôдъ. Разъ на мѣсто Камтелъ напавъ сильный ôддѣлъ турецкихъ войскъ и грозивъ, що оберне мѣсто въ попелъ, єсли єму не пôддасть ся. И не тяжко имъ було взяти слабо боронене мѣсточко; Турки побѣдили и збурили мѣсто, однакъ не могли овладѣти баштою, въ котрôй укрылись були женьщины зъ дѣтьми. Довго боронили ся хоробрi Чорногорки и много Туркôвъ лягло пôдъ стѣнами башты. Въ кôнци недоставало силы хоробрымъ богатыркамъ противъ далеко сильнѣйшихъ и численнѣйшихъ силъ турецкихъ. — „Щожь дальше зробимо?“ спытала одна Чорногорка. — „Знаю що“, — ôдказала дѣвиця Iела Мерунова, и зсыпавши весь порохъ въ одинъ кутъ башты, отворила чимъ борше дверѣ. Турки, видячи отворенi дверѣ, кинулись въ башту въ силѣ 500 людей. Въ тôй хвили рознѣсъ ся по околици страшный гукъ зъ башты, котру высаджено въ воздухъ. Пôдъ розвалинами башты похоронились всѣ, що тамъ були — и Сляванки и Турки.

Честь такимъ Чорногоркамъ! *Гр. Врецьона.*

Листы артистичнi.

Русине, пôзнай себе, буде зъ тебе!

II. Спѣвъ и музыка.

Спѣвъ и поезія суть у народôвъ, въ ихъ природнôмъ станѣ культуры, такъ тѣсно зъ собою звязанi якъ металь и звукъ, свѣтло и барвы, елєктричнôсть и огонь. Ударь въ чистый металь, а выдобудешь зъ него звукъ ясный; пôдложи пôдъ лучь сонця каплю чистои водицѣ, а розсыпле ся въ очахъ твоихъ на многi найкрасшi барвы; потри паличку шклянну сухимъ сукномъ, а выдобудешь зъ неи искру елєктричну, що пальнi тѣла въ ôдповѣдный способôбъ запалює. Такъ и въ рускôй груди почиває многôсть тонôвъ и найкрасшихъ мельодiй, котрi выдобуваютъ ся и плывутъ невычерпаною струєю, єсли въ души поетицкôй запалитъ ся огонь природнои поезiи... Мельодія додає пѣснямъ барвы, красы и тепла; она додає поезiи бôльше силы и житя; и поезія, ведена тонами, тымъ глубше вникає до душѣ и серця.

Народъ рускій, якъ єсть богатый въ розличного рода прекраснi поетицкi творы, такъ єсть такожь и пребогатый въ творы спѣвнi, мельодiи. Народы европейскi знаютъ ихъ, збираютъ ихъ въ збôрники, любуютъ ся ними, цѣнятъ ихъ высоко, а часто и найбôльшi геніи употребляютъ мотивôвъ рускихъ до своихъ безсмертныхъ творôвъ: якъ Бетовенъ, Веберъ, Сервансъ и иншi.

И ктожь коли заперечавъ Русинови спѣвности и великихъ здôбностей до музыки и композиціи музыкальнои?...

Шкода бы було, щобы нашi прекраснi мельодiи народнi загибали. А они моглибы и могутъ загинути, єсли нашъ народъ прiйде въ иншi обставины и пôчне инакше своє житє суспôльне ладити; тогды и гадка въ души, а зъ нею и пѣсня въ серци, инакше розвине ся. Будутъ иншi гадки, будутъ и иншi спѣвы; бо пѣсня и спѣвъ суть ôдгомономъ конечнымъ стану душѣ и серця.

Дѣйстно — и для Руси, и для славяньщины, и для всѣхъ народôвъ булабы необчислима страта, єслибы тотi чудовi мельодiи нашi змарновали ся та проминули, якъ проминаютъ цвѣты зъ надходящою сгуденею; єслибы они загинули, неспожиткованi черезъ геніѣвъ спѣву и музыки. Єсть отже найвысшій часъ, щобы люде щирi, знаючi музыку, збирали тотi мельодiи, такъ якъ збираютъ ся пѣсни народнi. До васъ проте, до васъ, щиро-рускi патріоты, одзываю ся зъ горячимъ покликомъ: не давайте пропадати симъ прекраснымъ, милозвучнымъ, любымъ, сердечнымъ рускимъ мельодiямъ; до тебе, руска молодежи, що дома и въ школѣ плекаєшь спѣвъ и музыку, обертаю ся днесь зъ неменше горячимъ покликомъ: збирай охочо и пильно тотi щирорускi мельодiи, якъ тота пчôлка мѣдъ зъ цвѣтôвъ збирає; списуй ихъ вѣрно въ ноты, або выучуй ся ихъ спѣвати; пôдслухуй тi мельодiи по селахъ, по горахъ, по найдальшихъ закуткахъ, а єсли можна: по весѣляхъ, вечерницяхъ и при всякихъ обрядахъ народныхъ — и передавай ихъ въ ноты, щобы не пропали, а противно щобы зъ того скарбу неоцѣненого хôсновали нашi композиторы, подôбно якъ хôснуютъ поеты зъ рускихъ пѣсней народныхъ.

Правда, и музыка потребує школы и науки; и она потребує, бôльше якъ поезія, обставинъ внѣшныхъ, одповѣдныхъ, щобы розвинула ся до величавости композицiй Бетовенôвъ, Гайденôвъ, Мозартôвъ; она потребує музыкально образованыхъ слухачѣвъ, потребує образованя силъ выконавчихъ, саль, инструментôвъ и всякихъ прибôрôвъ, и значныхъ коштôвъ... Русины и таку музыку моглибы мати и будутъ ю безперечно мати, нехай тôлько інтелигенція руска отрясе ся ôдъ вплывôвъ чужины и пôзнасть велике достоинство и велику будучнôсть свого народу. Єсли котра штука, то музыка найскорше розвине ся у Русинôвъ.

Дôмъ Народный рускій во Львовѣ, яко институція, въ котрôй музы рускi маютъ знайти передъ всѣмъ своє прибѣжище, має святый обовязокъ, плекати спѣвъ рускій и музыку; того бажали и патріоты рускi зъ року 1849, коли обговорювали потребу и задачѣ будущои народнои институціи. Уже теперь „Совѣтъ управляючій дѣлами Дому Народного“ виненъ постарати ся о заложенє руского „товариства музычного“; виненъ молодцѣвъ, котрi объявляютъ природнi знаменитi здôбности до спѣву и музыки, надѣляти стипендiями и высылати ихъ за границю для высшого образованя музыкального. Я маю тверду вѣру, що лишь тымъ способомъ въ недалекôй будучности розвинути зможемо свою питому школу музыки, якъ ю маютъ Iталiяне, Нѣмцѣ и Французы.

Гадку высказану понявъ и розвинувъ знаменитый Львôвскій знатокъ музыки и композиторъ п. Конопасекъ, Чехъ родомъ, и пôднѣсъ ю до значеня обширнѣйшого въ своихъ письмахъ о музыцѣ славяньскôй. Ôнъ на пôдставѣ довголѣтныхъ студій прiйшовъ до переконаня, що первѣстокъ музыки славяньскои єсть зовсѣмъ ôдрубный ôдъ первѣстку музыки у иншихъ народôвъ, и що Славяне будутъ и мусятъ мати свою окрему школу музыки. Цѣкава рѣчь узнати, що ôнъ подає яко первѣстокъ славяньскои музыки?... Пôсля

п. Конопаска єсть то той первѣстокъ музычный, що цѣхує рускій пѣсни народній, а особливо коломыйку!

И теперь, при несприяючихъ обставинахъ, уталантованыхъ маємо композиторôвъ, Русинôвъ зъ роду, зъ душѣ и зъ серця, що своими чисторускими а цѣнными музыкальными творами знанй суть вже и ширшôй публицѣ: Лавровскій, Іосифъ Левицкій (славну єго композицію „Многая лѣта“ спѣваютъ часто и доси), Рудковскій, Воробкевичь, Вахнянинъ, Кобрыньскій, Матюкъ, Бажаньскій, Любовичь и иншій; не кажу вже про украиньскихъ композиторôвъ, зъ котрыхъ деякй (н. пр. Лисенко) достигли уже значеня европейского, свѣтового.

Отжежь на музыкальнôмъ поли не уступаютъ Русины въ нѣчôмъ другимъ славяньскимъ народамъ, и дасть Богъ, будутъ колись межь ними передувати, до чого єсть всяка пôдстава що до природного успособленя. Приспѣшити тую пору можемо самй, головно черезъ реформу покликаныхъ до того институцій рускихъ, котрй нынѣ — не хочемо наводити властивыхъ причинъ — не умѣютъ великихъ силъ скупити въ однôмъ огнищи для добра Руси, а скорше до роздѣлу тыхъ силъ єще причиняютъ ся. *В. Д. Ст.*

Малорускй пѣсни историчнй въ перекладѣ на языкъ французкій.

„Les Chants historiques de l'Ukraine, et les Chansons des Latyches des Bords de la Drina occidentale.“ Traduits sur les Textes Originaux par A. Chodzko. Paris. Leroux.

Wiener Zeitung, урядова газета австрійска, помѣстила въ науковôй прилозѣ до числа 45 зъ сего року слѣдующу рецензію о найновѣйшôмъ выданю людовыхъ пѣсень рускихъ въ перекладѣ на языкъ французкій:

„Єще року 1875 згадували мы про заслуги, покладенй професорами Кіевского университету, Антоновичемъ и Драгомановомъ, около выданя рускихъ пѣсней народныхъ. Вже тогды высоко оцѣнили мы творчôсть и уздôбнене поетичне мало намъ знаного, але даровитого, племени малорускаго. Надѣя нами выражена, що численнй матеріялы небавкомъ въ дальшихъ томахъ появлятъ ся, не сповнилась доси, именно для того, що правительство російске — знанымъ указомъ зъ дня 30 Мая 1876 — взборонило всяке дальше выдаване книжокъ въ языцѣ малорускôмъ.

„Многй читателѣ нашй задивуютъ ся може, що мы въ рецензіи нашôй уживаємо выраженя *„языкъ малорускій“*; опираємо ся пôдъ тымъ взглядомъ на досвѣдахъ науки, пôсля котрыхъ въ родинѣ славяньскихъ языкôвъ занимає бесѣда малоруска окреме, самостôйне становище. Бесѣда тая подѣдає множество своихъ ôдрубныхъ пытоменныхъ властивостей, ôддѣляючихъ ю зарôвно ôдъ бесѣды російскои якъ и ôдъ польскои. Нѣмецкй, французкй и англійскй подорожники, котрй докладно владали бесѣдою російскою, будучи въ земляхъ малорускихъ (на Украинѣ, Волыню и Подôлю) зовсѣмъ не могли зъ тамошными мешканцями порозумѣти ся, якъ то они самй въ своихъ реляціяхъ одноголосно стверджаютъ. А єсть тая бесѣда малоруска не якимсь неправильнымъ діялектомъ або жаргономъ славяньскимъ, а противно посѣдає свою власну и дуже правильну граматику, и має свою власну великои ваги литературу, а въ нѣй творы, котрй удостопли ся перекладу не лишь на иншй славяньскй бесѣды, но такожь на многй бесѣды европейскй. Для примѣру скажемо, що майже всѣ поезіи Шевченка и многй творы иншихъ писателѣвъ малорускихъ переложено на языкъ російскій, а незрôвнанй оповѣданя Марка Вовчка переложивъ на російске самъ первостепенный писатель Росіи, Тургеневъ. Указъ російского правительства застановивъ дальшій такъ надѣйный розвôй литературы великого пятнайцять мілiонового народу; маємо однакожь надѣю, що небавкомъ Росія назадъ поверне малорускому народови свободу дальшого розвою. Оба професоры Кіевского универзитету, Антоновичь и Драгомановъ, въ наслѣдство згаданого указу уступити мусѣли изъ своихъ посадъ. Професоръ Драгомановъ, одинъ зъ найздôбнѣйшихъ на Руси людей, опустивъ Росію и осѣвъ теперь въ Женевѣ, зъ ôдки веде на великй розмѣры соціялистичну пропаганду въ земляхъ малорускихъ.

„Зъ выданыхъ въ Кіевѣ двохъ томôвъ малорускихъ пѣсень и думъ историчныхъ переложено теперь що найкрасшй поезіи на языкъ французкій. Суть то дѣйстно поезіи оригинальнй, своєроднй, формою и рѣчею ôдъ всякихъ иншихъ поезій людовыхъ ôдмѣннй и власне тымъ для насъ и для всѣхъ любителѣвъ народнои музы многоцѣннй и интереснй. Въ нихъ свѣтъ ôдрубный, окремый и предметъ зовсѣмъ не той, що въ пѣсняхъ иншихъ народôвъ. Нема н. пр. въ тыхъ пѣсняхъ ôвчарѣвъ, що по зеленыхъ лугахъ або надъ берегомъ чистыхъ ручаѣвъ выспѣвуютъ веселй пѣсни або высказуютъ свои любовнй чувства. Въ историчныхъ думахъ рускихъ видимо житє побажне, зъ трудами и небезпеченьствами получене — видимо славныхъ борцѣвъ и богатырôвъ, що въ оборонѣ краю и народу свого неустанно зъ ворогами бороли ся. Въ описахъ всѣхъ тыхъ борбъ, чи малыхъ чи великихъ, а заєдно страшныхъ и кровавыхъ, не знайдешь богато прикрасъ малёвничихъ и фантастичныхъ; образы суть всюды поважнй и серіознй, безъ взгляду на мѣстцевôсть и на часъ, въ котрôмъ повстали. И пôдъ взглядомъ етнографичнымъ заслугуютъ думы рускй на нашу увагу. Всюды передъ окомъ нашимъ розпростирає ся гладка рôвнина степôвъ, котрй мовь море безмежне тягнутъ ся далеко и широко землею; всюды видимо ту саму площину, лишь гдекуды перервану высокими могилами, зъ вершка котрыхъ мешканець степôвъ тревожливо споглядає, чи вооруженй бисурманы не зближаютъ ся до украиньскихъ жилищь. Часто описуютъ тй думы густй степовй травы, въ котрыхъ поодинокй козаки передъ ворогомъ укрываютъ ся. Особливо сумно становитъ ся нашôй души при описѣ нападôвъ татарскихъ, коли по всѣмъ краю взносятъ ся клубы дыму до неба — въ знакъ пожоги, котрою понищивъ ворогъ жилища людскй и зневоливъ мешканцѣвъ краю до утечи. Въ многихъ историчныхъ думахъ и пѣсняхъ рускихъ видимо цѣлй ряды людей, гнаныхъ въ ясыръ, въ край невѣрныхъ; тутъ мы якбы чуємо плачь катованыхъ женьщинъ и молодцѣвъ, що идутъ въ незнану краину по терню и глогахъ, зъ оковами на рукахъ, або повязанй шнурами въ довгй ланцухи побôчь себе.

„Въ народныхъ рускихъ пѣсняхъ оспѣвуютъ ся не лишь нещастя и опустошеня рôднои землѣ, але такожь кровавй битвы и побѣды козакôвъ надъ невѣрными. Бувъ часъ, коли козаки на скорыхъ коняхъ переѣзджали степы, шукаючи за Татариномъ. Тогды мовь грôмъ ôдбивались копыта коней ôдъ посохлои землѣ; шаблѣ козацкй сверкали воздухомъ якъ тй ярй лыскавицѣ; въ скорôмъ летѣ конѣ досягали грудьми землѣ, змѣтаючи гривами своими степовый порохъ...

„Згадати єще годитъ ся про тй пѣсни рускй, що описуютъ намъ чайки та судна козацкй, плывучй вздовжь побережій Чорного моря, и загрожуючй турецкимъ краямъ. Въ однôй зъ такихъ пѣсней видимо чайки козацкй розбитй страшною бурею. Уже кôлька козацкихъ кораблѣвъ потопали въ волнахъ Чорного моря, а и прочимъ грозила очевидна погибель. Тогды атаманъ выступає на чердакъ корабля и взыває кождого зъ посередъ дружины, щобы отверто вызнававъ свои грѣхи и публичною сповѣдею ублагавъ розгнѣваного

Бога. Всѣ козаки мовчатъ, бо не видятъ себе въ великихъ грѣхахъ, лишь къ загальному задивованю стає передъ атаманомъ Алексей Поповичь, сынъ священика, и высповѣдує публично свои грѣхи. Отъ єго исповѣдь:

„Якъ я въ охотне войско ôдъѣзджавъ,
„Я зъ отцемъ и зъ матерею опрощеня не бравъ,
„И старшого брата за брата не мавъ,
„И старшу сестру єще зневажавъ...
„Та ще конемъ добрымъ по улици гуляvъ,
„Триста душь дѣтей маленькихъ конемъ розбивавъ,
„Кровь христіяньску безневинну проливавъ.
„А молодй жены за ворота выбѣгали,
„Дѣтей маленькихъ на руки хватали,
„Мене, Алексея Поповича, кляли-проклинали.
„Та ще ѣхавъ мимо церквы, Святого Спаса,
„Шапки не знявъ
„И на себе креста не покладавъ,
„И отцевскои-матчинои молитвы не споминавъ —
„Либонь мене, панове молодцѣ, найбôльше той грѣхъ споткавъ.
„Ей, се не Чорное море насъ потопляє:
„Се отцевска-матчина мене молитва карає.
„Ей, колибъ насъ отцевска-матчина молитва
„На Чорному морю не втопила,
„Ôдъ смерти боронила:
„То буду я отця-матерь чтити, шанувати, поважати,
„И старшого брата за рôдного отця почитати,
„И близькихъ сусѣдъ за рôдну братію у себе мати...“

„Всѣ козаки здумѣлись надъ такъ многими и великими грѣхами Алексея и звязавши безбожника волѣкли єго на край корабля, щобы вкинути въ розгукане море и тымъ способомъ ôдвернути гнѣвъ Божій. Але въ послѣднôй хвили всѣмъ жаль стало губити чоловѣка, що яко грамотный неразъ читавъ козакамъ св. письмо и учивъ дѣлъ добрыхъ та честныхъ, и тому они урадили: проколоти малый палець у правои руки Алексея и кровь зъ того пальця каплями впустити до моря. И отъ сталось велике диво: Чорне море въ однôй хвили утишилось, якбы нѣякои бурѣ не було, и навѣть потопаючй кораблѣ выплываютъ теперь щастливо на верхъ воды.

„Иншій ôддѣлъ пѣсень рускихъ занимає ся гетманомъ козацкимъ, Богданомъ Хмельницкимъ. Пôсля народнои традиціи нечувана свирѣпôсть и несправедливôсть Полякôвъ були головною причиною, що войско козацке, котре вѣками обороняло Европу передъ гордами татарскими и турецкими, ôдорвалось ôдъ Польщи и прилучилось до Росіи. Другою причиною ôдорваня ся ôдъ Польщи, пôсля народныхъ пѣсень рускихъ, були жиды, котрй въ тую пору дворы и церквы на всѣй Руси забрали були въ аренду. Народнй пѣсни такъ тоє господарство жидôвъ на земляхъ рускихъ описуютъ:

Ещежь то жиды-арендары
У тому не перестали:
На славнôй Украинѣ всѣ козацкй церквы заарендовали.
Которомужь то козакови, або мужику, давъ Богъ дитину появити,
То не йди до панъ-отця благословити,
А пôйди до жида-арендаря, та положи шестакъ, щобъ позволивъ церкву одчинити,
Тую дитину окрестити.
Ещежь котрому то козаку, або мужику, давъ Богъ дитину одружити,
То не йди до панъ-отця благословити,
А пôйди до жида-арендаря, та положи битый талярь, щобъ позволивъ церкву одчинити,
Тую дитину одружити...

„Въ виду тяжкихъ кривдъ, якй Русины терпѣли пôдъ гнетомъ Полякôвъ и жидôвъ, не позôставало Хмельницкому иншого дѣла, якъ вывѣсити воєнну хоруговь и возвати своихъ земляковъ супротивъ польского и жидôвского панованя.

Тогдѣжь то якъ у святый день, божественный вôвторокъ,
Гетманъ Хмельницкій козакôвъ до сходу сонця у походъ выправлявъ,
И стиха словами промавлявъ:
Ей козаки мои, дѣти, друзя!
Прошу васъ добре дбайте,
Одъ сна вставайте,
Рускій отченашъ читайте,
На славну Украину прибувайте,
Жидôвъ-арендарôвъ у пень рубайте,
Вѣры своєи христіяньскои у поругу не давайте,
Жидôвскому шабасу не фольгуйте!..“

„Щастливй войны очистили край ôдъ непріятеля. Оригинальнй суть пѣсни, котрй въ тую пору повстали. Въ однôй пѣсни такъ мовитъ ся: „Перше на плечахъ нашихъ висѣла обôдрана свитина, теперь козакъ одѣтый въ пурпуры и аксамиты, ôдобранй у невѣрныхъ. Кишенѣ нашй наповненй золотомъ; зъ думою и честею переходятъ ся нынѣ козаки по своѣмъ краю“.

„Козаки запорожскй були богатырами-воинами, достойными поетичнои славы. Хоробрй, ôдважнй, где треба великодушнй, въ многихъ случаяхъ дикй и лютй — много маютъ они вспôльного зъ пôвнôчными Норманами...“

Стôлько о поезіяхъ малорускихъ написавъ згаданый нами рецензентъ нѣмецкій. Самъ перекладъ пѣсень на языкъ французскій, якъ видно зъ наведеного содержаня, єсть досыть докладный, — чи однакъ перекладчикъ наслѣдувавъ вѣрно и метричный укладъ народныхъ думъ рускихъ, сказати не можемъ, не маючи самого перекладу пôдъ рукою.

Листокъ школьный.

— **Рада школьна краєва** именовала дѣйстными учительками при школѣ выдѣловôй женьскôй во Львовѣ: Аделю Францôвну, Марію Зелиґъ, Зофію Романовичôвну, Юлію Баревичôвну, Викентію Льоншамиъ, Єлену Лемницку, Агн. Ребзамôвну и Марію Вольтерôвну.

Дальше зôстали именованй: І. Фридрихъ дѣйстнымъ учителемъ управляючимъ школою имени св. Мартина; Іос. Опалокъ дѣйстнымъ учителемъ школы имени св. Анны; Кар. Грабовскій дѣйстнымъ учителемъ школы имени св. Антонія.

— **Министерство просвѣты** рескриптомъ зъ дня 17 Сѣчня сего року возвало Раду школьну краєву, щобы книжки, выданои въ Коломыи пôдъ титуломъ „Цѣсарь Францъ Іосифъ І, императоръ Австріи“, не допустити до библіотекъ школьныхъ, а єсли въ якôй школѣ вже знаходитъ ся, щобы ю сейчасъ зъ ôдтамъ усунути.

Конкурсы.

Рада школьна окружна въ Сяноку розписує пôдъ днемъ 13. Лютого ч. 79 конкурсъ на слѣдуючй посады учительскй:

1) при школѣ 4-клясовôй женьскôй въ Сяноку зъ платнею 450 зр.;

2) при школахъ статовыхъ зъ платнею 300 зр. и вольнымъ мешканємъ (языкъ выкладовый рускій): въ Глуднôмъ, Рускôй Вси, Одреховѣ, Ольхôвцяхъ, Вислоку великôмъ, Балигородѣ и въ Терепчи;

3) при школахъ статовыхъ зъ платнею 300 зр. и вольнымъ мешканємъ: въ Новосѣльцяхъ и Пакошôвцѣ (до одержаня тыхъ двохъ посадъ потрѣбне єсть знане языка руского);

4) при школахъ филіяльныхъ зъ платнею 250 зр. и вольнымъ мешканємъ (языкъ выкладовый рускій): въ Павлокомѣ и Завадцѣ Рымановскôй.

Речинець поданя до кôнця Марця сего року.

Рада школьна окружна въ Станиславовѣ розписує конкурсъ на двѣ посады старшихъ учителѣвъ зъ рôчною платнею по 450 зр. при школахъ 4-клясовыхъ въ Галичи и Товмачи.

Речинець поданя до 8 Цвѣтня сего року.

Музыкально-декляматорскій вечеръ,

урядженый въ рôчницю смерти Тараса Шевченка Выдѣломъ Рускои Бесѣды, ôдбувъ ся во вторникъ дня 9. лат. Марця с. р. въ комнатахъ тоижь Бесѣды дуже торжественно. Всѣ три досыть просторонній комнаты наповненій були гостями, мужчинами и женьщинами; видно такожь було много гостей зъ провинціи. Вечеръ розпочавъ проф. п. Цеглиньскій ôдчитомъ на тематъ: „Шевченко и его спôвчасна критика“. По короткôмъ перестанку роздавъ ся прехорошій и гармонійный спѣвъ добôрно зложеного хору, ôдслуханый зъ найбôльшимъ задоволенємъ. Пп. Я. Ильн. и И. М. ôдограли на фортепянѣ удачно „I Lombardi de Verdi par R. De Vilbac“; игра удостоилась такожь загального узнаня. Академикъ п. Ч. выголосивъ зъ выразомъ и чувствомъ деклямацію: „*Кавказъ*“ Шевченка, а п. Мышуга ôдспѣвавъ зъ правдивымъ артизмомъ сольо тенорове Козлова „*Кобы я зналъ*“; такъ деклямація якъ особливо спѣвъ п. Мышуги принятій були неустаючими оплесками и бравами. Зарôвно подобалась и зъ повнымъ узнанємъ принята зôстала вправна и певна игра на фортепянѣ почт. дѣвицѣ О. Ог.

Вечеръ той тревавъ ôдъ 7 до $9^1/_2$ годины. На закôнченє ôдспѣвавъ дôбраный мужескій хоръ хорошу пѣснь „*Чомъ рѣченько домашная*“. Изъ восторгу и радости, яку гостѣ вынесли зъ комнатъ Бесѣды, можна заключити, що нѣкто не пожаловавъ свого труду и часу, бо истинно забавивъ ся якъ найлучше. Бувъ то вповнѣ артистичный вечерокъ, въ малыхъ розмѣрахъ, и мы думаємъ выповнити лишь загальне желанє, єсли аранжерамъ вечера въ имени публичности выразимо сердечне спасибôгъ. *Вр.*

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦІИ.

Всеч. от. **Вл. Ч. въ Бабинцяхъ**. Премію выслано; реклямацію передано редакціи „Дѣла“. Чи Ставропигія ювилей свôй зъ бôльшою свѣтлостею обходити буде, єще доси не рѣшено. У насъ въ загалѣ важныхъ хвиль въ исторіи народу не умѣютъ, чи не хотятъ, выкорыстати въ способъ одвѣтный. — Вп. **Д. М. въ Куцурѣ** (Банатѣ). „Газету Школьну“ зъ лѣтъ 1878 и 1879 на адресу подану выслано. „Зорю“ высылати будемо правильно. — Всеч. от. **Ю. Г. въ Вербовѣ**. Книжки замовленій за реценисомъ выслано. — Вп. **Т. Р. въ Верхни**. Авдифонъ Грейдона єсть єще новымъ вынайденємъ, котрымъ доперва перший пробы здѣлано. До загального практичного застосованя єще далеко. — Всеч. п-ѣ **Е. О. въ Яворовѣ**. Премію и всѣ доси выданій числа заразъ по одержаню предплаты выслано. — Книгарня **Г. Ч. въ Чернôвцяхъ**. Присланій 2.50 на „Газету Школьну“ вписали мы тымчасомъ на „Зорю“; донесѣтъ намъ, чи на таку замѣну годите ся. — Всеч. **Т. Р.** До насъ щастя не маєте. Присланій поезіи свѣдчатъ о значнôмъ талантѣ поетичнôмъ, однакожь содержанє не надає ся до печатаня. „Дика дума“ и по кôлькаразовôмъ перечитаню останесь незрозумѣлою, а зновъ предметъ другои поезіи уже стократно оспѣваный иншими поетами и проте въ теперѣшнôй формѣ не выкличе интересу. Въ такихъ поезіяхъ гребабы якусь нову сторону людскои природы представити, а сего въ згаданôмъ утворѣ не знаходимо. — Вп. **И. В. въ Стрыю**. Винна ту безперечно мѣстцева почта, бо всѣ числа призначеній на яку почту, высылаємо всегда разомъ и пôдъ вспôльною перепаскою. — Всеч. от. **Ем. К. въ Буцовѣ**. Пренумераты згаданои не одержали; просимо поновно зареклямовати реценисъ почтовый, на котрôмъ буде пôдписъ особы ôдобравшои предплату. — Всеч. от. **А. С. въ Кардовѣ**. Премію выслано; на оказъ „Зорѣ“ мы не высылали, бо мѣстце побыту не було намъ знане. — Вп. **П. Л. въ Буцневѣ**. Згадана особа освѣдчила, що ôдъ Васъ нѣякои предплаты на „Зорю“ не одержала. — Вп. **Д. Б. въ Ицканахъ**. „Газета Школьна“, дяковати добрымъ людямъ, теперь не выходитъ. — Всеч. п-ѣ **С. В въ Бужку**. Доплату одержано и повѣсти дотычній выслано. — Вп. **В. Ч. въ Тысьменичанахъ**. Премія єсть найлучшимъ посвѣдченємъ про одержану нами предплату.— Вп. **Т. М въ Верыню**. Все точно. — Вп. **Е. Д. въ Бôбрцѣ**. Здѣлано пôсля волѣ. — Вп. **Т. Ц. въ Чернелици**. Реклямуйте неопечатаною карткою просто до товариства. — Вп. **Ал. Д. въ Величцѣ**. Оповѣданя выслано. Рôжиця становитъ 45 кр. — Всеч. **М. М. въ М.** Прекрасну поезію Вашу напечатаємо въ числѣ слѣдующôмъ; не сомнѣваємось, що знайде она голосный ôдгомонъ въ серцяхъ Русинôвъ.

Посередствомъ „Зорѣ“ прислали П. Т.:

1) для Товариства **„Просвѣта“**: от. Л. Л. въ Пилипчи 2·00, п-ѣ Ю. Л. въ Долгомотискахъ 1·20, Т. Ц. въ Чернелици 1·00, от. Ф. Г. въ Коцюбинцяхъ 1·00;

2) для **Общества им. Качковского**: Т. Ц. въ Чернелици 1·00;

3) на **„Дѣло“**: Т. Г. въ Верхни 2·00, от. В. К. въ Тернополи 6·00, от. Ф. Г. въ Коцюбинцяхъ 2·00;

4) на **„Слово“**: от. В. К. въ Тернополи 8·00;

5) на **„Правду“**: от. И. П. въ Пшеничникахъ 2·00;

6) на **„Сіонъ“**: от. В. К. въ Тернополи 4·00;

7) на **„Науку“**: от. В. К. въ Тернополи 4·00 (На Miesięcznik 1·20 еще не доручено.)

ОГОЛОШЕНЯ.

ЗАВѢЩАНЄ

моимъ землякамъ на Украинѣ, Тараса Шевченка. Басове сольо въ сопроводѣ двохъ хорôвъ и фортепяна — музыка композитора рускаго Мих. Вербицкого. Накладъ редакціи „Газеты Школьнои“. Продаєсь по зниженôй цѣнѣ 35 кр. въ редакціи „Зорѣ“. 1—3

Батькôвщина

газета посвячена переважно справамъ народу

выходитъ вôдъ 1. Жовтня 1879 у Львовѣ 2 разы на мѣсяць въ 1 аркушь. Передплата рôчна 2 зр. 50 кр., пôврôчна 1 зр. 30 кр.

Батькôвщина, указуючи на теперѣшне сумне положенє Русинôвъ, старає ся побудити всѣхъ и заохотити до згôднои працѣ для ратованя ще тыхъ останкôвъ батькôвского добра, якій намъ лишили ся. Головно-жь займає ся справою народу, указує на єго нужду и подає способы, якъ недоли зараджувати.

Батькôвщина мѣститъ особливо: 1) статѣ передовій, обговорюючій найважнѣйшій нашій бѣжучій справы; 2) статѣ науково-популярній: правничій, економичній и и. Важнѣйшій зъ тыхъ статій: О книгахъ грунтовыхъ, О засидженю и задавненю приватныхъ правъ, Новій податки, Жиды, Поляки и Русины и и.; 3) вѣсти (дописи) зъ краю; 4) що дѣє ся въ свѣтѣ (переглядъ политики внутреннои и заграничои); 5) новинки и всячина; 6) вѣсти господарскій, промысловій и торговельній.

Адреса: Администрація Батькôвщины у Львовѣ на пляцу Стрѣлецкôмъ ч. 1.

„Карнавалъ славяньскій“.

Пôдъ такимъ титуломъ появивъ ся зъ печати новый **„Кадриль“**, уложеный зъ пѣсень всѣхъ славяньскихъ народôвъ звѣстнымъ композиторомъ-Русиномъ от. Теоф. Кобриньскимъ.

Цѣна 50 кр. а. в. Дôстати можна во всѣхъ бôльшихъ книгарняхъ краєвыхъ, въ товариствѣ „Просвѣта“ и у самого Автора (въ Снятинѣ).

1—3

Зъ нынѣшнимъ числомъ розсылаємо всѣмъ П. Т. предплатителямъ „Зорѣ“ повѣсть Григорія Квѣтки „Маруся“.

Выдає и ôдповѣдає за редакцію **Ом. Партыцкій**. Зъ друкарнѣ Товариства „имени Шевченка“ пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

Рôкъ I. Львôвъ дня 15 (27) Марця 1880. **Число 6.**

Выходитъ два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **18.** улиця Галицка.

За инсераты платитъ ся по **5** кр. ôдъ одной строчки.

ЗОРЯ

Пренумерата выноситъ: на цѣлый рôкъ **4** зр., на пôвъ року **2** зр., на чверть року **1** зр.

На велиновôмъ паперѣ: на цѣлый рôкъ **4** зр. **60** кр., на пôвъ року **2** зр. **30** кр.

БІБЛІОТЕКА Національного музею ім. Андрея Шептицького

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

МАРТА БОРЕЦКА.

(Конець.)

Дѣлиньскій и Марта наклонили Теодозія торжественно явитись въ Великôмъ городѣ. Они думали, що таке несподѣване появленє ся пустельника вплыне сильно на народъ — и не обманулись. Горожане цѣловали руки старця, мовь тй дѣти, котрй въ неприсутности бàтька чулись нещастливыми; они надѣялись, що досвѣдчена єго мудрôсть положитъ разъ конець ихъ горю. Довголѣтне и святе житє на пустыни ôдбило на єго лици невыказану повагу; но ôнъ мôгъ служити своєй отчинѣ тôлько сердечнымъ посвященємъ своєи чистои душѣ...

Пôсля старого звычаю мусѣвъ кождый новый посадникъ угостити народъ. Въ имени Теодозія приготовила Марта величаву гостину, и горожане згромадились єще на вспôльну радôсть, щобы духъ братнёи єдности ожививъ всѣ серця. Они веселились на могилахъ, бо кождый зъ нихъ оплакавъ вже отця, сына, або брата, убитыхъ въ битвѣ Шелоньскôй и въ кровавыхъ борбахъ пôдъ мурами Новгорода. Тоє хвилеве щастє було послѣднымъ добродѣйствомъ судьбы для Новгородцѣвъ...

Настало небавомъ нове горе. Черезъ непріятельскй войска не мали Новгородцѣ жадного довозу живности зъ окрестныхъ пôль, черезъ що опустѣли стодолы и гумна, навѣть у знаменитыхъ горожанъ и чужосторонныхъ купцѣвъ. Лишь любовь къ отчинѣ зносила терпеливо недостатокъ и голодъ.

Тымчасомъ настала ясна и тиха осѣнь. Горожане спѣшили кождого ранку на высокй муры и видѣли Московскй шатра, блескъ оружія, грôзнй лица воиновъ; они все єще думали, що Иванъ удалитъ ся: и найменшій рухъ въ єго таборѣ выдававъ ся имъ знакомъ ôдступленя ôдъ города... Такъ то сіяє въ горю надѣя, мовь той каганець, що вже туй-туй угасне, а ще розширяє свою поломѣнь... Марта носила тяжке горе въ глубинѣ своєи душѣ, но єще являлась передъ народомъ зъ видомъ спокôйнымъ и величавымъ. Коли ходила по улицяхъ, многй слуги носили за нею кошѣ зъ хлѣбомъ; она роздавала хлѣбъ, встрѣчаючи нужденнй змарнѣлй лица — и народъ благословивъ єи велику душу. Урядники день и нôчь були на зборахъ. Гдеякй малодушнй заявляли мовчанємъ, що они не похваляютъ упору посадницѣ и Дѣлиньского; иншй радили навѣть вôйти въ переговоры зъ Иваномъ: но Дѣлиньскій грôзно пôднесивъ руку, столѣтный Теодозій отиравъ сивымъ волосомъ слезы зъ своихъ очей, Марта вступала въ дôмъ рады — и всѣ зновъ набирали ôдваги и силы. Горожане часто видѣли по ночахъ при свѣтлѣ мѣсяця старця Теодозія, стоячого на колѣнахъ передъ Софійскою церквою; зъ нимъ молилась разомъ молода Ксеня... Але єи мати пôдчасъ тишины и темности ночи находилась самотна на цвинтарю посередъ гробôвъ Борецкихъ, окруженыхъ старыми высокими соснами. Тамъ опершись лôктемъ на могилу свого мужа, сидѣла въ глубокôй задумѣ, бесѣдувала зъ єго тѣнею и здавала єму рахунокъ зъ своихъ дѣлъ...

Страшна гроза голоду розпустила наконець свои чорнй крыла въ Великôмъ городѣ! По улицяхъ роздалось голосне нарѣканє — вѣстунъ народного розруху. Нещастнй матери взывали: „Грудь наша высохла; она не кормитъ вже дѣтей!“ Сыны Новгородскй воскликали: „Мы готовй умерти, але не можемъ видѣти лютои смерти нашихъ бàтькôвъ!“ Борецка выходила на Вадимове мѣстце, указувала на своє блѣде лице, говорила, що и она дѣлитъ нужду зъ Новгородскими братьми, и що великодушне терпѣнє єсть ихъ повинностею. Въ першій разъ не хотѣвъ вже народъ слухати єи слôвъ, не хотѣвъ умовкнути. Зъ утратою тѣлесныхъ силъ и сама душа народу ослабѣла; здавалось, мовбы въ нѣй погасли всѣ шляхотнй чувства, и тôлько чувство голоду мучило нещастныхъ. Найшлись тайнй други Ивана, що кричали передъ домомъ Ярослава: „Лѣпше служити князю Московскому, нѣжь Борецкôй; ôнъ поверне богатство для Новгорода — она хоче трунути єго въ могилу!“ Душа Марты дрогнула на такй нечестнй замѣты; она, хоть величава и для чужихъ горда, падає на колѣна передъ народомъ, пôднимає руки и молитъ єго, щобы терпеливо ю выслухавъ...

„Въ послѣдный разъ“ — озвалась Марта благаючимъ голосомъ: „въ послѣдный разъ заклинаю васъ выдержати єще кôлька днѣвъ! Розпука нехай буде нашою силою! Она єсть послѣдною надѣєю богатырôвъ! Мы єще станемъ до борбы зъ Иваномъ, и небо нехай рѣшитъ нашу долю!...“

Всѣ воины въ одну хвилю обнажили свои мечѣ, взываючи: „Ведѣтъ насъ, идемъ битись!“

Зновъ вступивъ духъ въ горожанъ; многй зъ нихъ облялись слезами; многй упали самй на колѣна передъ Мартою, называли ю матерею Новгородскою и зновъ кляли ся, що умрутъ великодушно. Та хвиля була єще хвилею послѣдного торжества для Марты. Ôдчинили браму Московску, и воины удались на поле. Марта вручила хоругов отчины Дѣлиньскому, котрый обнявши ю, сказавъ: „Пращай на вѣки!“ — и удаливъ ся.

Войско Ивана встрѣтило Новгородцѣвъ... Битва тревала три годины; она була свѣдоцтвомъ дѣйстно спартаньского богатыретва... Но Марта увидѣла наконець хоругов отчины въ рукахъ Иванового оруженосця,

а хоругвь дружины великодушныхъ въ рукахъ Холмского; увидѣла нещастна побѣду надъ своими и лишь воскликнула: „Скончилось!“ Одтакъ притулила свою милу доню до серця, поглянула на мѣстце Вадима, на его статую, и пойшла тихими кроками до свого дому, опираючись о рамя Ксенѣ...

Дѣлиньскій погибъ въ битвѣ; остатки войска Новгородского ледви выратовались. Горожане и урядники хотѣли видѣти Марту, и широке подворе ви дому наповнилось громадами людей. Она одчинила окно, сказала: „Робѣть, що хочете!“ — и закрыла его. Теодозій выславъ, пôсля бажаня народу, послôвъ до Ивана. Новгородъ оддававъ ему всѣ свои богатства, уступавъ наконець всѣ свои окрестнй землѣ, бажаючи заховати єдино свôй власный внутренный устрôй. Князь Московскій одповѣвъ посламъ: „Государь милуе, але не прійме условій.“

Теодозій въ глубоку нôчь, при свѣтлѣ смолоскипôвъ, объявивъ горожанамъ рокову одповѣдь князя Московского. Взоръ ихъ глядѣвъ мимохôть за Мартою; мимохôть звернувъ ся на ви высокій дôмъ але тамъ угасло вже нôчне свѣтло... Они вспôмнули на слова посадницѣ... Якійсь часъ пановало горестне мовчанє. Нѣкто не хотѣвъ першій выявити, що згоджуєсь на приказъ Ивана; наконець набрали смѣлости кôлька прихильникôвъ князя Московского и сказали:

„Богъ покоряє насъ князеви Московскоскому; чей ôнъ буде отцемъ для Новгорода.“

Народъ не видѣвъ для себе иншого выходу; нестало вже великодушныхъ борцѣвъ и Марты нестало! Въ такôмъ безвыходнôмъ положеню мусѣвъ пôддатись наѣзднikови; моливъ однакъ старця Теодозія, щобы бувъ его заступникомъ передъ Иваномъ. Въ ту послѣдну нôчь народного панованя не жмурили горожане своихъ очей: то сидѣли на великôй площади, то ходили по улицяхъ, то нарочно приближали ся до брамы, где стояла воєнна стража, и на пытанє: кто они? — одповѣдали єще зъ тайнымъ задоволенємъ: „Вольнй люде Новгородскй!“ Всюды бувъ рухъ; свѣтла по домахъ не угасали; тôлько въ домѣ Борецкихъ здавалось все мертвымъ...

На другій день всходило ясне сонце — а его лучи освѣтили Ивана, сидячого на тронѣ пôдъ хоругвою Новгородскою, посередъ воєнного табору, въ окруженю полководцѣвъ и бояръ Московскихъ... Зъ его ока вызирали гордôсть и радôсть. Теодозій приближавъ ся звôльна до трону; за нимъ ишли всѣ урядники Великого города. Посадникъ вручивъ князеви срѣбнй ключѣ ôдъ Московскои брамы. Въ ту хвилю поломали тысячники свои булавы, а начальники пяти частей Новгородскихъ положили топоры до нôгъ Ивана. Слезы котились зъ очей Теодозія; ôнъ не бажавъ вже нѣчого для себе, видѣвъ отчину свою въ рукахъ ворога, свои древнй законы подоптанй, и хотѣвъ тôлько спасти єще повѣреный своѣй опѣцѣ народъ.

„Государю Новгорода!“ — озвавъ ся Теодозій — а всѣ бояре Московскй воскликнули радостно: „Нехай жиє великій князь всеи Руси и Новгорода!“

„Государю!“ — говоривъ старець дальше: „наша доля въ твоихъ рукахъ. Одъ нынѣ воля самовластителя буде для насъ єдинымъ закономъ... Єли мы, роджень пôдъ иншими уставами, выдаємъ ся тобѣ виновными, нехай падуть нашй головы! Мы всѣ, урядники и горожане, виновнй, бо всѣ зарôвно любили свôбоду. Єли ощадишь насъ, будемъ твоими пôддаными — така, видно, воля Всевышнёго! Роби, що подобаєсь самодержавному владыцѣ....“

Иванъ давъ знакъ рукою, и Холмскій пôднѣсъ Теодозія, котрый зъ ослабленя и взрушеня не мôгъ довше стояти.

„Судъ мôй єсть справедливôсть и ласка!“ — сказавъ Иванъ: „ласка всѣмъ урядникамъ и народови!“

„Ласка! ласка!“ воскликнули бояре Московскй.

Але урядники Новгородскй стояли мовчки, потупивши очи въ землю. Они знали судъ Ивана; знали, якъ укаравъ Иванъ знаменитшихъ бояръ Новгородскихъ, взятыхъ въ битвѣ въ неволю: однымъ ôдтято головы, а другихъ, закованыхъ въ тяжкй желѣза, выслано въ далекй мѣстця; они бачили своихъ братей-горожанъ, котрй вернули зъ Ильменьскои битвы зъ ôдрѣзаными носами и устами!.. Утративши святу вольнôсть, они не бажали подôбнои ласки ôдъ свого ворога.

„Богъ розсудивъ мене зъ Новгородцями“ — говоривъ Иванъ дальше: „кого Ôнъ покаравъ, того я милую! Идѣть — нехай знає народъ, що Иванъ хоче бути его отцемъ!“

Потôмъ давъ тайный розказъ Холмскому, котрый взявъ зъ собою ôддѣлъ войска, занявъ браму Московску и взявъ въ руки начальство надъ городомъ. Окрестнй посѣлости Новгородскй спѣшили теперь доставити поживы нужденнымъ Новгородцямъ.

Горожане хотѣли видѣти Марту. Она сидѣла зъ своєю донькою дома при ручнôй роботѣ.

„Не бôй ся мести Ивана,“ — сказали ви други: „ôнъ казавъ, що всѣмъ прощає...“

Она гôрко на тоє усмѣхнулась — и въ ту хвилю задзвенѣло оружіе въ ви домѣ...

Входитъ Холмскій, ставитъ воинôвъ у дверей и каже Новгородскимъ боярамъ удалитись. Марта, спокôйна на лици, подала дружелюбно руку боярамъ и сказала: „Видите, що князь Московскій не забуває на мене; ôнъ уважає Марту за небезпечного ворога! Пращайте!... Вамъ єще можна жити...“

Бояре ôддалили ся. Теперь ставъ Холмскій зъ угрозами допытуватись Марты о мнимыхъ тайныхъ союзахъ зъ Литвою. Посадница уважала за рѣчь недостойну ôдповѣдати ворогови, и на всякй допыты мовчала. Видячи, що грозьбами не може зломити ви твердои волѣ, змягчивъ Холмскій свôй голосъ и сказавъ: „Марто! государь повѣритъ одному твому слову...“

„Отъ моє слово — ôдповѣла Марта: нехай Иванъ розкаже умертвити мене, а тогды може не боятись нѣ Литвы, нѣ Казимира, нѣ самого Новгорода!...“

Князь Холмскій выйшовъ, и хоть твердый ворогъ, та предсѣ подивлявъ въ своѣй души великодушнôсть Марты. Горожане тиснулись густыми громадами около дому Борецкои; надармо ôдганяли ихъ Московскй воины; народъ хотѣвъ видѣти богатырску защитницю вольности. Наразъ розлягъ ся воздухомъ по всѣхъ пяти частяхъ поважный голосъ вѣчевого дзвона, и народъ на той звукъ позабувъ на хвилю долю Марты и спѣшивъ на Вадимове мѣстце. А тамъ въѣзджавъ въ Новгородъ Иванъ зъ повнымъ торжествомъ, пôдъ тѣнею хоругвы отчины, посередъ великого числа Московскихъ полкôвъ, въ вѣнци Мономаха и зъ мечемъ въ руцѣ...

Марта, замкнена въ своѣмъ домѣ, почула голосъ дзвона и громкй восклики: „Нехай жиє государь всеи Руси и Великого Новгорода!“ Єи серце стрепенулось

— бѣдне серце, переповнене любовю къ своѣй отчинѣ!...

„Чи давно“ — сказала она до миленькои своѣи доньки, котра, склонивши голову на ѣи грудь, зъ сердечнымъ чувствомъ глядѣла ѣй въ очи: „чи давно то, якъ въ подобный способъ славивъ Новгородъ вольность свою и Марту? Теперь онъ здоптаный, мусить по неволи славити ворога! Небавомъ увидить мою кровь, та и слезъ своихъ не буде ему больно показати!... Неразъ зъ тяжкимъ жалемъ буде вспоминати мене и колишню свою вольность, но звольна привыкне до чужихъ кайданъ, и хиба только слабй, холодний слѣды мого быту остануть ся въ преданяхъ будучности!... Богатырство палає завсѣгды огнемъ до великихъ дѣлъ, жертвує дорогоцѣнный спокой и всѣ милй радости житя, щобы только видѣти щастє своѣи отчины. Но тяжко, если знайдуть ся люде, котрй одплатять невдячностею!... Я моглабъ любоватись щастємъ родиннымъ, вдоволенємъ доброи матери, богатствомъ, добродѣйствомъ, загальною любовю, почитанємъ людей и — самою сердечною тоскою за твоимъ великимъ отцемъ: но я все принесла въ жертву для свободы мого народу — навѣть саме чувство жѣночого серця, навѣть житє власныхъ сыновъ!“ — (Тутъ въ першій разъ наповнились очи Марты слезами жалю.) — „Прости менѣ, тѣни великодушного мого мужа! Се порушенє мого серця єсть послѣднымъ голосомъ женьскои слабости. Я кляла ся заступити твоє мѣстце въ отчинѣ и дѣйстно сповнила свою присягу, — не дармо князь Московскій уважає мене годною згинути вразъ зъ вольностею Новгородскою! Ты позавидувавбы моѣй доли, єслибысь еще живъ для отчины; сама невдячность гдеякихъ зрадниковъ отчины побольшилабы въ твоихъ очахъ цѣну великодушнои жертвы! Теперь я спокойно очѣкую смерти!... Знаю Ивана!... Онъ знає Марту — и не пощадить ѣи, бо лишь тымъ однымъ ударомъ здавить вольность Новгородску! За нимъ сила его войска, а противъ него нѣкто не повстане зъ слабои горстки Новгородцѣвъ, щобы вырвати мене зъ хищныхъ рукъ! Нѣ, я зъ радостею положу въ послѣдне голову въ жертву отчины! Многй богатырѣ старины побѣджений боялись смерти зъ рукъ ворога — я не бою ся ѣи! Небо розпоряджує житємъ и смертею людей; человѣкъ єсть только паномъ въ своихъ дѣлахъ и чувствахъ.“

Ксеня слухала зъ увагою матери, и розумѣла ѣи слова.

Передъ Софійскою церквою злѣзъ Иванъ зъ коня. Тамъ очѣкували его архіепископъ Теофилъ зъ духовенствомъ. Иванъ войшовъ въ церкву и принѣсъ жертву молитвы и вдячности Всевышнёму... Разомъ зъ нимъ були всѣ воєводы Московскй.

Потомъ удавъ ся князь Московскій до дому Ярослава и призвавъ знатнѣйшихъ бояръ Новгородскихъ до богато заставленого стола; мѣжь бѣднѣйшихъ горожанъ роздававъ золото. Бояре понуро сидѣли за столомъ, але бѣдиѣйшй горожане радо споглядали на блескъ золота и славили добросердность и велику любовь нового монарха...

Въ вечеръ явились многй стражи на улицяхъ, и розказали горожанамъ удалитись до своихъ домовъ. Але цѣкавй украдкомъ выходили зъ домовъ и видѣли въ глубоку повночь Ивана и Холмского, якъ ишли въ тишинѣ до Софійскои церквы; два воины освѣчували имъ дорогу смолоскипами. Они пристанули коло церквы, и Иванъ подойшовъ до могилы молодого Мирослава... Щось довго говоривъ зъ Холмскимъ, и здавалось, якбы выпоминавъ ему смерть того хороброго борця... Новгородцѣ припомнули собѣ тогды, що Иванъ одбивъ щитомъ своимъ мечь оруженосця, котрый хотѣвъ умертвити Мирослава; они дивувались, но не знали нѣколи властивои причины, чому ходивъ Иванъ ночею на могилу ихъ славного полководця. Але тй самй горожане були еще свѣдками чого иншого, що ихъ страхомъ переняло: они видѣли множество смолоскиповъ на великой площади, чули стукъ сокиръ — и высокій шафотъ явивъ ся передъ домомъ Ярослава... Новгородцѣ думали, що Иванъ нарушитъ слово, и що гнѣвъ его поразитъ всѣхъ знаменитыхъ горожанъ.

Зъ розсвѣтомъ загремѣли воєннй буны. Всѣ полки Московскй були въ руху, а Холмскій зъ обнаженымъ мечемъ ѣздивъ по улицяхъ. Народъ трепетавъ, але зобравъ ся на великой площади, щобы тамъ узнати свою долю. Тамъ на шафотѣ лежавъ топоръ... Одъ Славянскои части аж до Вадимового мѣстця стояли воины зъ блескучими оружіями и зъ грознымъ видомъ; воєводы сидѣли на коняхъ передъ своими дружинами. Наконець упали желѣзнй запоры, и брама Борецкихъ одчинилась... Выходитъ Марта въ золотой одежи и въ бѣломъ покривалѣ... Старець Теодозій несе икону передъ нею. Блѣда, но сильна въ души Ксеня провадитъ ю за руку. Копія и мечѣ окружаютъ ихъ. Не видно лиця Марты; но такъ величаво ходила она завсѣгды улицями, коли урядники очѣкували ѣи въ радѣ або горожане на вѣчи. Народъ и воины замовкли — лячна тишина запанувала... Посадница пристанула передъ домомъ Ярослава. Теодозій благословивъ ю. Она хотѣла еще обняти свою доньку, но Ксеня упала безъ духа... Марта положила руку на ѣи серце — симъ знакомъ оказала послѣдну материю любовь, и выйшла на высокій шафотъ... Зорвала зъ своѣи головы покрывало: лице выдалось блѣде, но спокойне; поглянула на Вадимове мѣстце, где статуя Вадима, зъ розказу Ивана, лежала на земли розбита; глянула на мрачне, хмарами покрыте небо, потомъ спустила свой взоръ зъ любовю и глубокимъ жалемъ на Новгородскихъ горожанъ, и приближила ся до орудія смерти... Огонь вдохновеня блыснувъ въ ѣи оцѣ, и зъ устъ ѣи роздавъ ся голосный спѣвъ:

„Се мѣстце Вадима кровею полите
За народа долю — святу свободу!
На статую гляньте звернену, розбиту...
И я за ту вольность на смерть тутъ иду!...
Чому ся такъ дивишь, Новгороде, сумно?
Дивись — я спокойна: не плачь-же за мновь!
Лишь плачь надъ собою, бо тутъ тобѣ трумну
Вчинивъ дикій ворогъ безбожновь руковь!...
О городе милый! братя-горожане!
Чи чуєте грозный оружія стукъ?
Погляньте — то ворогъ принѣсъ вамъ кайданы!
Не милый то дзвона вѣчевого звукъ!...
Вы плакать будете на чорну годину —
Но вашимъ потомкамъ ще зоря зойде...
А я горожанковь Новгорода гину —
Чижь може не красна мене доля жде?

Пращай Новгороде! донька вѣрна твоя
Несе житя жертву середъ муровъ тыхъ...
О праведне небо! невинна кровь моя
На вороговъ спаде и на чада ихъ!...“

*

Не стало Марты... Многи воскликнули зъ глубокимъ жалемъ, другі закрыли очи рукою... А зъ стародавного дому Ярослава глядѣвъ ôкномъ Иванъ, великій князь Московскій! Нетерпеливе око єго успокоилось, коли взоръ єго спочивъ на трупѣ Марты... Тѣло посадницѣ одѣли чорнымъ покровомъ... Межь Новгородскимъ народомъ настала хвиля розпуки: ôнъ плакавъ и нарѣкавъ голосно; гдекотрі розбѣглись по мѣстѣ и довго блукались по улицяхъ, мовь ôвцѣ, що утратили свого ôвчаря-хоронителя! Щобы заглушити ту жалобу народу, ударили воины Московскі въ бубны, и страшный шумъ розливавъ ся воздухомъ по всѣхъ пяти частяхъ города... Наразъ выйшовъ Холмскій зъ посередъ Московскои дружины, и станувъ на бувшôмъ Вадимовôмъ мѣстци, зъ письмомъ въ рукахъ. Бубны умовкли... Ôнъ знявъ зъ головы пернатый шеломъ, и читавъ голосно передъ народомъ:

„Слава справедливости государя! Такъ гинутъ виновники розруху и проливу крови! Народе и бояре! славѣтъ Ивана и єго ласкаву правицю! Кровь Борецкои помирила єго гнѣвъ; така жертва, конечна для нашого спокою, утверджає на вѣки союзъ межи великимъ княземъ а Новгородомъ. Ôдъ нынѣ забудьмо на всѣ минувші горя; ôдъ нынѣ вся земля руска буде вашою милою отчиною, а великій государь вашимъ отцемъ и головою! Народе! не вольнôсть, але добрый устрôй, справедливôсть и безпеченьство изъ стороны самодержавного владѣтеля суть три пôдставы горожаньского щастя. Иванъ обѣцює ихъ вамъ передъ лицемъ всемогущого Бога...“

Тутъ явивъ ся князь Московскій на высокôмъ бальконѣ дому Ярослава, безъ оружія и зъ ôдкрытою головою. Ôнъ положивъ руку на серце, щобъ показатись любящимъ отцемъ народу, котрому забравъ передъ хвилею найсвятѣйше єго добро!... Холмскій читавъ дальше:

„Обѣцює Руси славу и щастє и кляне ся своимъ и всѣхъ своихъ наслѣдникôвъ именемъ, що добро народу буде во вѣки вѣковъ святою цѣлею для самодержцѣвъ Россіи!... Поклонѣтъ ся всѣ передъ Иваномъ, великимъ княземъ всеи Руси!“

Холмскій заложивъ на голову шеломъ. Всѣ полки Московскі взывали: „Слава и многая лѣта Иванови!“ Але народъ Новгородскій мовчавъ и сумно поглядавъ на высокій шафотъ... Заграли въ кôнци на трубахъ, розôбрали шафотъ, а на єго мѣстце вывѣсили бѣлу хоругвь Ивана. И зновъ роздалось: „Слава государю рускому!“ — але Новгородцѣ все єще мовчали и понуро глядѣли на понищенї слѣды минувшои вольности и щастя...

Князь Московскій не додержавъ слова. Увѣзъ зъ собою въ Москву знаменитшихъ горожанъ Новгородскихъ, и тамъ знайшли борцѣ вольности смерть зъ руки побѣдителя. Тôлько гдекотрыхъ пустивъ на волю на горячі просьбы архієпископа Теофила и цѣлого народу Новгородского. Вѣчевый дзвôнъ бувъ знятый зъ стародавнои башты и ôдвезеный въ Москву... Нарôдъ и горожане Новгородскі провожали єго далеко. Они ишли за дзвономъ мовчки, зъ неописанымъ горемъ въ серци и зо слезами въ очахъ, мовь любящі дѣти за домовиною свого отця... Изъ сѣмь сотень нѣмецкихъ горожанъ пережило тôлько пятьдесять людей нещастну долю Новгородску; они заразъ удалились до своихъ краѣвъ, а по нихъ опустѣли на вѣки богатї колись крамницѣ. Ôдъ того часу представлявъ Новгородъ опустошенє и убожество...

* * *

Старець Теодозій удаливъ ся зновъ въ пустыню и тамъ при березѣ великого озера Ильменьского, похоронивъ тѣла Марты и Ксенѣ. Вдячні Новгородцѣ усыпали на ихъ гробѣ высоку могилу, где доси можна єще читати на нагробнôй плытѣ слова: „Лѣта З...*) полож.... преставися раба Божія Марѳа на пам...“

*) Числельна буква З... указує на семитысячный рôкъ ôдъ сотворенья свѣта, хоть Борецка була страчена 6980 року пôсля давного численья, а пôсля христіяньского 1471 року.

Галышка, княгиня Острожска.

(*Историчне оповѣданє черезъ Д-ра Из. Шараневича.*)

(Дальше.)

Найперше Станиславъ Чарнковскій, речникъ княгинѣ Беаты Иліины, въ довгôй и старанно выпрацёванôй мовѣ, выголошенôй зъ трибуны въ притомности короля Жигмонта Августа II и єго прибочнои рады въ простороннôй сали старинного двора въ Книшинѣ, представивъ чинъ обохъ князѣвъ Димитрія Сангушка и Василія Острожского, а передовсѣмъ чинъ князя Димитрія яко нарушенє посполитого права, публичного спокою, и яко покривдженє уцтивости невѣстъ. „Не сподѣю ся проте — мовивъ дальше Чарнковскій — щобы зъ помежи уцтивыхъ людей знайшовъ ся речникъ-оборонця для справы князя Димитрія, бо мусѣвбы такій выступати въ оборонѣ неправды передъ лицемъ права. Ктобы такимъ обравши ся, пôднѣсъ выводы выкрутнї и старавъ ся ними чинъ князя Димитрія невиннымъ або правымъ представити, або милосердіє короля порушити, або на воєнні чины и рицарскі заслуги єго покликовати ся: той показавбы, що самъ єсть ворогомъ честноты и уцтивости, вольности, права, пôкою, людей и Бога. Длятого анѣ князь Димитрій анѣ князь Сангушко не станули тутъ передъ лицемъ королевского маєстату, котрый маловажили и на котрый очи пôднести не булибы осмѣлили ся. А єслибы мимо того и найшовъ ся речникъ-адвокатъ для справы виновныхъ князѣвъ, тогды оправдалабысь пословиця, що нема такъ мерзкого грѣха на свѣтѣ, котрый не мôгбы знайти заступника и боронителя въ Польщи*). Знали добре оба князѣ-злочинцѣ, Димитрій и Василій, кто на судѣ при боцѣ короля засѣдати буде и що засѣдателѣ тї суть приятелями чести, уцтивости и встыда, а неприятелями убійства, насильства и безбожности. А власне ту въ Острозѣ здѣлали оба князѣ власнôсть маєткову лупомъ, уцтивôсть посмѣховищемъ, а слезы невѣстъ були для нихъ потѣхою. А допустивъ все тоє здѣлати князю Димитрію єго приятель князь Василій Константинъ пôдъ покрывкою повиновацтва и звязи супружескои. Князь Димитрій за помочею князя Василія Константина взявъ сироту, внучку много заслуженого отчинѣ своєй мужа Константина I Острожского, пôдъ опѣку короля ôддану. Они въѣхали розбоємъ въ замокъ, заняли єго приступомъ подôбно внѣшному неприятелю, котрый щербитъ шаблѣ свои на чашкахъ противника, щобы въ сердитости своєй пометити кровь въ бою погибшого брата або приятеля. Ôдтакъ коли князь Василій Константинъ казавъ ôддати собѣ ключѣ ôдъ всѣхъ замковыхъ комнатъ, козаки ихъ грабили, заби-

*) Górnicki l. c. p. 70: „W ten czas, gdy sie taki obierze, kto za Dymitrem mówić i jego nieprzystojnego uczynku bronić będzie, ja doznam, iż to prawda jest, co z dawna o Polsce powiadają, jako nie masz tak szkaradnego na świecie grzechu, na któryby w niej obrony nie dostał.“

рали, безчестили навѣть не менше, якъ передъ тымъ мордовали, — бо щожь можна инакшого ôдъ людей сподѣвати ся, котрî въ козацтво удали ся для корыстолюбности, похотей, розпусты и для догодженя розъуздановî воли своєй*). Навѣть неприятель звычайно по ôднесеновî побѣдѣ и по занятю города пропускає невѣстамъ и щадитъ ихъ, єсли сидятъ въ запертыхъ домахъ при уцтивôй праци; а ту допустили ся покривдженя невѣсть, убійства ихъ службы и заграбленя ихъ имѣній тî самî мужѣ-воины, котрыхъ обовязкомъ було ихъ пролитємъ власной крови боронити. Чижь мы не на тоє платимо податки и утримуємо жовнѣрôвъ, щобы вразъ зъ родинами можна намъ просидѣти въ покою? Красновî то воины, котрî домы нашî грабятъ и насъ ôдъ нашихъ женъ и нашихъ дѣтей ôдганяютъ! Нехайже податкомъ ихъ не кормимъ, нехай имя жовнѣрске згине и мы самî радше передъ неприятелемъ боронити ся будемо. О вольности польска, котрою величаємо ся передъ чужими народами! Нуждою нашою — вольнôсть въ Польщи, въ котрôй такъ много находитъ ся сваволѣ.**) Єсли безкарно уйде теперь князю Димитрію чинъ єго, тогды замки и мѣста, Волынь и корона польска, не будутъ безпечнî ôдъ него, бо що лишь князь Димитрій увидитъ, чого захоче, на що помыслитъ, буде мусѣвъ мати, а єсли той, ôдъ котрого жадати буде, любостямъ єго не вдоволитъ, тогды князь Димитрій зберe войско, здобуде замокъ, выгубитъ людей, уцтивôсть невѣстъ покривдитъ, маєтокъ заберe, все розкине и зрôвнає зъ землею.

Выйде тоє, що князь Димитрій въ Острозѣ здѣлавъ, єму на добре, тогды тысячи такихъ Димитріевъ настане, а честнî люде стратятъ ôдвагу и повисятъ головы, предвиджуючи близькій упадокъ и смерть короны. Тогды пановати имутъ люде, котрî не боятъ ся Бога, не встыдаютъ ся людей; котрî божескî и людскî права допчутъ ногами и жиютъ подôбно товаринѣ нѣмôй; котрî врештѣ найбôльше злодѣйство не уважаютъ грѣхомъ и суть готовî допустити ся тогожь при першôй-лучшôй способности и покусѣ. Дѣйстно, єсли такъ малобы бути въ нашôй отчинѣ, то лучше жити въ пущи межи звѣрятами, нѣжь тутъ.

Найяснѣйшій королю, милостивый môй пане — мовивъ дальше Чарнковскій, — маєшь два способы судити чинъ Димитрія Сангушка: або по милосердію, або по справедливости. Но милосердіє удѣляє ся тымъ, що суть тогожь достойнî, а власне князь Димитрій не заслугує на милосердіє — нѣ изъ взгляду на свою моральнôсть, нѣ изъ взгляду на своє званє и свои заслуги около публичного добра.

О моральности єго слухи ходятъ, котрыхъ навести не môгбымь безъ образы уха освященои королевскои особы; а що до званя, єсть ôнъ полководцемъ, и якъ кажутъ гдеякî, вождемъ хоробрымъ. Але хоробрôсть сама не побѣджає непріятельскихъ войскъ, а побѣджає ихъ послушнôсть, покоренє ся правамъ и войскова карнôсть. Длятого-то у старожитныхъ Римлянъ найвысшій вождъ Манлій власному сыну свому приказавъ стяти горло, помимо того що той побѣдивши неприятеля, велику прислугу здѣлавъ отчинѣ своєй. Но сынъ Манлія впустивши ся зъ неприятелемъ въ борбу учинивъ тоєжь противъ выразному заказови отця, и тому за переступленє приказу укаравъ отець смертею власного сына; любовь отця-вождка къ сынови не могла бути и не була мѣриломъ для него. Найбôльшою побѣдою єсть побѣджати самого себе, а власне зъ тои честноты нѣ однои искры нема въ души князя Димитрія. Чи може князь Димитрій урôсъ до славы великихъ римскихъ, або хоть нашихъ гетманôвъ, якъ Остафій князь Ружиньскій, або Свѣрговскій, або Константинъ I Острожскій, або Претвица*)? Нема у князя Димитрія волѣ надъ собою и надъ своими чувствами якъ у Манлія, нема у него скорости Претвицы, нѣ вытревалости Свѣрговского, нѣ неустрашимости Остафія князя Ружиньского, нѣ воєнноі вправы и оглядности Константина I Острожского.“

Чарнковскій старавъ ся до найменшихъ розмѣрôвъ знижити воєннî чины и заслуги князя Димитрія. Закôнчивъ свою бесѣду, обернувши ся до короля, слѣдующими словами: „Князь Димитрій не годенъ отже милосердія королевского и повиненъ бути проте судженый по справедливости, якъ то вже єго осудивъ голосъ публичный. Певнî суть вже того люде, якъ засудъ выпаде, и що осужденый буде князь Димитрій; але чи знайде ся на такъ незвычайный учинокъ ôдповѣдна кара? Помни, найяснѣйшій королю, що колись вразъ зъ пôдсудимымъ станешь передъ судомъ Бога — якжежь тогды оправдаєшь ся, єсли пощадишь князя Димитрія? що ôдповѣшь, єсли ôдъ тебе на тôмъ остаточнôмъ и найвысшôмъ судѣ требовати будутъ рахунку що до опѣки, котру поручивъ тобѣ князь Илія Острожскій надъ своєю сиротою-донькою, и що до твого обовязку бути не лише щитомъ но муромъ безпеченьства для всѣхъ твоихъ пôдданыхъ. Помни, найяснѣйшій пане, що справедливостею столиця королевска утверждає ся, а неправдою погибає. Нехай устане плачь княгинѣ, котра не знає навѣть, где єи донька теперь обертає ся — бо по выданю тымчасового декрета короля, щобы матери выданî були замокъ Острогъ и донька Гальшка ажь до остаточного рѣшеня, увѣзъ ю вразъ зъ єи скарбами князь Димитрій Сангушко — куды и где не знати. Здѣлай отже, милостивый пане, такъ, щобы вразъ зъ плачемъ княгинѣ Иліины уступили радôсть и веселôсть князя Димитрія, щобы и ôнъ досвѣдчивъ и узнавъ, що богиня Фортуна на однôмъ мѣстци не пробуває. Нехайже злый учинокъ знайде кару належиту. Такъ судячи будешь мати найвысшого судію, Бога, передъ очима, котрый надгородитъ добре дѣло твоє десятому твому поколѣню, и къ тому анѣ теперѣшній анѣ будучій вѣкъ о твоємъ засудѣ зле судити не буде.“

По такôмъ выводѣ речникъ княгинѣ Иліины здѣлавъ глубоке враженє на притомныхъ. Очи противникôвъ князя Димитрія Сангушка заяснѣли зъ злôстного

*) Ту очевидно Чарнковскій пересаджає чинъ пôдсудимыхъ князѣвъ, беручи доказы зъ неохотного успособленя тогдышнои польскои публичности для неуорганизованои єще украиньскои козаччины. Gornicki l. c. p. 78 мовитъ: „co kiedy się stało, tenże obyczaj kozacy zachowali w plundrowaniu i w morderstwie. A nie dziw; albowiem jaka wstrzymałowość (t. j. wstrzymieźliwość), jaka miara w tych ludziach być mogła, którzy dla rozchełżanej woli swej, dla chciwości, dla rozpusty w kozactwo się udali, a w którym łup lepszy jak cnota, a rozpusta smaczniejsza jak wstyd.“

**) Gornicki l. c. p. 83: „O wolności polska! I tąż się więc przed obcymi narody chlubiemy? Tą posiadamy, żebyśmy nie frymarczyli z żadnym królestwem? Nędza nasza wolność w Polsce, w której jest tak wiele swawoli.“

*) Претвица бувъ староста Барскій и Теребовельскій за Жигмонта I. Ôнъ вспомагавъ воєводу Николая Сѣнявского въ борбахъ зъ поганцями, зъ котрыми 70 битвъ сточивъ. Умеръ року 1541.

Григорій Свѣрговскій бувъ выбраный козацкимъ гетманомъ року 1574. Погибъ при атаку на Килію въ борбѣ зъ Турками р. 1576.

Остафій князь Ружиньскій (Дашковичь) бувъ славнымъ козацкимъ гетманомъ єще за короля Жигмонта I (ôдъ р 1514. до р. 1534)

удовольства, а сердця приятелѣвъ князя Димитрія тоскою огорнулись. Тяжке ихъ востхнѣнѣ вѣщовало злоѣ князю Димитрію, якбы голосно озывалась народна пословиця: „Цѣлкомъ пропавъ, якъ зъ моста впавъ.“

Но и зъ розпукою граничитъ неразъ близько надѣя, и тая вступила въ сердця приятелѣвъ князя Димитрія, коли по довшомъ перестанку выступивъ на трибуну речникъ князя, Одаховскій, збиваючи доказы попереднього бесѣдника слѣдуючими выводами.

„Не дармо — казавъ Одаховскій — у старожитныхъ народовъ, а именно въ упорядкованыхъ републикахъ старого вѣка заборонено було прокураторови хитрою и жалосливою мовою дѣлати на чувство судіевъ и въ рѣчахъ своихъ понадъ предметову потребу розводити ся. Єслибы якій процесъ той выгравати мавъ, кто хитро и красно говоритъ, то не требабы намъ добрыхъ людей и добрыхъ дѣлъ, а только доброи вымовы и вправныхъ адвокатовъ. Єслибы все той мавъ выгравати, кто ревнѣйше говоритъ и ревнѣйше плаче: то кождому чоловѣку залежалобы больше на томъ, щобы прелестно говоривъ, нѣжь на томъ, щобы добре дѣлавъ. Всѣ уцтивй дѣла и уцтивй люде скоро бы погасли, а вмѣсто нихъ малибыемо самыхъ речниковъ, соперниковъ и крутарѣвъ.*) Не дармо такожь давъ Богъ судіи одну голову а двоѣ ушей зъ обохъ сторонъ головы — се для того, щобы судія зъ обохъ сторонъ слова добре чувъ, удѣляючи одного уха однѣй а другого противнѣй сторонѣ, а вдтакъ щобы головою т. е. розсудкомъ судивъ не допускаючи ненависти до сердця свого. Чижь есть то рѣчь справедлива Чарниковского, щобы милостивый король выдавъ засудъ не выслухавши противнои стороны и щобы князя Димитрія, якъ тоѣ здѣлавъ панъ Чарниковскій, безъ выслуханя засудивъ?

„Уже зъ того видно нечистость справы Чарниковского, що онъ вдмавляѣ сторонѣ противнѣй речника-адвоката. Єслибы Чарниковскій бувъ пересвѣдченый о правдѣ своихъ выводовъ, тогды бувбы самъ для князя Димитрія о речника постаравъ ся, бо правда маѣ привлѣкаючу силу, котрои и найвправнѣйша бесѣда анѣ поразити анѣ придавити не може.“

Одаховскій по наведенѣй вступнѣй промовѣ збиваѣ вдтакъ точка за точкою выводы Чарниковского, выказуючи, що анѣ наѣзду анѣ насильства не було. „Не дармо поставлено въ статутѣ, — говоривъ Одаховскій — що одинъ або два не могутъ насильства домови учинити. Той не може насильства здѣлати другому, кто маѣ меншу вдъ сегожь силу. Оба князѣ не мали при въѣздѣ до Острога лишь 80 ѣздцѣвъ, а були то слуги ихъ а не жовнѣры его милости короля; въѣхали они до замку Острожского безъ гаковницъ, безъ рушницъ, безъ одвѣтного конници пѣшого войска. Щожь то була за сила напротивъ того тысяча конныхъ и множества пѣшихъ, узброеныхъ урядниковъ и слугъ, котрй въ замку и въ прилежачомъ мѣстѣ на кожде завозваніе готовй до обороны находили ся.

Що насильства не було, доведе свѣдками князь Димитрій, если только можна буде ему станути передъ лицемъ короля и оправдати ся. Що не станувъ теперь на рокахъ судовыхъ, то не его въ томъ вина. Княгиня бо Иліина, котра выступаѣ теперь зъ жалобою (скаргою) противъ него, розставила людей по дорогахъ и ночлѣгахъ и наставила шпигуновъ; а тй якбы лишь довѣдались, где князь Димитрій коня розсѣдлавъ и голову свою все убрану въ прилбицю положивъ, то тамъ бувбы остатный его ночлѣгъ и послѣдне положеніе головы и конець житю его. Князь Димитрій не боитъ ся смерти, но онъ хоче найперше оправдати ся и боитъ ся лише такои смерти, котрабы его неоправданого передъ маѣстатомъ короля заскочила. Отже зъ двохъ бѣдъ выбравъ одну меншу; не станувъ, бо не могъ про угрожаючу ему смерть, и проте, щобы себе попередно оправдати, пославъ мене ту, нѣмъ зможе лично явити ся самъ. Моими отже устами проситъ князь Димитрій милостивого свого короля, щобы на короткій часъ одложивъ роки, и такожь проситъ о обезпеченіе житя свого, щобы на рокахъ могъ лично станути и оправдати ся.*)

Одаховскій доказуѣ листомъ самои княгинѣ Иліины, котрый передъ королемъ складаѣ, що таяжь вже була разъ призволила на супружество княгинѣ Гальшки зъ княземъ Димитріємъ, и покликуѣ ся на листъ короля, зъ котрого видно було, що и король тому супружеству не бувъ противный. Такимъ дѣломъ и князь Василій Константинъ Острожскій не здѣлавъ ничь безправного, коли по попередній згодѣ Иліины и короля вддавъ руку Гальшки свому товаришеви и другови. Статутъ литовскій признаѣ выразно ему яко стрыеви головне слово въ справѣ супружества Гальшки; впрочѣмъ родъ Сангушковъ есть старый и славный — и хотя княгиня Иліина, беручи назадъ дане призволеніе, на рады и просьбы князѣвъ уши свои затыкала, князь Василій Константинъ мавъ певну надѣю, що предсѣ въ концы змякне сердце матери, коли увидитъ неложну любовь князя Димитрія къ собѣ и къ своѣй доньцѣ и о тій любвѣ наочно пересвѣдчитъ ся. Одаховскій проситъ короля, щобы призвавъ княгиню Гальшку передъ свій судъ, и що тая сама певно освѣдчитъ, що на супружество своѣ зъ княземъ Димитріємъ добровольно годитъ ся, если ино о тоѣ пытана буде въ непритомности матери. Въ загалѣ жена вдъ Бога есть чоловѣку дана, такъ отже и Гальшка призначена була вдъ Бога князю Димитрію, котрого нѣ краса нѣ маѣтокъ ей не плѣняли, лишь уцтиве и статочне выхованѣ. Проте проситъ Одаховскій въ имени князя Димитрія короля-судію Жигмонта Августа II, щобы не вдбиравъ ему жены, котру щиро любитъ и котрій всѣмъ и за всѣхъ бути свято обѣцюѣ; князь не хоче ей замку и маѣтковъ, лишь поперестаѣ на маѣтку, котрый отець заслугами придбавъ и ему заставивъ, и зъ котрого жену и себе пристойно выживити надѣѣ ся. Впрочѣмъ щожь хоче больше княгиня Иліина вдъ князя Димитрія? Хотѣла его знеславленя, вже его знеславила; бажаѣ маѣтковъ Острожскихъ, нехай си ихъ тримаѣ; не хоче выпустити зъ рукъ скарбовъ, нехай все при нѣй зостане. Но ѣй не досыть того — она очевидно живою бути не може, доки князя Димитрія не узритъ въ домовинѣ. О милостивый королю и найяснѣйшій Господине! помни на тоѣ, яка то невѣста и мати — тая княгиня Иліина? Она лакома; до сердця припадаютъ ѣй тй замки, мѣста, села и волости, котрыми управляѣ а котрыхъ зъ руки выпустити, котрыми зъ донькою и ей мужемъ подѣлити ся не хоче. Немила ѣй сама уже боязнь, що пожитокъ

*) Gornicki l. cit. p. 111: „tożby już na świecie (wtedy) gorzej być nie mogło, iżby każdy człowiek pilniej się uczył dobrze mówić niż dobrze czynić; wszystkie rzemiosło i inne poczciwe zabawy wnetby zagasły, a mnożyłoby się na to miejsce prokuratorów, pierców, wykrętników wiele, tak iż i po prawie jużby nam nic nie było.“

*) Gornicki l. c.: „książe Dymitr prosi tylko o maluczkie pomknięcie roku i o obezpieczenie swego żywota.“

въ єи руки ôдôйти може. Єслибы мало бути по єи воли, княгиня Галышка нѣколи не ôддалабы ся. Впрочѣмъ що то за мати, котра говоритъ: нехай обоє (донька и єи мужь) згинутъ, щобы я лишь пометила ся? А що до попередного житя и заслугъ князя Димитрія, покликує ся Одаховскій разъ на тоє, що князь Димитрій на дворѣ королевскôмъ выховувавъ ся, а потôмъ на свѣдоцтво єго товаришѣвъ, котрй громадятъ ся около єго хоругвы, и котрй певно булибы єго опустили, єслибы въ житю князя Димитрія и єго личности спостерегли щось грѣшного и налогового.

„Нѣкто не хотѣвбы съ княземъ Димитріємъ воєвати — мовивъ дальше Одаховскій — и кождый бы єго покинувъ, єслибы ôнъ бувъ неуцтивымъ. На мори н. пр. волитъ кождый сѣсти съ побожными людьми въ корабель нѣжь съ безбожными. Ôдъ злобныхъ и грѣшныхъ наставникôвъ дôстає ся злоє въ участь пôдвластнымъ, а часто приключає ся, що одинъ несправедливый гетманъ губитъ много тысячь жовнѣрôвъ справедливыхъ и невинныхъ. Богъ не даривбы бувъ князя Димитрія такъ многими побѣдами надъ поганиномъ, єслибы єго не любивъ. Не ôддавай проте згубѣ, милостивый королю и Господине, вѣрного и пожиточного слугу рѣчпосполитои, не осуджай того яко ворога правды, котрому недавно общй складано желаня по причинѣ побѣды ôднесеной надъ неприятелемъ. Впрочѣмъ не ходитъ ту о доказъ, що сей або той чинъ єсть самъ черезъ себе злый и кары достойный, надъ чимъ стôлько розводивъ ся Чарнковскій, — а ходитъ о тоє, доказати, що се або то такъ а не инакше стало ся. Треба доказати судіи такъ, якбы мавъ пальцемъ дотыкати, а тогды всѣ жалостливй слова въ нѣщо обернутъ ся. Днесь не о милосердіє проситъ тебе, милостивый Господине, князь Димитрій, лишь о коротке ôдложенє року — а єсли и того здѣлати не зможешь, то бодай прошу, щобы теперѣшна неприсутнôсть князя Димитрія не була єму вмѣнена въ некорысть єго справы и не сталась причиною згубы, якъ того свирѣпа мати милои єго супруги такъ усердно желає. Нехай проте не має приступу до тебе, милостивый Господине, намѣєтна мова пана Чарнковского! Вглянь изъ свого маєстату — закôнчивъ Одаховскій — розсудно и справедливо на справу князя Димитрія, а Богъ, котрому звѣстнй всѣ тайны людского сердця, вынагородитъ тебе здоровлємъ, гараздомъ и щастливымъ пановањємъ въ многая а многая лѣта!“

(Дальше буде.)

ДО ДѢЛА!

Оковы леду вже розтаваютъ,
И сонце мильше окомъ заблысло;
Снѣжнй покровы вже-вже зникаютъ,
Бо искровь тепло зъ землицѣ прысло;
Жайворонъ кличе: гей до роботы,
Весненька божа — рухайтесь вразъ!
Сопѣвка кличе, дає охоты,
И дѣти милый витаютъ часъ.
Гей же до дѣла, братя, спѣшѣтъ —
Въ дѣлѣ лишь кожде житє кружитъ,
Въ дѣлѣ и сила и слава вся,
Въ дѣлѣ и доля и свобода!

Газда сквапливо возы складає,
Бороны ладитъ, чиститъ насѣня,
Плугъ обзирає, барду ладнає,
Ужевку крутитъ зъ паростъ-корѣня;
На челядь свою ôнъ покликає:
„Часъ до роботы — Богъ давъ весну!
„Даромъ нѣ хвилька най не минає:
„Весну давъ въ роцѣ Богъ лишь одну!“

Згодно до дѣла разомъ берѣмъ ся!
Не оглядаймось — тôлько на Бога!
Якъ дѣти въ батька, разомъ годѣмъ ся,
Бо всѣмъ до щастя — одна дорога.
Пôзно?... то правда, та не за пôзно!
Єсть рукъ доволѣ и серця є;
Въ добрôмъ млынѣ — чей тамъ не завôзно:
При добрôй воли праця иде!

Зъ охотовь щировь йдѣмъ до роботы,
Бо часъ горячій, рокова днина;
Киньмо разъ слезы! киньмо скорботы!
Гляньмо весело, вольно очима!
А хоть спѣваютъ намъ похороны
Вороны нашй, ласй на жиръ:
Мы сполomъ вдармо въ прадѣднй дзвоны:
„Жіє Богъ Руси и Рускій миръ!!“

На вѣче кличутъ батьки зъ могилы,
На вѣче працѣ кличе Русь-мати:
„Станете сильнй! будете жили —
„Васъ врагъ не зможе нѣякъ зломати!
„Сила й неволя васъ не змертвили,
„Грôмъ лютый горя и часъ не вбивъ!
„Хочете жити? будете жили!
„Житя вамъ, дѣти, самъ Богъ судивъ!“

Такъ, братя, разомъ всѣ за роботу,
Зъ Богомъ на нивы рôднй, богатй!
Робѣмъ весело якъ за охоту;
Спочинокъ — въ гробѣ, а тутъ — дѣлати!
Дзвономъ вѣчевымъ най буде згода
Й сталева воля, а праця — пиръ,
А вѣра — панцырь, а покликъ зъ рода:
„Жіє Богъ Руси и Рускій миръ!“
Гей же до дѣла, братя, спѣшѣтъ —
Въ дѣлѣ лишь кожде житє кружитъ,
Въ дѣлѣ и сила и слава вся,
Въ дѣлѣ и доля и свобода!

М. Марковъ въ М.

ЗЪ КАРПАТЪ КОЛОМЫЙСКИХЪ.

VI. При жерелѣ. — Пригода зъ паннами. — Кавалькада. — Несподѣваний гостѣ.

Було то передъ полуднемъ. Сидячи на лавцѣ коло жерела самотою, взявъ я собѣ пригадувати, що то за день бувъ тогды. Бо тутъ одинъ день рôвный другому; нѣщо не пригадує свята або недѣлѣ, або дня робочого. Занятя, орудки, забавки суть щодня однаковй, тому то чоловѣкъ и забуде, яка коли днина. Тутъ не чути дзвонôвъ, скликуючихъ христіянъ на Службу Божу, тутъ нема дому божого, нема священика. Зарôвно и на полонинахъ. Гуцулъ верховиньскій черезъ пôвроку не видитъ и не чує святои ôдправы, не знає про день святочный, не знає коли пущеня а коли посты; ôнъ живе однаково день въ день, обертає ся однаково, безъ тяжшои працѣ, безъ журбы, безъ мысли, зъ своєю маржиною на лонѣ матери природы. Ôнъ не знає на верховинѣ нѣ законôвъ божихъ нѣ людскихъ; они єго якбы не

обходили; ôнъ жіє на образъ кочуючихъ народôвъ, що зъ худобою по степахъ азійскихъ буяютъ. О скôлько въ тôмъ положеню ôнъ зъ Богомъ розмовляє, о скôлько ôнъ єсть свѣдомый своєго религійно-морального существа — трудно ôдгадати. Виправдѣ величественнѝ образы верховины будятъ самѝ собою мыслящій умъ до роздумуваня, и пôдносятъ душу и серце до жерела всѣхъ существъ, до идеалу всякои досконалости: але Гуцулъ-ôвчарь занадто мало духово розвиненый, отже годѣ допустити, щобы и єго умъ, на видъ величественнои передъ єго окомъ чудно розкрываючои ся природы, до Найвысшого возносивъ ся!...

Коли я такъ роздумую, пересунулось щось ясного попередъ мене, мовь громадка бѣлыхъ голубôвъ. Дивлюсь, а то шѣсть панночокъ, молоденькихъ и миленькихъ, мовь голубята выпещенѝ, а красненькѝ, мовь лиліѣ помѣшанѝ зъ рожами. Побачивши мене, покраснѣли они якъ тота заря поранна, и стали щось мѣжь собою тихенькими голосиками гаморити. Поволи ставали що разъ смѣлѣйшѝ и ôдзывали ся що разъ голоснѣйше. А ôдтакъ найвысша зъ нихъ каже: „Отожь-то удалась намъ прогулька до Буркута, на котру мы такъ красни надѣѣ покладали! Дивѣтъ, въ округи дымятъ ся горы: буде слота, и то на довшій часъ; я того злополучного вѣщуна непогоды добре знаю, бо зросла въ горахъ ôдъ малои дитины.“ — „А отъ вже и дощь зачинає росити, — промовила друга: тожь то будутъ красни нашѝ бѣлѝ суконки!“ — „Менѣ не ходитъ о бѣлу сукню — ôдказала третя, — але що тутъ будемо робити въ тôй пустыни пôдчасъ слоты? нѣ намъ выйти на прохôдъ, нѣ забавити ся въ иншій якій способъ; тутъ нема нѣ книжокъ, нѣ фортепіяна, нѣ нѣчогосѣ нько, щобы забити слотну нудну днину. Будемо дусити ся въ тôй простôй деревяноѝ хатинѣ безъ крѣселъ и безъ канапъ и безъ всякихъ иншихъ посудôвъ, що навѣть нема где и сѣсти.“ — „Менше про насъ — замѣтила зновъ инша, — мы пересидимо и на лавочцѣ, хочбы и не сплячи; але где притулитъ голову мôй старенькій батенько, котрого то нашими пещеными намовами мы до сеи прогульки наклонили?“ — И всѣ зажурили ся дуже... На се я пôдôйшовъ близше и уклонившись чемно, кажу: „Чи Панѣ конечно бажаєте погоды?... Колижь такъ, то я зроблю, що буде погода.“ И нѣбы зовсѣмъ серіозно пôднявъ я горѣ мою палицю, махнувъ нею на чотыри части свѣта, и вымовивъ пророчимъ голосомъ: „Уходи, уступай, счезай!... въ дебры, въ пропасти, въ безвѣсти...“ Ôдтакъ обернувшись до нихъ зъ чемнымъ поклономъ, кажу: „Будьте теперь супокôйнѝ, дощикъ вже устає, а незадовго зовсѣмъ перестане; закимъ Панѣ пообѣдаєте, небо выяснитъ ся, и настане найкрасша погода.“

Панны самѝ не знали, за кого мене маютъ уважати: чи за чоловѣка божевôльного, чи за шуткаря якого, чи може такой троха и за ворожбита. Небавкомъ справдѣ переставъ ити дощикъ, горы взяли ся прояснювати, дымъ ставъ на вершкахъ осѣдати, а навѣть показавъ ся синій кусникъ чистого неба. Зъ поступаючою погодою въ природѣ выяснювало ся що разъ бôльше и красне личко моихъ панночокъ; стали на мене поглядати що разъ приятнѣйше и довѣрчиво, и мы розôйшли ся на обѣдъ, мовь уже добре знакомѝ. По обѣдѣ настала найкрасша погода.

Не трудно було менѣ такъ добре выпророкувати, бо я догледѣвъ, коли панночки сумували, якъ одинъ вершокъ горы переставъ курити ся, а ôдтакъ небавкомъ и другій,— се було безпечнымъ знакомъ на погоду. Отже я, обзнакомленый зъ тыми зъявищами верховиньскои природы, позволивъ собѣ малого жарту, щобы тымъ бôльшій выкликати ефектъ.

Зъ вдячности, щомь вывѣщувавъ погоду, прислали менѣ панночки по обѣдѣ повный тарѣль прекрасныхъ малинъ. Я сказавъ посланникови: „Поклони ся панночкамъ и скажи, що я самъ ôднесу тарѣль и подякую лично за такъ хорошій дарунокъ.“

По малôй хвили пôшовъ я до нихъ зъ тарелемъ, а представивши ся, ставъ я борзо добрымъ знакомымъ и старенькои тѣтки, и сивенького огця однои зъ красавиць, и тыхъ всѣхъ любыхъ та милыхъ панночокъ, котрѝ до мене прилипли, мовь сестрички до рôдного братчика... Я имъ ставъ оповѣдати про плавбу на мори, про чудну Венецію, про Медіолянъ, про мои подорожнѝ пригоды въ высокихъ Альпахъ и таке инше — и они мене слухали радо та любо. Часъ улѣтавъ на крылахъ соколыхъ, и небавкомъ стало вечерѣти.

Наразъ зворохобивъ ся сивенькій старикъ, та каже: „Мило бы намъ тутъ балакати зъ Вами, хочбы и до завтра, але намъ часъ въ дорогу. Сонце крыє ся за горами, мы маємъ передъ собою добрѝ двѣ годины кôннои ѣзды лѣсами та дебрами. А Вы бачите самѝ, яке я тутъ вôйско маю провадити..“ Панны стали троха сумнѝ, будьто ихъ старенькій оскорбивъ, але небавкомъ взяла верхъ загальна веселôсть... Почали конѣ сѣдлати, ôдтакъ панны и старенька тѣтка посѣдали на конѣ, мовь мужики, и пустили ся ѣхати *„шиломъ“* одна за другою, а сивенькій старикъ на самôмъ кôнци. Я попросивъ и одержавъ призволъ, товаришити имъ ажь до Шибенёго (половина дороги до ихъ села), и усѣвши на люзьного коня, на котрôмъ привезли були харчевѝ припасы, пустивъ ся зъ ними рядомъ въ дорогу. Що то були за роскошнѝ хвилѣ! кôлько то було смѣху и веселости! Шкода лишь, що тота кавалькада дуже скоренько скôнчила ся...

Передъ мостомъ на Черемоши пôдъ самымъ Шибенемъ, я попращавъ ся сердечно зъ товариствомъ, стиснувши кожду панночку за рученьку, котру менѣ щиро подавали, и теперь вже самъ оставъ ся. Довго я глядѣвъ за ними, а коли стали горѣ пôдъѣздити и вже мали счезнути зъ очей въ закрутѣ, я почавъ голосно кликати: „Пращайте! пращайте!“ вымахуючи при тôмъ бѣлою хустиною въ воздусѣ. И они єще разъ обернулись и хустками вымахуючи, крикнули собѣ жь, въ одинъ голосъ: „Пращайте!“ и пропали въ закрутѣ мовь сонъ чудный, мовь небесна мрѣя вдохновеного поета!

Вернувши до Буркута, пôшовъ я до жерела, напитись воды. Мѣсяць свѣтивъ тогды яскраво, а чудовѝ образы при свѣтлѣ мѣсячнôмъ въ тыхъ верховинахъ настроювали душу мимохôть до тяжкои задумы. Мовь изъ сну обудивъ ся я при самôмъ жерелѣ. На лавцѣ сидѣло тамъ двохъ мужчинъ. Старшій каже до молодшого: „Ой добре мы тутъ выбрали ся! Я думавъ, що Буркутъ — купельне мѣсце, що ту суть готелѣ, реставраціѣ и всяка выгода. А тутъ нема где и головы притулити на нôчь...“ На се пôдходжу я и кажу: „Та коли пріймете у мене гостину, на яку мене стало, то прошу до себе. Але зъ горы повѣдаю, що то буде дуже скудна гостина, и оригинальна.“ — „Ахъ паночку!“ каже старшій: „кто нѣчого не має, той не перебирає; мы щиро вдячнѝ за гостепріемство, яке оно тамъ и буде.“

Я упередивъ моихъ гостей, що всѣ три будемо спати на однôмъ не дуже широкôмъ тапчанѣ, вкритôмъ самымъ однымъ коцомъ, безъ матераца, сѣна або соломы; що для всѣхъ насъ трёхъ маю однѣсѣньку подушку, и що накрыємо ся однымъ плащемъ, бо бôльше нѣчого не маю. А будемъ вечеряти, що Богъ дасть...“ Старшому, котрый бувъ веселый и бувалець — якъ то кажуть: на столѣ и пôдъ столомъ, мабуть чи не емигрантъ польскій! — сподобавъ ся

мôй предлогъ; молодшій, видко було, що паньска дитина, мовчавъ заєдно...

Порозумѣвши ся на сторонѣ зъ своимъ кухаремъ, приказавъ я, щобы зготовивъ вечеру якъ найлѣпшу, на яку лишь наша спижарня здобути ся могла... Изъ всего выйшла вечера, якъ на Буркутъ, правдиво велична: дрôбна каша, кулеша и смаженй пструги. Мои гостѣ, особенно старшій, ѣли, що ажь лячно було дивити ся — видно, черезъ цѣлый день добре були выголоднѣли ся.

Мовь сердечнй давнй други попращались мы на другій день рано, и гостѣ ôдъѣхали до Жабєго. Ôдъ того часу мы вже нѣколи бôльше не бачились зъ собою.

Денисъ.

На споминъ дружинѣ.

Посаджу коло хатины
На споминъ дружинѣ,
И яблôнку и грушечку —
На споминъ єдинôй!

Богъ дасть, выростутъ. Дружина
Пôдъ древами тыми
Сяде собѣ въ холодочку
Изъ дѣтьми малыми;

А я буду грушѣ рвати,
Дѣтямъ подавати,
Зъ дружиною єдиною
Тихо розмовляти...

„Тогдѣ, серце, якъ брали ся,
Сѣ древа садивъ я...
Щасливый я!“ — „„И я, друже,
Зъ тобою щаслива!““

(Зъ поезій Тараса Шевченка.)

Галицко-руска литература.

(Пôсля „Исторій славяньскихъ литературъ А. Н. Пыпина и В. Д. Спасовича, Изданіе второе въ 2 томахъ. С-Петербургъ 1879.“)

Галицка земля належала въ старинѣ до центральныхъ пунктôвъ Славяньства. Тутъ була велика Хорвація и велика Сербія, зъ ôдки выйшли давнѣйше (въ 7 вѣцѣ) на полудне племена того самого имени. Имя Хорватôвъ заховувалось єще довго въ Карпатахъ, въ назвѣ одного зъ тамошныхъ племенъ. Въ IX вѣцѣ входила захôдна часть нынѣшнои Галичины въ складъ знаного велико-моравского княжества; въ X вѣцѣ належала одинъ часъ до ческого королевства, а ôдъ него забрана була Польщею. Всхôдна часть була при кôнци X вѣку завоёвана Кіевскимъ княземъ Володимиромъ, крестителемъ Руси; той край называвъ ся вже тогды „Червеньска Русь“ ôдъ такъ званыхъ „Червеньскихъ городôвъ“. Ôднятый польскимъ королемъ Болеславомъ, край той бувъ зновъ завоёваный рускими князями Ярославомъ и Мстиславомъ, и ôдъ половины XI вѣку оставався въ родѣ князя Ростислава Володимировича. Въ половинѣ XII столѣтя Володимирко обравъ столицею Червеньскои Руси мѣсто Галичь надъ Днѣстромъ, и то бувъ початокъ Галицкого княжества. Володимирко, предпріємчивый, мудрый и енергичный, бувъ однымъ изъ сильнѣйшихъ удѣльныхъ князѣвъ свого часу. Єго сынъ бувъ знаменитый Ярославъ Осмомыслъ, о котрôмъ вспоминаєся въ „Словѣ о полку Игоревѣ“. Зъ переходомъ власти великого князя на пôвнôчный всхôдъ до Суздаля, становивъ Галичь осôбну державу, котра не признавала верховнои власти суздальскихъ князѣвъ. Исторія Галицкого княжества въ XII и XIII вѣкахъ мала свои блестячй часы процвѣту и политичнои силы, но такожь неспокôйнй хвилѣ внутреннои и внѣшнои борбы. Вже по смерти Ярослава Осьмомысла стаєсь Галичь предметомъ спорôвъ межи рускими князями розличныхъ линій, а такожь межи сусѣдами, Поляками и Уграми. Въ 1199 роцѣ умеръ послѣдный зъ Ростиславичѣвъ, и по новыхъ буряхъ получились княжества Галицке и Володимирско-Волыньске пôдъ властею другого знаменитого князя Галицкои Руси, Романа, котрый прилучивъ до свого княжества самъ Кіевъ и называвъ себе навѣть „самодержцемъ всеи Руси.“ Але Великій Романъ недовго владѣвъ; єго убили Поляки пôдъ Завихостомъ. Сынъ Романа, Данило, оставъ ся по смерти отця малою дитиною; въ 1224 роцѣ провадивъ зъ рускими князями вôйну противъ Татаръ надъ Калкою, и допервa въ серединѣ XIII вѣку утвердивъ ся въ Галичи и принявъ титулъ короля рускаго. Зъ находомъ татарскимъ перериваютъ ся союзы Галича зъ всхôдною Русею: полудне було въ упадку ôдъ татарскихъ опустошень; пôвнôчь бувъ далеко, а дома чимъ разъ сильнѣйше розширялись интриги и вплывы польскаго и угорскаго сусѣдства. При кôнци XIII вѣку наступило владѣнє Льва Даниловича. Правнукъ Льва, Юрій II Андрѣєвичь, бувъ послѣднымъ самостôйнымъ княземъ Галича. По єго смерти, въ 1337 роцѣ, стала Галицка Русь зновъ добычею, о котру спорили Литва, Польща и Угры. Въ 1352 роцѣ король польскій Казимиръ, въ династичнôмъ договорѣ зъ Людвикомъ угорскимъ (ôнъ бувъ по Казимирѣ королемъ польскимъ), уступивъ єму верховне право на Галичину, котра то обстанова 420 лѣтъ пôзнѣйше послужила до такъ званои „реивиндикаціи“ Галичины изъ стороны Австріи. Наконець въ 1387 роцѣ була Галицка Русь цѣлкомъ прилучена до Польщи яко власнôсть польскои короны, и называлась зъ того часу „рускимъ воєводствомъ“; Волынь, котрый належавъ до Литвы, прилученый зôставъ до Польщи въ наслѣдокъ вѣнчаня Ядвиги и Ягайла.

Такимъ способомъ була Галицка Русь въ початку своєи исторіи безпосередно звязана зъ цѣлою Русею и творила часть стародавнои федерації рускихъ княжествъ; то бувъ той самый нарôдъ (южнорускій), той самъ княжескій рôдъ, тота сама вѣра, єрархія, бытъ, языкъ, наконець письменнôсть. Древнй племенй рôжницѣ и тутъ, такъ якъ въ цѣлôй Руси, затирались зъ часомъ и племена приняли вспôльну назву Руси, котра означала тогды, якъ звѣстно, въ особенности полудневу ôдрасль рускаго народу. Тую Галицку Русь всегда тягнуло до Кіева; въ Кіевѣ уважали ю такожь за свою, и авторъ „Слова о полку Игоревѣ“ говоритъ зъ гордостею о галицкихъ князяхъ и о славѣ рускаго княжескаго роду.

Ôдъ половины XIV вѣку змѣняє ся рѣчь. Галицка Русь вôйшла въ складъ Польщи и ôдъ того часу дѣлила єи политичну долю въ протягу кôлькохъ вѣкôвъ ажь до упадку тои держави. Польске паньство (шляхоцтво) взрастало зъ постепеннымъ и наконець цѣлковитымъ упадкомъ рускои народности. Галицка Русь ôдзначалась ôдъ другихъ рускихъ земель, межи иншими, тою особливостею, що тутъ вже дуже вчасно, ôдъ XII вѣку, розвинулась боярска аристократія, котра, поставивши свои аристократичнй интересы высше народныхъ, поносила бôльшу часть вины въ политичныхъ нещастяхъ Галицкои Руси. Пôдъ деморализующимъ панованємъ Польщи почали галицкй высшй клясы пріймати польскй обычаѣ, польскій языкъ и наконець ôдорвались зовсѣмъ ôдъ народного тѣла. Руска народнôсть остала конецькôнцемъ тôлько въ темнôй масѣ, котра щоразъ бôльше и бôльше тратила свои права народнй, церковнй и соспôльнй.

Словомъ, тутъ началось ôдъ половины XIV вѣку тоє положенє рѣчи, яке въ Кіевскôй и захôднôй Руси розвинулось особливо въ XVI столѣтю и вызвало бурливе національне движенє (войны козацкй зъ Поляками). Въ Галичинѣ подôбный опôръ бувъ неможливый; народъ оставъ ся вчасно безъ проводу, бо єго боярство злучилось зъ польскимъ, при тôмъ бувъ страшно ослабленый и пригнетеный внѣшными нещастями. Тая сторона була выставлена на напады и опустошеня ôдъ Татаръ, Молдавянъ и Туркôвъ, а давнѣйше на княжескй домовй борбы и на войны зъ Поляками и Уграми. Наконець религійный гнетъ оставивъ надовго народъ и безъ церковного проводу. Вже въ 1361 роцѣ основане було во Львовѣ латиньске епископство, хотяй въ тую пору було єще мало католикôвъ, и то були тôлько чужинцѣ: Поляки, Угры и Нѣмцѣ; католицизмъ тогды посѣдавъ власть, надававъ своимъ вызнавцямъ розличнй выгоды и привилеѣ, а зъ другои стороны, руска митрополія не була обсаджена майже черезъ двѣста лѣтъ (1361—1539). Коли ôдбулась Берестейска унія, не приступали до неи галицкй епископы (Львôвскій и Перемыскій) бôльше якъ сто лѣтъ, и Галичане приняли ревну участь въ охоронѣ православія. Ажь въ 1700 роцѣ епископъ Львôвскій, Іосифъ Шумляньскій, принявъ унію, котра панує въ Галичинѣ и до нынѣ.

Не зважаючи на тоє, що Галицка Русь о много раньше ôдъ Кіевскои и захôднои була выставлена на подвôйный гнетъ народно-политичный и религійный, и що народнй силы були ослаблень, предсѣ тутъ знайшовъ сильный ôдгомонъ національно-религійный рухъ, котрый огорнувъ ôдъ XVI вѣку Литву и Украину. Коли на Украинѣ нôднялось повстанє для охороны правъ народу и религіи, то тая борба найшла и въ Галицкôй Руси своихъ ревныхъ участникôвъ и проводирôвъ. Тутъ основувались въ XVI столѣтю братства, школы, друкарнѣ, котрй доставляли полемичного оружія для обороны вѣры; на галицкôй земли доконались многй рѣшаючй епизоды войнъ Хмельницкого. Але войны кôнчились; въ епоху прилученя Малоросіи до Москвы осталась Заднѣпровска („правобочна“) Украина при Польщи, а тымъ бôльше и Галичина, гдо шляхетско-републиканьске правленє цѣлою силою кинулось на рускій народъ. Ôдъ теперь руска народнôсть и руска вѣра були страшно униженй и погорджень.

Зъ першимъ роздѣломъ Польщи перейшла Галичина до Австріи, котра на основѣ згаданого договору зъ року 1352 (межи королемъ польскимъ и угорскимъ) нôднесла право до Галичины, яко до власности „угорскои короны“. Галичина получила при тôмъ титулъ королевства (Königreich Galizien und Lodomerien, т. є. королевство Галицко-Володимирске). Пановане Іосифа II означене бôльшими змѣнами въ владѣню, старанями въ урядженю краю, знесенемъ католицкихъ монастырѣвъ, основанемъ во Львовѣ универзитету, але заразомъ стремленемъ до германизаціи, для котрои выповненя явились многй пришельцѣ-урядники, а особливо власнй „братя-Славяне“: Моравяне и Чехи. Але небавомъ польскій елементъ зновъ запанувавъ надъ рускимъ. Въ 1809 роцѣ стратила Австрія по Вѣденьскôмъ покою значну часть Галичины, котра вôйшла тогды въ складъ княжества Варшавского, но Вѣденьскій конгресъ вернувъ ю зновъ до Австріи, и тутъ остаєсь она и до нынѣшного часу.

Внутренній политичній ôдносины Галичины нôдъ австрійскимъ панованемъ остались такй самй, якй установила Польща. Ôдбувалась дальше борба межи двома народными елементами: рускимъ и польскимъ. Австрійскій рядъ часами неутрализувавъ тую борбу, но не мôгъ положити ѣй кôнця. Поляки, нôсля старого преданя, уважали себе завсѣгды панами Русинôвъ и въ загалѣ не хотѣли узнавати въ Галичинѣ другои народности кромѣ польскои. Въ 1846 роцѣ Поляки загадали були здѣлати повстанє. Австрійскій рядъ по конечности корыстовавъ ся рускимъ елементомъ противъ польского, и тогды то графъ Стадіонъ, намѣстникъ Галичины, „*вынайшовъ Русинôвъ*“, якъ говорили польскй гумористы того часу. Рôкъ 1848 ôдкрывъ наконець и для рускои народности въ Галичинѣ перспективу политичныхъ правъ, и зъ того часу Русины выступили явно, переходячи ôдтакъ розличнй фазы въ борбахъ о народне своє истнованє.

(Дальше буде.)

Рускй лѣтописи и лѣтописцѣ XVII. столѣтія.

(Критичный розбôръ Корн. Заклиньского.)

Кто ближше розгляне ся въ исторіи рускои литературы 15 и 16 вѣку, муситъ замѣтити той незвычайный появъ, що коли въ тыхъ часахъ историографія дуже слабо була заступлена, въ 17 вѣцѣ противно бачимо численнй лѣтописи и лѣтописцѣвъ, ба навѣть видимо пробы до написаня исторіи рускои, якъ примѣромъ „*Лѣтопись Густиньска*“ и „*Синопсисъ Гизеля.*“

Крôмъ лѣтописей зъ 17 вѣку доси выпечатаныхъ, многй находятъ ся єще въ рукописяхъ, а єще бôльше лѣтописей и лѣтописцѣвъ знанй намъ тôлько по имени и зъ того, що на нихъ покликуютъ ся писателѣ 18 столѣтія. Въ якій отже способъ вытолкуємо собѣ появленє такъ численныхъ лѣтописей въ вѣцѣ 17? що спонукало и выкликало тôлько лѣтописцѣвъ, зъ кождого майже стану тогочаснои соспôльности, по всѣхъ кôнцяхъ Руси-Украины? Очевидно повстанє такого числа лѣтописцѣвъ ôднести мусимо до важныхъ подѣй историчныхъ, що порушили цѣлый народъ и такъ сильно вліяли на людей спôвчасныхъ, що тй мимохôть зачали описовати тіи дѣла.

Въ XVII вѣцѣ, такъ славнôмъ въ исторіи нашои Руси, сталисъ справдѣ великй дѣла... Були то вôйны, въ котрыхъ бравъ участь цѣлый народъ зъ всѣхъ сторôнъ, зъ всѣхъ закуткôвъ, борючись зъ ворогами за волю, котрои однакъ не доборовъ ся; вôйны, що на нихъ народъ стôлько уповавъ, однакъ жадна єго надѣя не сповнила ся; вôйны, котрй въ будучности потягли за собою цѣлый рядъ межиусобиць (вôйнъ домашныхъ), котрй народъ прозвавъ *руиною*. „Бувъ се бурливый и страшный, но такожь блестячій вѣкъ — каже историкъ Ор. Левицкій*) — коли всѣ животнй силы южнорускаго народу сполучились до рѣшущои борбы за своє истнованє, и выкликали той политичный и соспôльный переворотъ на Украинѣ, котрого память звязана зъ именемъ Богдана Хмельницкого.“

Такй дѣла не могли остати безъ вліяня на литературу. Якъ введенє уніи року 1596 выкликало цѣлу богату религійно-полемичну литературу, такъ вôйны Богдана Хмельницкого выкликали цѣлый рядъ историчныхъ творôвъ. Неписьменный людъ выспѣвавъ славнй подвиги 17 вѣку, борбы за своє истнованє, въ думахъ и пѣсняхъ историчныхъ; письменнй люде описали тй дѣла въ лѣтописяхъ, кождый властивымъ собѣ способомъ: сей коротше, той довше — якъ кому силъ и часу ставало, або о скôлько кто ближше приглянувъ ся и сподобавъ тй часы.

Яко лѣтописцѣ выступали вже не самй лишь духовнй лица, а много численнѣйше люде свѣтскй — мѣщане (лѣт. Хмельницка), шляхтичѣ (Ерличь), козаки (Самовидець) и иншй — и описали дѣла, котрыхъ були наочными свѣдками,

*) Лѣтопись Самовидца по новооткрытымъ спискамъ, издана Кіевскою комисіею 1878.

очевидцями, дѣла що ихъ найбôльше занимали, що для нихъ здавали ся найважнѣйшими. Суть и въ 17 столѣтю лѣтописцѣ монахи, зъ школы Нестора, що зовсѣмъ або дуже мало занимаютъ ся спôвчасными дѣлами своихъ родимцѣвъ и мовь не бачатъ борбы кровавои, яка округъ нихъ вела ся, а занимаютъ ся переважно епохою князѣвъ рускихъ: якъ *Синопсисъ Гизеля* и *Лѣтопись Густиньска*. Лѣтописцѣ тй формою, поглядами, содержанємъ, языкомъ своихъ творôвъ належатъ скорше до котрогось попереднього столѣтя, нѣжь до 17. Они знали досыть богату тогочасну польску литературу историчну и корыстаючись польскими лѣтописями и историками бажали для своихъ родимцѣвъ сотворити щось въ родѣ повноп рускоп исторіи ôдъ найдавнѣйшихъ часôвъ.

Лѣтописцѣвъ, котрй росказуютъ про вôйны козацкй и про козакôвъ, назвемо лѣтописцями козацкими, и ôдлучимо ихъ ôдъ тыхъ, що пишутъ въ 17 вѣку, а думкою переносятъ ся въ давнй часы панованя князѣвъ рускихъ и свои лѣтописи зачинаютъ давнымъ способомъ ôдъ початку свѣта.

(Дальше буде.)

Листы артистичнй.

Русине, пôзнай себе, буде зъ тебе!

III. Будовництво.

Щобы будовництво розвинути ся могло до значеня краснои штуки, потребує оно єще бôльше накладу грошевого, якъ штука музыки. Зверхъ того будовництво стоитъ въ найтѣснѣйшôй звязи зъ житємъ публичнымъ и зъ устроємъ соспôльнымъ, а тымчасомъ устрôй соспôльного житя Русинôвъ єсть мало розвиненый и дуже убогій, бо до такого стану допровадило насъ пятьсотлѣтне пановане Польщи. Мы утратили нашихъ вельможь, нашй богацтва, нашй маєтки; мы утратили нашй школы, нашй музеа... Оставъ ся лише „хлопъ и попъ“, а тотй два станы чей не потребуютъ палатъ, на котрй мавбы ся высилювати геній будовничого; они не заложатъ о власныхъ силахъ жадного высшого заведеня (высшихъ шкôлъ, музеѣвъ, выховавчого закладу, театрôвъ, больниць и т. и.), на котрого помѣщене будовничій мавбы шукати у своєи творчои музы ôдповѣднои формы для высокои цѣли. Житє соспôльне Русина вымагає ôдъ будовничого простои хаты, звычайныхъ будынкôвъ господарскихъ, а бôльшь нѣчого.

Але остало ся Русинови одно, чого вороги єму выдерти не могли, хочь такъ усильно и тоє єму выдерти старали ся — єсть то: свята вѣра въ восточнôмъ рускôмъ обрядѣ. Той обрядъ святый, перенесеный на Русь ôдъ Византійцѣвъ, зôславяньщивъ ся уже у Болгаръ, и въ такôй формѣ и въ ихъ языцѣ, защѣпленый на живучôмъ рускôмъ деревѣ, зъ часомъ зрущивъ ся зовсѣмъ, и зрѣсъ ся сильно зъ душею и серцемъ Русинôвъ. Свята вѣра, палаюча въ рускихъ серцяхъ поломѣнемъ чистымъ, требувала ôдповѣднои святынѣ для Господа — величавои и краснои, щобы була достойною звати ся Домомъ Божимъ. Первѣстну форму, ладъ и стрôй приняла Русь ôдъ Византійцѣвъ, где обрядъ восточный выобразовавъ ся бувъ до найкрасшои велелѣпоты. Тымъ ладомъ збудованй въ Кіевѣ многй церквы *„небеси подобнй“*, якъ церковь Софійска, церковь Десятинна, и другй. Кіевъ ставъ теперь розсадникомъ христіяньскои вѣры и восточного обряда, зъ ôдки одно и друге по цѣлôй Руси розпростороняло ся. Разомъ зъ обрядомъ розпростороняло ся такожь и будовництво, рѣзьбярство, малярство и спѣвъ церковный, яко тотй чотыри артистичнй сестрицѣ, котрй собѣ подали руки въ цѣли украшеня и увеличеня Службы Божои и обряду церковного.

Тотй штуки зъ разу наслѣдованй невольничо, почали поволи що разъ бôльше вникати въ душу и серце, пôдносити ихъ и ублагороднятй, и выробили въ души Русина способность и здôбность до самостôйнои творчости. Такъ повстали зъ часомъ рускй будовничй, котрй выробили свôй власный рускій стиль будованя церквей. Проѣдьте ся и нынѣ по Руси, а побачите на єи просторахъ густо засѣянй церквы, мовь небо звѣздами, зъ одною або и бôльше (три, пять, сѣмь) копулами, зъ бляшаною банею и золочеными крестами, далеко ôдъ лучей сонця сіяючими, мовь та зоря небеснои надѣи на бурливôмъ поприщи свѣта. Всѣ части церквей тыхъ и всѣ копулы суть гармонійно зъ цѣлою будôвлею въ одну цѣлôсть споєнй, пропорціональнй, зъ вкусомъ и талантомъ выкôнченй, и при всѣй позорнôй одностайности якъ найрôжнороднѣйшй що до конструкціи, числа копулъ и що до розмѣрôвъ. Объявляютъ они знаменитый талантъ у будовничого, котрый (пôсля принятого типу) въ головѣ своѣй утворивъ форму, ôдповѣдну зовсѣмъ великому своєму призначеню, и выконавъ будову, котра такожь пôдъ взглядомъ техничнои своєи стороны свѣдчитъ о высокôмъ способленю будовничого, бо будова зъ копулами, часто великого промѣра, щобы не розсѣла ся або не розсадила стѣнъ, вымагае значныхъ техничныхъ вѣдомостей, быстрого розуму и ока. (Въ Росôльнѣ, въ Станиславôвскôмъ, давъ бувъ инжинеръ плянъ на деревяну церковь зъ копулами и провадивъ єи будову, а она заразъ до року розсѣла ся!...)

Многй певно не знаютъ, кто вытворювавъ, и єще нынѣ вытворює, тотй пляны до церквей рускихъ, котрыми Русь наша величає ся? Ото простый хлопъ рускій, котрый нѣгде и нѣколи не учивъ ся инжинеріи, будовництва, рисункôвъ, механики. Мимо того бôльша часть церквей нашихъ єсть хороша, величава, и пôсля всякихъ правилъ и вымогъ техники одлично збудована. Чи не показує то у Русинôвъ великои даровитости природнои, котра всесторонно розвинена, змоглабы колись чудеса творити и на поли будовництва?...

УВАГА. Не менше техничнои здôбности и певного артистичного вкуса добачаємо въ будовляхъ дзвôниць, давныхъ великихъ амбарôвъ (шпихлерôвъ), просторыхъ стодолъ и довгихъ шопъ, котрй вѣками треваютъ... Навѣть конструкціи возôвъ сельскихъ, саней — чи не показуютъ они дотепъ механики? На рôжныхъ выставахъ краєвихъ подивляли мы вже неразъ выробы — сокирою и ножемъ — нашихъ селянъ и навѣть малыхъ школярѣвъ сельскихъ.. У насъ на селѣ розторопный хлопъ все собѣ самъ зробитъ; Нѣмець же и рушити ся не годенъ безъ ремѣсника. Дайте намъ лишь можнôсть розвинути ся по свому, а будовництво и ремѣсло розвинутъ ся певно до высокого степени досконалости.

В. Д. Ст.

До біографіи Шевченка.

Выдавана въ Петербурзѣ мѣсячными выпусками газета „Русская Старина“ помѣстила въ послѣдній книжцѣ (за мѣсяць Марець) артикулъ ученого россійского историка Н. И. Костомарова о Тарасѣ Григорієвичу Шевченку, вразъ зъ литографованымъ портретомъ поета. Портретъ представляє 26-лѣтного Шевченка и здѣланый вѣрно пôсля власноручного малюнку поета зъ року 1840, т. є. зъ того часу, коли появились зъ печати перший поетичнй творы Шевченковй пôдъ титуломъ „Кобзарь“. Дотеперѣшнй выданя Шевченковыхъ поезій бували звычайно украшенй портретомъ Шевченка зъ послѣдныхъ лѣтъ єго житя, коли поетъ по десятилѣтнôй тяжкôй неволи повернувъ назадъ до краю. Легко догадати ся, що довголѣтнй терпѣня вплынули некорыстно на организмъ поета и скоро ôдразили на нѣмъ пятно передвчаснои старости. Лишь про недостатокъ иншого якого портрету послуговатись мусѣли выдавцѣ поезій Шевченковыхъ портретомъ єго передсмертнымъ — зъ тою неôдступною, а по части неестетичною кучмою, котра по сло-

вамъ Шевченка мала прикрывати лысыну: „щобы дѣвчата не смѣялись...“

Портретъ 26-лѣтного Шевченка безперечно ôдъ теперь украшати буде всѣ новѝ выданя „Кобзаря“, чого зъ огляду на певну часть публичности якъ найусерднѣйше бажаємо. Литографованый образъ поета, помѣщеный въ „Русскôй Старинѣ“, уже на першій видъ плѣняє наше око — чоло высоке, очи великѝ зъ пріятнымъ поглядомъ и окруженѝ густыми бровами, лице пристойне и правильнои будовы, при чôмъ густый порôстъ волося на головѣ и часть загорнена въ чубъ додаютъ невнои урочои поваги цѣлому дуже симпатичному лицю.

Въ матеріялахъ до біографіи про Тараса Шевченка окрôмъ много знаныхъ уже подробностей наведенѝ въ „Русской Старинѣ“ такожь гдеякѝ новѝ. Зъ обовязку нашого наведемо ихъ тымъ порядкомъ, якъ они росказанѝ въ Русскôй Старинѣ.

Въ лѣтахъ 1838—1844 посѣщавъ Шевченко академію малярску въ Петербурзѣ и запріязнивъ ся бувъ тогды зъ товаришами своими О. П. Пономаревомъ и П. Ст. Петровскимъ. Сей послѣдній мавъ задану працю: „намалювати Агарь въ пустыни“. Въ малюнку належало представити ангела-утѣшителя Агари зъ крылами, а для ôдкопіованя крылъ треба було мати пôдъ рукою яку зъ бôльшихъ птиць. Но где єи роздобути? Грошей у жадного зъ товаришевъ не було, навѣть въ тую пору въ обѣднôмъ часѣ звычайно лишь „спѣвалось...“ Петровскій не могучи позôставити ангела безъ крылъ, вымôгъ на своѣй матери-старущцѣ, що послѣдного рубля, якій мала, ôддала сынови на закупно живои гуски. Ледви Петровскій похваливъ ся передъ товаришами зъ своимъ рублемъ, та вже и того єму ôдобрано. Зъ добычею побѣгли Шевченко и Пономаревъ до трактіернѣ и — зъ рубля навѣть слѣду не стало! Вечеромъ закликавъ Шевченко Пономарева зъ собою, кажучи: „Ходѣмъ на охоту, та Петровскому поможемо!“ Товаришѣ оба пôшли на подвôрє, въ забудованю самои академіи, где було стадо гусей, накрыли тутъ плащемъ одну гуску, стиснули добре дзюбъ щобы не кричала, и занесли до Петровского. Сей ажь здумѣвъ ся зъ радости. И всѣмъ выйшло теперь на добре: крыла ангелу були намалёванѝ, а гуску зваривъ салдатъ-поглугачь въ самоварѣ для вспôльнои учты. Першимъ дѣломъ Шевченка було теперь, заплатити властителеви за гуску. Ôнъ роздобувъ вскорѣ два рублѣ и сейчасъ пôславъ одинъ на заплату довгу.

„Въ першихъ дняхъ Червця 1846 — пише Костомаровъ — выбрали мене одноголосно на катедру рускои исторіи въ универзитетѣ св. Володимира въ Кіевѣ. То бувъ для мене радостный и приснопамятный день; радôсть свою объявивъ я найперше Шевченку. Сей не менше урадованый почавъ спѣвати пѣсню о козаку, котрый повѣнчавъ ся зъ дѣвчиною, не знаючи що то була рôдна єго сестра, и потôмъ обоє перемѣнились въ двоцвѣтну квѣтку „братъ зъ сестрою.“ Мы ишли тогды одною Кіевскою улицею. Мимо насъ переходила публичнôсть, але Шевченко, не зважуючи на нѣкого, выспѣвувавъ пѣсню мало не на цѣле горло. Бувъ то певный рôдъ чудацтва и пригадовавъ менѣ давныхъ Запорозцѣвъ, що часто по улицяхъ Кіева выправляли свои танцѣ, спѣвы та музыки.

Шевченко не любивъ дуже людей косыхъ (зизоватыхъ): „ôдъ нихъ — казавъ ôнъ часто — прійде менѣ загинути.“ Предчутє тоє по части сповнилось. Року 1847 повертавъ Шевченко зъ Черниговскои губерніи до Кіева. Днѣперъ тогды бувъ вылявъ, до Кіева можь було дôстати ся тôлько поромомъ. Та ледви вступивъ Шевченко на поромъ, арештовавъ єго урядникъ ôдъ полиціи и ôдставивъ до комисіи слѣдчои. Шевченко знавъ, що буде велика бѣда, бо урядникъ той мавъ „поглядъ косый“. Наслѣдствомъ арештованя була десятилѣтна неволя.

Кôлька разôвъ забиравъ ся Шевченко до перекладу лѣричныхъ поезій Мицкевича, але розпочавши все роздиравъ на дрôбнѝ кусники, щобы и слѣду не осталось. Гдеякѝ стихи выходили дуже удачно, но єсли въ чôмъ небудь зайшла яка похибка або трудноôсть, заразъ все нищивъ. „Мабуть сама доля не хоче — мовлявъ ôнъ, — щобъ я перекладавъ ляцкѝ пѣсни.“

Року 1859 завозвано Костомарова заняти катедру россійскои исторіи въ Петербурскôмъ универзитетѣ. Я мешкавъ въ той часъ — пише Костомаровъ — коло публичнои библіотеки. Мешканє не було зовсѣмъ догôдне, бо за стѣною моєи комнаты була трактіэрня и зъ ôдтамъ неустанно роздавались звуки органôвъ, а найчастѣйше слухъ мôй роздирали аріи зъ Риголетто, Трубадура и Травіяты. Цѣлый рôкъ наслухавъ ся я тои музыки, особливо ночами, коли занимавъ ся працями мого званя. Шевченко посѣщавъ мене тутъ досыть часто. Разъ вечеромъ довѣдавъ ся Шевченко, що я до пôзна въ ночи приготовлятись буду до завтрѣшнои лекціи. Пôйшовъ заразъ до трактіернѣ, где були єго знакомѝ, и приказавъ музыкантамъ зъ цѣлои силы грати особливо тѝ аріи, котрѝ мене найбôльше непокоили. Зо двѣ годины мучила мене тая музыка, вкôнци не стало терпеливости; знаючи що то Шевченко нарокомъ дразнитъ мене, я вбѣгъ до трактіернѣ и заклинавъ єго, на все всѣтѣ, запереставати подôбныхъ жартôвъ. Другѝ товаришѣ приказали музыкантамъ утишитись, але Шевченко заєдно кричавъ: „Валѣтъ зъ Трубадура, Риголетто и Травіяты — я то дуже люблю!“

Шевченко умеръ 26 Лютого 1861 року. Русская Старина мовитъ, що не дôждавъ ся ôнъ освобожденя свого люду зъ крепацтва и умеръ мовь Мойсей — на самôй граници землѣ обѣтованои...

По смерти Шевченка выступивъ зъ поезіями „Досвѣтки“ Пант. Кулѣшъ, знаный писатель украиньскій. Поезіи тѝ не маютъ вартости, хотяй зъ великою зарозумѣлостею суть написанѝ. Щобы себе вывысшити, зачавъ Кулѣшъ, словомъ и письмомъ, розширювати рôжнородни клеветы на Шевченка, зовучи поета пяницею и. т. д. Костомарôвъ, будучи до смерти неôдступнымъ и майже єдинымъ другомъ Шевченка, запереча зъ цѣлою рѣшимостею розсѣваному черезъ Кулѣша ложамъ и выдумкамъ. Єсть то одинъ доказъ бôльше, якъ низко часомъ упасти може чоловѣкъ, єсли думає, що клеветами на другихъ пôднести може въ очахъ публичности свою вартôсть и славу...

Конкурсы учительскѝ.

Окружна рада шк. въ Коломыѣ розписує д. 6. Марця конкурсы на слѣдуючѝ учительскѝ посады:

I. Въ повѣтѣ Коломыйскôмъ:

1) при школахъ 1-клясовыхъ зъ платою 300 зр, въ Гвôздци малôмъ, Корничу, Мышинѣ, Пôдгайчикахъ, Семакôвцяхъ, Замулинцяхъ;

2) при школахъ филіяльныхъ зъ платою 250 зр. въ Черемховѣ, Дебеславцяхъ, Иванôвцяхъ, Каменцѣ малôй, Молодятинѣ, Ракôвчику, Слобôдцѣ лѣснôй, Сорокахъ.

II. Въ повѣтѣ Коссôвскôмъ:

1) при 4-кляс. школѣ въ Коссовѣ посада молодшого учит. зъ платою 270 зр.;

2) при 1-клясовыхъ школахъ зъ платою 400 зр. въ Кутахъ старыхъ и Жабю-Илця;

3) зъ платою по 300 зр. въ Ясеневѣ гôрнôмъ, Ростокахъ;

4) при школахъ фил. зъ платою по 250 зр. въ Микитынцяхъ, Шешорахъ, Уторопахъ.

Убѣгателѣ на тѝ посады маютъ внести поданя зъ документами и выказомъ лѣтъ службы черезъ зверхнѝ власти до 31 Цвѣтня с. р.

Рада школьна окружна въ Мостискахъ розписує дня 5 л. Марта с. р. конкурсы на учительскѝ посады зреорганизованыхъ школъ:

I. Въ повѣтѣ Мостискôмъ:

а) въ женьскôй школѣ 1-кл. въ Мостыскахъ посада учительки зъ платою 400 зр. и вольне мешканє;

б) въ школахъ етатовыхъ 1-клясовыхъ зъ платою 300 зр., вôльнымъ мешканємъ и додаткомъ огорода: въ Арламовскôй Воли, Баличахъ, Болановичахъ, Бортятынѣ, Крукеничахъ, Ляцкôй Воли, Никловичахъ, Пôдлискахъ, Твержи, Тростянци, Мокрянахъ великихъ (292 зр. и ужитокъ 1 морга огорода), Радохонцяхъ (268 зр. и 10 морг. 932□° землѣ), Старявѣ (290 зр и 1 моргъ огорода), въ Тулиголовахъ (300 зр. и додатокъ личный 71 зр. 42 кр., котрый вчисленый буде до емеритуры;

в) въ школахъ филіяльныхъ зъ платою 250 зр. въ Буховичахъ, Годиняхъ, Мистычахъ, Орховичахъ, Острôжци, Пакости, Тамановичахъ.

II. Въ повѣтѣ Яворôвскôмъ:

а) Въ школахъ етатовыхъ однокляcныхъ зъ платою 300 зр., свобôднымъ мешканємъ и додаткомъ огорода: въ Боновѣ, Брухнали (яз. выклад. польск.), Хотинци, Гнôйници, Куриикахъ, Мальновѣ, Сѣдлискахъ, Старискахъ, Грушовѣ (292 зр 50 кр. и 3 сяжнѣ дровъ), въ Тростянци (297 зр. 35 кр. и 6 моргôвъ 275 □° землѣ);

б) Въ школахъ филіяльныхъ въ Грущовичахъ и Сарнахъ.

Презенту удѣляютъ: въ Мокрянахъ великихъ, Пôдлискахъ и Волостковѣ — властителѣ общарôвъ дворскихъ, въ всѣхъ иншихъ школахъ рады школьнѝ мѣстцевѝ. Речинець поданя до кôнця Цвѣтня с. р.

Выдає и ôдповѣдає за редакцію **Ом. Партыцкій.** Зъ друкарнѣ Товариства „имени Шевченка“ пôдъ зарядомъ К. Беднарского.